

ADRIANA RADU

**CULTURA
SĂLCUȚA,
ÎN
BANAT**

Editura BANATICA
Reșița, 2002

RADU ADRIANA

**CULTURA SĂLCUȚA
ÎN BANAT**

Consilier editorial: Petru Călin
Desene și ilustrație grafică: arh. Ioana Mihăescu
desenator Maria Gyömbér
Traducere: Floare Anita și Roșioru Michaela

RADU ADRIANA

**CULTURA SĂLCUȚA
ÎN
BANAT**

Editura Banatica
2002

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
I. AȘEZĂRI ALE CULTURII SĂLCUȚA ÎN BANAT	11
Răspândire și așezări	11
II. CONSIDERAȚII FIZICO-GEOGRAFICE	17
III. ISTORICUL CERCETĂRILOR	25
IV. PREZENTAREA AȘEZĂRILOR	29
Stratigrafie	29
Așezări	35
Locuințe	38
V. PREZENTAREA CULTURII MATERIALE ȘI SPIRITUALE	43
UNELTE	43
1. Unelte din piatră cioplită	44
2. Unelte din piatră cioplită și șlefuită	63
3. Unelte din corn și os	63
4. Unelte din cupru	73
5. Unelte din lut	74
6. Unelte din lemn	74
ARME	74
1. Arme din os	74
2. Arme din silex	76
CERAMICĂ – TIPOLOGIE	77
I. VASE PENTRU GĂTIT	77
Oala	77
II. VASE FOLOSITE LA SERVITUL MESEI	86
Străchini și castroane	86
Vase globulare	100
Bolul	100
III. VASE FOLOSITE PENTRU TRANSPORTUL LICHIDELOR	101
Cana	101
Amforeta	102
Oala de lapte	

IV. VASE PENTRU TURNATUL LICHIDELOR	104
Vase cu cioc de scurgere a lichidelor.....	104
V. VASE FOLOSITE LA BĂUT	104
Paharul	104
Ceașca	107
Ceașca cu două toarte (KANTAROS).....	111
VI. VASE DE PROVIZII	113
Amfora	113
Chiupul	114
VII. CAPACE	115
VIII. VASE MINIATURALE	115
IX. ALTE OBIECTE DIN LUT	115
CERAMICĂ – ORNAMENTE	116
Alveole, creștături	116
Nervuri mai mult sau mai puțin reliefate	129
Caneluri, pliseuri	139
Ornamente în relief	142
Ornamente imprimate	142
Incizii	142
Ceramica pictată	148
CERAMICĂ – ELEMENTE TISZAPOLGAR	155
PLASTICA	161
Plastica în lut.....	160
Plastica în os.....	168
PODOABE	169
VI. INCADRARE CRONOLOGICĂ	171
VII. INCADRARE CULTURALĂ	187
DIE SÄLCUȚA KULTUR IN BANAT (ZUSAMMENFASSUNG)	198
BIBLIOGRAFIE	230
ILUSTRĂȚII	241

PREFAȚĂ

În eneoliticul târziu, deplasarea populațiilor de păstori din stepele nord-pontice are ca efect împingerea unor populații vest-azoviene spre teritoriile noastre și nașterea culturii Cernavodă I. Într-o primă etapă presiunea exercitată de elementele nord-pontice a dus la dislocarea și înaintarea spre sud și vest a grupelor gumelnițene dintre Dunăre, Prut și Nistru, iar a doua s-a caracterizat prin prezența efectivă a elementelor Cernavodă I sau a celor de origine nord-pontică pe un teritoriu întins ce a cuprins estul Munteniei, Dobrogea vestică și Bulgaria de Nord-Est. Perturbațiile petrecute în aria gumelnițeană au ca urmare deplasarea purtătorilor culturii Sălcuța spre vest și sud și apariția unor elemente de contact cu Cernavodă I în așezări de acest tip, fapt ilustrat de materialul din așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului, care impune o contemporaneitate între Cernavodă I și Sălcuța târzie.

Ca urmare a pătrunderii în Transilvania a unor grupe nord-pontice izolate, cunoscute în urma descoperirii necropolei de la Decea Mureșului, s-au produs o serie de perturbații și a avut loc o puternică deplasare spre sud a unora dintre comunitățile culturii Tiszapolgár, care, într-o fază târzie sunt întâlnite în Banat. Cel mai vestic punct de răspândire este așezarea de la Valea Timișului.

Aria culturii Tiszapolgár în expansiune spre sud-est a aîntâlnit aria culturii Sălcuța în expansiunea spre nord-vest, și s-a produs o interferență culturală vizibilă în așezările de la Slatina Timiș și Cuptoare. Ca urmare, numeroase elemente Tiszapolgár au fost preluate de către purtătorii culturii Sălcuța.

Pătrunderea sălcuțenilor din Oltenia în Banat s-a realizat prin depresiunea Ogradena-Orșova. De aici a existat fie posibilitatea deplasării de-a lungul Dunării, fie alternativa de a urma calea prin culoarul Timiș-Cerna sau cea prin Valea Nerei. Accesul pe Valea Dunării este dificil, ceea ce a determinat comunitățile Sălcuța să se îndrepte cu precădere către culoarul Timiș-Cerna, unde găsim cele mai importante așezări ce au fost analizate în lucrarea de față.

Am considerat necesar să reconstituim, pe baza urmelor găsite în teren, traseul urmat de aceste populații atât pe Valea Nerei cât și în culoarul Timiș Cerna, analizând principalele tipuri de așezări și raportându-le la complexul Sălcuța-Bubanj-Krivodol.

Coloana stratigrafică de la Băile Herculane, completată de cea de la Cuptoare-*Sfogea* și de observațiile făcute la Slatina Timiș, ne arată că în zonă locuirea a început din faza I Ib și a continuat în timpul celei IIc și III, evidențiind continuitatea în același spațiu geografic.

Cultura materială, deosebit de bogată, ilustrată prin unelte, arme, ceramică, podoabe, plastică a fost amplu analizată, pe baza materialelor provenite din așezările de la Cuptoare, Băile Herculane și Slatina Timiș. Analiza tipologică a ceramicii a făcut posibilă stabilirea principalelor tipuri de vase, cu variante și subvariante, creându-se posibilitatea de a urmări evoluția anumitor forme de-a lungul fazelor culturii Sălcuța până într-un moment asemănător cu cimitirul de la Ostrovul Corbului, unde se pot vedea cele trei componente: Sălcuța, Cernavodă I și Bodrogkeresztúr ajunse în faza stadiului de evoluție Herculane II.

Totodată, s-au reliefat și anumite particularități ale formelor și ornamentelor pentru așezările din Banat: predominanța ceștii cu umăr îngroșat și două tortițe-urechiușe perforate vertical, a ornamentului alveolar și a nervurilor.

Cea mai importantă descoperire o constituie prezența elementelor Tiszapolgár în așezarea sălcuțeană de la Cuptoare și a celor Sălcuța în așezarea de la Slatina Timiș, documentând în teren ceea ce în literatura de specialitate fusese enunțat doar pe baza unor analogii. Contactul direct dintre Tiszapolgár și Sălcuța crează cadrul transformării culturii Tiszapolgár într-o cultură nouă - Bodrogkeresztúr, fenomen ce se poate urmări foarte bine în cadrul procesului de uniformizare culturală.

În lucrarea de față s-a urmărit redarea completă a cadrului și a dimensiunilor culturale în care ea evoluează în Banat, analizându-se în dublu sens legăturile dintre aceasta și cea Tiszapolgár.

Pentru realizarea acestei lucrări trebuie să mulțumim domnului dr. Gheorghe Lazarovici, care ne-a încredințat conducerea șantierului arheologic Cuptoare-*Sfogea* și celor care, de-a lungul anilor, au fost responsabili de șantier și ne-au permis să folosim materialele spre cercetare, foști și actuali specialiști ai Muzeului Banatului Montan din Reșița: Ovidiu Bozu, Ilie Uzum, Gumă Marian, Caius Săcărin.

În încercările noastre de a clarifica anumite probleme, am purtat discuții pline de substanță științifică cu specialiști de la alte muzee din țară: dr. Gheorghe Lazarovici (Muzeul Național al Transilvaniei, Cluj-Napoca), dr. Florin Drașoveanu (Muzeul Banatului Timișoara), dr. Ion Stângă (Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu-Severin), dr. Marian Nica (Centrul de Studii Socio-Umane al Academiei Române, Craiova), dr. Georgeta El Susi (Institutul de Tracologie, București) cărora ținem să le mulțumim pentru colaborarea benefică în schimbul de informații.

Întreaga noastră gratitudine, recunoștință și mulțumire se adresează domnului profesor dr. Petre Roman, directorul Institutului Român de Tracologie, conducătorul științific al acestei lucrări, care de la început ne-a călăuzit pe tărâmul arheologiei și ne-a oferit cu generozitate întregul sprijin științific. Dorim să-i mulțumim pentru șansa oferită de a putea susține teza de doctorat în cadrul instituției pe care o conduce și pentru că ne-a permis să ne exprimăm liber în redactarea acesteia.

Este o plăcută îndatorire de a adresa gândurile noastre de caldă mulțumire familiei și tuturor celor ce ne-au oferit sprijinul în momentele grele.

Considerăm că lucrarea reflectă stadiul cercetărilor referitoare la cultura Sălcuța în Banat, privitye în strânsă interdependență cu evoluția sa din celelalte zone istorice. Ea își propune să evidențieze transformările rezultate în urma interferențelor culturale, jalonând calea proceselor în care se structurează.

Autoarea

Capitolul I

AȘEZĂRI ALE CULTURII SĂLCUȚA ÎN BANAT

Prin relieful său domol și importante cursuri de apă care îi marchează granițele naturale, Banatul pare a fi o zonă magnetică ce captează civilizații din imediata apropiere sau prinde reflexii ale altora mai îndepărtate, alcătuind o imagine nu întotdeauna ușor de descifrat a fenomenelor europene. Găsim aici ecouri ale stepelor, ale mișcărilor din îndepărtata Grecia și Anatolia, dar și a celor central-europene. Pe trunchiul local se nasc astfel noi ramuri, oglindind intensitatea curentului provenit dintr-un anume punct cardinal.

Răspândire și așezări

Pătrunderea sălcuțenilor din Oltenia în Banat s-a făcut prin Depresiunea Ogradena-Orșova. De aici a existat, fie posibilitatea deplasării de-a lungul Dunării, fie alternativa de a urma calea prin culoarul Timiș-Cerna. Accesul prin Valea Dunării este dificil, căci apariția calcarului de o parte și de alta a golfului Dubova a dus la îngustarea de la Cazanele Mari și Cazanele Mici urmată, după o lărgire în aval de Greben de un nou versant abrupt în zona strâmtorii Berzasca-Greben¹. Mormântul de la Lepenski Vir, ce a marcat cele mai timpurii urme ale eneoliticului în această zonă, rămâne un fenomen izolat ce pare a fi legat mai degrabă, de stațiunea de la Băile Herculane sau de cele de același tip de pe Valea Timocului din Iugoslavia, decât de existența unor astfel de vestigii în Defileul Dunării de la Porțile de Fier².

Această situație a determinat comunitățile Sălcuța să urmeze Valea Cernei și să străbată aproape în întregime culoarul Timiș-Cerna care separă

¹ Județul Caraș-Severin, 1981, p. 29.

² Comori arheologice, 1978, p. 103.

cele două ramuri carpatice. Având conformația unui graben, el se compune din Depresiunea Mehadica, separată prin Poarta Orientală și cele două defilee ale Timișului de la Armeniș și Teregova de depresiunea colinară a Caransebeșului, altă poartă răsăriteană a Munților Banatului³.

De la Orșova, deplasându-se de-a lungul Cernei, printre înălțimile domoale ale Munților Mehedinți și Almăj, au pătruns pe cursul său mijlociu ce se deschide într-o depresiune îngustă, încinsă de Munții Cernei pe dreapta și cei ai Mehedinților, cu impunătoarea înălțime a Domogledului, pe stânga. Aici însăși natura pare a conține matricea viitoarelor transformări etno-culturale, dezvoltarea istorică urmărind parcă să materializeze multiplele și diferitele influențe bio-geografice resimțite în zonă. Deși centrul de greutate cade pe elemente "euro-siberiene", caracteristice pentru Europa Centrală, Domogledul reprezintă punctul cel mai nord-vestic în care au pătruns elementele balcanice, pontice și mediteraneene⁴ în drumul lor spre arealul central european.

Pe apa Cernei, în imediata apropiere a stațiunii Băile Herculane, două peșteri i-au adăpostit pe sălcuțeni. Printre cleanțuri, pe panta abruptă a versantului drept, cu grohotiș sau arboret, la cca. 40 m înălțime față de firul văii, se află cele trei deschideri ale *Peșterii Hoșilor*⁵, ce conduc într-un sistem de galerii și săli totalizând 143 m. Fiind o peșteră uscată, lipsită de curenți de aer, expusă luminii solare mai multe ore pe zi, cu o temperatură medie anuală constantă, a oferit condiții prielnice locuirii, servind ca adăpost celor ce au viețuit în această zonă. În amonte de ea, într-un relief pietros, se află *Peștera de sub Piatra Bănței*⁶, de dimensiuni reduse, cu o singură deschidere. Peștera măsoară 19 m lungime și înregistrează o diferență de cotă de 2 m între intrare și punctul cel mai coborât.

Spre sud, înălțimile descresc și în preajma satului Pecinișca râul Săliștea crează niște chei scurte și sălbatic. Urcând printre stânci, pe versantul drept al acestora, la altitudinea de 45 m, se află *Peștera Gaura Ungurului*⁷ unde au fost semnalate urme aparținând culturii Sălcuța. Peșteră mijlocie, cu șase intrări, ascendentă, însă cu porțiuni descendente și verticale,

³ Botoșăneanu-Negrea, 1976, p. 205.

⁴ *Ibidem*, p.212.

⁵ Roman, 1971, p. 47; Petrovszky, 1973, p. 386; Goran, 1982, p. 145, nr. 2146/6.

⁶ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 186; Petrovszky, 1973, p. 387; Goran, 1982, p. 145; nr. 2146/8.

⁷ Petrovszky, 1979, p. 253-255; Goran, 1982, p. 146, nr. 2147/9; Petrovszky, 1977, p. 448.

ea are o lungime de 249 m și un puț de 13 m, ce leagă etajul superior de cel inferior. Galeria de la intrare este foarte largă și are numeroase blocuri de prăbușire. Caldă și uscată, cu excepția spațiului din dreptul intrărilor străbătut de un curent slab, cu iluminare directă sau difuză, ea oferă în general condiții favorabile viețuirii.

În continuare, înaintarea se realizează pe valea râului Belareca. Fragmente atipice Sălcuța au fost semnalate la cca. 1,5 km nord de Mehadia⁸, în dreptul ramificației unde se desprinde drumul de țară ce duce la Iablanița, între șosea și lunca râului pe o terasă abruptă, cu o suprafață de cca. 1-2 ha.

După această așezare, din traseul natural prin culoarul Timiș-Cerna, se desprinde și a fost urmată calea spre Țara Almăjului, ce străbate cumpăna de ape dintre satele Borlovenii Noi și Borlovenii Vechi, marcată de apa Nerei încă din dreptul acestei ultime localități. Depresiune intramontană, cu un contur oarecum eliptic, orientată nord-est - sud-vest, Țara Almăjului este lungă de cca. 30 km și are o lățime maximă de 13 km⁹. Malurile râului Nera sunt însoțite de o luncă fertilă, largă de 2-3 km, pe care se ridică perpendicular dinspre nord și sud o serie de culmi alungite, reduse ca altitudine în jumătatea nordică. Până în prezent, în această zonă nu au fost semnalate descoperiri aparținând acestei culturi, însă nu este exclus ca ele să apară, dat fiind faptul că pe aici trece drumul de acces spre Cheile Nerei, unde există descoperiri de acest tip. Spre sud-vest, depresiunea se închide lângă localitatea Șopotul Nou. Apa Nerei cotește brusc spre nord-vest, intrând în sălbăticele sale chei, de un farmec deosebit, întrunind sălbăticia Cheilor Carașului, grandoarea Cheilor Bicazului și gingășia Cheilor Turzii¹⁰.

Pe o distanță de 22 km, între Șopotul Nou și Sasca Română, drumul prin chei este dificil, fiind îngreunat de hățșurile pădurii și abrupturile calcaroase, înălțate uneori direct din oglinda apei.

Primăvara și la începutul verii, în timpul ploilor abundente, Nera se întunecă la culoare, iar apa turbure și învolburată urcă uneori cu 4-5 m deasupra nivelului obișnuit, distrugând totul în cale¹¹. La sfârșitul verii și începutul toamnei apa este transparentă, liniștită, dezbărată de capriciile primăverii, sugerând parcă celor sosiți în zonă mult calm și siguranță. Este probabil

⁸ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 210; *Noi desc*, 1982, p. 326.

⁹ Botoșăneanu-Negrea, 1976, p. 127.

¹⁰ *Ibidem*, p. 137.

¹¹ *Ibidem*, p. 151.

anotimpul în care sălcuțenii ar fi putut să se încumete să străbată neospitalierele, dar frumoasele zone și să-și găsească adăpost, chiar și de o iarnă în peșterile de aici: Dubova, Rolului, Colțul Cătănii. Pentru aceasta ei au străbătut porțiunea cea mai grea și cea mai sălbatică a cheilor, începând de la Cârștile Dese și până la Cantonul lui Damian. Un popas pare a fi fost făcut în *Peștera Dubova*¹², cea mai mare de aici, situată pe versantul stâng, înaintea de Ogașul Porcarului, la altitudinea de 33 m față de talvegul văii. Este ascendentă, fosilă și are o lungime de 384 m. Intrarea principală, cu deschiderea gurii de 15 m, mascată de coroanele copacilor este destul de greu accesibilă peste stâncile în parte instabile. Se compune dintr-un sistem întortocheat de galerii, cele din stânga, relativ uscate, sunt mai propice locuirii, după cum au dovedit-o și fragmentele ceramice găsite aici, acoperite cu depuneri de calcar.

După Cantonul lui Damian, cheile par mai puțin sălbatică și Cârșia Rolului, masivă și impunătoare, cu turnuri de piatră, este prima înălțime ce apare pe dreapta râului. Aici se află *Peștera Rolului*¹³, situată la aproximativ 20 m altitudine față de firul apei, cu două deschideri, dintre care intrarea principală este înaltă de 6-7 m și lată de 4-5 m. Partea dreaptă este blocată de stânci căzute, iar partea locuibilă - cu o profunzime de 20 m - a oferit mărturii ale trecerii sălcuțenilor pe aici. Este o peșteră mică, lungă de 32 m, ușor ascendentă, uscată, fără curenți.

Tot pe Valea Nerei, însă după ieșirea din chei, au fost semnalate descoperiri eneolitice în *Peștera din Colțul Cătănii*¹⁴, situată pe versantul stâng al Văii Gheorghe, la cca. 100 m altitudine față de firul apei, cu accesibilitate dificilă. Este o peșteră orizontală, de fisură, caldă, uscată în prima jumătate, fără curenți de aer, cu luminozitate bună până la prag. Gura de tip cuptor, orientată spre est, are înălțimea de 3 m și lățimea de 5 m.

Alte două peșteri ce par a păstra urmele trecerii acestor populații sunt *Peștera Gaura Porcariului* și *Peștera Mare de La Găuri*, situate nu departe, în aval de așezările amintite mai sus. Pentru prima¹⁵, sondajul efectuat în 1979 nu a susținut cu material arheologic informațiile referitoare la cultura materială. Cea numită *Peștera Mare*¹⁶ este situată pe malul stâng al Nerei, pe

¹² Olaru-Cădariu, 1977, p. 17; Lazarovici, *NeolitBan*, p. 190; Lazarovici, 1981, p. 38, nota 16; Botoșăneanu-Negrea, 1976, p. 149; Goran, 1982, p. 152, nr. 2227/14.

¹³ Olaru-Cădariu, 1977, p. 16-17; Lazarovici, 1981, p. 38, nota 16; Petrovszky, 1979, p. 245-247; Goran, 1982, p. 153, nr. 2230/4; Botoșăneanu-Negrea, 1976, p. 151.

¹⁴ Petrovszky-Popescu-Rogozea, 1981, p. 432-433; *Noi desc*, 1979, p. 433.

¹⁵ Petrovszky, 1979, p. 247-248; Rogozea, 1987, p. 349, nr. 1.

¹⁶ Petrovszky, 1979, p. 249; Rogozea, 1987, p. 349, nr. 4

partea opusă locului *Cotu Tulburării*, la altitudinea de 150-170 m, la baza unui perete stâncos. Cu o lungime totală de 67 m, este orizontală, fosilă, uscată și caldă, fără curenți și are intrarea orientată către sud-est. Ea întrunește condiții prielnice locuirii.

Purtătorii culturii Sălcuța s-au putut deplasa de-a lungul Văii Nerei și chiar prin chei, urmând drumul pe apă, căci Nera era navigabilă și în porțiunile cu repezișuri dintre Șopot și Sasca.

Râul prezintă o mare variabilitate a debitului, pe an fiind înregistrate 23-24 de viituri, în mare parte violente, semnalate îndeosebi în lunile aprilie-mai. În septembrie-octombrie debitul scade, rareori depășind adâncimea de 0,50 m¹⁷.

Relieful și condițiile neprielnice au făcut ca această variantă să reprezinte, mai degrabă, o recunoaștere a zonei, căci locuirile sunt sporadice, de scurtă durată, neoferind condiții climatice favorabile pentru stabilizarea în timp a populațiilor. Valea Nerei a fost destul de ușor abandonată în favoarea culoarului Timiș-Cerna ce a oferit condiții geografice pe placul sălcuțenilor.

La confluența văilor Mehadia și Luncavița, în apropierea satului Cuptoare¹⁸, pe înălțimea cea mai joasă a *Dealului Sfogea* a fost identificată una din cele mai intens locuite așezări, cu un strat gros de cultură și multe nivele de destrucție. De pe această înălțime, spre nord-est și mai ales spre sud, se deschide un orizont larg, privirea cuprinzând cu ușurință o bună parte a culoarului Cernei, putându-se sesiza orice pătrundere în zonă dinspre Băile Herculane sau Țara Almăjului.

Urmând calea naturală ce duce spre nord, urme ale trecerii purtătorilor culturii Sălcuța au fost înregistrate în hotarul localității Domașnea¹⁹, spre *Cerna Vârf*. Între fragmentele ceramice aflate la muzeul din Drobeta Turnu-Severin aparținând epocii neolitice se află și un fragment de tip Sălcuța.

Mai departe, drumul lor s-a derulat prin trecătoarea cunoscută sub numele de Poarta Orientală, situată la cca. 500 m altitudine, cumpănă de ape ce leagă de-a curmezișul culoarului Cerna-Timiș, Munții Semenicului și Munții Țarcu-Godeanu²⁰ și care deschide intrarea în Bazinul Timișului.

După Cheile Teregovei și ale Armenișului, relieful se deschide și valea râului Timiș se lărgeste în apropiere de Slatina Timiș²¹, unde este localizată

¹⁷ Olaru-Cădariu, 1977, p. 10.

¹⁸ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 174, 194; Lazarovici-Uzum, 1977, p. 434; Lazarovici, 1981, p. 35.

¹⁹ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 195; Petrovszky, 1975, p. 372; Comșa, 1969, p.37.

²⁰ Botoșăneanu-Negrea, 1976, p. 204.

²¹ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 121; *Noi desc*, 1982, p. 326-327; Lazarovici, *NeolitBan*, p. 210.

una dintre cele mai importante așezări, ce dă răspunsul la multe probleme legate de transformările ce marchează cultura Sălcuța. La 3 km spre nord de comuna Slatina Timiș, în dreptul bifurcației unde se desprinde drumul ce duce la Ilova, la vest de Timiș, pe prima terasă a acestuia, se află punctul numit *Gura Ilovei*²², străjuit la nord de apa Ilovei - aflată la poalele pantei celei mai abrupte. Și către est marginile sunt piezișe, astfel că așezarea este înconjurată din trei părți de abrupturi. Doar prin sud-est se poate realiza legătura cu dealurile vestice.

Fragmentele ceramice preistorice, găsite în *arătură, pe terasa a doua a Timișului*²³, la cca. 400 m sud de această așezare, ar putea fi puse în legătură tot cu locuirea de aici.

Așezarea de la Slatina Timiș rămâne până în prezent punctul cel mai îndepărtat din culoarul Timiș-Cerna, în care au fost sesizate urme ale purtătorilor culturii Sălcuța. Aici și mai departe spre nord și vest se află teritoriile stăpânite de purtătorii culturii Tiszapolgár.

²² Localnicii numesc această zonă *Gura Ilovei*, punctul *Șăs* aflându-se mai aproape de comună.

²³ *Noi desc*, 1982, p. 327.

Capitolul II

CONSIDERAȚII FIZICO-GEOGRAFICE

Urmărind ipoteticul traseu parcurs de purtătorii culturii Sălcuța în Banat, susținut de cercetări sistematice și localizări făcute după literatura de specialitate, constatăm că au fost parcurse bazinele hidrografice ale râurilor Cerna, Timiș și Nera. Pentru a putea explica marea varietate morfologică a peisajului geografic se impune prezentarea cadrului petrografic¹, întrucât acesta condiționează densitatea rețelei permanente, regimul de curgere al apelor de suprafață, cât și interdependența dintre constituția geologică a bazinului și evoluția geomorfologică. La retușarea reliefului mai vechi a contribuit întreaga dinamică externă a Holocenului, delimitată de ritmicitatea specifică climatului temperat la care se adaugă influența mișcărilor seismice.

Valea râului Cerna, cu obârșia în Masivul Godeanu și apartenența directă la Bazinul Dunării, reflectă o diversificare a factorilor de relief și o mare complexitate geologică, ceea ce-i conferă specificitate față de bazinele hidrografice limitrofe. Izvoarele Timișului și ale Nerei se află în Masivul Semenic, cu cele mai înalte vârfuri din Banat, ce reprezintă ultimele mari cote ale secțiunii Carpaților Apuseni. Ei aparțin din punct de vedere morfologic sistemului orogenic carpatic, care – pornind de la Viena și până la Târnovo – face legătura dintre Alpi și Balcani. Defileul Dunării nu a întrerupt niciodată continuitatea geologică și geografică, putându-se urmări

¹Pentru aprofundarea cadrului morfogeografic am consultat studii geologice întocmite de către CASE – S.A. pentru anumite lucrări ce urmau a fi realizate în zonă. Mulțumim pe această cale doamnei Cniș Ecaterina și domnului Brebenariu Tiberiu pentru permisiunea de a le consulta: *Studiu geo – Sală Polivalentă – Hotel Băile Herculane; Studiul rezervelor de balast de pe teritoriul județului Caraș-Severin. Etapa III. Estimarea rezervelor de balast pe râul Mehadica, zona Cornea-Cuptoare; Studiu geotehnic pentru alimentarea cu apă a comunei Cornea; Studiu hidrogeologic asupra principalelor bazine hidrografice ale județului Caraș-Severin; Relieful și structura geologică, clima și vegetația.*

aceiași peisaj geografic cu aceeași structură geologică, de la Miroci, Lescovac și până la izvoarele Timocului Alb².

Perimetrul localității Băile Herculane se încadrează din punct de vedere geomorfologic Carpaților Meridionali, fiind situată pe linia de delimitare tectonică a platoului Mehedinți de Munții Cernei. Aceasta se materializează prin grabenul Cernei, orientat axial NNE-SSV, cu o pronunțată energie de relief și cu un aspect de culoar rectiliniu, grefat pe un sistem de falii profunde. Morfologia de ansamblu a zonei este influențată de constituția petrografică a Munților Mehedinți ce etalează un relief variat, accidentat, specific carstului.

Pe această structură majoră s-au grefat, după ultimele mișcări tectonice, o serie de depresiuni și grabene în care se conservă depozite post-tectonice neozoice. Sedimentarul Văii Cernei debutează cu cele aparținând jurasicului reprezentat prin conglomerate, gresii calcaroase și gresii cuarțitice. Limita Jurassic-Cretacic este constituită din calcare stratificate cu silexuri, iar în partea superioară din calcare masive.

Formațiunile post-tectonice neozoice din vestul bazinului Cernei apar în cadrul Depresiunii Mehadia-Caransebeș sub forma unor depozite cu intercalații de cărbune, constituite din argile marnoase, nisipuri cimentate și pietrișuri. Datorită friabilității, ele au generat aplatizarea reliefului, măbind astfel suprafețele de recepție a unor afluenți ai Belarecăi și au contribuit, prin ample meandrări, la lungirea cursurilor de apă.

Condițiile morfologice au favorizat instalarea unui climat blând, submediteranean, cu influențe directe asupra tipului floristic, endemic.

Regimul hidrografic corespunzând Văii Cernei și rețelei afluențe se prezintă prin ape mici iarna, două fronturi de ape mari primăvara (unul mai mic la început, urmat de al doilea mai pronunțat), după care urmează, parțial suprapuse, viiturile de la începutul verii. În plină vară nivelul apei scade și crește din nou în toamnă. Climatul oceanic și submediteranean favorizează viiturile de primăvară care produc debitele cele mai ridicate din an.

În bazinul hidrografic Nera, cu excepția cursului superior, densitatea afluenților este scăzută datorită substratului alcătuit din roci cristaline, impermeabile. Astfel, aportul de debit datorat afluenților Nerei în aval de Depresiunea Almăjului este sărac.

² Morariu, 1947, p. 4.

De la vest la est râul intersectează mai multe depozite alcătuite din calcare masive sau stratificate, fosilifere, ce conțin corali, sedimente calcaroase, echinoderme. În continuarea sedimentării (suprapuse acestor depozite), au fost determinate marno-calcare, marne și calcare cenușii în care sunt cuprinse dolomite, calcare negre bituminoase, precum și gresii cuarțitice alb-gălbui de vârstă Triasic inferior. Întrucât există o puternică sedimentație neogenă de vârstă tortoniană ce cuprinde roci slab cimentate, friabile, se explică cursul lung, meandrat al Nerei pe toată lungimea depresiunii.

Apele Nerei și ale rețelei afluențe provin din ploii, din surse freatice, din zăpezi și, posibil, din surse diferite având în vedere tectonizarea pronunțată a unei bune părți a acestui areal. Ținând seama de diversitatea factorilor geomorfologici, regimul climatic variabil și extensia parțială a arealului de recepție pe suprafețe carstice, diversele elemente ale fazelor hidrografice sunt variate de la an la an.

Parametrii determinați au inclus bazinul hidrografic Nera tipului carpatic de sud-vest, caracterizat prin topiri parțiale iarna, un maxim primăvara (martie-aprilie), apoi o lungă perioadă de ape mici, urmată de mari creșteri toamna (spre iarnă). Climatul submediteranean favorizează viiturile de iarnă.

Depresiunea intramontană Timiș-Cerna reprezintă morfostructural un graben periferic al Carpaților Meridionali, cu orientare axială N-S, flancat spre est de catenele Țarcu-Godeanu și spre vest de masivul insular al Munților Semenic. Ea evoluează de-a lungul unui sistem de falii dezvoltate pe linia axului, având o constituție complexă, cu alternanțe între porțiuni înguste (mici defilee și chei la Armeniș, Mehadia etc.) și bazine de eroziune cu relief deluros. În lungul câtorva văi, zonele depresionare trimit terminații reprezentate prin reliefuluri quasi-oriizontale, rezultate din sedimentarea aluviunilor în terase largi. În flancul estic al culoarului Timiș-Cerna formațiunile piemontane se dezvoltă pe arii largi, orientate în lungul axului. În partea de nord-vest, depozitele sedimentare din umplutura bazinului se învecinează pe un front larg, cu depozitele panoniene ale Depresiunii Panonice. Spre sud de Caransebeș, ele se îngustează până la Armeniș legându-se, prin Poarta Orientală a Transilvaniei, cu depozitele neogene din bazinul superior al râului Mehadia.

Cota depresiunii din zona localității Cuptoare este cuprinsă între 250-350 m. De-a lungul văilor pârâurilor se află a fâșie îngustă, cu caracter de luncă, ce are de o parte și de alta terase ce se ridică la 100-150 m. Dealurile

piemontane ce au cote cuprinse între 300-450 m, sunt rotunjite și versanții lor se prezintă astăzi, pe suprafețe întinse, despăduriți. Spre est și spre vest cotele absolute cresc și ajung la 600-1050 m.

Culoarul tectonic Caransebeș-Mehadia aparține bazinului de sedimentare neogenă, constituit din argile marnoase, nisipuri, pietrișuri, iar în partea superioară se află depozite detritice și carbonatice. Cuaternarul este reprezentat prin terase pluviale, șesuri aluvionare și conuri de dejecție formate din pământuri argilos-prăfoase, argilos-nisipoase sau prăfos-nisipoase gălbui, ce înglobează pietrișuri și chiar bolovănișuri.

Prospecțiunile geologice realizate pe teritoriul satului Cuptoare prezintă următoarea stratificație: 0,00-2,20 m - nisip mic și mijlociu, rar cu pietriș și bolovăniș, galben (îndesat de la 1,50 m și cu mai mult pietriș); 2,20-4,80 m - argilă prăfos-nisipoasă, cenușiu-cafenie cu intercalații ruginii plastic vârtoase, puțin umedă; 4,80-6,00 m - pietriș cu bolovăniș, ruginiu-galben, foarte presat.

Aceeași succesiune am regăsit-o în cadrul săpăturii arheologice de pe dealul *Sfogea*, sterilul arheologic fiind constituit din argila prăfos-nisipoasă, cenușiu-cafenie cu intercalații plastic vârtoase.

Din punct de vedere climatic zona se încadrează în *sectorul de provincie climatică de dealuri, subținutul zonelor de climă de versanți adăpostiți*, cu valoarea izotermei medii anuale de $+9 - +10^{\circ}\text{C}$ și o amplitudine a variațiilor anualele extreme de cca. 50°C .

Direcția dominantă a vântului este SSE-NNV cu modificări diurne în lungul versanților.

Rețeaua hidrografică este caracterizată prin oscilații mari de debit ale cursurilor de apă cu caracter permanent, datorită aportului de debit pe care îl aduc torenții dezvoltăți în versanți, în perioadele cu ploi abundente. Atunci viiturile inundă terenurile din luncă și chiar localitățile. O caracteristică generală hidrologică este cota scăzută a pânzei freatice în versanți, comparativ cu nivelul ridicat din zonele depresionare și apariția la suprafață a apelor subterane sub formă de infiltrații în albia torenților sau a râurilor.

Aflate în regiunea dealurilor piemontane, localitățile Slatina Timiș și Sadova Veche se încadrează luncii și terasei râului Timiș, iar Ilova și Sadova Nouă, situate în imediata lor apropiere se află pe platouri din zona deluroasă. Lunca, cu înălțime medie și pante line este bine delimitată de dealurile înconjurătoare. Acestea se ridică la înălțimi de 1.000-1.500 m, sunt puțin împădurite, fiind înierbate.

Geologic, zona a aparținut unui golf al Mării Panonice avansat în munți. Sedimentele panonice formează roca de fundament și sunt vizibile pe

râpele versanților sub formă de marne și gresii, în alternanță cu nisipuri cimentate, acoperite cu o crustă foarte subțire de deluvial argilos.

Terasa Timișului se întinde de-a lungul șoselei Timișoara-Orșova. Terenul pornind de la suprafață este format din sedimente argiloase cu pietriș, cu grosimi până la 2 m, care stau peste pietrișuri și bolovănișuri de terasă, dispuse peste roca de bază. În luncă depunerile sunt formate din argile prăfoase sau nisipoase cu dese fragmente de piatră, acoperite cu aluviunile groase ale râurilor.

Hidrograful tipic al râului Timiș este cel vest-carpatic, caracterizat prin topiri parțiale iarna, urmate imediat de apele mari de primăvară, după care scurgerea scade până la începutul verii, când apar viiturile de vară. Urmează o nouă perioadă de ape mari toamna, către sfârșitul sezonului. Cantitatea medie maximă a fost determinată pentru luna iunie. Influența climatului submediteranean favorizează viiturile de iarnă.

Temperatura medie anuală este de $10,9^{\circ}\text{C}$, cu o temperatură maximă absolută de $39,5^{\circ}\text{C}$ și minimă absolută de $-32,5^{\circ}\text{C}$.

În sud-estul Banatului, pentru așezarea eneolitică și cea Coțofeni din *Peștera Hoșilor*-Băile Herculane a fost realizat un studiu palinologic³, ce a relevat vegetația zonei și legat de aceasta, transformările climatice, permițând integrarea descoperirilor arheologice în cadrul lor natural.

Stratul eneolitic se caracterizează prin prezența într-un procent însemnat a elementelor termofile reprezentate de *Quercus* (28%) și *Tillia* (24%), alături de alunișuri, tipuri de vegetație specifice unei perioade calde. Este vremea în care căldura postglaciară a atins și în această regiune punctul culminant, fiind favorizată de condițiile microclimatice din Valea Cernei și de influența izvoarelor termale. Clima reflectată de nivelul eneolitic de la Băile Herculane se menține caldă, într-o perioadă în care în restul țării se instalase climatul rece și umed al fazei fagului. La sfârșitul nivelului Herculane I, în intervalul de timp dintre nivelurile b și c₁, a existat o perioadă climaterică ce a facilitat desprinderea de roci din pereții peșterii⁴. Pe întreaga suprafață dezvelită au fost găsite numeroase fragmente de stâncă de mărime mică și mijlocie, mai rar mari, care au fost antrenate apoi în nivelul c₁.

În partea finală a stratului eneolitic, distrus de purtătorii culturii Coțofeni, în cei 5 m păstrați se observă o scădere procentuală a lui *Quercus*

³ Cîrciumaru, 1971, p. 133-136.

⁴ Roman, 1971, p. 53.

de la 28% la 14%, pentru *Tillia* de la 24% la 12%, creșterea rapidă a lui *Fagus* de la 15,33% la 29,33% și a lui *Carpinus* de la 4,66% la 20,66%. Aceste schimbări marchează răcirea vremii.

În nivelele aparținând culturii Coțofeni este evidențiată o climă mai rece și umedă, oglindită în valorile crescute ale fagului, a cărui răspândire s-a produs prin înlăturarea teiului, fiind însoțit de *Quercus* și *Carpinus*. Și de data aceasta, clima rece din zona Băilor Herculane este mai blândă decât în restul părții vestice a țării. Supus aceleiași influențe mediteraneene, climatul din culoarul Timiș-Cerna este mai apropiat de cel din zona Băilor Herculane, dar ceva mai rece, nefiind întruniți toți parametrii de aici.

Structurile geomorfologice și clima determină tipurile de soluri care au o influență covârșitoare asupra dezvoltării vegetației. În Banat au fost determinate 50 de tipuri, subtipuri și varietăți de sol⁵. O hartă a principalelor tipuri de soluri pentru vestul României, întocmită de Institutul Geologic Român⁶, documentează existența în regiunile muntoase și în zonele pericarpatiche externe a solului de tip podzolic secundar, ce acoperă și suprafața localităților aflate în discuție.

Flora Banatului deosebit de bogată, are variate obârșii geografice: europene, euroasiatice, circumpolare, boreale, arctice, alpine, balcanice, mediteraneene, pontice, ilirice ș.a. O trăsătură deosebită o constituie numărul mare de elemente sudice și sud-estice⁷.

Privind harta vegetației Banatului întocmită în 1962⁸, observăm că zona Orșovei și a Băilor Herculane se află în regiunea pădurilor în amestec cu elemente termofile, culoarul Timiș-Cerna și Valea Nerei aparține etajului gorunului, iar versanții ce stăpânesc aceste văi se încadrează etajului fagului. Clima mai blândă (începând cu 3.500 î. Chr.) a dus la înlocuirea treptată a molidului cu specii atlantice, dominant fiind fagul. Inițial se formează amestecuri de brad și fag care apoi se restrâng ca arie, fagul rămânând dominant în mod absolut. El s-a extins în sus, eliminând molidul și în jos, ocupând habitatele pădurilor de gorun, cer și gârniță, pe care le-a împins la periferia munților și pe dealuri⁹.

⁵ Popescu-Samoilă, 1962, p. 6.

⁶ Morariu, 1947, hartă.

⁷ Popescu-Samoilă, 1962, p. 9-10.

⁸ *Ibidem*, p. 80.

⁹ Bândiu-G.M. Smejkal-D.V. Smejkal, 1995, p. 30.

În zona Băilor Herculane s-a dezvoltat o vegetație bogată, astfel că pe un teritoriu de 20-25 km lungime și 3-4 km lățime s-a descoperit un număr de 10.000 de specii de plante, care alcătuiesc asociații de vegetație ce se schimbă în mod impresionant, pe suprafețe extrem de reduse¹⁰.

Etajul gorunului se întinde între 300-500 m altitudine și diseminați până aproape de 1.000 m¹¹. Se află pe coamele dealurilor domoale cu soluri mai profunde de tipul solurilor brune podzolite. Cerul și gârnița ocupă suprafețe însemnate pe aproape toate dealurile de la 180-250 m altitudine, în-sorite, cu soluri brune de pădure, soluri compacte, cu exces de umiditate primăvara și expuse uscăciunii în timpul verii¹².

Făgetele sunt foarte extinse începând de la Dunăre (70 m altitudine) și până la 1.550 m, la limita inferioară aflându-se în amestec cu gorunul. Cele de altitudine sunt de tip central-european și au o compoziție deosebită față de cele din sud¹³.

Este deosebit de semnificativă legătura dintre zona pădurilor de fag și de stejar ce se realizează, prin culoarele largi ale văilor Someșului, Mureșului, Dunării și Timoc-Nișava, cu întinsele făgeturi din bazinul Transilvaniei, din Oltenia și din platforma prebalcanică – vădind parcă și pe această cale largile și intensele legături culturale¹⁴.

¹⁰ Popescu-Samoilă, 1962, p. 20.

¹¹ Bândiu-G.M. Smejkal-D.V. Smejkal, 1995, p. 27.

¹² Popescu-Samoilă, 1962, p. 12.

¹³ *Ibidem*; Bândiu-G.M. Smejkal-D.V. Smejkal, 1995, p. 26, 28-29.

¹⁴ Morariu, 1947, p. 15.

Capitolul III

ISTORICUL CERCETĂRILOR

În stațiunea balneoclimaterică Băile Herculane, bine cunoscută în Europa încă din secolul trecut, frecventată de numeroși turiști, descoperirea și cercetarea vestigiilor arheologice din *Peștera Hoșilor* a început încă din această perioadă. Pentru cei ce posedau anumite cunoștințe în acest domeniu nu a fost greu să conștientizeze, încă de la de la prima vedere, că ea prezenta condiții favorabile pentru a fi folosită ca adăpost, atât datorită drumului relativ accesibil până la intrare cât și prin aspectul său uscat.

Primele cercetări arheologice efectuate în anul 1872 de către un grup de medici și naturaliști maghiari, au avut drept rezultat colectarea a numeroase fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată¹. Ulterior, alte lucrări de acest gen, restrânse ca arie, izolate (cele din 1904 ale lui Augustin Solymosi și săpăturile din 1916 ale lui O. Kadić), au dus la descoperirea unei așezări neolitice și din prima epocă a fierului². În 1927, prin sondajul realizat de Muzeul Regional al Olteniei s-a descoperit ceramică geto-dacică și feudal timpurie³. Începând cu anul 1954 cercetările au fost conduse de un colectiv al Academiei R.P.R. și au fost continuate în 1955, 1960-1961, 1965-1969 de grupul de cercetări *Porțile de Fier* ale Institutului de Arheologie al Academiei R.P.R., în colaborare cu muzeul din Lugoj⁴. Exceptând zonele de acces, nelocuibile din cauza curenților de aer ascendenți, peștera are trei încăperi ce au fost utilizate pentru locuire, notate cu A, B și C.

Săpăturile efectuate în 1954, 1955, 1950-1961 s-au concentrat în încăperea A. Aici, aproape întreaga suprafață, cu excepția unei zone restrânse situată la limita cu încăperea B a fost perforată de săpături mai vechi sau ale

¹ Petrovszky, 1973, p. 386-387, nota 4, cu bibliografia exhaustivă.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

căutătorilor de comori⁵. Un mic sondaj a fost executat și în încăperea C, în anul 1955, nu a putut stabili dacă exista și acolo o locuire efectivă (cu vetre de foc) sau sunt semnalate numai împrăștieri de materiale arheologice⁶.

Între anii 1965-1969, C.S. Nicolăescu-Plopșor a încredințat săpăturile domnului cercetător Petre Roman, cu dorința de a continua microstratigrafiera depunerilor post-paleolitice din încăperea B și de a căuta dovezi de locuire paleolitică⁷. A fost dezvelită o suprafață de 53 m², fiecare depunere arheologică fiind degajată prin șpaclul arheologului⁸. S-a putut preciza cu exactitate numai limita de vest a locuirii eneolitice, care se plasează aproximativ la jumătatea încăperii B. Se știe că astfel de materiale au apărut și în pământul răvășit al încăperii A, dar ele nu au putut fi stratigrafiate. Datele săpăturilor ne-au arătat că este vorba de comunități cu un număr mic de indivizi care locuiesc acolo o perioadă scurtă de timp. Se succed la intervale nu prea îndepărtate, dar suficient de lungi pentru a sesiza modificări în structura culturii materiale.

Situată în apropierea Peșterii Hoților, *Peștera de sub Piatra Băniții* a fost puțin cercetată din punct de vedere arheologic. S-au găsit fragmente ceramice neolitice atipice⁹. Unele au fost mai târziu atribuite culturii Sălcuța¹⁰.

Aflată în perimetrul localității Băile Herculane, *Peștera Gaura Ungurului* a fost investigată prima dată arheologic în vara anului 1954, tot de către grupul de cercetări *Porțile de Fier* al Institutului de Arheologie din București condus de C.S. Nicolăescu-Plopșor¹¹. Cu acest prilej au fost găsite la intrare fragmente ceramice din epoca bronzului. O nouă periegheză întreprinsă la 10 martie 1974 de către arheologi ai muzeului din Caransebeș (R. Petrovsky și Șt. Blaschki) a evidențiat fragmente ceramice dintre care majoritatea aparțin culturii Coțofeni și epocii bronzului. Printre acestea au fost sortate și fragmente ceramice eneolitice¹². Prin cercetările întreprinse în 1978 de reprezentanți ai celor două muzee din Caransebeș și Reșița (R. Petrovsky, O. Bozu, C. Săcărin, I. Voina) au fost colectate materiale aparți-

⁵ Roman, 1971, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 51.

⁷ *Ibidem*, p. 49.

⁸ *Ibidem*, p. 49-51

⁹ Petrovsky, 1973, p. 387; Rogozea, 1987, p. 353, nr. 14.

¹⁰ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 186.

¹¹ Petrovsky, 1977, p. 448; Rogozea, 1987, p. 352, nr. 10.

¹² Lazarovici, *NeolitBan*, p. 186.

nând culturilor Sălcuța târzie, Coțofeni, Basarabi și perioadei medievale (sec. XV-XVI)¹³.

O perieghză efectuată de specialiștii Muzeului Județean din Reșița și cei ai Muzeului din Caransebeș (O. Bozu, C. Săcărin, I. Voina, R. Petrovszky) la 10 aprilie 1978, a dus la descoperirea așezării sălcuțene de la Mehadia. Ea este situată în colțul terasei, la cca 350 m sud-vest de podul de beton (*Podul Tăinii*) peste care trece drumul spre Iablanița și la 200 m vest de șoseaua Caransebeș-Băile Herculane (E94)¹⁴.

În Cheile Nerei a fost întreprinsă o expediție de cercetare, din punct de vedere arheologic, a peșterilor în perioada 25 iulie-3 august 1972 de către un colectiv alcătuit din arheologi și geologi: Gh. Lazarovici, I. Neamțu, I. Obeștelescu, D. Țeicu, Șt. Cădariu, P. Țeicu, care a avut ca scop descoperirea urmelor de locuire din peșterile de aici. În *Peștera Rolului*, la suprafața solului, în perimetrul intrării au fost găsite amestecate fragmente ceramice de epocă modernă, feudală și preistorică (eneolitic și perioada de tranziție)¹⁵. O altă expediție a fost efectuată în 1979, sub îndrumarea specialiștilor de la Muzeul din Caransebeș (R. Petrovszky, M. Adamescu, D. Barboni, L. Cătană) și s-a materializat printr-un sondaj efectuat în zona intrării¹⁶.

Incursiunea făcută în *Peștera Dubova* a dovedit că și aceasta a servit ca adăpost de-a lungul vremurilor. Fragmentele ceramice culese de la suprafața solului au fost determinate ca aparținând perioadei eneolitice¹⁷.

Cu ocazia perieghzei din februarie 1979, efectuată de Tr. Popescu și O. Popescu de la Muzeul din Caransebeș, a fost cercetată *Peștera din Colțul Cătănii*. Printre materialele adunate a fost găsit și un fragment ceramic eneolitic¹⁸. O nouă verificare s-a făcut cu prilejul cercetărilor de arheologie speologică efectuate pe parcursul anilor 1980-1981 de către Muzeul din Caransebeș în colaborare cu membrii cercului de arheologie speologică din localitate și cu CS EXPLORATORII Reșița¹⁹.

În culoarul Timiș-Cerna, descoperirea puțului eneolitic din apropierea dealului *Sfoge*, de către locuitorii satului Cuptoare: Teregovan Andrei,

¹³ Petrovszky, 1979, p. 253-255.

¹⁴ *Noi desc*, 1982, p. 326, IX.

¹⁵ Olaru-Cădariu, 1977, p. 15-16; Rogozea, 1987, p. 349, nr. 9.

¹⁶ Petrovszky, 1979, p. 229-230, nota 2; 245.

¹⁷ Olaru-Cădariu, 1977, p. 17; Rogozea, 1987, p. 349, nr. 3.

¹⁸ *Noi desc*, 1979, p. 433, nr. VI/1; Rogozea, 1987, p. 349, nr. 8.

¹⁹ Petrovszky-Popescu-Rogozea, 1981, 429, 432.

Ienea Pătru și Lupulescu Ioan a declanșat o adevărată febră printre căutătorii de comori. Sub acest semn, în perioada 1975-1976 s-au efectuat cercetări la puțul eneolitic A²⁰. În timpul acestor lucrări în anul 1975 a fost descoperit cimitirul medieval și așezarea eneolitică. Lucrările au fost coordonate de către Gh. Lazarovici, E. Iaroslavschi, M. Gumă, C. Săcărin, D. Țeicu, O. Bozu – specialiști ai Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca și ai Muzeului Județean de Istorie din Reșița. Întrerupte în anul 1986, săpăturile au fost reluate în anul 1991-1992 și 1994-1996, fiind conduse de A. Oprinescu de la Muzeul Județean de Istorie din Reșița²¹.

Existența așezării de la Domașnea²² este atestată de fragmentele neolitice și un fragment de tip Sălcuța, aflate în prezent la muzeul din Drobeta Turnu-Severin. Până acum nu a fost identificată în zonă nici o așezare aparținând acestei culturi. Cu prilejul unei cercetări de teren (Costin și Cristina Feneșan, R. Petrovszky) realizată la 21 august 1978²³ în zona localității, au fost adunate din grădina casei (nr. 334) lui Iancu Grecescu, fragmente ceramice atipice, preistorice. Ele au apărut împreună cu bucăți de chirpic cu ocazia lucrărilor de terasare și provin probabil de pe platoul dealului *Dosul*, de deasupra grădinii, unde a existat o astfel de așezare, de scurtă durată.

Locuirea preistorică de la Slatina Timiș din punctul *Gura Ilovei* a fost descoperită de către profesorul I. Munteanu de la Școala Generală din Vârciorova, care în perioada 1975-1980 a întreprins numeroase cercetări de suprafață în hotarul satelor Bolvașnița, Ilova, Slatina Timiș. În anul 1981 Gh. Lazarovici a efectuat aici un mic sondaj²⁴. O altă săpătură de mici proporții a fost realizată de A. Oprinescu în 1993²⁵.

²⁰ Lazarovici, 1975, p. 35; Idem, *NeolitBan*, p. 174, 194; Lazarovici-Uzum, 1977, p. 434; Lazarovici, 1981, p.35, nota 1.

²¹ Mulțumim pe această cale domnului profesor dr. Gheorghe Lazarovici pentru că ne-a încredințat conducerea săpăturilor și pentru tot sprijinul acordat.

²² Lazarovici, *NeolitBan*, p. 195, poz. 34; Petrovszky, 1975, p. 372; Comșa, 1969, p. 37.

²³ *Noi desc*, 1982, p. 324.

²⁴ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 121-135.

²⁵ Oprinescu, 1994, p. 59-60.

Capitolul IV

PREZENTAREA AȘEZĂRILOR

Stratigrafie

După o primă analiză făcută asupra căilor urmate de purtătorii culturii Sălcuța am văzut că s-a produs o departajare clară între Valea Nerei și culoarul Timiș-Cerna. Descoperirile din Cheile Nerei, datorită gradului ridicat de inaccesibilitate, marchează doar pătrunderi ocazionale ale unor populații sălcuțene pornite spre recunoașterea unor noi orizonturi.

Prin săpături arheologice au fost cercetate doar două din peșterile din zonă.

Dacă cercetările efectuate în 1987 în *Peștera Rolului*¹ nu au dus la identificarea urmelor culturii materiale ale celor ce au poposit aici, cele din 1979 au fost mai norocoase. Prin lărgirea unei casei mai vechi, cu dimensiunile de 2 x 2 m amplasată în zona intrării s-a obținut următoarea stratigrafie: între 0-0,20 m se află un strat de 3-4 nivele de vetre suprapuse în care au apărut fragmente ceramice medievale de secol XIV; urmează un strat de 0,15-0,25 m marcat prin lentile succesive de arsură de culoare cenușiu-negricioasă, în care au apărut materiale Coțofeni. Următoarea locuire aparține culturii Sălcuța (II-III), ilustrată printr-un strat de 0,10-0,25 m, brun-cenușiu, în care apar bolovani de dimensiuni mijlocii și mici, mai mulți către bază, ce îl despart de sterilul de culoare galben-roșiatică (lut nisipos) de pe patul peșterii.

Sondajul efectuat în *Peștera din Colțul Cătănii*², cu dimensiunile de 1x1x0,60 m. a prezentat următoarea stratigrafie: 0-0,10 m – strat răvășit, pigmentat cu fragmente ceramice feudale și Coțofeni; 0,10-0,35 m – strat de cultură cu fragmente ceramice Coțofeni și hallstattiene; 0,35-0,60 m – strat pigmentat cu cărbune conținând fragmente eneolitice; după 0,60 m – strat steril și material clastic.

¹ Petrovszky, 1979, p. 245-246.

² Petrovszky-Popescu-Rogozea, 1981, p. 432-433.

În *Peștera Mare La Găuri* suprafața locuibilă este de 20-25 m, zonă în care, lângă peretele stâng, a fost executată în anul 1979 o săpătură de control, cu dimensiunile de 1 x 1 m. Stratul de cultură³, gros de 0,70 m, de culoare brun-cenușie are mai multe vetre suprapuse care încep de la adâncimea 0,45-0,50 m, nedatate datorită absenței materialului ceramic. Din nivelul superior au fost colectate fragmente medievale, iar de la suprafață ceramică eneolitică și de sec. II-III.

În cazurile prezentate mai sus, depunerile aparținând acestei perioade (cu o grosime de 0,10 sau 0,25 m), nu documentează o locuire de durată, căci nu păstrează urme ale unor amenajări în acest scop și nici alte materiale care să dovedească o folosire neîntreruptă și îndelungată (vetre de foc, cantități mari de cărbune). Fragmentele ceramice aferente stratului de cultură din aceste peșteri nu sunt numeroase, ceea ce constituie un alt argument în favoarea acestei supoziții. Într-o peșteră intens locuită cum este cazul *Peșterii Hoților*, chiar într-un nivel de locuire subțire, urmele materiale găsite au fost mult mai numeroase.

Incursiunea făcută în timpul periegezei din anul 1972 în *Peștera Dubova*⁴ s-a limitat la culegerea fragmentelor de la suprafața solului, din partea stângă, mai uscată. Prezentând un anumit grad de umiditate, condițiile de locuit de aici nu sunt tocmai prielnice.

În ansamblu, Cheile Nerei nu au fost foarte primitive pentru populațiile ce ar fi urmat această cale și nici pentru întemeierea unor așezări de durată.

Deși din punct de vedere microclimatic se prezintă mult mai bine, fiind caldă și relativ uscată, *Peștera Gaura Ungurului* nu pare a fi fost folosită mai intens de purtătorii culturii Sălcuța, materialul recoltat aici, puțin numeros, nu argumentează o locuire îndelungată. De fapt, aici nu au fost întreprinse săpături pentru evidențierea unui profil stratigrafic.

În afara acestor descoperiri și a celorlalte din culoarul Timiș-Cerna, semnalate prin informații și periegeze, fără sondaje de verificări: *Peștera de sub Piatra Băniții*, așezările de la Mehadia și Domașnea, coloana vertebrală a stratigrafiei este susținută de locuirea din *Peștera Hoților* de la Băile Herculane și de cea situată pe dealul *Sfoge* de lângă satul Cuptoare. Ea este completată de observațiile stratigrafice făcute asupra materialelor arheologice de la Slatina Timiș-*Gura Ilovei*. Cele trei descoperiri sunt

³ Petrovszky, 1979, p. 249.

⁴ Olaru-Cădăriu, 1977, p. 17.

importante fiecare în parte prin secvența stratigrafică pe care o dețin și luate în ansamblu constituie un corolar al transformărilor culturale petrecute în acest spațiu.

Săpăturile începute în 1954 în *Peștera Hoșilor*⁵ – Băile Herculane au dus la formularea primelor concluzii stratigrafice. Formată în interglaciațiunea Riss-Würm, ea prezintă o succesiune stratigrafică amplă din punct de vedere cultural, fiind locuită din paleolitic și până în timpurile moderne.

Primul strat aparținând interstadiului Würm I-II și începutului stadiului Würm II este complet steril; următorul (Würm II), prin piesele de cuarțit găsite, a fost încadrat Musterianului întârziat, iar deasupra stadiului Würm III se află cel epipaleolitic cu vetre și microlite.

Cercetările efectuate într-o zonă nederanjată din încăperea A (în anul 1954) au delimitat 10 nivele postpaleolitice formate din vetre suprapuse, iar cele din 1955, realizate în aceeași încăpere – 13 “dungi”. Autorii cercetărilor au arătat că primele două “dungi” aparțin unui strat în care a apărut ceramică Vinča, următoarele conțin materiale de tip Sălcuța IV, cu toate aplicate, peste care s-au suprapus “dungi” ale culturii Coțofeni.

Altă săpătură efectuată la limita dintre încăperile A și B a dat un prim nivel gros de 0,12-0,20 m atribuit culturii Bodrogkeresztúr, urmat de un altul gros de 0,30-0,40 m aparținând culturii Sălcuța IV influențată de Vinča (cu mai multe vetre suprapuse). Ultimul nivel gros de 0,30-0,45 m a fost atribuit culturii Coțofeni. În partea superioară s-au găsit resturi aparținând epocii bronzului (cultura Verbicioara).

Rezultatele săpăturilor întreprinse în 1954-1955, 1960-1961 au menționat în peștera de la Băile Herculane locuiri paleolitice, epipaleolitice, Vinča, Tisa, Bodrogkeresztúr, Sălcuța IV, Coțofeni, Verbicioara, de epoca fierului, romane, feudale timpurii și moderne.

În urma cercetărilor făcute între 1965-1969 de către P. Roman⁶ și a studierii întregului material stratigrafiat sau nestratigrafiat s-a făcut precizarea că depunerile arheologice aparțin eneoliticului final, culturilor Coțofeni, Verbicioara, Hallstatt, epocii romane, feudalismului timpurii și celui dezvoltat. Nu există locuiri de tip Vinča sau Tisa (inclusiv Tiszapolgár sau Bodrogkeresztúr). De durată sunt numai cele care aparțin eneoliticului final și culturii Coțofeni.

Microstratografierea efectuată în încăperea B a delimitat 38 de depuneri arheologice reprezentând locuiri succesive de mai lungă durată sau numai

⁵ Petrovszky, 1973, p. 386; Roman, 1971, p. 47-49.

⁶ Roman, 1971, p. 49-59 unde sunt prezentate toate cercetările întreprinse în peșteră.

urme ale unor treceri ocazionale. Locuirea postpaleolitică suprapune o depunere sterilă sub care se află nivelul locuirii epipaleolitice și are o grosime de 1,20 m.

Stratul eneolitic, cu o grosime maximă de 0,50 m, suprapus de cel Coțofeni are precizată cu exactitate numai limita vestică ce se plasează aproximativ la jumătatea încăperii B. El se subțiază spre interiorul încăperii A până dispare. Au fost evidențiate 10 depuneri arheologice care nu se constituie în niveluri de locuire temporare sau de durată. Primele două aparțin culturii Sălcuța III, iar următoarele celei Sălcuța IV. Locuirea eneolitică s-a terminat printr-un incendiu ale cărui cauze rămân necunoscute. Purtătorii culturii Coțofeni au fost cei care au nivelat această masă de cenușă, în vederea construirii viitoarelor locuințe.

Așezarea de pe *Dealul Sfogea*, din imediata apropiere a satului Cuptoare ilustrează stratigrafic o evoluție îndelungată în spațiu și timp, căci stratul de cultură este gros de 2,30-2,40 m și are mai multe nivele de locuire. Partea superioară a așezării eneolitice este tăiată de un cimitir medieval timpuriu, ale cărui gropi de morminte⁷ se adâncesc între 0,15-1 m față de nivelul actual de călcare. Faptul că scheletele apar la numai 0,15 m, documentează o puternică activitate de eroziune și spălare a solului în urma ploilor abundente, ușurată de arăturile efectuate în zonă. Locuirea este mai groasă în zonele din centrul așezării și se subțiază spre periferie, astfel încât către pantele de nord-vest stratul de cultură abia atinge 0,30 m⁸. Vetre de foc, pereți căzuți, chirpic, dungi de cenușă sunt elemente ce marchează clar nivelele de călcare.

Stratigrafia așezării eneolitice s-a făcut pe baza săpăturilor din anii 1991-1992, 1994-1995. Nivelele de călcare, refacere sau destrucție au fost notate cu cifre romane și se pot urmări în profilele verticale (Fig. 9-11) și secțiunile orizontale (Fig. 6-9) prezentate aici. Așa cum am văzut din rezultatele sondajelor arheologice și geologice, sterilul arheologic, brun-cenușiu cu concrețiuni roșii, a fost surprins în săpătură la cca 2,30-2,50 m.

I. Amenajarea terenului în vederea locuirii a constituit probabil și aici prima operațiune. Ierburile au fost îndepărtate, pământul a fost nivelat și un strat cenușiu-închis, pigmentat cu brun, ars din loc în loc, constituie baza acestui nivel. El este lipit cu lipitură foarte galbenă și este marcat cu un strat de cenușă și suprafețe din chirpic. Grosimea lui este cuprinsă între 8-18 cm.

⁷ Lazarovici-Uzum, 1977, p. 434.

⁸ Lazarovici, 1981, p. 36.

II. Urmează un altul cu o grosime de 6-16 cm, ce constituie baza unui nivel gros, cu mai multe refaceri ale podinii, ca urmare a destrucțiilor datorate incendiilor. În unele locuri, pământul este ars la roșu. Primele două straturi conțin un număr foarte mare de pietre, caracteristică ce se păstrează și în cele imediat următoare. Nivelul de călcare este jalonat de pietre, cenușă, o platformă de lut ars în S_I/1991-1992, cu dimensiunile păstrate de 1,60 x 2,10 m (Fig. 8b) și o platformă de pietre mărunte în S_{II}/1994-1995, cu dimensiunile de 2,40 x 4 m. (Fig. 9a). Tot în S_{II} este marcat cu o vatră arsă la roșu, alături de care se află o groapă.

III. Multe pietre marchează acest strat alcătuit din pământ verzui ce conține numeroase fragmente ceramice. Un ac de cupru și o mărgică completează descoperirile. Grosimea lui este de cca 20-30 cm.

IV. Un altul verzui-cenușiu gros de 12-20 cm îl suprapune. Este de fapt o refacere a nivelului de călcare, marcat la bază de pietre mari și uneori prin zone cu lipitură. Acesta constituie de fapt și partea finală a stratului gros cu multe pietre și refaceri succesive. Un incendiu puternic a determinat distrugerea lui, fiind vizibil în profilele B și D (Fig. 10-11) prin cenușă, cărbune și suprafețe de chirpic. Deasupra, în profilul A și C apare lipitură.

V. Un strat galben de 8-10 cm constituie baza nivelului următor și îl desparte de cel anterior. Începând cu acest nivel au fost surprinse dărâmături puternice datorate incendiilor, fiind găsite bucăți mari de perete ars.

VI. Este un nivel de dărâmătură care conține o cantitate foarte mare de cenușă disperastă inegal, multe fragmente ceramice și cărbune. Pereți căzuți, de dimensiuni mari (1,30 x 2,50 m) au fost surprinși în S_I, înconjurați de stratul de cenușă, precum și alte bucăți mai mici de chirpic (Fig. 7-a). Nivelul cu o grosime de 10-18 cm este marcat în partea superioară de pietre mici, iar în cea inferioară de pietre mari aflate pe podeaua galbenă a locuinței.

VII. Urmează un strat galben, tare, cu multe bucăți mărunte de chirpic, gros de cca 18-20 cm. În suprafața de deasupra bucății de chirpic, (prezentată mai sus), el se subțiază la 8-10 cm.

VIII. Alte două bucăți de chirpic ocupă suprafețe mari - una este de 5 x 1,20 m și cealaltă de 2,20 x 0,60 m. (Fig. 6b). Pământul ce le înconjoară este intim amestecat cu cenușa, iar stratul conține multe fragmente ceramice (unele cu pictură) și un ac de cupru. În unele zone partea superioară a acestui nivel a fost tăiată de gropi de morminte medievale. Grosimea sa este în jur de 12-15 cm.

IX. Bucățile de chirpic au fost acoperite cu un strat galben tare, cu puține cioburi, (gros de 18-12 cm). În partea superioară el este marcat de lipitură foarte galbenă.

X. Nivel subțire cu cenușă și cioburi mărunte, căruia îi corespunde în S_{II} o vatră arsă la roșu cu lipituri succesive. A fost surprins numai pe anumite suprafețe datorită gropilor de morminte medievale ce secționează tot mai mult din stratul eneolitic.

XI. Este urmat de un strat galben tare, bătătorit, gros de 18-20 cm, cu puține fragmente ceramice, păstrat în jurul vetrei din pietre de râu din S_I, zonă mai puțin perforată de cimitirul medieval. Ea are dimensiunile de 1,20 x 1 m. și este înconjurată pe o distanță destul de mare de pământ pigmentat cu cenușă. De la acest nivel locul așezării eneolitice a fost luat în întregime de morminte.

Analizând toate aceste depuneri observăm că se conturează clar următoarele nivele de locuire. Primul (a) este cel de construcție, legat de curățirea terenului, arderea podelei și lipirea cu lut (depunerea I). Este urmat de perioade mai lungi sau mai scurte de locuire și refacere a podelei (b), depuneri marcate prin foarte multe pietre (II, III, IV). Acestea două (a, b) au fost considerate cele mai timpurii nivele de locuire de aici. Cele ce le suprapun (c) se caracterizează prin depuneri cu multă cenușă, cărbune, bucăți mari de pereți arși sau nearși (V, VI, VII, VIII). Ele sunt urmate de nivelul d cuprinzând depunerile IX și X, suprapus de nivelul e cu vatra din pietre de râu (XI). Referitor la nivelul d, el ar putea fi și ultima refacere a locuirii din cadrul nivelului c, dar ar putea constitui și bază pentru nivelul e.

Analiza materialului ceramic ne-a dus la concluzia că nivelele a și b aparțin culturii Sălcuța, faza IIb, următorul (c) aparține fazei IIc, iar nivelul vetrei cu pietre (e) ar putea aparține fazei IIIa. Această idee este întărită de existența printre fragmentele ceramice provenite din săparea mormintelor, a unora care ca tipuri de vase, factură și netezire exterioară, se aseamănă cu cele din nivelul eneolitic (Herculane I) din *Peștera Hoșilor* de la Băile Herculane.

Pe partea dinspre sud a *Dealului Sfogea*, la sud de stațiune se află puțul eneolitic, adânc de 10,35 m, cu partea superioară patrulateră și diametrul gurii de 1,40 x 1,50 m⁹. Pe măsură ce se adâncește, el se îngustează, astfel că la mijloc dimensiunile sunt de 1,10 x 1 m și către partea inferioară de 0,80 m. Pe fundul acestuia, într-o mică gropiță, a fost depus un vas pictat, două unelte din corn, două lame din silex cu retușuri, iar ceva mai sus, însă în imediata apropiere, fragmente de la mai multe vase întregibile. Distrugerea puțului a avut loc în urma unui incendiu puternic, după cum ne-o dovedește

⁹ Lazarovici-Uzum, 1977, p. 434; Lazarovici, *NeolitBan.*, p. 174, 194

marea cantitate de cenușă și cărbune, aflată mai ales pe fundul acestuia și care ar fi putut să provină de la materialul lemnos ce a intrat într-un fel sau altul în componența sa. De acest moment s-ar putea lega și distrugerile mari din așezare, după care locuirea a continuat cu o mai slabă intensitate¹⁰.

Punctul cel mai nord-vestic din culoarului Timiș-Cerna cu urme ale purtătorilor culturii Sălcuța îl constituie așezarea de la Slatina Timiș-*Gura Ilovei*. Aici a fost efectuat un sondaj de mici dimensiuni ce a arătat că stratul de cultură are o grosime de peste 0,80 m¹¹. Deși nu s-a putut face o departajare clară a nivelurilor de locuire, în evoluția materialului s-au constatat mai multe componente ce au fost împărțite în cinci grupe, ce ar putea corespunde unei succesiuni stratigrafice. În urma analizei făcute asupra ceramicii au fost evidențiate ca sigure patru fenomene culturale¹²: I. fond neolitic târziu, insuficient precizat și cunoscut în zonă; II. o locuire sălcuțeană (faza IIc sau III); III. o locuire Tiszapolgár; IV. un fenomen de sinteză între Tiszapolgár și Sălcuța. Sondajul efectuat în 1993 s-a plasat la marginea așezării, adâncimea maximă din S₁ (cu dimensiunile de 10 x 2 m) fiind de cca 0,60 m. Nu au fost surprinse decât două nivele: unul Tiszapolgár și cel ce îi urmează ce prezintă o evoluție spre Bodrogkeresztúr. Din păcate, nu am mai putut relua săpăturile în zonă pentru a stabili cu exactitate profilul cultural al așezării¹³.

Analiza stratigrafică ne întărește imaginea că există în Banat o continuitate în evoluția așezărilor eneolitice, care pledează pentru o locuire îndelungată, fiind prielnică realizării sintezelor culturale.

Așezări

Multe din descoperirile aparținând culturii Sălcuța din Banat, mai ales cele aferente Văii Cernei și Nerei, sunt în peșteri. În culoarul Timiș-Cerna ele se află pe boturi de dealuri joase, înconjurate de ape.

Așezarea de pe *Dealul Sfogea* (sat Cuptoare) se concentrează în colțul sudic al botului dealului, pe terasa ce se ridică la cca 280 m altitudine față de firul văii și are marginea estică și cea vestică abrupte. Cea sudică este ceva mai lină, iar spre nord se leagă de înălțimea căreia îi aparține. Ea este

¹⁰ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 174.

¹¹ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 121.

¹² *Ibidem*, p. 125.

¹³ Oprinescu, 1994, p. 60.

despărțită de restul platoului ce urcă ușor spre nord, de o șanțuire ce delimitează partea locuită. Acest șanț ar fi putut să bareze accesul în așezare prin singura latură ce nu este apărată natural.

Situată în apropierea localității Slatina Timiș, în lunca Timișului, pe botul terasei mijlocii a acestuia, ce nu depășește 80 m lățime și 200 m lungime, așezarea din punctul Șăs se află cu 265 m mai sus de locul mlăștinos al pârâului Ilovei. Spre nord și vest, către apa Ilovei se află punctele cele mai abrupte. Și spre est marginile sunt piezișe, astfel că așezarea este înconjurată din trei părți de abrupturi. Doar din sud-est se poate realiza legătura cu dealurile vestice. Stațiunea eneolitică a fost localizată în colțul de nord-vest al terasei. O alveolare ce pare a indica un șanț o delimitează în sud, pe direcția est-vest. Ca tip de așezare ea seamănă cu cea de la Cuptoare, ambele având aproximativ aceeași altitudine, fiind înconjurate din trei părți de pante abrupte, cu o singură cale de acces, lină, întreruptă de o șanțuire.

Complexul Bubanj-Sălcuța-Krivodol dovedește o mare varietate în ceea ce privește tipurile de așezare: peșteri, platouri mai înalte sau terase deasupra râurilor, tell-uri, așezări de tip lacustru. După cum am văzut, cu excepția ultimelor două, așezările din Banat se încadrează în aceste tipare.

Peșterile, utilizate ca adăposturi îndeosebi în regiunile nordice ale complexului cultural – *Peștera Hoților* (România), *Devetaska Peștera* (Bulgaria)¹⁴ și *Peștera Zlot* (Iugoslavia)¹⁵ – sunt frecvent amintite în literatura de specialitate prin importanțele descoperiri făcute aici.

Pentru ridicarea așezărilor au fost alese platourile sau terasele înălțate din apropierea râurilor, având ca trăsătură comună existența unor pante abrupte iar accesul s-a putut realiza numai dintr-o singură direcție. De acest tip de așezare se leagă descoperirile de la Slatina Timiș și Cuptoare, care se înscriu pe linia celor din Serbia de Est (Kovilovo, Krivelj)¹⁶, Serbia de Sud (Bubanj, *Humaska Čuka*, Gradac – lângă Zlocucane)¹⁷, Depresiunea Skopsko¹⁸ (*Skopsko Kale*), Pelagonia¹⁹ (Šuplevec), cât și a celor din Bulgaria de vest (Krivodol²⁰, Galatin²¹,

¹⁴ Mikov-Djambayov, 1960, p.191-192.

¹⁵ *Époque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie*, 1971, p. 155.

¹⁶ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 98.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Slavenska, 1955, p. 29; Tasic 1955, p.31.

¹⁹ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 98.

²⁰ Mikov, 1948, p. 60, 62.

²¹ Georgieva, 1985, p. 111.

Zamineț²²). Unele dintre aceste așezări au fost fortificate în zona de acces fie prin ziduri din piatră (Krivelj)²³, fie prin șanțuri (Sălcuta)²⁴ sau șanțuri și palisade²⁵ – Bubanj, Gadimlije (Serbia), Zamineț²⁶ (Bulgaria).

Așezări tell, numite *tumbe*, sunt amintite în Bulgaria (*Okol glava* lângă Gniliane)²⁷. În Pelagonia, cu excepția celei de la Suplevec, toate celelalte – *Crnobuki*, *Karamanska tumba*, *Bakarno gumno* – sunt așezări-tell situate pe terase inundabile²⁸.

La *Ustie na Drim*²⁹, lângă Struga, a fost cercetată singura locuire lacustră aparținând acestui complex cultural a cărui material este asemănător cu cel de la Maliq din Albania.

Tipul de așezare prefigurează în general orientarea lor economică. Despre așezările din peșteri se documentează că ar fi fost un fel de centre de mineralogie și metalurgie primitivă. De fapt prelucrarea cuprului constituie o îndeletnicire importantă pentru populațiile acestui complex în estul Serbiei³⁰, sud-vestul României. Peștera *Zlot*, așezările din Valea Timocului – Smedovac și Kovilovo, *Peștera Hoților*, așezarea de la Cuptoare-*Sfogea* documentează o activitate metalurgică prin obiectele din cupru descoperite, apariția zgurii și a bucăților amorfe de cupru, dar și prin uneltele din piatră folosite pentru măcinarea minereurilor.

Locuitorii Peșterii Hoților aveau la îndemână excelente zone pentru vânat sau pășunat, dar agricultura nu aveau unde să o practice³¹.

Pe terasele înconjurate de ape, creșterea vitelor, suinelor și ovicapri- nelor era o ocupație bine conturată, dovedită și prin analiza materialului fau- nistic din așezarea de la Cuptoare³². Ea constituie componenta economică determinantă a acestui tip de așezare. Această orientare a fost ușurată de trăsăturile geografice ale zonei, de prezența râurilor din apropiere, condiții

²² Nikolov-Stanova, 1975, p. 129.

²³ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 98.

²⁴ Berciu, 1971, p. 164-165.

²⁵ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 98.

²⁶ Nikolov-Stanova, 1975, p. 130.

²⁷ Petrov, 1950, p. 169.

²⁸ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 98.

²⁹ *Ibidem*, p. 98-99.

³⁰ *Ibidem*, p. 110.

³¹ Roman, 1971, p. 47

³² Trâncă, 1981, p. 54; El Susi, 1996, p. 150-152.

care favorizează în egală măsură vânătoarea și pescuitul. Agricultură și meșteșugurile casnice, ca ocupații tradiționale, continuă să rămână o componentă a vieții economice.

În sudul complexului, în Pelagonia, agricultura trece pe primul loc, înaintea creșterii vitelor, ea fiind o caracteristică a așezărilor de tip *tumbe*³³. Tot astfel se întâmplă și cu pescuitul în așezările lacustre.

În general viața grupelor culturale din această perioadă nu este decât în foarte rare cazuri dependentă numai de una din componentele economice. Diversificarea ocupațiilor productive constituie trăsătura esențială a acestui complex, accentuându-se anumite îndeletniciri în funcție de nevoi, dar îndeosebi de condițiile geografice și climatice.

Locuințe

Întrucât săpături de amploare cu observații stratigrafice nu au fost efectuate decât în Peștera Hoților și pe Dealul Sfogea, datele despre modul de amenajare al locuințelor sălcuțene din Banat sunt strâns legate de observațiile din aceste stațiuni.

În Peștera Hoților³⁴ depunerea **a** reprezintă amenajarea viitoarei zone de locuire. Mai întâi a fost ars nivelul de călcare, pietrele au căpătat o culoare albă și există o mare cantitate de cenușă, apoi terenul a fost ușor nivelat și lipit cu un strat gros de humă. Platforma astfel obținută, cu scopul de a stopa umezeala, a fost puternic arsă. În unele locuri s-a făcut o nouă lipitură, arsă de asemenea la roșu. Într-o perioadă mai târzie, atunci când locuirea s-a extins spre interiorul încăperii B cu încă 3 m, suprafața de locuit este la fel pregătită, însă este arsă ceva mai slab. La limita dintre încăperile A și B platforma se păstrează pe o lățime de 2 m. Nu se știe dacă ea a existat și în încăperea A.

Primul nivel cu resturi arheologice aparținând culturii Sălcuța III îl reprezintă depunerea **b** ce ocupă o suprafață redusă și are o durată scurtă, deși construirea platformei trăda intenția de mai mare stabilitate. Direct pe platformă s-au aflat trei vetre de foc.

Săpăturile efectuate în așezarea de la Cuptoare-Sfogea nu au surprins întregul contur al locuințelor, suprafața lor depășind-o pe cea a săpăturilor sau datorită faptului că au fost tăiate de gropi. Și aici, după curățirea terenului, a fost amenajată podeaua, refăcută de mai multe ori de-a lungul timpului (nivel **a**).

³³ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 110.

³⁴ Roman, 1971, p. 51-53.

În cadrul acestei operațiuni cenușa și bucățile de chirpic nu au fost înlăturate, ci au rămas pe loc, fiind nivelate și acoperite cu un strat de lut galben.

Nivelului **b** îi aparțin două locuințe, una descoperită în S_I și cealaltă în S_{II} . Cea din S_I are o podină arsă la roșu pe o suprafață de 1,60 x 2,50 m. Desigur că locuința trebuie să fi fost mai mare, fiindcă până la primul rând de gropi situate distanțat, suprafața din care face parte și cea a platformei este de 3 x 3 m. Dar, la mai bine de 6 m se află gropi apropiate ce marchează peretele estic. În S_{II} baza locuinței de aici o constituie o platformă din pietre mărunte cu urme de chirpic în partea sud-estică, cu dimensiunile de 2,5 x 4 m, tăiată către vest de o groapă mare (3 x 0,90 m). Acestui nivel îi aparține în S_{II} o vatră arsă la roșu (1,10 x 1,10 m), alături de care se află o groapă (0,50 x 0,84 m). Întrucât în această zonă au fost gropi, nu putem preciza dacă ea aparține locuinței care se află în afara ei.

Nivelul următor (**c**) se caracterizează prin suprafețe întinse, cu dărâmături - bucăți mari de pereți arși, cenușă, cărbune, ceea ce ne face să credem că ele puteau proveni de la locuințe mult mai mari. Gropile de pari, uneori de dimensiuni foarte mari - 0,70 x 0,50 m și 0,80 x 0,40 m -, între ele găsindu-se altele de dimensiuni mai mici - 0,40 x 0,30 m -, documentează existența unor locuințe mari, de formă dreptunghiulară, cu peretele estic clar delimitat.

Nivelul **d** este marcat printr-o vatră arsă la roșu în S_{II} , iar următorul (**e**), prin două vetre din pietre de râu, una în S_I și una în S_{II} .

Distrușgera și refacerea locuințelor aproape în același perimetru constituie un argument în favoarea locuirii îndelungate și intense a platoului de către aceeași populație, chiar dacă aceasta a suferit anumite modificări în formele de manifestare ale culturii materiale, datorate impactului cu manifestările culturale din imediata vecinătate.

Locuințele complexului Bubanj-Sălcuța-Krivodol se aseamănă cu cele ce aparțin perioadei de sfârșit a eneoliticului. Sunt de formă rectangulară și au o singură încăpere, iar podina, din pământ bătătorit, este realizată după o amenajare mai mult sau mai puțin minuțioasă a terenului. Pereții confecționați din nuiete împletite lipite cu lut, se sprijină pe stâlpi cu diametrul variabil. Orientarea lor a fost nord-sud, cum este cazul celor de la Ostrovul Corbului³⁵ și eventual Cuptoare. Ele au avut intrarea în colțul de nord-est și în jurul caselor au fost trasate uneori șanțuri pentru scurgerea apei³⁶.

³⁵ Simon, 1989, p. 110, 111.

³⁶ Berciu, 1971, p. 172.

Pentru fazele mai timpurii, așa cum este documentată de descoperirile de la Sălcuța, forma tipică a locuinței era coliba din crăci și stuf³⁷, căci lipitura realizată din pământ amestecat cu paie și pleavă se folosea mai rar înainte de nivelul Ilc, când îngrămădirile de chirpic încep să devină mai numeroase.

În unele cazuri, la construcția locuințelor au fost exploatate condițiile naturale și configurația terenului. Astfel, la Krivelj o casă a fost așezată pe o stâncă, folosind o parte a acesteia ca zid de protecție, situație pe care o regăsim la Šuplevec și la Velika Humska Cuka³⁸. Pentru amplasarea locuințelor pe partea abruptă se săpau mai întâi terase pe care se ridicau case de dimensiuni mici, ce nu depășeau 3 x 4 m. Acest sistem de construcție este întâlnit la Krivelj și Krivodol³⁹. Locuințele palafite cu stâlpi adânc înfiți în vadul apei sunt rare, fiind întâlnite în cadrul așezării de la Ustie na Drim⁴⁰.

În cadrul așezărilor, ele au fost amplasate după un anumit plan, probabil urmând o linie dreaptă, situate distanțat. În așezarea de la Sălcuța, în mod obișnuit distanța dintre ele era de cca 1 m, dar în nivelul Ilc se apropie până la 0,30-0,40 m⁴¹. Alături de vechile locuințe se construiesc altele noi și astfel se micșorează spațiul dintre ele.

Dimensiunile cele mai frecvente sunt de 4-4,5 x 3-4 m⁴². La Almăjel o locuință avea cca 30 mp⁴³, fiind asemănătoare ca mărime cu cele de la Zamineț⁴⁴. Mai mari sunt casele din Pelagonia,⁴⁵ a căror lungime depășește 14 m și cele de la Galatin⁴⁶ - una fiind de aproximativ 45-50 m² și cealaltă de 10,75 x 7,50 m. Acestor coordonate i se înscrie și locuința mare de la Ostrovul Corbului, din punctul *Cliuci*, ce are peste 85 m² și o formă patrulateră, ușor trapezoidală⁴⁷.

Locuințele sunt însoțite de vetre, aflate în interiorul perimetrului lor sau în afară. Ele se diferențiază tipologic de la o așezare la alta sau în cadrul aceleiași așezări. Astfel există vetre simple, cum sunt cele de la Șimnic⁴⁸ și Ostrovul Corbului⁴⁹.

³⁷ *Ibidem*, p. 168-169.

³⁸ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 100.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 98.

⁴¹ Berciu, 1971, p. 169.

⁴² *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 100.

⁴³ Galbenu, 1983, p. 144.

⁴⁴ Nikolov-Stanova, 1975, p. 130.

⁴⁵ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, 1979, p. 99.

⁴⁶ Georgieva, 1986, p. 112.

⁴⁷ Simon, 1989, p. 111.

⁴⁸ Galbenu, 1975, p. 29.

⁴⁹ Simon, 1989, p. 111, 112, fig. 2.

În *Peștera Hoșilor*-Băile Herculane, pe platforma din lut a nivelului b au fost descoperite trei vetre de foc, dintre care două au fost realizate pe un postament din humă ridicat deasupra unei îngrămădiri de cenușă și una a fost mărginită de gropi⁵⁰.

La *Cuptoare-Sfogea*, în săpăturile mai vechi a fost găsită o vatră cu două nivele de refacere și în vecinătatea ei nordică latura unei colibe⁵¹. Secționarea celorlalte două tipuri existente aici ne-a permis să vedem modul în care au fost construite. Pentru realizarea vetrei din pietricele mici de râu a fost săpată în pământul galben o groapă, puțin adâncă, umplută cu un strat de lut nears, acoperit cu un strat bine netezit de lut ars, de aproximativ 5 cm. Peste aceasta, în huma neagră sau arsă la roșu (pe alocuri) se află cioburi mari și câte o piatră. Urmează, un strat de pietre potrivite ca mărime, suprapuse de un rând de chirpic cu pietre mici. Ultimele două niveluri ale vetrei constau dintr-un rând de lut ars, bine netezit și un rând de pietre mici, despărțite prin pământ ars la roșu. Dimensiunile păstrate ale acesteia sunt de 1,20 x 1 m.

Vatra arsă la roșu, cu dimensiunile de 1,10 x 1,10 m, a fost construită prin săparea unei gropi în pământul galben, tare, umplută cu humă neagră, peste care se văd straturi succesive de pietricele mărunte acoperite cu lipitură arsă la roșu. În total sunt patru rânduri de pietricele acoperite de cinci de lipitură arsă la roșu, după care urmează un rând de pietricele mai mari, ca de râu, un strat de lipitură și încă unul de pietricele cu lipitură.

Modul de realizare al acestora seamănă cu cel al vetrei din nivelul c₁ din *Peștera Hoșilor* de la Băile Herculane⁵².

La *Ostrovul Corbului*, în L₂ a fost săpată o vatră cu gardină sau un cuptor, amintind de cele gumelnițene de acest tip⁵³. Interesantă este și cea din L₁₂ de la Sălcuța⁵⁴, de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 1,50 x 1,40 m, situată la 0,34 m față de podeaua locuinței. Ea a fost construită pe un postament din lut bătătorit, adăugându-i-se o tencuială groasă de 4 cm, iar pe margini o bordură înaltă de 4 cm.

Asemănătoare doar în linii generale, vetrele se individualizează, creându-se particularități specifice pentru fiecare așezare, determinate de experiența sau de îndeletnicirile locuitorilor săi.

⁵⁰ Roman, 1971, p. 53, Abb. 11.

⁵¹ Lazarovici-Uzum, 1977, p. 434.

⁵² Roman, 1971, p. 53, Abb. 12.

⁵³ Simon, 1989, p. 111, fig. 2.

⁵⁴ Berciu, 1971, p. 177; Comșa, 1984, p. 121.

Capitolul V

PREZENTAREA CULTURII MATERIALE ȘI SPIRITUALE

Cercetările arheologice întreprinse în Banat și mai ales cele efectuate în așezarea de la Cuptoare-*Sfoșea* au avut drept rezultat recuperarea unui bogat material care ne-a permis o analiză amănunțită a formelor și ornamentelor sub care s-a manifestat această cultură în punctele cele mai vestice ale ariei sale de răspândire. Fiindcă, cea mai mare varietate tipologică s-a dovedit a fi adăpostită de așezarea mai sus amintită, vom prezenta descoperirile de aici ca bază a culturii materiale a comunităților sălcuțene din zonă, coroborându-le cu alte situri de aici.

UNELTE

Alături de bogatul material ceramic, în așezările sălcuțene s-a găsit un număr impresionant de unelte, importante în stabilirea profilului economic al societății. Fiecare tip categorial al acestora face trimitere la una din îndeletnicirile de bază ale locuitorilor eneolitici, evidențiată atât prin scopul pentru care au fost create, cât și prin materialele din care au fost lucrate.

Activitatea de confecționare a uneltelor a constituit o îndeletnicire specializată a unor membri ai societății ce au activat în anumite zone ale așezării. De ea se leagă și o parte a schimburilor primitive stabilite între diverse comunități, fiind aduse anumite varietăți de silex sau obsidian inexistente în zonă, ce ajung aici sub formă de bulgări sau produse semifinite. O situație asemănătoare o întâlnim și în cazul cuprului.

Uneltele din os au fost produse din singura materie primă pe care comunitatea o avea din belșug la dispoziție. Aceasta ar putea să explice de ce osul este atât de des utilizat, cu toată friabilitatea sa.

Materialul folosit ca bază pentru realizarea lor a permis constituirea a

cinci mari grupe: 1. unelte din piatră cioplită; 2. unelte din piatră cioplită și șlefuită; 3. unelte din corn și os; 4. unelte din cupru; 5. unelte din lut; 6. unelte din lemn.

Așa cum am arătat mai sus, ele evidențiază principalele îndeletniciri, considerate ca activități economice de bază ale societății: creșterea și vânarea animalelor, pescuitul, lucrarea primitivă a pământului, activități metalurgice, prelucrarea lemnului, prelucrarea pieilor, torsul, țesutul, împletitul, realizarea uneltelor și armelor, a ceramicii, a podoabelor, lucrări de construcție a locuințelor și vetrelor, ornamentarea locuințelor și a obiectelor din interiorul acestora.

1. UNELTE DIN PIATRĂ CIOPLITĂ

Foarte numeroase, sunt confecționate în general din silex. Așa cum au arătat analizele petrografice, termenul generic de silex înmănușează mai multe varietăți: jaspuri, cuarțite limnice, radiolarite, opaluri, celacedonii, silexuri, tufuri vitroclastice silicifiate¹.

Fiindcă exploatarea și prelucrarea silexului este cea mai veche îndeletnicire - prima mină de acest tip fiind documentată încă din paleoliticul superior², este firesc să nu mai existe noutăți în modul de execuție al uneltelor, căci experiența a determinat alegerea modalității celei mai simple și mai rapide de producere a lor. Într-o perioadă atât de îndelungată au fost descoperite și realizate cele mai variate tipuri și forme răspunzând unor necesități diverse. La un moment, dat în funcție de îndeletnicirile practicate sau de materialul avut la dispoziție, o anumită comunitate producea o gamă restrânsă de unelte. Preferința pentru una din varietățile de silex sau pentru obsidian caracterizează anumite perioade, fiind legată de aspecte regionale sau culturale specifice. Materialul îl procurau din depozite locale sau era obținut pe calea schimbului.

Studii amănunțite făcute asupra uneltelor din silex aparținând culturii Vinča au arătat că pentru așezările din Banat, una din zonele de unde s-ar fi putut procura materia primă a fost Valea Timișului, care adăpostește aflorimente de silexuri³. Aceasta ne îndeamnă să ne gândim că așezările sălcuțene aflate în culoarul Timiș-Cerna ar fi putut beneficia într-o anumită măsură de aceste zăcămintе.

¹ Drașovean, 1996, p.41

² Jovanovic, p. 93.

³ Drașovean, 1996, p. 41.

Analiza celor 136 de unelte din silex provenite din așezarea de la Cuptoare-*Sfogea* ne-a arătat că în proporție de 60% ele sunt realizate din silex, iar 40% sunt din cuarțit. Acest din urmă material a fost întrebuințat îndeosebi pentru răzuitoare și gratoare, lamele și împungătoarele din cuarțit fiind rare. În ceea ce privește silexul, predomină cel de culori deschise: cafeniu, cafeniu-cenușiu, cafeniu-portocaliu, mai puțin întâlnit fiind cel cafeniu-verzui închis, negru, brun, brun-cenușiu, alb-cenușiu. Foarte rar apare o varietate a silexului brun translucid, cu dungi închise și obsidianul.

Întrucât în cadrul așezărilor sălcuțene sunt cunoscute ateliere specializate în prelucrarea silexului nu trebuie exclusă posibilitatea, dat fiind numărul mare al uneltelor de acest fel din așezarea de pe *Dealul Sfogea*, să existe și aici un astfel de atelier. Săpăturile efectuate până în prezent nu au dus la identificarea acestuia. Deșeurile puține și exploatarea materialului la maxim - lame minuțios prelucrate, așchii deseori folosite - ne permite să presupunem că existau meșteri ce activau în cadrul acestei așezări, eventual undeva la marginea ei.

În funcție de particularitățile tipologice pe care le prezintă și de scopul pentru care au fost confecționate, uneltele din silex au fost împărțite în: A. lame; B. gratoare; C. răzuitoare; D. împungătoare.

A. Lamele

Au cea mai largă și cea mai variată reprezentare în eșantionul pe care îl analizăm. Numeroase exemplare ne permit să vizualizăm tipurile pe care le prezintă și particularitățile datorate modului de execuție. Realizate frecvent din silex cafeniu, într-o paletă variată a culorii sale, ele au fost rareori completate cu cele din silex alb-cenușiu, cenușiu, brun, brun-transparent cu dungi închise, negru. Cuarțitul a fost și mai rar utilizat.

Dimensiunile creează și ele un specific al pieselor, determinat în primul rând de funcționalitate și, totodată, le imprimă o anumită suplețe sau masivitate. Există lame lungi (Pl. 1/20) (10,3 cm), dar înguste - 1,8 cm, ce par mai zvelte decât lamele mai scurte (Pl. 2/17) (9 cm), dar mai late - 2,4 cm. Baza lată a unei piese fragmentare din cuarțit (Pl. 2/12) de 4,2 cm ne duce cu gândul la masivitatea lamei, chiar dacă aceasta nu a fost prea lungă (se păstrează doar 3,3 cm). Aceeași imagine o avem și atunci când privim partea păstrată din baza altor lame. Una este aproape pătrată (3,4 cm.) (Pl. 1/17), iar cealaltă (Pl. 1/1) - fie că este vorba de bază de lamă sau vârf de răzuitor, evidențiază o piesă de dimensiuni mari (3 cm lățime, 3,7 cm lungime păstrată). După ce s-a rupt, ea a fost finisată, constituindu-se o parte

activă foarte ascuțită folosită ca împungător. Pe una din laturi există o scobitură și retușuri mărunte, iar cealaltă are marginile subțiate, tăioase.

Alături de lamele mari întâlnim piese microlite a căror lungime este de 1,7-2,2 cm și lățime de 0,6-1,5 cm. Între aceste minime și maxime ele evoluează în forme variate. Foarte interesant este modul în care a fost prelucrată baza lamelor dreptunghiulare sau trapezoidale, astfel încât, indiferent de mărimea lor, au putut fi împărțite în două mari categorii: 1. cu baza cioplită drept sau oblic; 2. cu baza puternic evidențiată. Alături de acestea există și alte tipuri: 3. ovale sau romboidale 4. cele ce prezintă anumite particularități.

A1. Lame dreptunghiulare sau trapezoidale cu baza dreaptă sau oblică. În această grupă sunt cuprinse atât exemplare cu una sau două nervuri mediane, cât și altele ce au o nervură mediană și două în apropierea marginilor, dispunere reflectată în secțiunea lor.

A1a. Baza este de formă triunghiulară. Ea evidențiază urmele a cel puțin două ciopliri aplicate spre interior sau exterior, relieful lor păstrându-se, cu toate că zona a fost bine lustruită. Trei exemplare, toate fragmentare, au fața interioară dreaptă, cu urme puternice de lustruire ce marchează porțiunea intens folosită sau unul din capete. Astfel, una din piese (Pl.1/2) (2,8 x 1 cm), ruptă și apoi refolosită, cu baza tăiată oblic spre interior este foarte bine lustruită pe toate fețele, pornind de la vârful tăiat drept până la cca. 1 cm în apropierea bazei. Alta (Pl. 1/10) (2,1 x 1 cm) are același lustru pe o distanță de 0,8 cm de la bază (pe toate fețele) și de-a lungul marginilor neretușate, dar ascuțite. În cazul celei de-a treia (Pl. 1/3) (2,4 x 1,6 cm), el pornește din dreptul vârfului rupt, pe o porțiune de 0,8-1 cm și continuă de-a lungul laturii cu retușuri fine, cealaltă fiind ascuțită.

O lamă fragmentară (Pl. 1/5) (5,1 x 1,5 cm), probabil lungă, are baza mult îngustată (0,7 cm) și marginile prelucrate cu retușuri fine. Acestea, alături de nervura mediană puternică și suprafața rămasă după ruperea vârfului sunt bine lustruite.

Exemplarul întreg (Pl. 1/7), cu vârful dreptunghiular, ușor aplatizat și lustruit prin folosire (pe o distanță de 0,8 cm.) prezintă partea interioară concavă, accentuată în zona bazei înalte. Marginile retușate mărunte pe una din laturi până la bază sunt lustruite pe toată lungimea lor, fiind cuprinsă și zona scobiturii adânci.

A1b. Baza este finisată printr-o singură cioplitură. Ea este mai lată sau mai îngustă, iar colțurile rămase sunt rotunjite tot prin cioplire. O lamă

(Pl. 1/4) (4,5 x 2 cm), din silex negru-cenușiu, are vârful rupt, iar marginea păstrată și baza sunt cioplite vertical și lustruite. Suprafața din apropierea bazei (concavă pe fața interioară) este lustruită pe ambele fețe pe o distanță de 1,7 cm. Marginile sunt fin retușate. Cealaltă (Pl. 1/16) (3 x 0,8 cm) prezintă vârful rupt și retușuri adânci, lustruite, ceea ce le conferă o anumită înălțime marginilor.

Alc. Baza se continuă cu cioplituri oblice pe una din laturi. Această tehnică face ca baza să pară mai lată. Un exemplar fragmentar (Pl. 1/15) (2,7 x 1,5 cm), cu retușuri fine pe margini, are o parte din bază și conturul laturilor foarte bine lustruite. Un altul, de mici dimensiuni (Pl. 1/14) (2,2 x 0,8 cm), cu o latură cu marginile ascuțite și cealaltă tăiată drept (cu o scobitură), prezintă pe porțiunea ruptă a vârfului (0,5 cm) o scobitură semicirculară. Aceasta și restul lamei au fost puternic lustruite pe o distanță de 0,5 cm.

Asemănător se prezintă o altă piesă (Pl. 1/8) (2,1 x 1 cm), microlită, cu vârful rupt și o scobitură semicirculară pe suprafața rămasă, lustruită. Marginile subțiri, ascuțite prezintă câteva retușuri de asemenea lustruite. Baza este subțiată pe fața interioară. Alteori, baza și o suprafață de 0,6 cm în jurul ei este lustruită atât de puternic, încât și culoarea piesei este mai accentuată (Pl. 1/18) (2,6 x 1,1 cm). O altă lamă din silex brun-cenușiu (Pl. 1/6) (3,5 x 1,5 cm) are baza triunghiulară realizată prin două cioplituri oblice ce evidențiază o nervură. Ea continuă cu altă cioplitură pe una din laturi. Vârful rotunjit și laturile au marginile ascuțite, fin retușate.

Ald. Către una din margini baza are o cioplitură fină, iar spre cealaltă este ascuțită, uneori triunghiulară. Marginea ascuțită a bazei este o continuare a laturilor aplatizate și a marginii subțiri, bine lustruite și tăioase, în general fără retușuri (Pl. 1/9, 11-12) sau cu foarte puține (Pl. 1/13). Cealaltă margine este și ea ascuțită sau tăiată drept.

Un exemplar (Pl. 1/9) (2,6 x 1,3 cm) are pe fața interioară, în apropierea bazei, pe o distanță de 0,5 cm, un șanțuleț orizontal, lustruit. Vârful rupt a fost prelucrat oblic, semicircular, prin cioplituri fine, retușat și lustruit. Tăioase și lustruite sunt și marginile subțiri, fără retușuri. Pe fața interioară, una din piese (Pl. 1/13) (2,5 x 1,3 cm) este concavă în dreptul vârfului și convexă, ca o semisferă (diametrul 0,6 cm), la bază.

Alte piese sunt asemănătoare ca mod de execuție cu tipul prezentat mai sus și au baza, în partea opusă ciopliturii, triunghiulară. O lamă de mari dimensiuni (Pl. 1/20) (10,3 x 1,8 cm) a fost realizată cu o nervură mediană

puternică și retușuri accentuate pe marginile laturilor și ale vârfurilor. Ea are baza (1,2 cm) pe jumătate lucrată printr-o cioplitură verticală și una oblică, iar cealaltă este subțiată prin cioplirea fină a părții superioare, pe o distanță 1,3 cm. În aceeași porțiune, fața interioară este ușor subțiată prin cioplire pe o distanță de 0,8 cm, iar baza este delimitată printr-o lovitură oblică, ceea ce o face ascuțită. Vârful rotunjit este concav și prezintă numeroase retușuri, ce se continuă de-a lungul marginilor.

A2. Lame dreptunghiulare cu baza puternic evidențiată. Trăsătura caracteristică a acestor exemplare este aceea că ilustrează foarte bine modul în care baza a fost fasonată, putându-se vedea urmele și înclinația ciopliturilor.

A2a. Baza prelucrată în formă de șa. Semicirculară, cu una din margini ascuțită, iar cealaltă dreptunghiulară prezintă întreaga suprafață bine netezită și lustruită. Lățimea bazei (Pl. 1/17) (3,4 cm) depășește cu 1 cm pe cea a lamei, cu margini subțiri, fin retușate.

A2b. Baza mult subțiată. Prin cioplituri verticale mai lungi sau mai scurte, baza a fost subțiată. O piesă fragmentară (Pl. 1/19) (3,9 x 1,8 cm), are baza astfel prelucrată pe o distanță de 0,2 cm. Marginile cu retușuri și baza sunt puternic lustruite. Pe altă lamă (Pl. 2/5) (3,5 x 1,3 cm) există o singură cioplitură în dreptul nervurii și apoi baza este tăiată drept, cu o secțiune dreptunghiulară. Vârful este rupt, iar marginile laturilor sunt ascuțite, tăioase, cu retușuri fine, îndeosebi în apropierea bazei.

Un alt exemplar (Pl. 2/7) (4,3 x 1,7 cm), concav, are baza îngustată (1 cm), ușor reliefată, subțiată triunghiular prin cioplire (pe o distanță de 0,5 cm), astfel încât vârful unghiular se află pe nervură. Partea opusă bazei, cu vârful rupt s-a lustruit prin folosire. Tot astfel se prezintă și marginile ascuțite, fin retușate. O piesă fragmentară, de mici dimensiuni (Pl. 2/16) (1,8 x 1,2 cm) este cu baza îngustată (0,6 cm), subțiată prin două lovituri verticale, fine, pe fața superioară, convexă. Cea interioară este și ea convexă spre bază, cu marginile subțiate, marcate printr-o cioplitură oblică.

A2c. Baza este cu peduncul. Tăiată oblic, baza are o prelungire îngustată în continuarea laturii, bine finisată. Pedunculul, situat în partea dreaptă sau în cea stângă prezintă pentru fiecare exemplar o altă particularitate în modul de realizare.

Lama (Pl. 2/6) (5,2 x 1,5 cm) cu baza dreaptă, ușor arcuită se continuă cu un pedunculul de formă trapezoidală. Pe fața exterioară, baza lată a pedunculului a fost delimitată prin două cioplituri în unghi, cu vârful pe nervura sa mediană. El a fost subțiat până la vârf, pe ambele fețe, astfel

încât pe cea interioară este convex, bine lustruit. Vârful uneltei este rotunjit și laturile sunt acoperite cu retușuri fine. O altă piesă (Pl. 2/1) (6,5 x 1,2 cm) prezintă baza cioplită oblic din interior, cu pedunculul în continuarea acesteia. În cealaltă parte, pe fața superioară, o cioplitură îl detașează de restul lamei, definindu-i forma trapezoidală, marcată de o nervură mediană, lată de 0,15 cm. Pe fața interioară, zona este delimitată de un șanțuleț orizontal vizibil pe una din laturi printr-o scobitură. Retușuri fine, lustruite îi subțiază marginile, cu excepția vârfului drept, de asemenea lustruit.

Tot cu pedunculul pe partea dreaptă este un exemplar de mici dimensiuni, fragmentar (Pl. 2/15) (1,8 x 1 cm), cu o grosime maximă de 0,25 cm, subțiată în zona bazei. Aceasta este tăiată oblic, continuându-se organic cu pedunculul, evidențiat pe una din laturi, prin arcuirea către exterior pe care aceasta o face. Fiind vorba despre o piesă microlită, pedunculul este de dimensiuni mici, lustruit. Laturile au margini subțiri, ascuțite, tăioase.

A2d. Baza este tăiată drept și sistemul de prindere este marcat printr-o scobitură pe una sau pe ambele laturi. Două microlite, cu baza îngustată (0,5 cm) prezintă pe aceeași latură câte o scobitură mică. Pe fața interioară, în apropierea bazei, unul este concav (Pl. 2/2) (2x 0,8 cm), iar celălalt este convex (Pl. 2/3) (1,7 x 0,9 cm), ușor bombat. Primul exemplar este lustruit intens pe una din laturi, până în apropierea vârfului și în zona bazei. Altă piesă (Pl. 2/9) (7 x 1,7 cm), a cărei bază este îngustă și subțire (0,6 x 0,15 cm) are pe partea superioară, în imediata ei apropiere, un șanțuleț orizontal lustruit și pe una din laturi, o mică scobitură. Ușor concavă, cu vârful rupt, ea păstrează pe suprafața rămasă urme ale ciopliturilor, acoperite cu retușuri și lustruite ca urmare a folosirii intense și după acest incident. Marginile foarte arcuite, tăioase, au retușuri fine.

Acestei subgrupe îi aparține și capătul de lamă de dimensiuni mari din cuarțit (Pl. 2/12) (3,6 x 4,1 cm), ce are lama mai îngustă decât baza, cu secțiunea triunghiulară, tăiată drept. În imediata ei apropiere, una din laturi are două scobituri, retușate pe fața interioară, ușor concavă în această porțiune. Cealaltă latură este oblică, cu retușuri fine.

A2e. Baza este îngustată prin două cioplituri pe cele două laturi. Tăiată drept sau oblic, evidențiată, ea are o formă lenticulară sau triunghiulară. În acest mod au fost realizate și majoritatea gratoarelor trapezoidale. Un exemplar fragmentar (Pl. 2/11) (2,7 x 2,1 cm) prezintă în dreptul bazei un șanțuleț oblic, lustruit.

A2f. Baza este lungă, îngustă, minuțios prelucrată și finisată. Mai

îngustă decât lama ea este tăiată drept sau oblic, și se prezintă cu o secțiune lenticulară, triunghiulară sau romboidală. Nervura mediană se continuă și în această suprafață, iar către capăt este ușor concavă. Pe fața interioară, zona din apropierea ei este mai mult sau mai puțin bombată.

Unele au o cioplitură de o parte și de alta a nervurii mediane, ceea ce face ca acea porțiune să fie subțiată. O piesă de dimensiuni mari (Pl. 2/17) (9,3 x 2,5 cm), cu vârful drept ușor rotunjit, are marginile acoperite de retușuri, în general adânci, fine și lustruite. Lama concavă este ușor convexă în zona bazei și pe fața interioară este finisată drept (1,4 cm). Urma ciopliturii ce marchează baza este unghiulară, cu vârful ascuțit pe nervură, mai lată în partea stângă a ei.

Alte trei lame de dimensiuni mici, fragmentare (Pl. 2/14 - 2,8 x 1 cm; Pl. 3/2 - 2,8 x 1 cm; Pl. 3/5 - 3 x 1,2 cm), cu o grosime de 0,2-0,3 cm, au câte o cioplitură pătrată sau ascuțită, pe aceeași parte, lângă nervură. Pe fața interioară sunt ușor bombate și apoi subțiate spre marginea bazei. Un exemplar (Pl. 3/2) are și cealaltă jumătate fin cioplită și apoi bine lustruită, dând senzația de concav. O porțiune dintr-o latură cuprinsă între nervură și margine este foarte puternic lustruită, cum de altfel sunt și vârful rupt, marginile cu retușuri fine și fața interioară (pe o suprafață de 0,5 cm din dreptul rupturii vârfului). Celelalte două piese au marginile foarte ascuțite, tăioase, cu retușuri fine, pe alocuri foarte bine lustruite.

Altă piesă (Pl. 2/13) (4,2 x 1,8 cm), cu baza la fel construită, îngustată (0,8 cm), cu secțiunea lenticulară are în dreptul nervurii o cioplitură verticală, puțin adâncă, unghiulară, cu vârful pe nervura mediană. Marginile au retușuri fine care continuă și pe suprafața rămasă după ruperea vârfului, ușor arcuită, cu o scobitură bine finisată. Piesa seamănă cu un gratoar trapezoidal, însă are vârful altfel prelucrat.

Alte șase piese au clar delimitată întreaga bază trapezoidală, fiind prelucrată într-un mod aparte. Ea păstrează nervura mediană, de obicei dublă, cu o singură excepție (Pl. 3/1). De o parte și de alta a ei, baza este subțiată prin cioplire până la capăt și se delimitează drept sau unghiular de de restul corpului. La toate exemplarele, fața superioară este ușor convexă, iar cea interioară are o mică umflătură. Cu excepția unei piese de mici dimensiuni (Pl. 3/3), toate celelalte sunt fragmentare.

Două (Pl. 3/1 - 3 x 1,5 cm; Pl. 3/4 - 4,3 x 1,4 cm) au baza subțiată pe o distanță de aproximativ 1 cm, prelucrată unghiular, cu vârful ascuțit pe nervura mediană. Marginile sunt puternic sau fin retușate, uneori lustruite.

Suprafața rămasă după ruperea vârfului prin prelucrare și folosire a fost netezită de asperități și este lustruită. Cea de-a treia (Pl. 3/13) (3,5 x 1,3 cm), ceva mai subțire (0,3 cm), cu baza îngustată (0,5cm), la fel prelucrată, are asperitățile netezite și lustruite, ceea ce îi conferă o anumită gracilitate și pare mult mai fină. Marginile ascuțite au retușuri mărunte. Exemplarul de dimensiuni mici (Pl. 3/3) (3,9 x 0,9 cm) se îngustează către vârful rotunjit. Acesta este bine lustruit pe o porțiune de aproximativ 1 cm și de-a lungul laturilor cu retușuri puternice. Ca și la următoarele două exemplare linia ce desparte baza de corp este orizontală, perpendiculară pe laturile lamei, de o parte și de alta a nervurii centrale. Pe toată lungimea bazei, în ambele părți se văd urmele fine, apropiate, ale ciopliturilor.

O piesă (Pl. 3/6) (7 x 1,8 cm), tot astfel prelucrată, cu baza îngustată (0,8 cm) are vârful rupt și o secțiune triunghiulară. Laturile sunt cu marginile mult subțiate, tăioase, iar locul vârfului rupt este netezit și lustruit prin folosire. Alta (Pl. 3/7) (5,2 x 1,5 cm) prezintă retușuri oblice pe o latură, ceea ce conferă acestei margini o anumită grosime. Cealaltă, mai subțire, are o scobitură și este toată acoperită cu retușuri fine și adânci. Baza este mai bine finisată, fiind aproape lustruită.

A3. Lame ovale sau romboidale. În afara lamelor dreptunghiulare, prezentate mai sus, există o categorie a căror formă ovală sau romboidală se aseamănă cu o frunză. Între materialele din așezarea de la Cuptoare există trei piese, de mici dimensiuni, aparținând acestui tip.

Cel mai mare exemplar este din cuarțit roz (Pl. 3/9) (2,8 x 1,3 cm), având corpul romboidal, cu una din margini înaltă și cealaltă mult subțiată, ambele retușate. Baza, îngustată, lungă (0,5 cm) este de formă pătrată. O ușoară nervură mediană îi determină secțiunea triunghiulară.

Altă piesă, cu baza evidențiată (Pl. 3/10) (1,9 x 1,3 cm), foarte subțire (0,15 cm) are o nervură mediană puternică. Marginile sunt dantelate de retușuri. Baza îngustă (0,5 cm) este tăiată oblic. Secțiunea este triunghiulară.

Un alt exemplar, tot din silex (Pl. 3/12) (1,8 x 1,4 cm), este de formă ovală cu o nervură mediană puțin pronunțată și are baza cioplită vertical, foarte bine lustruită. Marginile laturilor sunt subțiri, ascuțite.

A4. Lame cu anumite particularități. Un exemplar (Pl. 3/14) (3,1 x 1,3 cm) prezintă pe una din laturi zimți fini egali, executați cu ajutorul unui instrument. În secțiune este trapezoidal și are baza ruptă. Vârful, tăiat drept, este foarte bine lustruit, la fel ca și marginile. Latura neretușată este tăiată ascuțit, fiind subțire, tăioasă, cu două scobituri. Pe cealaltă, zimții sunt realizați pe o distanță de 2,5 cm.

Altul, din silex, microlit (Pl. 3/11) (3,3 x 0,7 cm), are ambele capete prelucrate. Este de formă aproximativ dreptunghiulară, cu o nervură mediană și secțiune triunghiulară. Ușor concavă, cu marginile subțiri și tăioase, piesa se subțiază mult către cele două capete, rotunjite. Ea a putut fi întrebuințată atât ca răzuitoar, cât și ca instrument pentru decorarea ceramicii sau a lemnului

B. Gratoarele

Cioplite atât din silex cât și din cuarțit se împart în două mari categorii:

1. executate pe așchii; 2. executate pe capete de lamă.

B1. Gratoarele executate pe așchii. Sunt din silex alb-cenușiu, cafeniu, brun, brun-cenușiu și din cuarțit, predominând - în cadrul lotului analizat - cele din urmă. Aspectul lor general ne-a permis să le împărțim în funcție de anumite particularități, în mai multe grupe: a) discoidale; b) semicirculare; c) romboidale.

B1a. Gratoare discoidale. Conturul marginilor evedențiază numeroase retușuri pe toată suprafața (Pl. 3/8, 20). Între acestea au fost cuprinse și exemplarele cu o formă neregulată având baza prelucrată - triunghiulară sau lenticulară (Pl. 3/16,19) care uneori prezintă pe margini scobituri retușate pe fața interioară. Cu excepția unei piese microlite din cuarțit (Pl. 3/16) (2 x 1,3 cm), celelalte au dimensiuni ce variază între 3 și 3,2 cm.

B1b. Gratoarele semicirculare. Se prezintă sub forma unor sectoare sau a unor arce de cerc. Marea majoritate a exemplarelor sunt sectoare de cerc cu unghiul laturilor drept, obtuz sau ascuțit.

Două piese arată efectiv ca un arc de cerc. Una (Pl. 3/18), cu baza dreaptă de 2,7 cm și partea activă semicirculară are o deschidere maximă de 1,7 cm. Ea este realizată din cuarțit și prezintă atât retușuri adânci, cât și fine. Un exemplar microlit (Pl. 4/2) (2,5 x 1 cm) are marginea arcuită, subțire, fin retușată. Baza și o porțiune din imediata ei apropiere sunt înalte, cioplite drept. Pe ambele fețe păstrează urme de lustru ca urmare a folosirii.

Cele al căror unghi este de 90⁰ sau mai mare sunt construite cu o latură lungă și una scurtă, tăiate drept sau oblic - de cele mai multe ori fără retușuri. Cealaltă parte este puternic arcuită, fin șlefuită. Secțiunea lor este în general un triunghi ascuțit. Există cinci astfel de piese, dintre care patru sunt din cuarțit și una dintr-un silex brun, transparent, cu dungi închise (Pl. 3/15). Aceasta din urmă, bine finisată, este de dimensiuni mai mari (3,5 x 2,4 cm). Asemănătoare este o lamă de cuarțit (Pl. 3/17) (4,2 x 3,2 cm) ce are pe una din margini o scobitură, cu retușuri pe fața superioară. Celelalte două (Pl. 5/

5, 9) au lungimea cuprinsă între 1,8 și 2,6 cm, cu lățimea de aproximativ 1,4 cm.

O alta ((Pl. 4/1) (4,7 x 2,1 cm), tot din cuarțit are două laturi aproape la fel de lungi, una tăiată drept, iar cealaltă cioplită oblic în apropierea marginii și a bazei subțindu-le. Cea de-a treia, aproape dreaptă, este cioplită pe partea interioară pentru a fi subțiată și are retușuri puternice. Exemplarul crează o imagine aproape triunghiulară.

În categoria celor a căror unghi este ascuțit intră cinci piese. Una dintre laturi - cea mai lungă - este tăiată drept, rareori retușată, iar cealaltă se subțiază oblic spre marginea cu retușuri. Cea de-a treia margine, bine subțiată este arcuită și are retușuri adânci combinate cu altele fine. Baza, mult îngustată, profilată este tăiată drept sau oblic. Un exemplar din cuarțit, cel mai mare ca dimensiuni (Pl. 4/10) (4,5 x 3,4 cm), cu baza ascuțită, are pe una din laturi o scobitură fin retușată pe partea interioară. Partea activă, arcuită este acoperită cu retușuri puternice. Ambele capete ale acestei piese ar fi putut fi întrebuințate.

Celelalte două (Pl. 4/3, 7), din silex au o lungime cuprinsă între 2,5-3 cm și o lățime păstrată de 2,7 cm - identică cu lungimea alteia, din cuarțit (Pl. 4/4), a cărei parte activă este ceva mai îngustă (2,2 cm).

B1c. Gratoarele romboidale. Sunt confecționate tot din așchii de cuarțit. Un exemplar (Pl 4/13) (3,6 x 2,8 cm), triunghiular în secțiune are baza oblică, înaltă (1,4 cm), marginile retușate și o nervură mediană puternică. Celălalt (Pl. 4/9) (3,3 x 2,2 cm), aplatizat (0,5 cm), are baza tăiată oblic spre interior, o latură cu marginea ascuțită și celelalte două fin retușate. În secțiune este semicircular, nervura mediană fiind mai mult sugerată de îmbinarea laturilor.

B2. Gratoarele pe lamă. Realizate din silex și mai rar din cuarțit, se caracterizează prin tăișul concav și secțiunea triunghiulară sau trapezoidală. Ca formă se înscriu în trei mari grupe: a. trapezoidale; b. dreptunghiulare; c. triunghiulare.

B2a. Gratoarele realizate pe lame cu un contur trapezoidal. Folosesc ca materie primă silexul de culoare cafenie cu nuanțe deschise până la cafeniu-verzui.

Un singur exemplar (Pl. 4/6) este brun și unul din cuarțit (Pl. 4/5). În unele cazuri laturile sunt aproape drepte, vârful are aceeași lățime cu baza, astfel încât ele dobândesc o formă dreptunghiulară. În ceea ce privește execuția, se evidențiază două modalități: una când piesa păstrează aproximativ aceeași grosime de la vârf până la bază și a doua când se subțiază spre vârf.

B2a1. Subțiate spre vârful. Există doar patru exemplare realizate în acest fel. Cel mai mare este din cuarțit (Pl. 4/5) (5,6 x 2,7 cm), de secțiune trapezoidală, măsurând în porțiunea cea mai înaltă 1,2 cm, după care se subțiază spre baza oblică și către vârful rotunjit, lățit. Două nervuri aproape paralele evidențiază aceste părți active, ascuțite și retușate, ceea ce ne îndeamnă să credem că au fost folosite la ambele capete. Marginile lungi sunt înalte, tăiate drept, neretușate.

Celelalte trei piese din silex (Pl. 4/6, 8, 11), de dimensiuni mici se prezintă cu baza înaltă (0,7-0,9 cm), tăiată drept, triunghiulară sau ovală. Lungimea lor este de 2,4-3,3 cm și lățimea de 1,5-2 cm. O piesă (Pl. 4/6), ce seamănă mult cu dălțițele trapezoidale din os are baza rotunjită prin cioplituri verticale. Ea se continuă cu o margine tăiată drept pe o anumită porțiune, după care se arcuiește spre exterior, astfel că partea activă pare lățită. Pe latura opusă ea este delimitată printr-o nervură puternic evidențiată prin subțierea marginii.

B2a2. Au o grosime aproape constantă. Nouă piese (Pl. 4/12; 5/1-4, 6-8, 10) aparțin acestui tip. Ca lungime se încadrează în limita cuprinsă între 4,2 și 4,8 cm. cu două excepții. Una dintre ele (Pl. 4/12) este de 5,6 cm, iar cea mai scurtă (Pl. 5/6) măsoară 2,6 cm. Grosimea lor variază în general între 0,7-1 cm. Un singur exemplar (Pl. 5/4) este mai subțire (0,4 cm.).

Adesea zona vârfului este cea mai înaltă. Acesta este lat, ușor rotunjit, tăiat aproape drept, cu retușuri fine. Marginile, de asemenea fin retușate, se îngustează puțin către bază, diferența de lățime dintre cele două porțiuni fiind relativ mică. De cele mai multe ori convexă, baza este tăiată drept, fiind trapezoidală, triunghiulară sau lenticulară. Deși marcată și evidențiată, în unele cazuri, ea este foarte scurtă.

Marea majoritate a pieselor au două nervuri mai mult sau mai puțin apropiate și o secțiune trapezoidală. Două dintre ele (Pl. 5/1, 7) au o nervură mediană și o secțiune triunghiulară. Alta, de mici dimensiuni (Pl. 5/6) (2,6 x 1,3 cm), cu baza ruptă, are trei nervuri. Cea de-a treia subliniază de fapt una dintre laturi cu marginea înaltă, ascuțită.

Un exemplar (Pl. 5/10) (4,2 cm), de formă trapezoidală are diferența dintre bază (0,8 cm) și partea activă (2,1 cm), pronunțată. Ambele au marginile fin retușate, cum de altfel sunt și cele ale laturilor lungi. În acest caz este vorba de un gratoar bifacial. Un altul (Pl. 5/8) (3,5 x 2,2 cm), cu o bază ceva mai lată, prezintă retușuri fine pe toate laturile, fiind tot o piesă întrebuințată la ambele capete.

B2b. Gratoarele executate pe lame dreptunghiulare. Folosesc aproape în exclusivitate silexul de culoare cafenie în diferite tonalități. Lamele sunt lungi, zvelte sau masive în funcție de dimensiuni.

O piesă de dimensiuni mari (Pl. 5/12) (8,9 x 3,8 cm) are două nervuri paralele pe toată lungimea lamei dreptunghiulare, mult lățită către bază, apoi îngustată și tăiată perpendicular. Vârful este drept (2,7 cm) și laturile au retușuri fine combinate, în anumite zone, cu cele adânci. Cu o lățime asemănătoare (2,7 cm), un exemplar (Pl. 6/2) (5 cm) are una din laturi arcuită către vârf, ceea ce face ca acesta să pară oblic. Baza dreaptă (2,2 cm) a fost subțiată mult din grosime prin lovituri perpendiculare pe o distanță de 0,7 cm, descriind un triunghi echilateral din dreptul nervurii mediane. Marginile, cu o scobitură puțin adâncă, sunt puternic retușate.

Cu vârful aproximativ la fel realizat, însă mai îngust (2 cm), altă piesă (Pl. 6/3) (6,5 cm) este mai lungă și mai zveltă. Retușurile marginilor sunt bine reliefate, iar baza este îngustată (1,2 cm) și evidențiată prin două scobituri așezate oblic una în raport cu cealaltă. Ea are 0,7 cm lungime este fasonată arcuit și se termină cu un peduncul.

Mai lungă și mai zveltă, altă piesă (Pl. 5/11) (7,8 cm) păstrează aceeași lățime (1,4 cm) până aproape de bază unde este mult îngustată (0,4 cm).

Două exemplare au fost lucrate pe lame late. Una (Pl. 6/4), de formă aproape pătrată (3,2 cm), este mai puțin groasă (0,5 cm) comparativ cu cealaltă (Pl. 6/9) (1 cm). Aceasta din urmă este fragmentară (3,8 cm), cu vârful drept (3,2 cm) și pe una din laturile păstrate, există o scobitură cu diametrul de cca. 1 cm, bine fasonată.

Patru piese au partea activă oblică. În unele cazuri ea este înaltă, cioplită prin lovituri verticale, copie la alte dimensiuni (Pl. 6/1) (3,5 x 2,5 cm) a exemplarului masiv (Pl. 5/12). Baza este altfel prelucrată, fiind subțiată prin lovituri perpendiculare. Cele două nervuri, puțin reliefate, sunt apropiate.

Cealaltă (Pl. 6/6) (4,5 x 1,9 cm) are toate cele trei margini foarte ascuțite, fin dantelate prin retușuri și o secțiune triunghiulară. Baza este mult îngustată (0,3 cm), fasonată, tăiată drept. Lucrată mult mai puțin îngrijit, dar asemănătoare ca formă este cea realizată din cuarțit (Pl. 6/5) (3,9 x 1,6 cm).

Din același material este confecționat și cel de-al patrulea exemplar (Pl. 6/11) (5,7 cm), cu o secțiune triunghiulară datorată nervurii mediane puternice. Vârful ușor oblic este îngust (1,2 cm) și retușat. Piesa se lățește în apropierea bazei, îngustată prin două scobituri asimetrice, cioplită oblic pe suprafața interioară, cu marginea subțire.

B2c. Gratoare executate pe lame triunghiulare. Sunt reprezentate prin patru piese din cuarțit, dintre care două sunt de dimensiuni mai mari. Una dintre acestea (Pl. 6/10) (3,7 x 2,8 cm), triunghiulară în secțiune, cu o puternică nervură mediană, se prezintă cu baza înaltă (1,1 cm), tăiată oblic, finisată. Scobituri și retușuri adânci se află de-a lungul marginilor, iar vârful ascuțit este convex pe fața interioară.

Mai masivă, alta (Pl. 7/1) (6,5 x 3 cm) are vârful bine ascuțit și o secțiune triunghiulară înaltă (1,4 cm). O latură prezintă marginea puternic arcuită, foarte mult subțiată, delimitându-se o zonă triunghiulară lată ce cuprinde și o porțiune din bază (1 cm). Aceasta este continuată cu un pedunculul trapezoidal, subțiat pe fața interioară ce păstrează nervura piesei. Laturile lungi au retușuri puternice.

Celelalte două sunt microlite. Una (Pl. 6/8) (1,9 x 2 cm) are baza tăiată drept, finisată, lenticulară. Marginile subțiri cioplite pe ambele fețe sunt fin retușate, îmbinându-se într-un vârf bine ascuțit. Cealaltă (Pl. 6/7) (2,6 x 2 cm), cu nervura mediană mai mult intuită, ce îi conferă o înălțime maximă de 0,8 cm are vârful rotunjit, fin retușat, întocmai ca și cele două margini. Baza îngustată, puțin subțiată, este cioplită ușor arcuit.

C. Răzuitoarele

Nu sunt atât de numeroase ca lamele și gratoarele. Modul în care a fost pregătit materialul din care urmau a fi confecționate și forma dobândită a determinat împărțirea lor în două categorii: 1. pe așchii; 2. pe lame.

C1. Răzuitoarele executate pe așchii. Pe lângă cuarțit mai rar este întrebuințat silexul alb-cenușiu, cafeniu sau negru opac.

C1a. Prezintă un contur neregulat. De cele mai multe ori au fost confecționate și întrebuințate într-un anumit moment, fiind apoi abandonate. De aceea urmele de folosire sunt slabe și retușurile aproape inexistente (Pl. 7/7-8).

C1b. Au o anumită formă geometrică. Sunt confecționate frecvent din așchii de cuarțit de dimensiuni mari, atent prelucrate spre a li se da o formă anume: dreptunghiulară, trapezoidală, poligonală, ovală. Silexul și exemplarele de mici dimensiuni sunt mai rar întâlnite.

O piesă dreptunghiulară, din cuarțit (Pl. 7/2) (3,8 x 2,3 cm), cu trei laturi tăiate drept (una arcuită) și partea activă, subțire, cu retușuri are o grosime maximă de 0,7 cm.

Alta, din silex cafeniu (Pl. 7/6) (2,9 x 1,5 cm), trapezoidală în secțiune, cu o înălțime de până la 0,7 cm, este de formă concavă. Un exemplar microlit din

cuartit (Pl. 8/6) (1,5 x 1,2 cm) cu două laturi drepte și celelalte două cu marginile subțiri cu retușuri, prezintă o scobitură în apropierea celei ce pare a fi baza.

Dintre cele patru exemplare de formă trapezoidală, două sunt din cuarțit, de dimensiuni mai mari. Laturile oblice, aproape egale ale unuia sunt ușor arcuite spre interior, subliniind partea opusă bazei, subțiată, lățită și arcuită (Pl. 7/5) (4,2 x 3 cm). Una dintre laturi prezintă pe marginea foarte subțire retușuri fine, iar cealaltă are o anumită grosime. Baza oblică, lustruită, are o secțiune triunghiulară ce îi este conferită de înălțarea din zona centrală, care se constituie într-o nervură clară, puternică.

Celălalt (Pl.7/9) (4,5 x 3,3 cm) aduce ca formă cu un trapez dreptunghic, cu trei laturi tăiate drept iar cea oblică, îngustată, retușată, se termină într-o parte printr-un vârf ascuțit și lustruit. A putut fi utilizat atât ca răzuitor, cât și ca împungător. Secțiunea sa este lenticulară.

De dimensiuni mici, piesele din silex (Pl.8/2,12) sunt concave și nervura mediană puternică le conferă o secțiune triunghiulară. Cea lucrată din silex negru-opac (Pl. 8/2) (2,2 x 1 cm) are baza îngustată și subțiată prin lovituri verticale pe ambele fețe, cea interioară fiind finisată. Partea opusă ei este înaltă, aplatizată pe verticală prin două cioplituri. Probabil a fost o piesă componentă a unei unelte complexe. Cealaltă (Pl. 8/12) (2,3 cm) are cele două laturi arcuite spre interior și se lățește către una din baze (1,8 cm), tăiată drept, înaltă (0,8 cm). Mult mai îngustă (0,8 cm), partea opusă a fost prelucrată prin cioplituri, astfel că fața interioară este convexă evidențiindu-se un mic peduncul.

Având o formă poligonală, două exemplare din cuarțit se prezintă cu două laturi înalte, neretușate. Unul (Pl. 7/10) (4,3 x 4 cm) are laturile inegale dispuse oblic, șlefuite. Marcate de câte o nervură, celelalte două laturi au dimensiuni variate - una este scurtă, cu o scobitură retușată, iar cealaltă lungă, cu fața superioară oblică spre marginea subțire, cu retușuri fine pe toată lungimea sa și pe unul din vârfurile rotunjite. Nervurile îi determină o secțiune trapezoidală. Altul (Pl. 7/3) (2,3 x 4,8 cm) are cele două laturi înalte dispuse în unghi obtuz, iar în partea opusă, cele scurte, neretușate, formează un unghi ascuțit. O latură lungă, a cărei margine subțire prezintă o scobitură largă, retușată ca și restul suprafeței, constituie partea activă.

Piesele cu o formă mai mult sau mai puțin ovală prezintă uneori laturile evidențiate. Una (Pl. 7/4) (5,5 x 3 cm) are baza diferențiată (1,8 cm), marcată într-o parte printr-o scobitură puternică, retușată, iar în cealaltă se continuă cu o latură oblică, cu marginea subțire, tăioasă, retușată. Două

laturi scurte, înalte, neretușate o încadrează pe cea lungă, subțiată prin cioplire într-o parte. Alta (Pl. 8/1) (2,3 x 4 cm) are baza tăiată oblic, reliefată printr-o cioplitură și o latură scurtă, ușor lățită, arcuită, retușată. Aceeași margine ascuțită și retușată se întâlnește și pe latura lungă, ușor arcuită. Cealaltă este dreaptă și ceva mai înaltă. Exemplarul realizat din silex alb-cenușiu (Pl. 8/3) (3,2 x 3 cm) prezintă o nervură mediană și două laturi unghiulare, active, retușate. Suprafața folosită pentru fixare într-o parte este o continuare a laturilor, fiind mai înaltă, tăiată drept. În partea opusă ea este mult îngustată (0,6 cm), triunghiulară, subțiată prin ciopliri oblice. Și celelalte două laturi sunt unghiulare.

C2. Răzuitoare pe lamă. Executate cu precădere din silex alb-cenușiu, cafeniu, cafeniu-cenușiu, cafeniu-portocaliu, brun, au două laturi tăiate drept, iar celelalte două intens retușate.

C2a. De formă ovală. Prezintă două sau mai multe margini înalte, tăiate drept, lenticulare.

Unul (Pl. 8/10) (2,1 x 2,6 cm) are două astfel de suprafețe inegale, așezate în unghi obtuz, iar cea de-a treia, de dimensiunile celei mici, se află în partea opusă. Între ele laturile sunt tăioase, oblice sau neregulate, unghiulare, uneori cu mici scobituri. Un exemplar de dimensiuni mici (Pl. 8/4) (2,6 x 1,7 cm) are cele două margini lenticulare, inegale, așezate tot în unghi obtuz, iar în partea opusă alte două, mai mici, în unghi ascuțit. Între ele se află o scobitură. Partea activă, subțiată prin ciopliri pe ambele fețe este puternic arcuită spre exterior și are retușuri adânci. Altul (Pl. 8/8) (2,7 x 2,5 cm) are marginile puternic arcuite, subțiri, dantelate cu retușuri și două suprafețe lenticulare, opuse, una înaltă, tăiată oblic și cealaltă foarte fină (0,8 x 0,15 cm), tăiată drept, amândouă șlefuite.

Un exemplar din obsidian cenușiu (Pl. 8/7) (1,7 x 1,9 cm) concav are o bază înaltă, iar cealaltă, arcuită spre interior este foarte subțire (0,15 cm). Marginile sunt ascuțite, tăioase, iar fețele active se prezintă încadrate de două nervuri fine.

C2b. De formă dreptunghiulară. Realizate pe lame de formă dreptunghiulară, au una sau două nervuri mediane și grosimi cuprinse între 0,3 și 0,6 cm. Unul dintre cele mai frumoase exemplare are baza aplatizată cu urme ale sistemului de prindere (Pl. 2/8) (5,2 x 1,7 cm). Partea opusă acesteia este convexă pe ambele părți, ceea ce face ca pe suprafața interioară, bine finisată, să aibă o mică umflătură. Înainte de a fi tăiată drept se îngustează (0,5 cm), secțiunea fiind patrulateră, neregulată. Marginile ascuțite au retușuri mărunte.

Din cele două piese ce au baza cu peduncul, una (Pl. 2/4) (4 x 1 cm) este cu partea opusă bazei la fel prelucrată - convexă, ușor bombată pe fața interioară, tăiată drept (0,5 cm). O nervură marchează una din laturi, bine ascuțită, iar cealaltă coboară oblic, din această zonă către marginea subțiată, pe o suprafață mai mare, prevăzută cu retușuri numai într-o anumită porțiune. Al doilea exemplar (Pl. 2/10) (5,2 x 1,5 cm), cu o nervură mediană are una din laturi subțiată oblic către marginea cu retușuri fine pe toată lungimea ei. Pe latura opusă o scobitură subțiată, retușată marchează pedunculul. Cealaltă bază, înaltă, triunghiulară în secțiune păstrează urmele oblice ale ciopliturilor.

Un răzuitor pe lamă (Pl. 8/15) (3,7 x 1,1 cm) reliefează pe cea de-a doua bază înaltă, trapezoidală, urmele ciopliturilor drepte. Baza opusă, ușor convexă pe fața interioară, este prelucrată printr-o cioplitură perpendiculară și încă două către una din laturi. Marginile ascuțite sunt tăioase și au retușuri fine în apropierea ei. Alt exemplar (Pl. 8/9) (4 x 1,5 cm), cu baza îngustată (0,5 cm), puternic convexă pe ambele fețe are latura opusă acesteia tăiată oblic și fața interioară puternic concavă. Celelalte două margini subțiri, tăioase sunt marcate de două nervuri și una are câteva retușuri puternice.

Prin cioplituri verticale un alt exemplar (Pl. 8/16) (3,9 x 1,7 cm) se prezintă cu una dintre baze sub forma unui arc de cerc (cuprinzând și o porțiune dintr-o latură), iar cealaltă este dreaptă. O nervură mediană puternică îi imprimă o secțiune triunghiulară. Una dintre laturi este arcuită cu retușuri largi, în timp ce pe cealaltă, aproape dreaptă, ele sunt fine, apropiate, ascuțind marginea înaltă, lustruită prin folosire pe ambele fețe.

Două piese cu pedunculul pe partea stângă sunt răzuitoare pe lamă. Una (Pl. 2/10) (5 x 1,5 cm) are baza cioplită oblic și marchează astfel într-o parte pedunculul, care pe latura lamei este delimitat printr-o scobitură, realizată probabil pentru a ușura prinderea. Cea de-a doua (Pl. 2/4) (4 x 1 cm) are pedunculul trapezoidal, continuare a uneia din laturi, evidențiat prin subțierea bazei ca urmare a ciopliturilor verticale și desprinderea unei porțiuni din ea. Nervura laturii este prezentă și aici, completându-i forma.

Cu o deosebită atenție a fost realizată baza unui exemplar ce este răzuitor pe lamă (Pl. 2/8) (5,1 x 1,7 cm). Una din laturi continuă drept până la capătul bazei și cu 0,7 cm înainte de aceasta are două scobituri îngemănate. De la aceeași distanță, cealaltă latură pornește oblic lățindu-se și apoi coboară drept, îmbinându-se în unghi de 90^0 cu baza subțiată (0,2 cm). Pe această parte există patru creștături scurte, probabil de la sistemul de prindere.

Mai rar întrebuințat în executarea lamelor, cuarțitul este și el prezent. Astfel, o piesă realizată din acest material (Pl. 8/17) (3,3 x 1,7 cm), concavă pe fața interioară, are două baze și una din laturile lungi tăiată drept și finisată. Acest mod de prelucrare și existența unei nervuri mai apropiate de latura activă îi determină o secțiune trapezoidală. Marginea arcuită a acestei laturi este subțire și tăioasă, evidențiind retușuri puternice.

C2c. De formă trapezoidală. Sunt cuprinse exemplare de formă aproximativ trapezoidală, ce prezintă anumite particularități în ceea ce privește modul de realizare. Unul (Pl. 8/11) (4,8 x 3 cm), asemănător unui trapez dreptunghic are două nervuri și retușuri pe cele două laturi (mai mărunte pe cea scurtă.). Cea de-a treia este subțiată prin ciopliri verticale în apropierea laturii lungi, fiind tăiată drept pe o porțiune, ușor evidențiată spre exterior (1,2 cm), după care încep retușuri fine. Și pe latura opusă pe o distanță scurtă există retușuri, după care este tăiată sau ruptă oblic. Toată această zonă, pe o suprafață de 2,5 cm, este puternic subțiată vertical către margine (0,1 cm).

Altă piesă (Pl. 8/5) (3,4 cm) are marginile egale, puternic arcuite spre baza lungă (2,8 cm). Cea scurtă (1,8 cm), întocmai ca și cealaltă este tăiată drept și finisată. Retușuri accentuate sunt în zona părților active. O nervură mediană, puternică, determină secțiunea triunghiulară, cu o înălțime maximă de 0,8 cm.

C2d. De formă poligonală. Răzuitoarele poligonale sunt formate din laturi oblice, inegale. O piesă de dimensiuni mici (Pl. 8/13) (2,3 cm), are o bază mult îngustată (1 cm) prin cioplirea oblică a unei laturi și alta (2 cm), mult subțiată prin ciopliri verticale pe fața interioară. Toate celelalte laturi sunt puțin arcuite și au marginile ascuțite, marcate de două nervuri, astfel încât secțiunea piesei este trapezoidală.

D. Împungătoarele

Se caracterizează printr-un vârf ascuțit și baza prelucrată. De fapt piesele sunt elaborate și finisate cu atenție pe întreaga suprafață. Ca suport pentru realizarea lor au fost întrebuințate, în majoritatea cazurilor, lamele din silex, așchiile fiind doar sporadic folosite.

D1. Împungătoarele pe așchii. Sunt reprezentate printr-un singur exemplar de formă romboidală, obținut din silex cafeniu (Pl. 8/14) (4,2 x 2,9 cm). Vârful are forma unui triunghi isoscel, într-o parte fiind tăiat drept, bine șlefuit, iar cealaltă este oblică, cu ciopliri verticale și retușuri fine pe margine. Partea opusă lui, triunghiulară are o latură finisată drept, de secțiune

lenticulară, iar cealaltă are marginile ascuțite, cu retușuri. Piesa are înălțimea maximă de 1,1 cm și prezintă o secțiune trapezoidală. Nu este exclus ca ea să fi fost folosită atât ca împungător, cât și ca răzuitor.

D2. Împungătoare pe lame. Realizate pe lame triunghiulare din silex de culoare alb-cenușie, cenușie, brună, cafenie în diferite nuanțe, folosesc foarte rar ca bază cuarțitul. Întrebuințarea acestui material a fost semnalată doar în cazul exemplarelor de formă aproximativ prismatică, cu secțiunea sub forma unui triunghi isoscel. Cele două laturi de pe fața superioară, înalte se îmbină într-un unghi ascuțit. Au fost găsite trei exemplare de acest tip, dintre care două (Pl. 9/1, 2) au dimensiuni mari. Cea care este întregă (Pl. 9/1) (6,2 cm) se lățește de la vârful la bază, atingând lățimea maximă (2 cm) nu departe de aceasta din urmă și apoi se îngustează (1,3 cm) spre zona unde este tăiată oblic spre interior și lustruită. Fața interioară, bine netezită, îngustată și ea în partea opusă vârfului este ascuțită spre marginile retușate. Secțiunea triunghiulară are înălțimea maximă de 1,3 cm.

Altă piesă (Pl. 9/3), aproape identică cu cea prezentată mai sus, este de dimensiuni mici (3,3 cm lungime și o lățime maximă de 1,3 cm). Ea este puțin diferită în ceea ce privește modul de realizare al bazei, care nu mai este tăiată oblic, ci subțiată prin ciopliri verticale. Pe una din laturi prezintă două scobituri retușate pe fața superioară. Grosimea maximă este de 0,8 cm.

Cele realizate pe lame de silex, chiar și atunci când sunt de dimensiuni mari, au o grosime ce variază între 0,3 și 0,6 cm. Unele au vârful ascuțit, oblic sau drept.

Cele cu vârful oblic sunt reprezentate prin trei exemplare dintre care două sunt întregi (Pl. 9/15, 5). Ambele se arcuiesc concav pe fața interioară și au pe cea superioară o nervură mediană puternică (din care pornesc ramificații plate), ceea ce face ca în secțiune ele să fie triunghiulare. Asemănător ca formă generală, un exemplar are vârful arcuit spre stânga (Pl. 9/15) (5,7 x 2,2 cm) și celălalt spre dreapta (Pl. 9/5) (3,7 x 1,5 cm). În ambele cazuri baza este tăiată drept sau finisată. Pe laturile opuse direcției în care se arcuiește vârful există câte o scobitură fin retușată, cum de altfel sunt toate marginile.

Alte patru piese au vârful drept. Una (Pl. 9/4) (2,8 x 1,5 cm) cu secțiunea triunghiulară și marginile cu retușuri mărunte, are vârful bine lustruit pe o distanță de 0,3 cm, iar baza ruptă, prezintă urme de prelucrare.

Cu o secțiune asemănătoare, însă de dimensiuni mult mai mici este un alt exemplar (Pl. 9/8) (3,9 x 0,9 cm), al cărui vârf este arcuit concav. Laturile

cu marginile fin retușate prezintă câte o scobitură, iar baza tăiată oblic este îngustată prin lovituri verticale.

Trapezoidale în secțiune datorită celor două nervuri mediane, două exemplare au fiecare baza altfel realizată. Unul (Pl. 9/14) (4 x 1,6 cm), cu retușuri fine pe o latură și cealaltă lustruită, cu o scobitură are baza cu peduncul, bine finisată.

Cealaltă (Pl. 9/10) (4,5 x 1,1 cm), cu retușuri atât fine cât și adânci are laturile ușor arcuite în locul unde lățimea piesei este maximă. Din această zonă fața superioară este cioplită convex spre baza îngustată, tăiată vertical.

D3. Microlite. În categoria microlitelor ce prezintă un vârf ascuțit au fost incluse împungătoare variate ca formă, lucrate din așchii, bine fasonate și șlefuite pe toate laturile.

Două exemplare apropiate ca formă au corpul dreptunghiular și vârful ascuțit. O latură este tăiată drept și cealaltă arcuită. Baza celui mai lung dintre ele (Pl. 9/7) (2,3 x 0,5 cm) este îngustată, atât pe fața superioară cât și pe cea interioară, fiind astfel prelucrată în vederea prinderii.

Celălalt (Pl. 9/11) (1,4 x 0,6 cm) nu este întreg, baza fiindu-i ruptă. Ambele au o secțiune triunghiulară, cu înălțimea maximă de 0,2-0,3 cm.

Alte piese au baza prelucrată, îngustată și lustruită astfel încât se presupune că au fost componente ale unor unelte complexe. Lucrat din silex cenușiu, de formă trapezoidală, una (Pl. 9/13) (2,6 x 1 cm) are latura scurtă cu marginea ascuțită și cea lungă arcuită concav, fin retușată până la vârful foarte ascuțit, lustruit pe o distanță de 0,5 cm. Cealaltă latură a vârfului este înaltă, tăiată drept, cu secțiunea de forma unui arc de cerc.

Un alt exemplar realizat din silex albicios (Pl. 9/6) (1,9 x 1,8 cm) are o latură de formă semicirculară. Vârful ascuțit, încovoiat într-o parte, continuă cu cealaltă latură, scobită semicircular în apropierea bazei (0,6 cm), probabil pentru a-i înlesni prinderea. O nervură mediană îi conferă o secțiune triunghiulară înaltă de 0,5 cm.

Cu dublă funcționalitate de împungător și răzuitor sunt cele două microlite, unul din cuarțit (Pl. 9/12) și celălalt din silex brun-roșcat (Pl. 9/9). Cel din silex (2 x 0,8 cm) este de formă dreptunghiulară, cu vârful rotunjit și baza cu peduncul. Acesta din urmă este foarte ascuțit și lustruit în zona vârfului. Toate cele trei fețe sunt netezite, ușor lustruite și au marginile subțiri cu retușuri fine. Secțiunea este triunghiulară, cu o înălțime maximă de 0,7 cm. Celălalt (Pl. 9/12) (2,3 x 0,6 cm) are o formă rombică, cu secțiunea triunghiulară. Din dreptul nervurii, laturile vârfului coboară oblic spre

marginile cu retușuri fine. Partea opusă este tot triunghiulară, cu marginile oblice retușate și vârful rotunjit, iar latura lungă este subțiată printr-o șanțuire ușoară pe fața interioară.

2. UNELTE DIN PIATRĂ CIOPLITĂ ȘI ȘLEFUITĂ

Sunt puțin numeroase, fiind reprezentate prin ascuțitoare de formă dreptunghiulară și o piesă fragmentară cu secțiune ovală și vârf ascuțit rotunjit (Pl. 16/9). Nici topoarele – ciocan din piatră nu sunt mai numeroase. Dintre acestea un singur exemplar este găurit, având ambele capete rotunjite (Pl. 16/6). Celelalte două, unul de formă triunghiulară (Pl. 16/7), iar celălalt dreptunghiular cu laturile arcuite (Pl. 16/3a) au fost doar parțial perforate. În activitatea de zi cu zi au fost completate cu răzuitoare din piatră cioplită (Pl. 16/5) și din os, foarte numeroase.

3. UNELTE DIN CORN ȘI OS

Pornind de la rezultatele cercetărilor osteoarheologice din așezările neolitice din Banat se poate afirma că între resturile acestor situri nu au fost identificate încă atât de multe unelte realizate din corn de cerb și căprior ca în așezarea de la Cuptoare-Sfogea. Pentru comparație am recurs la materialele faunistice rezultate din așezările Vinča C de la Parța-Tell II, Sănandrei - grup cultural Foeni, nivelele Petrești de la Parța-Tell II. În aceste așezări prevalează uneltele realizate din oasele tubulare ale scheletului bovinelor și cerbului⁴.

Având în vedere cantitatea însemnată de unelte și deșeuri se poate afirma cu certitudine că prelucrarea acestei materii prime este caracteristică culturii Sălcuța.

Analiza tipologică⁵ a uneltelor ne-a ajutat să le împărțim în două mari categorii: A. realizate din corn de cerb sau căprior; B. realizate din oase.

⁴ El Susi, 1995, p.38

⁵ Mulțumim pe această cale doamnei cercetător dr. El Susi Georgeta pentru sprijinul acordat în prezentarea uneltelor din os.

A. Uneltele realizate din corn de cerb sau căprior

Ilustrează diverse categorii tipologice, fiind mai mult sau mai puțin prelucrate. Unele au suferit puține modificări și au fost folosite așa cum s-au găsit, altele au fost minuțios elaborate și finisate. În general este preferat cornul de cerb celui de căprior.

A1. Împungătoarele

Sunt de regulă din corn de căprior - de fapt reprezintă singurul tip categorial în care acesta este folosit. Materia primă utilizată în confecționarea lor provine fie din coarne căzute, fie din coarne pe peduncul, ce au aparținut unor indivizi răniți sau sacrificați în timpul verii (Pl. 10/8). Au un singur vârf activ, chiar dacă sunt confecționate pe coarne cu două ramificații.

A1a. Obținute din coarne cu o singură ramificație. Piese (Pl. 10/1-2, 8), cu excepția cornului cu peduncul ce a fost tăiat în acest scop provin din coarne culese. Dimensiunile lor variază între 14,5-20,8 cm. Ele nu au fost fasonate înainte de utilizare, lustrul de pe anumite porțiuni se datorează folosirii intense. Această afirmație este întărită de faptul că pe restul suprafeței se păstrează morfologia caracteristică cornului de căprior.

Un exemplar (Pl. 10/8) are în apropierea bazei o perforație cu diametrul de 1 cm și o adâncime de 1,1 cm, îngustată în profunzime. Aici putea fi introdusă foarte ușor o tijă din lemn sau os, care să creeze o pârghie, realizându-se astfel un sistem mai bun de prindere în mână și de mânăuire.

A1b. Realizate pe coarne cu două ramificații. Acest tip de unelte (Pl. 10/3-5, 7, 10) au fost ceva mai elaborate. Cu excepția celor realizate pe coarne întregi, celelalte au o anumită lungime și una dintre ramuri a fost îndepărtată. Un exemplar (Pl. 10/7) lung de 14,5 cm prezintă cea de-a doua ramură tăiată împreună cu o parte a corpului iar vârful, activ rupt în urma folosirii.

Altă piesă (Pl. 10/4) (18,5 cm) prezintă un grad avansat de prelucrare astfel încât una din ramuri a fost tăiată la cca. 1 cm de bază și apoi fasonată pentru o mai bună prindere în mână. Cealaltă, deși s-a rupt a fost utilizată în continuare (suprafața rămasă este lustruită). Grosimea bazei a fost redusă la jumătate pe o porțiune de 3 cm (prin cioplire) și apoi fasonată. Ținând seama de faptul că pe întregul corn nervurile sunt aproape aplatizate și persistă urme de lustru, putem spune că au fost folosite ambele capete.

Un corn mai scurt - 7 cm (Pl. 10/5) - are o ramificație lungă și cealaltă ruptă, ceea ce înseamnă că ea a fost tăiată la mai mult de 1,5 cm de corp.

Alte două exemplare au fost tăiate la o anumită distanță de punctul în

care începe ramificația: unul (Pl. 10/3) la 4,5 cm, iar celălalt (Pl. 10/10) la 9,2 cm. Nu s-au rupt în timpul folosirii, fiindcă în acest caz ramificațiile, mult mai fragile, ar fi cedat în primul rând. Ele sunt întregi și se văd urmele tăieturilor executate drept sau oblic.

O piesă deosebită (Pl. 10/10) are ambele ramificații întregi, putându-se observa o lustruire îngrijită pe toate suprafețele. Una dintre ele, datorită aspectului său bifid, ar fi putut fi folosit în finisarea sau ornamentarea ceramicii.

Alteori ramificația ce constituie partea activă este puternică și lungă, 8 cm (Pl. 10/5), iar cea de-a doua, fragmentară - pare a fi fost de dimensiuni mai mici.

A2. Plantatoarele

Au fost obținute prin secționarea unei ramificații de corn de cerb în scopul folosirii în muncile agricole. Dimensiunile lor variază între 11 și 21 cm.

De cele mai multe ori baza pieselor este nefasonată, prezentând doar urme ale procesului de detașare. Un exemplar (Pl. 10/6) (21,5 cm) prezintă masa spongioasă curățată pe o porțiune de cca. 7 cm de la baza păstrată. Orificiul are un diametru de 1,5 cm și a fost folosit probabil pentru fixarea unui mâner. O altă piesă (Pl. 11/3) are baza prelucrată, tăiată drept (secțiune aproape pătrată) iar marginile cioplite oblic și lustruite.

Prin folosire intensă, capătul ascuțit, cu vârful uneori rupt, s-a lustruit puternic pe o distanță de 4,5-6,5 cm.. Un exemplar (Pl. 11/1) de 15 cm lungime, are pe una din fețe nervurile aplatizate evidențiând o suprafață lustruită de 9 cm din cei 11,5 cm cât măsoară piesa. Această morfologie cât și vârful curbat presupune folosirea ei drept răzuitor pentru piei. Baza a fost tăiată oblic pe o porțiune de 4 cm și șlefuită probabil pentru a-i fi atașat un mâner.

În alte cazuri, vârful a fost ascuțit intenționat. O altă piesă (Pl. 11/2) are baza ruptă, iar partea păstrată (15 cm), prezintă nervuri aplatizate și ușor lustruite. Spre vârf sunt vizibile urme ale operațiunii de ascuțire, ceea ce înseamnă că nu a fost utilizată un timp suficient de îndelungat pentru ca acestea să se aplatizeze. Cealaltă piesă (Pl. 11/8), de 11 cm lungime, păstrează pe bază urmele secționării, iar vârful rupt a fost reascuțit. În zonă sunt vizibile urme scurte, puțin adânci ale instrumentului folosit. Întreaga suprafață a fost lustruită.

În unele cazuri vârful rupt al pieselor nu este ascuțit, ci tăiat drept, unealta fiind utilizată în continuare. Un astfel de exemplar (Pl. 11/5) (12 cm)

lucrat cu multă atenție are baza fasonată, tăiată drept, ușor rotunjită. Pe două părți ea a fost subțiată, fiind detașate așchii triunghiulare de 0,7 și 1,5 cm. Vârful tăiat rotund, puternic lustruit, ca de altfel întreaga piesă, ne face să ne gândim că poate a avut și altă întrebuințare.

A3. Dălți

Acest tip de unelte au fost realizate din pereți de corn de cerb. Au o formă bine definită și au putut fi folosite în activitatea de prelucrare a lemnului, ceramicii și la răzuit. S-a dat o atenție deosebită formei lor, exemplele fiind șlefuite pe toată suprafața și în unele cazuri chiar bine lustruite (Pl. 11/9). În funcție de această formă, le-am împărțit în patru categorii: dreptunghiulare, triunghiulare, trapezoidale și conice.

A3a. Dălți dreptunghiulare. Ele prezintă vârful pătrat sau rotunjit, mult subțiat și sunt îngroșate la bază. Cea mai elaborată piesă (Pl. 11/6) (7,3 x 2,5 cm) are nervurile aproape aplatizate și este ușor îngroșată spre bază (0,5 cm). Este fasonată drept și în imediata ei apropiere se văd tăieturi scurte, paralele ce pot fi atribuite și sistemului de prindere. Altă piesă, de dimensiuni ceva mai mari (Pl. 11/10) (10,2 x 2,5 cm) are baza tăiată drept (0,8 cm), rotunjită, finisată, ușor lustruită prin frecare în timpul folosirii. Vârful pătrat, subțiat atât ca grosime, cât și ca lățime, are una din fețele laterale ușor zimțate, iar cealaltă așchiată. Ambele părți au fost puternic lustruite în urma întrebuințării.

Un exemplar incomplet (Pl. 11/9) (6,6 x 1,5 cm) are o latură și baza înaltă (0,8 cm) rupte. Vârful rotund și latura păstrată sunt bine ascuțite și lustruite prin folosire.

A3b. Dălți de formă triunghiulară. Sunt reprezentate printr-un singur exemplar (Pl. 11/11). Au forma unui triunghi isoscel (10 x 4,5 cm), rupt la vârf și concav spre bază. Pornind de la grosimea maximă de 1,2 cm secțiunea se îngustează către partea activă și spre bază. Aceasta din urmă este mult subțiată - în interior partea spongioasă a fost îndepărtată în imediata ei apropiere, iar în exterior se văd urme de tăiere și ascuțire. Marginile drepte sunt șlefuite și lustruite pe o suprafață de 5,5 cm, iar vârful prezintă aceleași finisaje pe o distanță de 1,2 cm. Pe fața interioară, suprafața spongioasă nu prezintă urme de folosire, fiind doar netezită la prelucrare. Deocamdată ne scapă funcționalitatea acestei piese. Ea ar fi putut fi utilizată și ca vârf de lance.

A3c. Dălți trapezoidale. De dimensiuni variabile, seamănă mult cu un topor-pană, având fața externă concavă și interiorul uneori scobit - miezul

spongios fiind îndepărtat în vederea fixării unui mâner. Două piese aparțin acestui tip.

Una (Pl. 11/12), de dimensiuni mari (13 cm lungime) are extremitatea de prindere ruptă din vechime (4,8 cm) și în această zonă, scobitura feței interioare are adâncimea cea mai mare (1,5 cm). Fețele laterale, una dreaptă și înaltă, cealaltă oblică - se subțiază spre vârful ascuțit. Tăișul rotunjit este ușor lățit într-o parte și intens lustruit prin folosire. Și restul suprafeței exterioare, cu excepția laturii înalte și drepte se prezintă bine lustruită. În interior, pe o suprafață de 0,7 cm de la vârful și până la bază se menține un lustru foarte puternic, datorat finisării. Masa spongioasă este netezită ca urmare a prelucrării.

Celălalt exemplar (Pl. 11/7) se deosebește de piesa anterior prezentată prin dimensiuni (7,4 cm). Vârful (3 cm) rotunjit nu este lățit și pe o distanță de 2,5 cm a fost lustruit puternic ca urmare a întrebuințării. Masa spongioasă din interior, excavată concav face ca piesa să aibă aproximativ aceeași grosime. Pe contur prezintă o suprafață lustruită de cca. 0,5 cm lățime. Baza (2,1 cm), probabil ruptă, relevă din loc în loc urme de lustruire, continuare a celor de pe margini, ceea ce ne face să credem că a fost întrebuințată ca parte activă la un moment dat. Pe fața externă există urme de tăiere datorate sistemului de prindere. Pe una dintre laturi (pe o distanță de 2,4 cm) persistă un luciu vizibil, asemănător cu cel de la vârful.

A3d. Dălți conice. Păstrează forma ramificației cornului de cerb. Există o singură piesă de acest tip (Pl. 11/4) (10,7 cm), realizată dintr-un ram de corn de cerb pe a cărui bază (3,2 x 2,5 cm) se văd urmele procesului de secționare și finisare. Vârful, prelucrat în mod special, prezintă o porțiune ovală, decupată oblic (2,2 x 1,2 cm), cu marginile ușor ridicate și foarte bine lustruită. Tot astfel este tratată și fața opusă acesteia, suprafața lustruită fiind pe unele porțiuni de cca. 4 cm. Forma sa ne facem să credem că ar fi putut fi folosită și în operațiunea de prelucrare a lutului, în ornamentare și în lustruirea ceramicii.

A4. Răzuitoarele

Având formă longitudinală, uneori curbată provin din așchii ale coarnelor de cerb, prelucrate într-o oarecare măsură. Vârful este rotunjit, alteori ascuțit, iar marginile sunt subțiate în urma folosirii îndelungate. Lungimea lor variază între 7 și 12 cm și aplatizarea texturii cornului indică zonele de întrebuințare.

La câteva exemplare pare a fi fost folosit intens vârful și extremitatea opusă lui. O piesă (Pl. 12/3) (10 x 3,7 cm), de formă triunghiulară, executată

în maniera lamelor de silex are laturile subțiate, cu marginile ascuțite. Pe una din laturile scurte există retușuri, iar cea lungă se dovedește latura activă, având în vedere finisajul feței interioare și a vârfului.

Un alt răzuitor (Pl. 12/7) (8 x 2 cm), de formă patrulateră, cu vârful ascuțit amintește și el de tehnica silexului. Cioplită în vederea atașării unui mâner, baza (1,7 cm) prezintă pe o distanță de 0,8 cm o culoare brună, lustruită. În centru există urma unei perforații înguste de 0,02 cm.

Al treilea exemplar (Pl. 12/8) (12 x 3 cm), dreptunghiular are una dintre laturi tăiată vertical spre margine și oblic către baza îngustată. Vârful (2 cm) păstrează desenul nervurilor.

O altă piesă (Pl. 12/2) (9 x 2 cm) are interiorul, în zona vârfului și în apropierea unei margini atât de puternic lustruit încât suprafața spongioasă s-a uniformizat. Baza, tăiată drept și finisată evidențiază pe o distanță de 0,5-1,5 cm urme ale sistemului de prindere.

Alte două unelte au fost obținute din așchii ce păstrează la bază secțiunea semicirculară a cornului și prezintă urme de tăiere și ale sistemului de prindere. Una (Pl. 12/4) (11,8 x 2,5 cm), ușor convexă, cu vârful pătrat are partea activă (vârful) puțin utilizată. Cealaltă (Pl. 12/5) (7 x 2,1 cm), de formă dreptunghiulară, ușor convexă, cu vârful rotunjit este bine finisată în exterior. Nervurile sunt aplatizate și lustruite, iar fața interioară este în întregime șlefuită prin folosire.

Tot astfel, o așchie de formă circulară (Pl. 12/6) (2,9 x 2,2 cm) a fost folosită intens, fața interioară având relief șters și marginile ascuțite.

A5. Săpăligi

Sunt unelte folosite în lucrarea primitivă a pământului și în alte activități gospodărești. Ele sunt realizate din porțiuni ale coarnelor de cerb cu mai multe ramificații, având o anumită masivitate. În general prezintă un orificiu rotund sau dreptunghiular pentru fixarea unui mâner.

Se remarcă o piesă (Pl. 13/14) cu vârful rupt (4,5 cm), a cărei lungime este de 19,5 cm, și o lățime la bază de 10,5 cm. Baza este constituită din resturile a trei ramificații tăiate și are o perforație dreptunghiulară centrală (3,2 x 2,4 cm). În apropierea vârfului rupt în timpul folosirii sunt vizibile, pe o latură, urme de ardere.

Altă piesă (Pl. 12/1), din păcate fragmentară, a fost ceva mai mult prelucrată. Prezintă baza tăiată în zona ramificațiilor fiind șlefuită și lustruită. La extremități are o perforație și un început de perforație. Orificiul, cu diametrul de 1 cm se îngustează în profunzime până la 0,02 cm. Imediat sub

bază și înainte de ramificație există un orificiu rotund pentru fixarea cozii, cu un diametru de 2,6 cm. Partea activă (diametrul 3 cm) a fost ruptă la 5,8 cm de perforație, iar cealaltă a fost tăiată la cca. 2 cm și prelucrată.

În unele cazuri săpăliga a fost realizată din bază de corn de cerb cules. Este cazul unei piese (Pl. 12/9) ce prezintă o perforație rotundă (3,2 x 3,5 cm), care într-o parte secționează puțin baza. Ramificația principală constituie partea activă a ei având o lungime totală păstrată de 18,5 cm. Ruptă în timpul utilizării, ea a fost ascuțită la vârf și șlefuită spre a fi refolosită, așa cum o dovedesc zonele lustruite păstrate pe unele porțiuni. Pe una din laturi ramificația a fost îndepărtată. Nu este exclus ca și baza să fi fost folosită ca percutor, căci prezintă urme de izbire.

A6. Alte tipuri de unelte.

Această categorie cuprinde un exemplar utilizat probabil la pescuit. Piesa (Pl. 13/1), ușor concavă, are baza lungă, îngustă, de formă trapezoidală (2,6 x 0,5 cm), ruptă în dreptul unei perforații al cărei contur este vizibil în spărtură. Lungimea totală păstrată este de 7,2 cm și are un vârf triunghiular (4,8 cm lungime) aplatizat lateral, asemănător unui cârlig, cu părțile unghiulare rotunjite. Pe una din fețe, de la baza cârligului pornește oblic o șanțuire puțin adâncită, bine lustruită, ca de altfel întreaga piesă.

B. Unelte realizate din os

În general sunt întrebuințate epifize ale oaselor lungi care păstrează anumite caracteristici ce ne permit identificarea mamiferelor domestice sau sălbatice care au furnizat materia primă: bovine, ovicaprine, cerb, căprior. Diversitatea tipurilor de unelte realizate ne-a permis cuprinderea lor în anumite categorii.

B1. Ace

Realizate din pereți ai metapodiilor de căprior. În general au fost preferate oasele de căprior și cerb, întrucât au o textură mai rezistentă⁶. Au fost descoperite două exemplare, unul mai lung (Pl. 13/13) (5,8 x 0,6 cm) și celălalt mai scurt, cu vârful rupt (Pl. 13/3) (4,3 x 0,5 cm.), fațetate și cu o secțiune dreptunghiulară. Bine lustruite, ele le imită ca formă pe cele din cupru; cel lung s-a rupt în dreptul unei perforații, iar celălalt are baza tăiată drept, lustruită ca și restul suprafeței.

⁶ Bókönyi, 1998, p.427.

B2. Străpungătoare

Acest tip categorial este foarte frecvent în neolitic și aparține grupei mari numită în literatura de specialitate *vârfuri ascuțite*⁷. Confecționate din pereți laterali de metapodii de cerb sau căprior au de regulă baza ruptă, rareori prelucrată. Vârful, laturile și în unele cazuri chiar canalul medular sunt fasonate, șlefuite și lustruite. Dimensiunile lor sunt cuprinse între 5,5-10 cm.

Trei piese (Pl. 13/6, 8, 11) au lungimile cuprinse între 7 și 10 cm și o lățime maximă de 1-1,3 cm, vârful foarte ascuțit a fost realizat prin cioplire. Baza lor este tăiată oblic sau ruptă. Canalul medular adânc este bine fasonat. Ele ar fi putut fi utilizate și ca săgeți.

Alte două exemplare au canalul medular mai puțin proeminent. Unul (Pl. 13/10) (7,4 x 1,3 cm), foarte puternic lustruit are extremitatea opusă vârfului ruptă. Celălalt (Pl. 13/4) (6,7 x 1,7 cm), cu vârful rupt este bine finisat. Baza cioplită ce are profilată o ușoară nervură mediană este lățită și rotunjită, fiind lustruită ca urmare a folosirii ca răzuitor.

Dintre cele șase piese, cu lungimi cuprinse între 5,8 și 9,5 cm, trei păstrează o parte din baza osului (nefinisată) (Pl. 13/2, 5, 9). Cea realizată din os de căprior (Pl. 13/2) și cealaltă confecționată dintr-un coracoid de pasăre (Pl. 13/5) au în reliefurile bazei câte o perforație fină. Ele ar fi putut fi folosite la împletirea anumitor fire sau la legarea împreună a pieilor, rogojinilor, țesăturilor.

Un exemplar deosebit (Pl. 14/1) (6,7 cm) este realizat dintr-o fibulă (peroneu) dreaptă de mistreț, sacrificat la 3,5 ani. Baza piesei (2,2 x 1,3 cm) păstrează reliefurile anatomic, fiind doar ușor excavată pentru a se realiza o prindere mai bună. Întreaga ei suprafață este bine lustruită.

Altul (Pl. 13/12) (9 cm) are vârful rupt și baza prelucrată. Aceasta (1,2 x 0,5 cm) a fost îndreptată, finisată și lustruită, fiind acum o continuare a marginilor. Un alt exemplar (Pl. 13/9) este tăiat drept și păstrează foarte bine reliefurile anatomic. Lung de 9,5 cm, evidențiază o parte din canalul medular și are laturile finisate oblic, ceea ce îi conferă o secțiune semicirculară.

Uneori străpungătorul (Pl. 13/7) (5,8 x 1 cm) este astfel prelucrat încât nu poate fi determinată cu exactitate partea osului din care provine. Toate fețele și baza sunt bine fasonate și au o secțiune transversală triunghiulară.

B3. Împungătoare

Deși în așezările neolitice⁸ ele reprezintă cea mai răspândită categorie

⁷ Bolomey-Marinescu Bâlcu, 1988, p.351-353.

⁸ *Ibidem*, p.339.

a uneltelor din os, în materialele noastre există o singură piesă de acest gen (Pl. 14/4). Realizată dintr-un metapod de cerb, ea păstrează la bază relieful anatomic al animalului respectiv (subadult). Osul a fost cioplit în lungime (14,8 cm) pentru a i se confecționa vârful ascuțit și apoi a fost finisat pe toată suprafața în zona canalului medular. Excepție a făcut o porțiune din apropierea bazei, doar netezită. Vârful, pe o porțiune de 3,5 cm este și mai mult lustruit prin utilizări repetate.

B4. Dălți

Există un singur exemplar de formă trapezoidală (Pl. 14/17) obținut dintr-o epifiză de căprior, lucrată cu foarte multă atenție. Este de dimensiuni mici (6,2 cm lungime) și are baza îngustată (1,1 x 0,9 cm), probabil prelucrată, din care a fost desprinsă oblic o așchie pătrată (0,5 cm). Pe fața internă din marginea bazei pornește un șanțuleț puțin adânc (4 x 0,6 cm), îngustat la capete, lustruit, folosit probabil pentru a ușura prinderea piesei. Din această latură, în zona centrală, lipsește o porțiune din margine. Cealaltă latură coboară oblic și are marginea foarte ascuțită. Tăișul (2,8 cm) subțire este rotunjit.

B5. Spatule

Două piese pot fi considerate ca făcând parte din această categorie. Una (Pl. 14/3) (9 x 1,2 cm) este realizată dintr-o coastă de mamifer de talie mare, aplatizată (0,3 cm grosime), cu vârful ascuțit și baza ruptă. Fața superioară a fost mai bine șlefuită și finisată decât cea inferioară, unde este vizibil relieful anatomic al osului.

Cealaltă piesă (Pl. 14/5) este realizată din coastă de căprior/ovicaprin fiind foarte bine finisată și șlefuită pe toată suprafața. Este curbată (9 cm), cu vârful îngustat, rotunjit și baza lățită (1,5 cm). Baza, până la jumătate din traseul ei este tăiată drept și prelucrată ca restul suprafeței, iar în cealaltă jumătate este evidențiată o porțiune ovală (0,6 cm) cu marginile ușor înălțate. Nu este exclus ca această spatulă să fi fost folosită la netezirea ceramicii, iar suprafața ovală din bază în ornamentarea ceramicii (la realizarea alveolelor).

B6. Răzuitoare

Constituie o categorie puțin numeroasă și cuprinde așchii desprinse din diafizele oaselor lungi (radius, humerus), uneori păstrând o porțiune din relieful epifizei distale pentru o mai bună fixare - prindere.

Un exemplar de formă trapezoidală (Pl. 14/9) (8,7 x 1,8 cm) a fost întrebuințat mai mult la un singur capăt, acesta subțindu-se și netezindu-se

în timpul folosirii.

Altul (Pl. 14/13) (10 x 1,8 cm), alungit, de formă neregulată, foarte bine fasonat și lustruit are pereții subțiați (0,3 cm), cu marginile ascuțite și dantelate, datorită utilizării intense.

De formă aproximativ ovală (Pl. 14/8) și dimensiuni mai mici (4,5 x 2,3 cm), un răzuitor are vârful rotunjit, mult îngustat în grosime. Spre bază se lățește și prezintă o excavație (șanțul medular prelucrat) prin care se poate prinde mai bine între degete. El prezintă urme de ardere secundară.

Alte două piese de dimensiuni mici și formă trapezoidală au fost încadrate în grupa răzuitoarelor, deși par mai degrabă a fi unelte specifice pentru realizarea unor ornamente. Un exemplar (Pl. 14/10) (4 x 0,7 cm) are vârful mult subțiat și îngustat, iar celălalt (Pl. 14/7) (4,4 x 1,3 cm), deși ceva mai mare ca dimensiuni, este la fel de bine finisat (lățimea vârfului - 0,8 cm.).

B7. Lustruitor pentru ceramică

Confecționat (Pl. 14/12) (5,5 cm) dintr-un metacarp proximal drept de ovicaprin, prezintă urme de lustruire care ne îndreptățesc să presupunem folosirea lui la fasonarea ceramicii. Folosirea fațetei articulare pentru lustruit (2 x 1,4 cm) a dus la netezirea reliefului anatomic și la ștergerea fosetei ligamentare.

B8. Unelte folosite în ornamentare.

În această categorie am introdus două “micro”-unelte cărora nu le-am putut atribui altă funcționalitate. Piesele sunt conservate întregi, bine lucrate, necesitând un efort destul de mare pentru realizarea lor. Una dintre ele (Pl. 14/6) (2,1 x 1 cm) este triunghiulară cu un vârf foarte ascuțit. Două din laturile tăiate oblic, spre interior au marginile foarte subțiri. Cealaltă, tăiată drept se subțiază către vârf. Ea este finisată în întregime și prezintă o lustruire puternică. Cea de-a doua (Pl. 14/11) (2 x 0,6 cm), de formă dreptunghiulară are vârful și baza îngustate, rotunjite și marginile ascuțite. Una dintre laturi este tăiată drept, iar cealaltă, arcuită, este ascuțită. Întreaga suprafață este lustruită.

Am prezentat mai sus și alte piese care, prin anumite caracteristici ale modului de realizare, ar fi putut fi utilizate și în ornamentarea ceramicii (Pl. 14/5, 7, 10).

4. UNELTE DIN CUPRU

Obiectele din cupru, rod al activității metalurgice a comunităților eneolitice, nu au lipsit din cadrul așezărilor bănățene ale culturii Sălcuța. Cu excepția celor trei ace din cupru provenite de la Băile Herculane-*Peștera Hoșilor*, dintre care două aparțin nivelului **b** și unul unei perioade mai târzii (nivelul C_1), toate celelalte piese de acest gen au fost găsite în așezarea de la Cuptoare-*Sfogea*. Ace de cupru (Pl. 18/2-7), de secțiune pătrată, cu unul sau două vârfuri ascuțite, aparțin perioadei de început a locuirii de aici și au rămas o permanență până în ultimul nivel.

Cea mai importantă piesă o constituie toporul-dălțiță (Pl. 18/1) provenit dintre pietrele unei gropi din nivelul IIc.

Este de formă trapezoidală alungită, cu secțiunea rectangulară și curbura tăișului clar marcată, puțin știrbită ca urmare a folosirii intense. Partea opusă acestuia, deformată ca rezultat al întrebuințării ca daltă sau pană, prezintă un mic orificiu – urmare a metodologiei de turnare, iar pe ambele fețe se văd mici adâncituri datorate baterii în vederea finisării. Dimensiuni: lungime – 11,5 cm, lățime tăiș – 3,2 cm, lățime la ceafă – 1,6 cm, grosime maximă – 1,3 cm, greutate – 220 g.

Analizele metalurgice au fost realizate și comentate de domnul Gheorghe Topan de la Întreprinderea *Armătura* din Cluj Napoca⁹.

La capătul opus tăișului, toporul prezintă un gol de turnare, asociat cu sulfuri. Suprafața interioară a golului este rugoasă, specifică defectului de retasură. Obiectul prezintă suprapuneri de material nesudat, ca urmare a ciocănilor. Între straturi sunt intercalate urme de zgură datorate prelucrării și sudării la cald.

Microstructura este constituită din cristale de cupru alungite în direcția deformării (longitudinal). La microscop se observă benzi de alunecare a cristalelor, ce se formează de obicei atunci când materialul suferă deformări mari la rece. S-a constatat și existența unor incluziuni sferice – impurități de zgură.

Duritatea obiectului s-a măsurat cu un aparat PH-C-02/02 în următoarele condiții: sarcina – 1.000 kgf, bila cu diametrul de 10 mm, timp de expunere – 30 secunde. Au fost obținute 54,9 unități Brinell, specifice cuprului deformat la rece sau la cald.

Piesa a fost realizată prin turnare în poziție verticală. În urma solidificării, la partea superioară s-a format un gol de construcție în formă de pâlnie.

⁹ Mulțumim domnului Gheorghe Topan de la întreprinderea *Armătura* din Cluj – Napoca pentru analizele metalurgice și comentariile referitoare la acestea.

Pentru a fi finisată, ea a fost bătută la cald și la rece. La ciocănire, o parte a golului de construcție s-a închis, dar temperatura fiind scăzută sub 700°C), materialul nu s-a sudat, prezentând fisuri mai ales în părțile laterale.

Analiza spectrală a exemplarului de la Cuptoare indică existența metalului aproape în stare pură, cuprul fiind în proporție de 99,95%.

Cele două topoare-dălți de la Sălcuța supuse analizelor¹⁰ au dat ca procente pentru cupru 99,46 și respectiv 99,57%. Alte analize publicate fără comentariu¹¹ au fost efectuate asupra mai multor obiecte din cupru aparținând culturii Sălcuța din stațiunile Sălcuța și Verbicioara. Referitor la piesele de mai sus, una este prezentată ca fiind confecționată din cupru pur, iar cealaltă din cupru cu urme de argint.

Dintre cele trei ace de cupru descoperite în Peștera Hoților¹² celui din nivelul c₁ i s-a făcut analiza metalografică care a documentat că, în afară de cupru, mai conține Ag 0,006, Al 0,03, Fe 0,01, cât și Ca, Mg, Si.

5. UNELTE DIN LUT

Sunt evidențiate prin diferite tipuri de greutateți pentru războiul de țesut, plasa de pescuit (Pl. 17/8-9) și fusaiole (Pl. 17/5-7).

6. UNELTE DIN LEMN

Perenitatea materială nu a permis păstrarea unor astfel de unelte. În așezarea de la Cuptoare-*Sfoge*a a fost găsit un cui din lemn pietrificat, cu vârf ascuțit și secțiune pătrată (Pl. 17/2)

ARME

Alături de unelte, armele au fost o necesitate a vieții de zi cu zi. Pentru realizarea lor au fost întrebuințate și prelucrate aceleași materiale: osul, silexul, putându-se departaja astfel cele două mari categorii.

1. ARME DIN OS

Sunt mai numeroase și mai variate decât cele din silex. Ele sunt în general vârfuri de săgeți care, în funcție de modul în care au fost executate se pot împărți în două mari categorii: a. cele ce păstrează canalul medular al osului din care provin; b. bine finisate, de formă triunghiulară.

¹⁰ Berciu, 1961, p. 234 și Anexa III.

¹¹ Comșa, 1981, p.340, nota 92 și p. 341, notele 93-104.

¹² Roman, 1971, p.60. Abb 17/11,7,3.

a. *Vârfuri de săgeți ce păstrează canalul medular al osului din care provin.* În această primă grupă sunt cuprinse două exemplare, dintre care unul este de dimensiuni ceva mai mari (Pl.14/2) (6,3 x 1,9 cm).

Acesta din urmă este realizat dintr-un perete de metapod (probabil cerb) și are vârful ascuțit, bine fasonat și foarte bine lustruit pe o distanță de 2,3 cm. O latură este dreaptă, iar cealaltă este arcuită pentru a putea păstra o porțiune din șanțul medular în vederea unei mai bune fixări. Ea se îngustează oblic către baza de forma unui unghi ascuțit, cu o latură mai scurtă (0,7 cm) și una lungă (1,8 cm). Cea scurtă este bine lustruită pe fața superioară pe o distanță de 0,6 cm, iar spre interior este puțin subțiată. Și de-a lungul celorlalte laturi se păstrează urme de lustru.

Un alt exemplar (Pl.14/15) este realizat dintr-un os subțire ce păstrează, cu excepția vârfului, canalul medular pe toată lungimea lui, lustruit pe o distanță de 2,8 cm. Baza este cioplită pentru a fi îngustată în vederea prinderii. Vârful este foarte ascuțit și atât de bine lustruit, încât pe o distanță de 0,8 cm nu se văd urmele canalului medular sau al tăieturilor. Laturile formează un triunghi isoscel cu baza de 1 cm și cu o înălțime de 0,4 cm, foarte bine lustruit pe fața superioară. Din acest punct una continuă drept; iar cealaltă se îngustează oblic, astfel că lățimea bazei, ușor rotunjită, este de 0,6 cm. Această suprafață nu mai este lustruită.

Acestei grupe îi pot fi integrate și cele trei piese (Pl. 13/6, 8, 11) ce au fost prezentate ca străpungătoare.

b. *Vârfuri de săgeți de formă triunghiulară.* Categoria cuprinde exemplare de formă triunghiulară, foarte bine prelucrate și fasonate, încât cu greu se mai poate determina materia primă utilizată.

O piesă deosebită (Pl. 14/14) este de formă triunghiulară, cu o nervură mediană pe fața superioară și ușor arcuită pe cea inferioară. Are forma unui triunghi isoscel cu vârful mult subțiat, puțin rotunjit și marginile foarte ascuțite. Baza tăiată drept are un orificiu pentru fixare, de 0,6 cm lățime și o adâncime de 0,9 cm. Din zona centrală, unde grosimea maximă este de 0,7 cm, fețele laterale coboară oblic către marginile ascuțite. Întreaga suprafață este bine lustruită.

Tot forma unui triunghi isoscel o are și un alt exemplar (Pl. 14/16) (5 x 1,3 cm), fiind însă total diferit ca mod de realizare. Vârful, de formă conică, foarte bine ascuțit și lustruit pe o distanță de cca. 1 cm continuă cu cele patru laturi bine delimitate. Fața superioară este ușor convexă, iar cea inferioară

este cioplită către bază, îngustându-se, astfel că pe o distanță de 1,7 cm se vede partea spongioasă a cornului, puțin netezită. Cele două laturi laterale, tăiate drept, cu o grosime maximă de 0,5 cm, se îngustează către bază. Aceasta are o formă ușor semicirculară, tăiată oblic spre interior. Toate fețele sale sunt bine lustruite pe o distanță de 3 cm, după care lustrul este mai puțin intens.

c. Pumnale din oase lungi

De dimensiuni mari, foarte ascuțit și bine lustruit, exemplarul (Pl. 14/4), ce păstrează canalul medular, prezintă toate caracteristicile necesare pentru a fi fost folosit ca armă.

2. ARME DIN SILEX

Sunt confecționate atât din silex cât și din cuarțit. Puțin numeroase, se împart în funcție de dimensiuni în vârfuri de lance și vârfuri de săgeți.

a. Vârfuri de lance. Acestei categorii îi aparține o piesă (Pl. 16/2), realizată din silex cafeniu-cenușiu, de dimensiuni mari (2,8 x 5,1 cm). De forma unui triunghi isoscel a fost îngrijit prelucrată. Prin cioplituri vizibile atât pe fața superioară cât și pe cea inferioară, ea a fost mult subțiată, astfel că în părțile cele mai înalte atinge grosimea maximă de 0,3 cm. Fața interioară este netedă, ciopliturile fiind grupate către una din laturi. Marginile și baza au fost și mai mult subțiate prin retușuri fine, lustruite.

b. Vârfuri de săgeți. Una dintre piesele din cuarțit (Pl. 16/1) (3,2 x 2,1 cm) are vârful propriu-zis de forma unui triunghi isoscel (2,5 x 2,1 cm) și baza evidențiată, trapezoidală, îngustată (0,3 cm). Pe fața superioară are o nervură mediană. Ceea ce face ca grosimea maximă să fie de 0,8 cm. Marginile laturilor sunt ascuțite și au retușuri fine.

Cealaltă piesă, tot din cuarțit (Pl. 16/3) (3,5 x 2,5 cm) este cu peduncul. Vârful este foarte ascuțit, laturile se arcuiesc puternic către bază și au marginile foarte subțiri, tăioase, cu retușuri fine. În zona bazei fața interioară este ușor concavă pe orizontală. Piesa atinge grosimea maximă în zona bazei (0,5 cm), care este tăiată oblic, arcuindu-se pentru a evidenția pedunculul trapezoidal. În cealaltă parte el este marcat printr-o scobitură ce o delimitează de latura piesei. Nervura mediană și retușurile continuă și pe restul suprafeței.

CERAMICĂ – TIPOLOGIE

Am considerat oportun ca în prezentarea tipurilor ceramice să urmărim criteriul funcționalității care definește cel mai bine profilul culturii materiale a comunităților umane de atunci. Pentru aceasta am folosit și adaptat o astfel de tipologie întocmită de Mihai Șimon¹³ și prezentată cu prilejul discutării așezării de la Ostrovul Corbului.

Analizând forma vaselor am observat că se repetă același profil însă la alte dimensiuni.

I. VASE PENTRU GĂTIT

OALA

După străchini și castroane reprezintă cea mai frecventă apariție. Aparțin categoriei lucrate din pastă semifină, de culoare cafeniu-cenușie, cenușiu închis, cafenie și mai rar neagră. Cu slip gros, bine netezit, uneori lustruit, ele au un aspect exterior îngrijit. Uneori, forma le-a fost completată cu toarte sau butoni aflați de obicei în jumătatea superioară. Finisarea lor este aproape identică, cu excepția cazurilor când buza este bine lustruită, iar maxima rotunjime a vasului, nelustruită, a fost acoperită cu barbotină organizată sau neorganizată.

Cu deschidere în general mare, chiar și atunci când sunt de dimensiuni mici, au fost împărțite în trei mari categorii: A. fără toarte sau butoni; B. cu toarte sau butoni; C. cu profil S.

A. Oala fără toarte sau butoni

A1. Gât tronconic sau cilindric, corp bombat imediat sub linia gâtului, profil puțin îngroșat. Un exemplar (Pl. 78/1) cu gâtul înalt (9,3 cm), ușor tronconic, are profilul interior al buzei subțiat la gură și în dreptul zonei de îmbinare, ceea ce face ca el să fie ușor arcuit în interior. Corpul se bombează scurt, ca o treaptă, în unghi obtuz cu suprafața gâtului, după care se continuă cu partea inferioară tronconică, ușor arcuită. Deoarece linia interioară a gâtului nu se curbează imediat după forma exteriorului și mai merge drept o porțiune până către maxima rotunjime, se produce o îngroșare a profilului în această zonă. Cu multă atenție a fost prelucrată suprafața exterioară – buza acoperită cu o angobă neagră, foarte bine lustruită, ce contrastează cu corpul cafeniu-brun, bine netezit, aspru la pipăit.

A2. Gât tronconic sau cilindric, corp arcuit mai lung, profil puțin îngroșat. Spre deosebire de tipul de mai sus, corpul nu este ca o treaptă, ci se

¹³ Șimon, 1989, p. 119, nota 18.

arcuiește lin pe o distanță relativ scurtă comparativ cu restul părții inferioare. Linia interioară a profilului este în același fel construită, gâtul fiind îngroșat către gură și subțiat în dreptul umărului, cu arcuirea burții ușor îngroșată.

Două vase cu buza înaltă de 6 cm și marginea groasă (Pl. 78/2) sau ușor subțiată (Pl. 78/4) și rotunjită au demarcația dintre gât și corp rezolvată în mod diferit. Unul (Pl. 78/2), cu diametrul de 17 cm are linia gâtului marcată printr-o incizie fină, în timp ce la celălalt exemplar departajarea între cele două părți componente se face prin culoare. Angoba cu mult nisip, foarte bine netezită, este cenușiu-neagră pe buză și cenușiu-cafenie pe restul suprafeței.

De dimensiuni ceva mai mici și cu pereții subțiri, un altul (Pl. 79/1) cu o înălțime a buzei păstrată de 4,4 cm prezintă un profil asemănător, însă mai îngust. Gâtul este acoperit cu o angobă cafenie, puternic lustruită, iar partea bombată a corpului, tot cafenie, este ornamentată cu barbotină fină, organizată în linii oblice paralele.

Cu deschiderea de cca 14 cm și o înălțime a buzei de 6,2 cm un alt exemplar (Pl. 78/3) are partea bombată arcuită mai lung și puțin îngroșată în profil, delimitată de buză printr-o ușoară albiere, ca o șanțuire, discontinuă. Gâtul tronconic, marcat în partea inferioară printr-o incizie fină, se prezintă cu profilul subțiat către marginea rotunjită. Vasul cu o angobă brun-castanie este netezit și pe alocuri lustruit.

A3. Gât înalt tronconic, corp foarte puțin arcuit, profil îngroșat. Marea majoritate a vaselor de acest tip sunt masive, cu grosimea pereților cuprinsă între 0,9-1,2 cm și deschiderea buzei de 18-22 cm.

Un singur exemplar (Pl. 79/7) are diametrul în jur de 30 cm și gâtul marcat fie prin incizie, fie printr-o șanțuire. În interior linia gâtului se continuă aproape dreaptă, arcuindu-se foarte puțin după exterior, ceea ce face ca profilul să fie îngroșat. În exterior sunt acoperite cu o angobă cafenie (Pl. 79/3), neagră (Pl. 79/2, 4) sau brună (Pl. 79/7), ultimele două fiind lustruite.

A4. Gât cilindric, corp bombat, profil neîngroșat

A4a. Gât cilindric, marginea gurii ușor arcuită. Exemplarul păstrat (Pl. 79/5) are gâtul cilindric, înalt de 4,8 cm și o deschidere a buzei de 15,5 cm, arcuită spre exterior, despărțit de corp printr-o ușoară șanțuire. Sub linia gâtului, corpul se bombează atingând în apropierea ei maxima rotunjime. Partea inferioară tronconică se conturează ușor arcuită. Profilul interior îl urmărește pe cel exterior, ceea ce face ca grosimea pereților să fie constantă. Suprafața exterioară, cenușie-închisă, este bine lustruită.

A4b. Gât ușor evazat, corp bombat, profil neîngroșat. Cu gâtul înalt (6,6 cm), ușor evazat și o deschidere largă (21 cm), oala este de dimensiuni mai mari, dar cu pereții subțiri.

Profilul buzei puțin subțiat spre gură se arcuiește concav către linia de demarcație a gâtului, după care corpul se rotunjește treptat și lung atingând punctul maxim mai departe de aceasta. Grosimea pereților vasului se menține relativ constantă. Ei sunt acoperiți cu o angobă negru-cenușie, foarte bine netezită (Pl. 80/2).

A5. Oala cu gât scurt. Sunt de dimensiuni diferite, cu o deschidere și o grosime a pereților variabile, de culoare negră-cenușie, cafenie.

A5a. Gât tronconic, umăr ascuțit. Gâtul tronconic are profilul interior arcuit, îngustându-se la margine și în zona de îmbinare. Aici, prin împingerea pastei din interior s-a creat umărul ascuțit, puțin rotunjit, după care continuă corpul tronconic, menținându-se grosimea pereților relativ constantă.

Vasul (Pl. 80/1), cu o deschidere de 16 cm, cafeniu-cenușiu, cu slip aspru, inegal netezit prezintă pe buză în unele porțiuni barbotină fină, neorganizată.

A5b. Gât ușor evazat, corp pântecos. Vasul (Pl. 79/6), cu deschiderea de 14 cm și corp înalt are buza scurtă, puțin evazată. Despărțită printr-un șanțuleț de restul corpului, ea are profilul interior arcuit concav către gura rotunjită a gâtului tronconic. Corpul se înalță ca o treaptă scurtă în unghi obtuz, continuându-se aproape drept către maxima rotunjime, ceea ce îi dă forma unui sac. Profilul, îngustat în dreptul liniei gâtului se arcuiește ușor, convex spre partea bombată, unde se îngustează. Angoba este cenușie-închis, nelustruită.

B. Oala cu deschidere largă și două tortițe ce unesc gâtul cu corpul

Lucrate din pastă semifină, cu angobă exterioară cafenie, brună, cafeniu-cenușie, mai rar neagră-cenușie sau neagră, sunt întotdeauna bine netezite.

B1. Gât cilindric sau tronconic, ușor evazat și arcuit, două tortițe unesc baza gâtului cu partea superioară a corpului. Comparativ cu mărimea vaselor exprimată prin înălțimea gâtului (cuprinsă între 4-5,3 cm) și diametrul gurii (14-18 cm), toartele – de secțiune ovală – sunt relativ mici datorită distanței scurte pe care se curbează. Ele au cele mai variate forme: aproape rotunde (Pl. 80/3), mai late; semicirculare (Pl. 81/2); uneori cu laturile marcate (Pl. 82/1, 5) sau alungite (Pl. 81/3).

B1a. Gât tronconic, corp ușor bombat, puțin îngroșat. Având o deschidere de 17 cm, vasul (Pl. 80/3) are burta foarte puțin profilată și ușor îngroșată datorită modului de finisare interioară a buzei înalte (6 cm) la îmbinarea cu corpul. În exterior angoba este cenușie închis-brună, pe alocuri lustruită.

B1b. Gât cilindric, corp arcuit. Profilul gâtului este subțiat către marginea gurii și către zona de îmbinare cu corpul, ceea ce face ca traseul său interior să fie arcuit. Înalt de 5,3 cm și cu diametrul de 14 cm, el este despărțit printr-o incizie de corpul ce păstrează o grosime relativ constantă a profilului. Tortița lată, semicirculară, marcată de câte o șanțuire către laturi este tăiată și are o grosime constantă de-a lungul perforației. Gâtul este acoperit cu o angobă brun-cafenie bine netezită, care pe corp devine aspră, ca o barbotină fină, neorganizată (Pl. 82/1).

B1c. Gât tronconic, corp carenat. După linia gâtului, corpul se ridică scurt, asemeni unei trepte și se continuă oblic arcuit până la maxima rotunjime unde se întâlnește unghiular cu corpul tronconic. Profilul interior (Pl. 80/4) urmează traseul celui exterior, ceea ce face ca el să nu pară îngroșat. Toarta profilată (1,5 cm lățime) și întreaga suprafață exterioară este acoperită cu o angobă neagră bine netezită și lustruită.

B1d. Gât arcuit, corp puternic bombat. Cu pereții subțiri și gâtul cilindric, ușor arcuit în dreptul marginii gurii (Pl. 81/2), vasul are două tortițe aproape rotunde, mai late. Partea inferioară, bombată prezintă un profil cu o grosime aproape constantă. Exteriorul este acoperit cu o angobă cenușie-închisă, nelustruită.

B1e. Gât evazat, corp ușor bombat, puțin îngroșat. Formă asemănătoare cu *B1a*, având profilul exterior al corpului conturat ca o treaptă, imediat sub linia gâtului și cel interior puțin arcuit, ceea ce îl face să pară îngroșat. Gâtul (5,6 cm), ușor evazat are profilul interior arcuit către marginea tăiată drept. Toarta are marginile tăiate drept, finisate. O angobă brună, groasă, bine netezită, lustruită, îi dă vasului (Pl. 79/8) un aspect îngrijit.

B1f. Gât evazat, corp puțin bombat. Înălțimea gâtului variază între 4 - 6,2 cm și deschiderea buzei între 16 - 18 cm. Grosimea pereților și finisarea exterioară face ca unele exemplare să fie mai zvelte (Pl. 80/5) iar altele mai greoaie (Pl. 81/3; 82/5).

Corpul, puțin arcuit, cu pereții ce păstrează o grosime constantă, se bombează scurt sub linia gâtului și două tortițe îl unesc cu baza acestuia. Distanța fiind scurtă, ele sunt aproape rotunde, înguste (Pl. 80/5; 81/3) sau

late (Pl. 82/5), uneori cu suprafața din apropierea marginilor marcată cu o ușoară șanțuire (Pl. 82/5). La acest din urmă exemplar toarta este ceva mai masivă fiindcă pornește dintr-o zonă apropiată de mijlocul buzei. În general profilul exterior al gâtului este evazat, cel interior este drept, subțiat către gură (Pl. 82/5) sau, alteori, îngroșat (Pl. 80/5; 81/3) în aceeași zonă. În exterior, vasele etalează o angobă cenușie închis sau cenușie închis-cafenie, bine netezită, rar lustruită.

B2. Gât cilindric, tronconic, ușor evazat sau arcuit, două toarte unesc partea sa superioară cu corpul puțin bombat. Spre deosebire de varianta precedentă, toartele sunt mai puternice, deoarece pornesc din imediata apropiere a marginii și se întind pe o suprafață mai mare. Acoperite cu o angobă castanie, cafenie, cafeniu-cenușie, sunt atent prelucrate în exterior, fiind bine netezite. Rareori sunt mai puțin finisate.

B2a. Corpul bombat mai departe de linia gâtului. Atunci când gâtul este scurt (3,5 cm), toartele nu sunt foarte late și nu par atât de voluminoase (Pl. 82/2, 4). Arcuirea ușoară a corpului face ca maxima rotunjime să fie atinsă ceva mai departe de linia gâtului. Cu o deschidere de cca 14 cm, vasele au în exterior o angobă cafenie sau cenușiu închis-cafenie, uneori bine lustruită, cu vizibile discontinuități în netezire.

Același profil îl are un vas de dimensiuni mari (diametrul 22 cm), cu o toartă (se păstrează numai locul) ce pornește de la mijlocul gâtului (16,7 cm), separat de corp printr-o incizie. Angoba groasă, brun-cenușie, prezintă pe alocuri dungii închise, lustruite (Pl. 81/1).

B2a1. Corp ușor bombat lângă linia gâtului. Profilul exterior este identic cu al tipului de mai sus. Linia lui interioară nu urmărește arcuirea corpului, continuându-se aproape drept, ceea ce îl face să pară ușor îngroșat. Când gâtul este mai înalt (4,7 cm), toartele sunt mai late și ceva mai lungi (Pl. 81/4,5).

B2b. Gât ușor evazat, corp bombat imediat sub linia gâtului. Puțin arcuit, corpul atinge imediat rotunjimea maximă și apoi continuă tronconic spre bază. Gâtul (4,3 cm) ușor evazat, marcat printr-o incizie, este legat de acesta printr-o toartă în relief, mai lată, ovală. În exterior slipul brun-cenușiu este bine netezit (Pl. 82/3).

B2c. Gât ușor evazat, o proeminență conică lângă toartă. Cu deschidere largă (cca 30 cm), buza puțin evazată și marginea dreaptă, ușor răsfrântă spre exterior, vasul (Pl. 82/7) are la cca 1 cm de toarta lată (4,8 cm), fragmentară, un buton ascuțit (2 cm). Angoba groasă, brun-cenușie, bine netezită nu este lustruită.

B3. Gât evazat, corp bombat, cu o tortiță în partea inferioară. Gâtul înalt (8,2 cm), ușor evazat chiar din zona de îmbinare cu corpul, are o deschidere a gurii largă (22 cm) și marginea buzei tăiată drept. Profilul ei este ușor îngroșat în această zonă, după care are o grosime egală pe toată suprafața păstrată. Corpul se arcuiește pe o distanță relativ scurtă, iar din zona în care se unește cu partea inferioară, tronconică, pornește către bază o toartă semicirculară, îngustă. Angoba neagră este bine netezită, puțin lustruită (Pl. 82/6).

B4. Gât tronconic sau cilindric, corp bombat, proeminanțe. Vasele de acest tip sunt în general acoperite cu o angobă neagră, bine netezită și lustruită.

B4a. Gât tronconic, o proeminență ascuțită, perforată, unește gâtul cu corpul. Butonul lung (Pl. 83/1), ascuțit, de formă piramidală unește baza gâtului cu partea superioară a corpului. Acesta începe să se bombeze imediat sub linia incizată ce le desparte. Gâtul tronconic (4,5 cm), cu o deschidere de 16 cm, cu profilul buzei arcuit și îngustat ușor către bază, păstrează aceeași grosime la îmbinarea cu corpul. Este acoperit cu un slip gros, negru, bine lustruit.

B4b. Gât cilindric, pe maxima rotunjime se află un buton ascuțit, perforat orizontal. Corpul bombat puternic imediat sub linia gâtului se continuă cu partea inferioară tronconică, înaltă. Profilul interior al vasului (Pl. 83/3) se arcuiește după cel exterior, pereții având aceeași grosime. Cu înălțimea buzei de 4,6 cm și diametrul de 13,5 cm, el are butonul ascuțit, perforat, ce pornește de la linia gâtului până pe maxima rotunjime.

B4c. Gât tronconic, buton neperforat pe corpul carenat. Gâtul înalt (8,2 cm), cu deschiderea de 16 cm are profilul arcuit și îngroșat spre partea superioară, subțiat către zona de îmbinare și marginea gurii. Corpul se profilează unghiular imediat sub linia gâtului, apoi continuă tronconic, ușor arcuit spre bază. Butonul alungit, situat pe maxima rotunjime, continuare organică a părții inferioare, se ridică ascuțindu-se oblic în sus. De dimensiuni mijlocii, neperforat, el este mai degrabă un ornament. Bine netezit, vasul (Pl. 83/5) este acoperit cu o angobă neagră, lustruită.

C. Oale cu profil în formă de S

Linia de demarcație dintre gât și corp nu este clară, trecerea realizându-se lin, printr-o arcuire ușoară, uneori abia sesizabilă. Se încadrează categoriei ceramicii semifine, cu o culoare predominantă cenușiu închis și mai rar cafenie sau neagră. Diametrul gurii evoluează între 16-18 cm, dar există exemplare cu o deschidere de 13 cm. (Pl. 84/1), sau de 26 cm (Pl. 84/4).

C1. Gât tronconic, cu marginea mult îngustată. Gâtul este tronconic și diametrul gurii (8cm) se prezintă mult îngustat față de maxima rotunjime. Profilul său este ascuțit și se lățește către corp, trecerea dintre cele două părți componente ale vasului (Pl. 85/4), fiind sesizabilă numai printr-o ușoară arcuire în exterior. Angoba cenușie-cafenie nu este întotdeauna bine netezită.

C2. Gât tronconic și două toarte unesc buza cu maxima rotunjime. Diferența dintre deschiderea gurii (18 cm) și maxima rotunjime nu este foarte mare, astfel încât gâtul, tronconic, scurt, se continuă cu corpul foarte puțin arcuit. Toarta sau butonul (se păstrează numai locul) marchează sprafața de trecere dintre cele două. Profilul interior se subțiază la marginea gurii, arcuindu-se mai puțin în această zonă și mai mult în dreptul imbinării cu corpul. Suprafața exterioară cărămizie, arsă secundar, nu este bine netezită (Pl. 84/3).

C3. Gât scurt, cilindric, corp puțin bombat. Vasul (Pl. 84/1), de dimensiuni mijlocii, având diametrul gurii de 13 cm, prezintă un gât cilindric, cu o angobă exterioară cenușiu-cafenie, netezită. Corpul arcuit, este acoperit cu barbotină fină, neorganizată, cafenie. Profilul interior și cel exterior urmăresc același traseu, ceea ce face ca pereții să fie de aceeași grosime. Marginea buzei este subțiată și rotunjită.

C4. Gât puțin evazat și corpul foarte puțin arcuit. Indiferent de deschiderea gurii vasului (16 cm sau 26 cm) și de înălțimea buzei, trecerea de la gât la corp se face printr-o arcuire foarte puțin sesizabilă în exterior, astfel încât maxima rotunjime este numai cu puțin mai lată decât marginea gurii, tăiată drept. Profilul interior se arcuiește urmărindu-l pe cel exterior, iar pereții păstrează aceiași grosime.

Cu angobă cenușiu-cafenie, cel de dimensiuni mari (Pl. 84/4) este nelustruit, iar celălalt (Pl. 83/2), cafeniu-cenușiu, este bine netezit și lustruit.

C4a. Un buton tronconic rotunjit se află imediat sub gât. Cu un profil asemănător celui de mai sus, vasul (Pl. 84/2) are gâtul ușor evazat (diametrul gurii - 18 cm) și un buton tronconic rotunjit, aplicat pe corp, în imediata lui apropiere. Cenușiu închis în spărtură, se prezintă cu slip cafeniu, bine netezit.

C5. Gât tronconic ușor evazat, maxima rotunjime proeminentă, un buton. La aproximativ jumătatea înălțimii sale, gâtul, ușor tronconic (diametrul 18 cm) se arcuiește spre exterior către marginea tăiată drept, iar în partea opusă atinge maxima rotunjime. Zona de imbinare, aproape unghiulară în interior, rotunjită în exterior este marcată de un buton mare ce cuprinde și partea inferioară a buzei.

Cele două părți componente ale vasului (Pl. 84/6) sunt separate prin modul de tratare al suprafeței, cea a gâtului fiind brun-cafenie, bine netezită și lustruită, iar cea a corpului acoperită cu o angobă aspră, cafenie.

C6. Gât arcuit spre exterior, corp ușor bombat. Profilul gâtului se arcuiește ușor către gura vasului cu un diametru de cca 16 cm și spre zona corpului, creându-i maxima rotunjime, puțin pronunțată. Cele două exemplare (Pl. 84/7; 85/2) au un slip cafeniu aplicat pe exteriorul cenușiu închis.

Cu buza aproape de două ori mai înaltă, un alt exemplar (Pl. 83/4) are marginea ușor arcuită spre exterior, un profil asemănător și o angobă neagră, bine netezită.

C7. Buza foarte mult evazată și corpul puțin bombat. De dimensiuni mijlocii, acoperit cu o angobă cenușiu-neagră foarte bine netezită și lustruită, alt vas (Pl. 84/5) are buza puternic evazată, gât arcuit și burta mai puțin rotunjită comparativ cu lățimea marginii.

D. Oala – profile

Întrucât materialul ceramic nu a permis în toate cazurile reconstituirea în întregime a formei vaselor, am considerat necesară prezentarea profilului gâtului și al buzei, diferențiindu-se tipuri ce nu au fost prezentate până acum.

D1. Profilul gâtului este gros în dreptul marginii buzei și se subțiază către zona de îmbinare cu corpul. Deși diametrul gurii este aproximativ constant (17-18 cm), înălțimea buzei variază între 3,4-6 cm (Pl. 78/2; 85/1, 6-7). Un alt vas (Pl. 85/9), cu gât ușor tronconic și buza foarte scurtă (2,2 cm) are profilul îngustat mult către maxima rotunjime și îngroșat spre marginea rotunjită, cu deschiderea largă (16 cm). Linia lui interioară este mult arcuită către zona de îmbinare.

D2. Profilul gâtului se subțiază către marginea tăiată drept. Profilul interior se arcuiește concav spre centru, îngustându-se mai mult către margine și mult mai puțin către baza gâtului (Pl. 85/3, 5, 8, 13). Deschiderea vaselor este cuprinsă între 18-20 cm, la o înălțime a buzei de 6,5-7,2 cm.

D3. Profilul gâtului este mult subțiat către zona de îmbinare cu corpul. Gâtul se prezintă cu marginea tăiată drept, iar în apropierea zonei de îmbinare cu partea bombată a corpului, pe o porțiune scurtă, este mult îngustat. Înălțimea sa este cuprinsă între 3-6,2 cm (Pl. 85/10-12) și diametrul gurii variază între 14-20 cm. Există exemplare, cu aceeași deschidere, gât scurt și pereți subțiri (Pl. 86/3).

D4. Gâtul se lățește prin arcuire la îmbinarea cu partea inferioară. Cu marginea tăiată drept, gâtul cilindric sau tronconic se lățește prin arcuire

către zona de îmbinare cu partea inferioară (Pl. 86/2, 4-5, 9; 87/1). Acest mod de realizare este întâlnit la vasele cu profil în S. Grosimea pereților, uneori îngustați către margine, este constantă sau prezintă îngroșări în anumite porțiuni. Unele exemplare sunt cu gâtul scurt (2,8-3,7 cm), diametrul gurii cuprins între 13-24 cm și pereții groși (Pl. 86/4) sau subțiri (Pl. 86/2), iar altele, cu o deschidere de cca 27 cm (Pl. 86/5) au și înălțimea gâtului mai mare (6 cm).

D5. Gâtul cilindric cu marginea ușor răsfrântă se lățește prin arcuire spre zona de îmbinare cu corpul. Linia exterioară a gâtului, cu marginea gurii rotunjită, răsfrântă ușor către exterior, este mai arcuită decât la tipurile de oale prezentate mai sus. Traseul său se lățește în dreptul zonei de îmbinare, fiind asemănător oalelor cu profil în S (Pl. 86/1, 6-8,10). Deschiderea marginii este cuprinsă între 14-19 cm, iar înălțimea gâtului între 4-6 cm.

D6. Gât scurt, arcuit. Profilul gâtului este mai mult sau mai puțin arcuit. El are o grosime relativ constantă atât la vase cu pereți subțiri, cât și la cele cu pereții mai groși. Înălțimea buzei nu depășește 3,2-3,5 cm și diametrul gurii este cuprins între 14-18 cm (Pl. 87/2-4).

D7. Corp arcuit, gât scurt, ușor răsfrânt. Corpul arcuit se termină cu gâtul foarte scurt și marginea răsfrântă ușor spre exterior. În imediata apropiere a marginii profilul are o grosime aproximativ constantă (Pl. 87/5). Deschiderea buzei este cuprinsă între 14-18 cm.

D8. Corp arcuit, gât scurt, ușor răsfrânt, teșit în interior. Asemănătoare ca formă cu vasele cuprinse în categoria de mai sus. Buza, mai mult sau mai puțin răsfrântă, cu interiorul teșit drept, prezintă un profilul mult subțiat în această porțiune. Pereții sunt de grosimi diferite, iar deschiderea gurii este cuprinsă între 17-23 cm (Pl. 87/7-9, 11). Suprafața exterioară este de culoare cafenie.

D9. Gât cilindric, margine îngroșată, răsfrântă spre exterior. Marginea tăiată drept, ușor îngroșată și evazată este sesizată în profil ca o răsfrângere. Acest mod de tratare a fost întâlnit atât la vase cu pereți groși, cât și la cele cu pereți subțiri. Diametrul este cuprins între 15-24 cm (Pl. 87/10; 88/2, 4-5)

D10. Gât cilindric, profil în "T". Dreaptă sau oblică, marginea lățită este răsfrântă spre exterior, profilându-se îngust, aproape perpendicular, pe marginea gâtului. Ea redă, ca formă, jumătatea literei T (Pl. 88/1, 3).

II. VASE FOLOSITE LA SERVITUL MESEI

STRĂCHINI ȘI CASTROANE

Întrucât castroanele au același profil cu străchinile, diferența constând mai mult în ceea ce privește dimensiunile (corp mai înalt), au fost tratate împreună. Reduse numeric, ele nu prezintă varietatea tipologică a străchinilor.

În funcție de profilul buzei, au fost împărțite în mai multe grupe: A. cu buza arcuită mai mult sau mai puțin spre interior; B. cu buza evazată, uneori îngroșată; C. tronconice, cu buza îngroșată; D. tronconice.

A. Străchini și castroane cu buza arcuită mai mult sau mai puțin spre interior

Această categorie este ilustrată printr-un bogat material ceramic, numeric fiind cea mai bine reprezentată dintre toate tipurile. Deschiderea gurii vaselor variază între 10 cm și 35 cm, dar există și exemplare mai mici. Analiza profilului străchinilor și castroanelor a evidențiat o varietate tipologică mare. Pentru a ușura prezentarea acestor variante, în funcție de modul în care a fost realizată îmbinarea corpului cu buza, au fost incluse în două grupe: 1. cu umărul rotunjit; 2. cu umărul mai mult sau mai puțin pronunțat.

Al. Străchini și castroane cu umărul rotunjit și buza arcuită mai mult sau mai puțin spre interior

Au dimensiuni variabile și o grosime a pereților cuprinsă între 0,5 cm și 1,2 cm. Sunt prevăzute cu toarte rotunde, butoni perforați vertical sau orizontal, butoni alăturați perforați, proeminențe dreptunghiulare sau ascuțite oblic în jos, situate în imediata apropiere a buzei, pe linia umărului sau imediat sub ea, pe corpul tronconic. Anumite particularități ale profilului acestor vase determină împărțirea lor în mai multe variante:

Ala. Buza scurtă, ușor aplecată către interior, grosimea profilului constantă. Continuă arcuirea umărului înalt. Linia interioară a profilului urmărește conturul celei exterioare îngustându-se foarte puțin către marginea rotunjită.

În așezarea de la Cuptoare astfel de fragmente au fost găsite numai în nivelul superior (Pl. 19/4).

Alb. Buza aproape verticală, puțin arcuită, profil interior drept cu linia umărului marcată. Peretele exterior, puțin rotunjit se continuă aproape vertical până în apropierea marginii, de unde este mai mult aplecat. Cel interior, drept sau puțin oblic, determină forma ascuțită a marginii iar linia

umărului marchează printr-un unghi obtuz zona din care începe arcuirea exterioară a buzei. La strachinile cu o înălțime mică arcuirea buzei pare mai accentuată (Pl. 20/1). Pe corpul tronconic se află toate puternic rotunjite, perforate orizontal, butoni oblici ascuțiți, proeminente dreptunghiulare. (Pl. 19/1-3, 5; 20/1, 7)

A1c. Buza lungă, foarte puțin înclinată, profilul interior al umărului arcuit larg. Aproape verticală, linia exterioară a buzei este foarte rar rotunjită, iar cea interioară, dreaptă, arcuită în zona de îmbinare, determină un profil al buzei cu o grosime constantă, ușor îngustat în dreptul marginii. Uneori, la cca. 1 cm de aceasta se află doi butoni alăturați, perforați orizontal. (Pl. 20/3, 6, 8)

A1d. Buza lungă, înclinată, linia interioară a umărului foarte clar marcată. Mai mult aplecată către interior decât în cazul variantei precedente, ea prezintă un profilul exterior aproape drept, pereți cu o grosime constantă și marginea rotunjită. Partea inferioară a corpului este joasă, tronconică, arcuită. Pe maxima rotunjime se află butoni orizontali, perforați vertical. (Pl. 21/1)

A1e. Buza scurtă, cu interiorul drept, bine marcat în zona îmbinării, margine ascuțită, profil îngroșat. Peretele interior drept, aproape perpendicular este îmbinat unghiular cu corpul tronconic. Cel exterior, puternic arcuit, din zona umărului este teșit în apropierea marginii, care devine ascuțită. Profilul astfel realizat pare îngroșat în zona centrală. (Pl. 20/2, 4, 5)

A1f. Interiorul buzei drept, larg arcuit în zona îmbinării, plasată mai sus în exterior, margine ascuțită, profil îngroșat. O secțiune verticală a buzei ne arată un profil ascuțit în dreptul gurii, cu peretele interior drept sau oblic, arcuit larg, mai jos de zona exterioară a umărului. Rotunjimea acesteia este continuată până în apropierea marginii, unde peretele este teșit. Astfel, ea pare îngroșată în partea centrală, fapt subliniat și de îngustarea peretelui corpului tronconic. Pe maxima rotunjime poate avea o toartă-buton cu vârful ascuțit, perforată vertical. (Pl. 21/2, 4)

A1g. Buza ușor arcuită către interior, linia interioară a umărului rotunjită, grosimea profilului constantă. Peretele interior drept, linia umărului marcată rotunjit, vârful îngustat și arcuirea exterioară sugerează o ușoară îngroșare a profilului. Există exemplare a căror pereți groși crează impresia că buza este mai scurtă (Pl. 21/5) și altele (Pl. 21/3), unde îngustarea profilului părții inferioare scoate în relief îngroșarea buzei. Tortițe buton, perforate vertical precum și butoni oblici se află pe linia maximei

rotunjimi sau pe celelalte părți componente ale vaselor (Pl.21/5, 6, 8). În nivelul inferior, un exemplar, cu o toartă perforată vertical situată pe maxima rotunjime prezintă marginea gurii teșită oblic, către interior (Pl. 21/8).

A1h. Buza înclinată, suprafața interioară oblică cu linia umărului bine marcată, grosimea profilului constantă. Fața interioară este dreaptă și prezintă linia umărului bine marcată, rotunjită. Cea exterioară, puțin arcuită, aproape aplatizată determină marginea rotunjită și un profil cu o grosime constantă. Uneori, pe maxima rotunjime este plasată o tortiță-buton ascuțită, perforată vertical. (Pl. 21/9-10; 22/1)

A1i. Buza arcuită mult către interior, grosimea profilului constantă, margine ascuțită. Umărul rotunjit continuă cu buza bine arcuită în exterior, dreaptă în interior și îngustată la vârf. Deschiderea gurii este mai mică decât lățimea umărului. Profilul interior urmează arcuirea exterioară astfel încât grosimea peretelui este constantă. Pe buză sau în partea inferioară a corpului au fost plasați butoni perforați sau alte tipuri de toarte. (Pl. 22/2-4, 7)

A1j. Buza foarte scurtă, mai subțire, cu margine rotunjită este bine arcuită în interior. Profilul umărului este foarte mult arcuit atât în interior cât și în exterior. Buza, aplecată către interior, cu margine rotunjită, prezintă pereții cu o grosime mai mică decât cei ai părții inferioare. Pe corp, în apropierea zonei de demarcație se află o tortiță-buton, perforată vertical (Pl. 22/9).

A1k. Buza foarte scurtă, suprafața exterioară arcuită, cea interioară aproape dreaptă, margine ascuțită. Umărul se arcuiește mult, iar buza foarte scurtă continuă arcuirea acestuia fiind mai mult sau mai puțin aplecată către interior. Marginea buzei ascuțită continuă cu un profil interior aproape drept, larg arcuit urmărind exteriorul. Toarte-butoni, perforate vertical se află pe corpul tronconic. (Pl. 22/5-6, 8)

A1l. Buza puternic arcuită către interior, grosimea profilului egală, margine ascuțită. Din zona umărului buza se arcuiește puternic către interior, astfel încât gura vasului, cu marginea ascuțită se îngustează mult față de maxima rotunjime. Profilul subțire păstrează aceiași grosime, peretele interior urmărind arcuirea exterioară (Pl. 22/10).

A2. Străchini și castroane cu buza trasă spre interior și cu umărul mai mult sau mai puțin pronunțat

Acest tip categorial apare frecvent în descoperirile aparținând culturii Sălcuța. Realizate dintr-o pastă aleasă de impurități, compactă, bine frământată și arsă, vasele au o culoare cenușiu-neagră, cenușie, cafenie și mai rar neagră. Câteodată se individualizează printr-un umăr aproape unghiular.

A2a Profilul buzei, îngroșat, are forma unui triunghi isoscel. Baza lui se află în zona umărului mult îngroșat și puternic marcat în exterior și în interior. Buza este ușor rotunjită în exterior, iar fața interioară este dreaptă (Pl. 23/1).

A2a1. Profilul buzei este mai puțin îngroșat în zona umărului. Formă asemănătoare cu cea anterioară, ea este mai puțin îngroșată în zona umărului, bine marcat în exterior (Pl. 23/2, 6). Păstrează în secțiune transversală aceeași formă de triunghi isoscel.

A2a2. Profilul buzei, arcuit în exterior, prezintă linia interioară a umărului marcată mai jos decât cea exterioară. Latura interioară ușor oblică este arcuită în dreptul umărului ceva mai jos decât în exterior, ceea ce face ca profilul buzei, triunghiular să pară îngroșat în această zonă. La unele exemplare partea inferioară, tronconică, are pereții subțiri. (Pl. 23/3-5)

A2a3. Buza înaltă, profilul exterior arcuit și deschiderea interioară mai mare de 90°. Datorită arcuirii exterioare prezintă un profil ascuțit la gură și mai lat în dreptul umărului, unde în interior este rotunjit. Pereții părții inferioare se subțiază către bază (Pl. 23/8).

A2a4. Buza înaltă, profil exterior aproape drept, și deschiderea interioară mai mare de 90°. Exemplar cu buza înaltă, aproape dreaptă (profil triunghiular), unghiulară în zona de îmbinare pe ambele fețe, ce prezintă o secțiune transversală sub forma unui triunghi obtuz. (Pl. 23/7)

A2b. Buza scurtă, cu secțiune triunghiulară, exteriorul bine rotunjit

Ductul exterior al buzei este bine arcuit. Ea este scurtă, păstrează aceeași formă triunghiulară în secțiune, cu peretele interior drept, rotunjit în dreptul îmbinării cu corpul. Acest mod de tratare o face să pară îngroșată în dreptul umărului. Marginea gurii este rotunjită sau ascuțită. (Pl. 24/1-5)

A2b1. Exteriorul buzei este puțin arcuit, cel interior marcat unghiular mai jos decât linia exterioară a umărului, unghiulară. Peretele interior, drept, se îmbină cu corpul ceva mai jos, ceea ce face ca suprafața interioară să fie mai lungă decât cea exterioară. În unele cazuri, chiar de pe linia umărului pornește un buton rotund, perforat orizontal, ce se continuă în partea inferioară a vasului. Merginea gurii este de cele mai multe ori ascuțită. (Pl. 24/7, 10; Pl. 25/7)

A2c. Puternic rotunjită în exterior, cu interiorul tăiat drept. Buza, în general scurtă prezintă în secțiune transversală forma unui arc de cerc. Umărul, puțin proeminent în exterior, bine marcat interior continuă cu partea inferioară tronconică și pereți subțiri. În timp ce exteriorul rămâne la fel de

mult arcuit, suprafața interioară a buzei este aproape verticală sau înclinată sub un anumit unghi. (Pl. 24/6, 8-9)

A2d. Conturul exterior al buzei este mai puțin bombat și aplecarea ei spre interior este variabilă. Suprafața feței interioare este oblică mai puțin (Pl. 25/1, 4-5; 26/1, 3) sau mai mult (Pl. 25/2, 6; 26/2) față de linia marginii, fiind uneori proape perpendiculară pe ea. Îmbinarea buzei cu cea a trunchiului este marcată pe această față printr-o arcuire clară, aproape unghiulară, care indiferent de înclinație, se păstrează mereu în jur de 90° sau foarte puțin mai mare, în cazul castroanelor. În exterior, în zona umărului, uneori există proeminențe care sunt fie ascuțite - cu vârful oblic în jos, continuare organică a buzei, fie rotunde - neperforate sau cu o perforație fină orizontală. Profilul pereților părții inferioare continuă tronconic cu o grosime ce se armonizează cu cea a buzei. În rare cazuri el este mai gros (Pl. 26/2) sau mult mai subțire (Pl. 25/1, 4). Înălțimea buzei variază în funcție de tipul vasului (în general străchini) și de deschidere. Marginea ei este de cele mai multe ori rotunjită, rar ascuțită. Această variantă este reprezentată prin cele mai multe exemplare. (Pl. 25/1-6; 26/1-5)

A2d1. Exteriorul buzei este mai puțin bombat, umărul marcat, profil subțire. Formă asemănătoare cu cea prezentată mai sus, ilustrează o secțiune transversală a buzei, subțire și zveltă. Umărul bine marcat în interior și în exterior continuă cu pereții subțiri ai părții inferioare (Pl. 26/7).

A2d2. Exteriorul buzei este mai puțin bombat, umărul rotunjit, marcat în interior. Un alt exemplar, cu pereții subțiri prezintă umărul aproape rotunjit în exterior și bine subliniat în interior, unde peretele buzei este subțiat prin presare. Ca atare el este mai gros în apropierea gurii rotunjite (Pl. 26/6).

A2d3. Buza este aproape dreaptă de la umărul bine marcat până aproape de marginea mult teșită spre interior. Peretele feței interioare drept, îmbinat unghiular, cu restul corpului determină cea mai mare grosime a profilului în zona de unde, în exterior el începe să fie puternic teșit (Pl. 26/8).

A2e. Buza păstrează forma unui segment de cerc. Aceasta, cu marginea rotunjită sau ascuțită, se îmbină cu partea inferioară printr-un unghi ascuțit, astfel încât umărul este proeminent. (Pl. 26/9, 10; 27/1)

A2f. Suprafața exterioară a buzei este puțin rotunjită, marcată, cea interioară se arcuiește în dreptul zonei de îmbinare. În interior este dreaptă pe o porțiune scurtă, după care se arcuiește lung în dreptul zonei de îmbinare cu corpul, ceea ce face ca în acest punct deschiderea să fie de cele mai multe

ori mai mare de 90° . Grosimea profilului este relativ constantă atunci când marginea este rotunjită și se îngustează către gură dacă aceasta este ascuțită. Castroanele și străchinile acestui tip (Pl. 27/2-4, 6, 8) au în unele cazuri buza mult trasă spre interior (Pl. 27/4, 8), fără a se modifica deschiderea umărului.

A2f1. Fața exterioară a buzei este abia perceptibil arcuită, umăr marcat interior și exterior. Profilul său se îngustează către margine. Umărul, bine marcat interior și exterior are o deschidere asemănătoare cu cea a variantei precedente. Un exemplar are un buton ascuțit, oblic în jos, continuare a buzei. (Pl. 27/9; 28/1-2)

A2f2. Buza înaltă, cu suprafața exterioară foarte puțin arcuită, umăr unghiular interior și exterior. Grosimea profilului ei se păstrează constantă, poate și datorită faptului că marginea este rotunjită. În exterior zona de îmbinare este fațetată aproape unghiular, iar în interior linia umărului se rotunjește lung, astfel că în dreptul ei profilul pare îngroșat. Uneori se arcuiește adânc, urmând traseul exteriorului. Deschiderea este asemănătoare cu cea a celorlalte variante. Prezintă o imagine apropiată de cea a unui vas bitronconic.

În unele cazuri, pe buză și corp se află găuri folosite pentru agățatul vasului în timpul transportului. (Pl. 27/5, 7; 28/3-5)

A2f3. Buza scurtă, suprafața exterioară puțin arcuită, umăr marcat interior și exterior. Profilul este asemănător cu cel al variantei precedente. Gura dreaptă sau rotunjită permite să se păstreze constantă grosimea peretelui buzei. Linia umărului este bine marcată în interior și în exterior, unde uneori este ușor rotunjită. Nu departe de zona de îmbinare, pe partea inferioară a unui vas se află o tortiță rotundă, perforată orizontal. (Pl. 28/6-9)

A2g. Exteriorul buzei arcuit, zona interioară a umărului, rotunjită. De la gura ascuțită până la îmbinarea cu corpul, exteriorul buzei este arcuit astfel încât ea pare îngroșată în zona centrală. Umărul este ușor rotunjit, iar în interior, linia ce îl marchează se arcuiește (scurt sau mai lung), creându-i o delimitare clară. Există exemplare cu pereții subțiri, a căror secțiune transversală oferă un profil zvelt ce estompează imaginea sa ușor îngroșată (Pl. 29/1-2). Pe corpul unor astfel de vase se află câteodată, pornind chiar de pe linia de demarcație, un buton-tortiță rotund, perforat orizontal, continuare perfectă a suprafeței buzei. (Pl. 29/1-2, 4-5)

A2g1. Ductul exterior al buzei se prezintă arcuit și umărul este marcat unghiular, rotunjit în interior. Forma buzei este identică cu cea a

variantei prezentate mai sus, însă în exterior umărul este marcat unghiular. În dreptul acestuia, interiorul este rotunjit, ceea ce îi imprimă o imagine ușor îngroșată în această zonă. Uneori sub linia umărului se află o tortiță-buton perforată orizontal. (29/3, 6, 8; Pl. 30/3)

A2g2. Peretele buzei, cu latura exterioară ușor arcuită are aceeași grosime de la gura rotundă până la bază, umăr marcat în interior. Exteriorul este ușor arcuit până la îmbinarea cu corpul tronconic. Marginea rotunjită continuă cu linia interioară dreaptă care devine unghiulată în dreptul umărului. Pe maxima rotunjime se află în unele cazuri un buton alungit orizontal, ascuțit, perforat vertical. (Pl. 29/7; 30/1-2)

A2h. În exterior, buza se rotunjește către gura mult trasă spre interior. Din zona umărului mai mult sau mai puțin marcat, buza se rotunjește către gura mult trasă spre interior, rotunjită. Suprafața interioară se arcuiește descriind un traseu asemănător ce se continuă astfel și în dreptul umărului, realizând o trecere lină spre partea inferioară. O tortiță-buton alungită, perforată orizontal, se află pe corp, nu departe de linia de demarcație a acestuia.

Au fost evidențiate exemplare de dimensiuni mari, mijlocii și mici. (Pl. 30/4, 5, 7; 31/2)

A2h1. Suprafața exterioară a buzei este rotunjită, linia profilului interior este dreaptă, apoi puțin oblică în dreptul umărului. De la gura ascuțită la umărul marcat în interior, linia profilului este dreaptă, apoi puțin oblică în dreptul umărului, ceea ce îi conferă zonei o ușoară grosime. Ea se continuă urmând traseul părții inferioare a vasului. Pe maxima rotunjime există uneori, în continuarea buzei, doi butoni ascuțiți sau tortițe-butoni, rotunde, perforate orizontal, situate în apropierea acestei zone. (Pl. 30/6; 31/1, 3-4)

B. Străchini și castroane cu buza evazată și uneori îngroșată

Numeric și tipologic astfel de vase sunt mai bine reprezentate în nivelul inferior. Au buza bine individualizată și umărul marcat atât în exterior, cât și în interior. În funcție de modul în care au fost executate, deosebim două variante: 1. cu exteriorul buzei drept; 2. cu exteriorul buzei arcuit.

B1. Străchini și castroane cu buza evazată și uneori îngroșată, având exteriorul buzei drept

B1a. Profilul buzei este puternic bombat. Mai înalt sau mai scund, profilul buzei este puternic bombat, ridicându-se mult în relief imediat după

linia umărului. Continuă aproape drept și se arcuiește, îngustându-se foarte puțin în dreptul gurii ascuțite sau rotunjite. În exterior umărul este aproape rotunjit. (Pl. 32/1-2)

B1b. Profilul buzei este bombat în zona centrală și îngustat pe linia de demarcație. Buza este înaltă, detașată unghiular de restul corpului. În interior profilul se arcuiește lung, de la marginea ascuțită fiind îngroșat în zona centrală și apoi îngustat pe linia de demarcație. În unele cazuri partea bombată este ușor aplatizată. (Pl. 32/3-4)

B1c. Fața interioară a buzei se arcuiește ușor, profilul lăbindu-se, de la gură până la îmbinarea cu corpul. Foarte rar, în această zonă profilul este ușor îngustat. Există exemplare ce prezintă pe linia exterioară a umărului, rotunjită, un buton ascuțit, îndreptat oblic în jos. (Pl. 32/5-7)

B1d. Profilul buzei, puțin reliefat, este mai lung în interior, triunghiular în secțiune. În interior buza este aproape dreaptă, ușor reliefată în zona umărului datorită unei șanțuri. Mai lungă decât în exterior, secțiunea transversală dă impresia unui triunghi ascuțit cu baza pe umărul rotunjit. (Pl. 32/8-9, 12)

B1d1. Buza, bine marcată în exterior, are peretele interior aproape drept. Seamănă foarte mult cu exemplarele prezentate mai sus, însă în exterior buza se îmbină unghiular cu restul corpului. În interior linia profilului este dreaptă, arcuirea ei fiind mai mult sugerată decât existentă. (Pl. 32/10-11)

B1e. Triunghiulară în secțiune, buza nu este îngroșată. Bine marcată atât în interior cât și în exterior, buza este triunghiulară în secțiune, cu marginea gurii ascuțită. Delimitarea dintre buză și partea inferioară se face unghiular, la aceeași distanță pe ambele fețe. (Pl. 41/2)

B1f. Buza foarte scurtă, este puternic bombată în interior în imediata apropiere a marginii. Ea se continuă printr-o arcuire lină până în zona de îmbinare. În exterior umărul este rotunjit, puțin marcat. (Pl. 32/13)

B1g. Umărul este foarte pronunțat, îngroșat, aproape unghiular, profilul interior al buzei - bombat imediat după linia de demarcație. Umărul se profilează proeminent, abrupt chiar, în continuarea suprafeței exterioare, oblice a buzei. Profilul interior, mai lung decât cel exterior este bombat, înălțându-se puternic, imediat după linia de demarcație (realizată câteodată printr-o șanțuire) și atinge grosimea maximă în dreptul zonei de îmbinare a umărului cu exteriorul buzei. Din acest punct se arcuiește lin, subțindu-se către vârful pătrat sau ascuțit. Ca trăsături definitorii amintim umărul și buza puternic reliefate. (Pl. 32/14; 33/1-2)

B1g1. Profilul interior al buzei nu este îngroșat. Formă asemănătoare cu cea prezentată mai sus. Buza nu mai este îngroșată în interior, căci profilul său arcuit urmează întocmai traseul exterior (linia umărului fiind marcată aproximativ în dreptul celei exterioare), ceea ce îi determină o grosime constantă până la gura cu marginea rotunjită. (Pl. 33/3-4)

B1g2. Umărul este mai puțin proeminent, profilul interior nu este îngroșat. Trecerea de la suprafața exterioară a buzei la cea a umărului se face mult mai lin și mai lung. În interior, profilul se detașează puțin față de linia de demarcație, arcuindu-se, fără a se îngroșa, spre marginea rotunjită sau ascuțită. Deși asemănătoare, forma este mai zveltă decât a celui alt tip. (Pl. 33/5-6, 8)

B1g3. Suprafața interioară este realizată unghiular. Deși exteriorul este modelat întocmai ca la celelalte exemplare, suprafața interioară este realizată unghiular. Pornind de pe linia umărului, rotunjită, cu deschidere largă, situată mult mai jos decât cea exterioară, descrie un unghi obtuz, cu îmbinarea mai sus de zona exterioară a umărului, de unde pornește oblic evidențind o margine lată, ascuțită la vârf, ce descrie în profil un triunghi isoscel. (Pl. 33/9)

B1h. Buza este puternic evazată, profilul triunghiular. Strachină sau farfurie cu buza subțire, puternic evazată, ce prezintă în secțiune transversală forma unui triunghi isoscel cu latura interioară foarte puțin rotunjită. Se continuă cu profilul arcuit al părții inferioare care, în exterior pare a avea un umăr mai mult rotunjit decât unghiular. (Pl. 33/7)

B2 Străchini și castroane cu buza evazată și uneori îngroșată, având exteriorul buzei arcuit

B2a. Foarte puțin arcuită în exterior, buza este îngroșată în interior, se îmbină larg în unghi obtuz cu corpul tronconic. De pe linia de demarcație se înalță atingând maxima grosime, pe care o păstrează până în apropierea marginii rotunjite, spre care se arcuiește, subțindu-se puțin. Grosimea marginii o face să pară și mai bombată. Alteori atinge grosimea maximă în partea superioară a buzei (Pl. 33/12), după care se îngustează puțin spre marginea mai groasă. De aici profilul coboară oblic, subțindu-se către umăr. (Pl. 33/10-13)

B2a1. Linia exterioară a buzei este mai joasă decât cea interioară

În exterior umărul este mai jos decât linia interioară de îmbinare a buzei cu corpul vasului (Pl. 34/9). Profilul neângroșat este arcuit lung și ușor aplatizat.

B2b. Umărul bine marcat unghiular, exteriorul buzei arcuit și interiorul puternic îngroșat în jumătatea inferioară

De pe linia umărului suprafața interioară se rotunjește foarte puternic și atinge grosimea maximă în jumătatea inferioară, după care profilul se îngustează arcuit către gura rotundă. (Pl. 34/1-2)

B2b1. Bine arcuită în exterior, buza este îngroșată puternic în interior, în zona centrală. Ea se arcuiește lin și se subțiază către marginea rotunjită și spre zona de îmbinare, marcată printr-o șanțuire largă. Umărul este unghiular. La un exemplar (Pl. 34/4), datorită faptului că are buza scurtă, trecerea spre grosimea maximă se face abrupt și nu se mai îngustează lung în zona gurii. (Pl. 34/3-5)

B2c. Buza îngroșată este răsfrântă spre exterior. Aceasta face ca arcuirea să fie plasată imediat sub marginea gurii (Pl. 34/7), porțiunea bombată fiind puternic accentuată.

B2d. În interior, buza se bombează în imediata apropiere a gurii, după care se arcuiește concav. Se subțiază pe o porțiune mai lungă, până la îmbinarea cu corpul. Marginea gurii este înaltă, răsfrântă spre exterior datorită arcuirii puternice a suprafeței exterioare. (Pl. 34/6)

B2e. Exteriorul buzei este aproape drept, profilul interior arcuit se lățește către linia de îmbinare. De pe umărul bine marcat la unele exemplare pornește o tortiță-buton, perforată orizontal. Gura, în general ascuțită se continuă în interior cu o arcuire a profilului, lățindu-se în partea centrală, grosime ce o păstrează până aproape de linia umărului, unde se îngustează foarte puțin, arcuindu-se oblic. (Pl. 34/8, 10-11)

B2e1. Exteriorul este ceva mai puternic arcuit și profilul interior se lățește către linia de îmbinare. Exemplare a căror suprafață interioară a fost prelucrată în mod asemănător, în timp ce exteriorul este ceva mai puternic arcuit. Aceasta face ca umărul să fie mai pronunțat (Pl. 34/12-14). Uneori, au profilul buzei prelung și subțire. (Pl. 34/12)

B2e2. Umărul este bine marcat și marginea gurii, arcuită în partea superioară, răsfrântă puternic. Forma generală a buzei este asemănătoare cu cea a tipurilor prezentate mai sus, având umărul bine marcat și marginea gurii răsfrântă. Aceasta o face puternic arcuită în partea superioară. Pereții au grosimi variate și, uneori imediat sub linia umărului se află un buton perforat orizontal. (Pl. 35/1-4)

B2e3. Profilul exterior al buzei este răsfrânt în partea superioară, iar cel interior, teșit oblic către margine. Vase cu profilul exterior al buzei

asemănător, puternic răsfrânt în partea superioară. Interiorul, din zona de maximă rotunjime este teșit oblic spre gura rotunjită, punct în care traseul ei este marcat unghiular (Pl. 35/5-6, 8), după care continuă cu o grosime aproape constantă până la linia de îmbinare.

B2e3a. Umărul bine profilat, exteriorul aproape drept, iar în interior după zona teșită, profilul se arcuiește cuprinzând și zona de îmbinare. Puțin diferit ca formă, comparativ cu tipurile de mai sus un exemplar (Pl. 35/9), cu umărul bine profilat și gura teșită are exteriorul aproape drept, iar în interior, din zona marcată unghiular (de unde începe teșitura buzei) se arcuiește lung, concav, cuprinzând și zona de îmbinare, astfel că trecerea spre partea inferioară este abia perceptibilă.

B2f. Cu umăr puternic reliefat, buza este mult răsfrântă, executată în interior prin alternanțe de unghiuri. Traseul suprafeței interioare este creată prin alternanță de unghiuri, ceea ce face ca gâtul să fie subțire și zona marginii răsfrântă și îngroșată. Din partea centrală, sub un unghi de aproape 90° , gura este teșită spre exterior, iar restul suprafeței buzei continuă drept, păstrând o grosime constantă până la îmbinarea cu corpul, realizată sub un unghi asemănător, cu latura părții inferioare ușor arcuită concav (Pl. 35/7).

B2g. Umăr pronunțat, buza puternic arcuită, neângroșată (Pl. 35/10-11). Buza arcuită nu este îngroșată, profilul având aceeași grosime de pe linia umărului pronunțat până la gura tăiată drept sau ușor rotunjită.

C. Străchini și castroane tronconice cu buza îngroșată

Acest tip categorial este mai frecvent printre materialele aparținând nivelul superior. Străchinile și castroanele sunt puternic evazate, cu buza nediferențiată, semnalată prin prezența interiorului bombat, care le și individualizează.

C1. Buza este îngroșată foarte scurt (Pl. 36/1-2). În zona marginii îngroșarea este scurtă, aproape unghiulară, după care se arcuiește lin sau se continuă aproape drept, pe o porțiune scurtă. Trecerea către corpul tronconic este abia sesizabilă.

C2. Buza este scurtă și puternic bombată. Ea este atât de bombată încât pare aproape rotundă (Pl. 36/3), impresie accentuată și datorită marginii ușor rotunjite în exterior.

C2a. Maxima rotunjime se află în zona de demarcație a buzei. Datorită ușoarei aplatizări a părții bombate ea pare unghiulară. Cu o grosime relativ constantă, se îngustează foarte puțin către marginea rotunjită (Pl. 36/4-5).

C3. Puternic bombată pe o porțiune mai lungă. Marginea gurii, rotunjită, este subțiată prin arcuite și în unele cazuri partea inferioară este delimitată de o șanțuire sau o incizie fină. Există exemplare au pe suprafața exterioară, la distanță mică de gură, un buton perforat orizontal, iar altele păstrează pe arcuirea interioară nervuri în relief, situate distanțat una de alta. (Pl. 36/6-8)

C3a. Profilul interior nu este atât de bombat. El se arcuiește lin spre zona de delimitare a buzei marcată printr-o ușoară șanțuire sau incizie. Spre gură este fie rotunjit, fie subțiat și rotunjit. (Pl. 36/9-11, 13)

C4. Suprafața îngroșată a buzei este aplatizată. Profilul păstrează aproximativ aceeași grosime până în zona de unde începe corpul. Delimitarea de acesta se face printr-o tăietură abruptă, oblică sau dreaptă, creând pe unele exemplare un fel de șanțuire. Cu unele excepții (Pl. 36/12; 37/4), marginea nesubțiată a fost prelucrată drept sau rotunjită. (Pl. 36/12; 37/1-4, 6)

C5. Profilul buzei este scurt, mult aplatizat, delimitat prin șanțuire. Îngroșarea interioară pare mai mult sugerată de linia ce o marchează (șanțuire sau incizie). Ca și în cazurile precedente, marginea este fie rotunjită, fie ascuțită.

La un exemplar (Pl. 37/9) o perforație rotundă, folosită pentru agățat se află imediat sub buză. (Pl. 37/5, 7-11, 13)

C5a. Interiorul buzei este ușor arcuit, puțin evidențiat. Buza este foarte puțin îngroșată, partea bombată este atât de puțin evidențiată încât ea este sesizabilă datorită arcuirii abia perceptibile, către margine. (Pl. 37/12, 14)

D. Străchini și castroane tronconice

Sunt realizate dintr-o pastă semifină, cu o structură compactă, bine netezite și arse. Angoba subțire este cenușie închisă, cenușie și mai rar cafenie fiind doar rareori lustruită.

D1. Tronconice cu deschidere largă și pereții drepti. Profilul pereților se îngroășă către bază, iar marginea este tăiată drept, aproape dreptunghiulară. Angoba exterioară, cenușiu-neagră, cenușiu-cafenie sau cenușie, este bine netezită și uneori lustruită. Unele exemplare prezintă în apropierea buzei o proeminență ascuțită sau rotunjită, cu false perforații (Pl. 38/2).

D1a. Cu marginea ușor răsfrântă. Laturile nu sunt întotdeauna drepte și se arcuiesc abia perceptibil către exterior (Pl. 39/8). Profilul se lățește spre bază.

D1b. Cu marginea ușor răsfrântă și buza teșită oblic în interior. Profilul este asemănător cu cel prezentat mai sus, însă în interior buza este teșită oblic, fiind puțin subțiată către margine, pe o distanță de 1,5-2 cm (Pl. 38/1). În alte cazuri ea devine aproape ascuțită (Pl. 39/3). Predomină exemplarele de culoare cafenie, cu suprafața exterioară bine netezită.

D2. Tronconice cu deschidere largă și pereții puțin arcuiți. De cele mai multe ori arcuirea are loc în apropierea marginilor buzei, tăiată drept sau rotunjită. Profilul se lățește ușor către bază, păstrând în partea superioară o grosime aproape constantă (Pl. 38/5-7, 39/1). Uneori pereții sunt bine neteziți și marginea dreaptă prezintă o scurtă îngroșare a angobei în exterior (Pl.38/7). Unele exemplare prezintă pe suprafața exterioară barbotină fină mai mult sau mai puțin organizată (Pl.38/6) sau marginea lustruită pe o porțiune de cca 2 cm. este continuată cu un ornanent alcătuit din barbotină organizată (Pl.39/1).

D2a. Pereții se subțiază mult către fundul vasului. Acestei categorii îi aparțin străchinile joase a căror profil se îngroșă în apropierea marginii și se subțiază către fundul vasului. Sunt acoperite cu angobă neagră-cenușie sau cenușie închis, de cele mai multe ori lustruită (Pl. 38/10; 39/4, 7). Marginea buzei este dreaptă, rotunjită sau chiar ascuțită și prezintă uneori, nu departe de ea un buton conic.

D2b. Prezintă în jumătatea superioară un buton. Îndiferent de modul de realizare al profilului, străchinile de acest tip prezintă unul sau doi butoni. Pe un vas de dimensiuni mari există un buton alungit, turtit vertical, cu o alveolare în partea centrală (Pl, 39/9).

D2c. Arcuirea exterioară este subliniată prin îngustarea marginii. Profilul peretelui interior este drept, tronconic, iar al celui exterior se arcuiește ușor către margine pe o distanță mai lungă sau mai scurtă. Aceasta devine astfel aproape ascuțită sau foarte puțin rotunjită (Pl.38/4, 9, 11).

D2d. Cu pereții puternic arcuiți. Ele sunt realizate printr-o ușoară frângere a profilului către interior, ceea ce îi conferă arcuirea. Există exemplare ce au în apropierea buzei (la cca. 3 cm de ea) o toartă de secțiune ovală ce se ridică semicircular pe suprafața vasului. Exteriorul negru cenușiu este bine lustruit sau este acoperit cu barbotină organizată (Pl. 39/6).

D3. Partea superioară este aproape dreaptă, arcuirea pereților este mai puternică către bază. Jumătatea superioară, puțin arcuită se prezintă aproape verticală până în zona centrală de unde începe arcuirea mai puternică se petrece către fundul vasului, ceea ce îi determină forma tronconică (Pl.38/3)

D3a. Marginea este ușor răsfrântă către exterior. De dimensiuni mai mari (Pl. 41/5), forma generală a vasului seamănă cu cea prezentată mai sus. Profilul exterior al buzei foarte puțin rotunjit, în apropierea marginii unde este abia perceptibil răsfrânt către exterior. În interior această zonă este subliniată printr-o arcuire la fel greu sesizabilă

D4. Marginea buzei și partea superioară a vasului sunt de formă pătrată. Există puține exemplare de acest fel (Pl. 42/5, 9) ce se individualizează prin marginea pătrată a buzei, formă ce se păstrează în partea superioară a vasului. Ea se estompează către baza vasului, unde se pierde fațetarea exterioară, muchiile laturilor se topesc tot mai mult în grosimea pereților. Suprafața exterioară, cenușie-neagră este lustruită pe unele porțiuni.

E. Străchini și castroane carenate

Se caracterizează prin gât scurt, deschidere largă și umăr bombat în apropierea liniei gâtului. În majoritatea cazurilor profilul buzei este îngroșat la margine și subțiat în zona de îmbinare. Sunt realizate din pastă fină, bine arsă, cu profilul pereților subțire și exteriorul cu o angobă de obicei negru-cenușie bine lustruită.

E1. Cu umăr îngroșat. Buza înaltă de cca. 4 cm este puțin evazată, iar de sub linia gâtului, corpul se bombează scurt și se continuă cu partea inferioară, tronconică, îmbinarea făcându-se unghiular. Interiorul drept face ca în profil maxima rotunjime să fie îngroșată. (Pl. 31/6-7)

E2. Cu umăr arcuit. De sub buza dreaptă sau ușor arcuită către exterior, corpul se rotunjește puternic atingând punctul maxim mai jos de linia gâtului, nu departe de ea. Profilul peretelui păstrează aceeași grosime (Pl. 31/5, 8). Acestei categorii îi aparține și un castron de mari dimensiuni, de culoare neagră, cu angobă bine lustruită (Pl. 97/3).

VASE GLOBULARE

Marginea gurii este mult îngustată față de corpul puternic arcuit. Aceasta face ca în ansamblu vasul să pară aproape sferic. Există puține exemplare aparținând acestui tip găsite în așezarea de la Cuptoare (Pl. 41/12-13). Sunt acoperite cu o angobă cenușie, bine netezită, lustruită.

BOLUL

Mai mici decât străchinile, cu o deschidere ce nu depășește 12 cm, sunt puțin numeroase. Aparțin categoriei semifine, realizate dintr-o pastă bine aleasă de impurități, compactă, tare, cu suprafața exterioară netezită și un slip gros, cenușiu-cafeniu, mai rar negru, puțin lustruit.

1. *Tronconic*

1a. Puternic evazat. Cu marginea gurii subțire și profilul pereților ce se îngroașă către fundul îngust, sunt atât de puternic evazate, încât în interior linia de demarcație a fundului este sesizabilă doar printr-o ușoară rotunjire, trecerea făcându-se imperceptibil. În general bine netezite sunt puțin lustruite. (Pl. 41/7-8)

1b. Mai puțin evazat. Mai lat, fundul se delimitează bine în interior și în exterior de pereții înalți și drepecți. Profilul se îngustează către gura rotunjită și este foarte puțin arcuit în exterior către bază. Exemplarul păstrat, negru-cenușiu este lustruit (Pl. 41/10).

2. *Cu pereții arcuiți*

2a. Tronconic, arcuit către margine. Partea inferioară este tronconică, iar cea superioară este plasată în unghi obtuz. Vasul (Pl. 41/9), este acoperit cu un slip gros, cafeniu, nelustruit.

2b. Tronconic, partea superioară aproape verticală. Datorită rotunjirii exterioare, forma tronconică aproape că este pierdută, menținându-se doar în jumătatea inferioară (Pl. 41/11). Îmbinarea buzei, aproape verticală, cu partea inferioară se face rotunjit în exterior și unghiular în interior. Majoritatea exemplarelor au pereții și marginea subțiri. Chiar dacă păstrează unele denivelări, slipul exterior este de cele mai multe ori lustruit.

2c. Aproape cilindric, cu pereții arcuiți. Există exemplare mai greoaie, cu pereții groși, a căror arcuire exterioară devine aproape perpendiculară în apropierea fundului, evidențându-l (Pl. 41/6). Altele, dimpotrivă, aproape că nu au marcată linia fundului, aceasta armonizându-se perfect cu pereții rotunjiți. Exteriorul ce păstrează urme ale instrumentului cu care a fost netezit are un slip gros, cafeniu sau negru, lustruit.

III. VASE FOLOSITE PENTRU TRANSPORTUL LICHIDELOR

CANA

Acestui tip categorial i-au fost atribuite vasele cu deschiderea gurii cuprinsă între 11-13 cm, de dimensiuni mijlocii, cu două tortițe sau butoni. Sunt realizate dintr-o pastă semifină, bine frământată, uneori mai moale (Pl. 90/4, 8), cu angobă cafenie, cenușie închis-brună, cenușie închis și mai rar neagră. Forma gâtului și modul de îmbinare cu corpul au contribuit la evidențierea mai multor subtipuri.

1. *Gât tronconic, gura îngustă. corpul arcuit larg, puțin îngroșat*

1a. *O toartă unește baza gâtului cu partea superioară a corpului.*

În interior este foarte puțin vizibilă trecerea de la gât (4,7 cm) la corp, iar în exterior ea este marcată printr-un profil ușor arcuit, ceea ce face ca în secțiune el să pară puțin îngroșat, fără ca linia de demarcație să fie accentuată. Angoba cafenie a vasului (Pl. 90/1) păstrează urme ale instrumentului cu care a fost făcută netezirea. Se înscrie în seria tipului cu profil în S.

1b. *Un buton perforat pe maxima rotunjime.* Profil asemănător cu cel prezentat mai sus, cu marginea ascuțită, ceea ce face ca ductul interior al gâtului să fie concav către gură. În exterior (Pl. 90/2), buza (3,6 cm) este clar delimitată.

Butonul orizontal (2,8 x 1,8 cm), situat pe maxima rotunjime, perforat vertical, este ascuțit și latura sa superioară, cu traseul oblic în jos, este o continuare perfectă a burții vasului, iar cealaltă este aproape perpendiculară în zona în care arcuirea corpului se continuă spre partea inferioară. Angoba neagră este foarte bine lustruită.

Un alt exemplar (Pl. 90/3) nu are marcată zona ce delimitează gâtul (3 cm), iar butonul este rotund, lat (2,9 x 2,9 cm), tot oblic în jos, perforat orizontal. De culoare cafenie, angoba păstrează urmele netezirii.

2. *Căni cu corpul carenat*

2a. *Gâtul scurt, cilindric sau tronconic este bine delimitat, toarte sau butoni pe maxima rotunjime.* Vasele păstrate sunt realizate dintr-o pastă semifină, uneori mai moale (Pl. 90/4, 8), cu pietricele mărunte, și o angobă cenușie închis-brună, bine netezită, în unele cazuri lustruită. Sub linia gâtului, corpul se bombează brusc, ca o treaptă. În profil peretele gâtului se îngustează în zona de demarcație și - întrucât linia interioară se continuă drept, arcuindu-se ceva mai jos - el este îngroșat în dreptul corpului arcuit.

Un buton perforat orizontal (3 x 1,8 cm) delimitează maxima rotunjime a exemplarului (Pl. 90/4) ce păstrează buza întreagă (3,4 cm) și are o deschidere de 12 cm.

Celălalt (Pl. 90/8) este mai înalt, la fel construit, însă profilul maximei rotunjimi este mult mai puțin îngroșat. O tortiță-buton orizontală (2,7 x 1,5 cm), perforată vertical, marchează trecerea dintre zona bombată a corpului și partea inferioară tronconică. În interior locul toartei este subliniat printr-o mică adâncitură.

2b. Gâtul cilindric, ușor evazat este bine delimitat, toarte sau butoni. Un vas (Pl. 90/5) cu înălțimea buzei de 4,4 cm și diametrul gurii de 13 cm are corpul bombat imediat sub gât, ca o treaptă aproape perpendiculară și apoi se arcuiește ușor către bază. Toarta-buton (3,4 x 3 cm) ce leagă mijlocul gâtului cu maxima rotunjime este perforată orizontal. Suprafața exterioară, acoperită cu o angobă cenușiu închis-cafenie este bine netezită și pe alocuri lustruită.

Un altul (Pl. 90/7) cu gâtul puțin mai evazat și îngroșarea umărului pronunțată are deschiderea gurii și înălțimea buzei identice cu cele prezentate mai sus. Marginea ascuțită face ca profilul interior să fie arcuit concav. Toarta-buton, lată (4 x 3 cm) este o continuare a părții inferioare arcuite pe care o unește cu mijlocul buzei. În exterior angoba cu nisip este aspră și uneori netezirea nu este la fel de bine realizată.

3. Gât cilindric sau tronconic, corp arcuit, cu o grosime constantă a profilului, tortițe pe maxima rotunjime

Exemplarul păstrat (Pl. 90/6) are gâtul tronconic scurt (2,3 cm), cu profilul interior ușor arcuit, mai gros în zona marginii și mai subțire în zona de îmbinare. După linia gâtului, corpul se rotunjește puternic pe o distanță mai lungă, fără a se modifica grosimea peretelui. Pe maxima rotunjime se află o tortiță-buton orizontală (2,5 x 1,5 cm), reliefată, ascuțită, perforată vertical. Cu o angobă cenușiu închis-brună, exteriorul este foarte bine netezit și pe anumite suprafețe lustruit.

AMFORETA

Mai mică decât amfora, folosită pentru transportul și păstrarea lichidelor are gâtul tronconic, corpul bombat și două toarte. Marginea gurii este îngustă, cu diametrul cuprins între 8-15 cm. Când deschiderea este mai mare (până la 19 cm) sau gâtul este mai scurt, corpul este foarte mult bombat.

Realizate dintr-o pastă semifină, neagră-cenușie, cenușie și uneori cafeniu-cenușie sunt acoperite cu un slip gros, de cele mai multe ori bine lustruit. Dimensiunile lor sunt variabile, înscriindu-se în categoria vaselor cu înălțime mijlocie.

1. Gât tronconic înalt și maxima rotunjime departe de linia gâtului

De sub linia gâtului arcuirea corpului se face treptat, atingând un maxim ceva mai departe de aceasta, după care se continuă brusc către bază, ceea ce marchează puternic zona. Toarta, aproape rotundă, de secțiune ovală, unește gâtul cu partea superioară a corpului. Gâtul tronconic are gura cu deschidere mică și margine uneori mult subțiată (Pl. 69/3). Două exemplare, unul cu diametrul de 8 cm (Pl. 95/1) și celălalt de 10 cm (Pl. 96/3) sunt puțin mai mici ca dimensiuni.

Cu o singură excepție (Pl. 95/1), al cărei slip exterior este cenușiu, foarte bine netezit, nelustruit, toate celelalte sunt negre, cenușii, bine lustruite (Pl. 95/3; 96/3, 5).

Un exemplar este pictat. Gâtul tronconic (Pl. 69/3), cu marginea gurii mult îngustată, este legat prin două tortițe ascuțite cu partea superioară a corpului.

1a. Două toarte unesc marginea gurii cu partea superioară a corpului. Un vas cu gâtul cilindric, negru, pictat *crusted* cu alb și roșu (Pl. 66/4) prezintă două toarte de secțiune ovală ce pornesc de la marginea gurii și se arcuiesc puternic, fiind evidențiate unghiular în apropierea bazei.

2. Gât tronconic înalt și maxima rotunjime imediat sub linia gâtului

Înalt în raport cu corpul, gâtul tronconic are profilul de aceeași grosime, îngroșându-se sau subțindu-se către margine. Sub linia gâtului corpul se arcuiește atingând imediat maxima rotunjime, după care coboară, ușor arcuit către bază. Interiorul urmărește traseul exteriorului, însă are con-torsionări mai puțin accentuate, ceea ce face ca unele porțiuni să pară îngroșate. De culoare cenușie și neagră, cu slip gros, bine netezit și lustruit, ele sunt atât de dimensiuni mari (Pl. 96/4), cât și de dimensiuni mai mici (Pl. 95/4). Probabil că au existat și toarte care nu s-au păstrat.

3. Gât scurt cilindric, corp foarte bombat

Comparativ cu exemplarele anterioare, gâtul cu o înălțime de cca. 5 cm este mult mai scurt și are o deschidere mai mare (15-19 cm). Profilul pereților este drept în exterior și ușor arcuit în interior, păstrând o grosime relativ constantă. Buza se îmbină cu corpul aproape în unghi drept, ceea ce accentuează puternic rotunjimea.

Lucrate cu o deosebită grijă, vasele au slipul gros, foarte bine netezit și lustruit. Nu păstrează toarte, dar cu siguranță au avut și au fost plasate pe maxima rotunjime sau sub aceasta (Pl. 95/5-6).

OALA DE LAPTE

Există un singur exemplar (Pl. 42/1) cu gât înalt, cilindric și corp puternic bombat, prevăzut cu două tortițe ce unesc baza gâtului cu partea superioară a corpului. Este acoperit cu un slip negru, puternic lustruit. Acest tip constituie forma arhaică ce va fi preluată și transformată prin mutarea toartelor în apropierea gurii de către purtătorii culturii Bodrogheresztúr.

IV. VASE PENTRU TURNATUL LICHIDELOR

VASE CU CIOC DE SCURGERE A LICHIDELOR

Acestui tip îi aparțin atât vase de dimensiuni mici, cât și de mari dimensiuni. În unele cazuri exteriorul a fost lucrat cu grijă, fiind bine netezit, lustruit sau chiar pictat (Pl. 70/1). Există două tipuri: 1. cu cioc de scurgere (Pl. 40/2, 4, 5, 12; 49/8; 70/1) și 2. cu țevă de scurgere (Pl. 40/1, 3, 11)

Primei categorii îi aparțin și vase cu pereții subțiri, uneori foarte bine lustruite, pictate sau acoperite cu brăuri alveolate. Exemplarele celei de-a doua sunt de multe ori masive și au o deschidere foarte mare.

V. VASE FOLOSITE LA BĂUT

PAHARUL

În această categorie au fost incluse vasele ce servesc la băut și a căror caracteristică principală o constituie lipsa toartelor. Realizate din pastă semifină și fină, de culoare neagră-cenușie, neagră, cenușie sunt bine netezite. Unele exemplare au fost lustruite.

1. Pahare al căror corp este bitronconic

De culoare cafeniu-cenușie și o angobă cu o netezire uneori neglijentă, puțin lustruită, vasul (Pl. 88/10) este de mici dimensiuni (diametrul de 3,5 cm).

2. Pahare cu deschidere largă, gât cilindric și partea inferioară tronconică.

Realizate din pastă fină, neagră, bine netezite și lustruite, au uneori

gâtul ușor tronconic și deschiderea buzei egală sau aproape egală cu maxima rotunjime (cu un diametru de 8-9 cm). Ele se diferențiază în funcție de modul în care este realizată îmbinarea cu corpul, care de fapt constituie maxima rotunjime.

2a. Îmbinarea dintre cele două părți componente este unghiulară.

Buza cade aproape perpendicular pe suprafața corpului astfel încât în exterior îmbinarea este unghiulară (Pl. 88/9) sau foarte puțin rotunjită (Pl. 88/13), iar în interior profilul continuă drept, arcuindu - se mai aproape de fund, ceea ce face ca secțiunea să fie îngroșată în dreptul zonei de îmbinare. Partea inferioară este mai puțin înaltă decât buza (Pl. 88/9). Pereții groși (Pl.88/13) sau subțiri au în exterior un slip negru, cu nisip, bine lustruit.

2b. Gâtul este ușor evazat și maxima rotunjime puternic îngroșată.

Cu deschiderea largă (6,2 cm), gâtul înalt (2,5 cm) se îngustează spre maxima rotunjime (5,5 cm). La îmbinarea cu corpul tronconic (1,8 cm), mai puțin înalt decât buza, zona este îngroșată, ca o treaptă, pe distanță scurtă (0,5 cm), constituindu-se totodată și ca maximă rotunjime. Vasul (Pl. 88/7) are o angobă groasă, cafenie, bine netezită și lustruită.

3. Gât înalt tronconic, corp bombat

Cu marginea foarte puțin răsfrântă spre exterior, gâtul înalt (3,5 cm) se leagă printr-o șanțuire puțin adâncă de corpul ce se înalță scurt și apoi se arcuiește lin. El prezintă un profil puțin mai gros decât cel al buzei. Aceasta, de culoare cafenie-cenușie este bine netezită și lustruită, în timp ce partea inferioară este acoperită cu o angobă aspră, bine netezită (Pl. 88/14). Acestui tip categorial îi aparțin probabil și fragmentele ce fac parte din gâtul tronconic al unor pahare cu diametrul de 9-10 cm. Marginea gurii are tendința de a se răsfrânge către exterior, mai puțin (Pl.89/1) sau mai mult (Pl.89/3). La acest din urmă exemplar este rotunjită și răsfrântă fiind subliniată cu o ușoară șanțuire oblică. Se mai păstrează și buza tronconică, cu pereții subțiri și marginea dreaptă (Pl. 89/11), aparținând aceluiași tip de vas. Este acoperit cu o angobă groasă, brună, bine lustruită.

4. Gât scurt, cilindric, cu deschidere largă, corp bombat

În această categorie au fost cuprinse exemplare de dimensiuni diferite, de culoare cenușie închis sau cenușie-cafenie, adesea lustruite.

4a. Gât scurt, cilindric, corp puternic bombat. Buza scurtă (2 cm) este despărțită printr-o ușoară incizie de corpul bombat, care se arcuiește lin, atingând maxima rotunjime mai departe de linia gâtului. Realizat dintr-o

pastă fină, compactă, tare, cu pereții subțiri, ce păstrează aceeași grosime (0,4 cm), vasul (Pl. 89/2) este foarte bine netezit, cu o angobă brun-cenușie lustruită.

4b. Gât foarte scurt, cilindric, corp arcuit imediat sub linia gâtului.

De sub linia gâtului corpul (Pl. 89/13) se bombează puternic, atingând maxima rotunjime la o distanță egală cu cea a înălțimii buzei (1,4 cm). Partea inferioară tronconică este înaltă. Pereții subțiri, ce păstrează aceeași grosime, sunt foarte bine neteziți atât în interior cât și în exterior, unde angoba cenușie-închisă este lustruită

4c. Gâtul foarte scurt, cilindric, corpul îngroșat sub linia gâtului.

Având înălțimea egală cu lățimea (5,5 cm) și pereții groși (0,6 cm), chiar dacă este de dimensiuni reduse, vasul pare totuși greoi (Pl. 89/6). Imediat sub gât (1,3 cm), corpul se bombează scurt atingând cea mai mare rotunjime, după care urmează partea inferioară tronconică, lungă. Traseul interior al profilului este aproape drept, ceea ce face ca partea bombată să pară îngroșată. Angoba exterioară, neagră, aspră, cu mult nisip, este bine netezită.

4d. Gât foarte scurt, corp aproape sferic. Înălțimea buzei este mică (0,8 cm), cu o deschidere mare (4 cm) și de sub linia gâtului, corpul se arcuiește tot mai puternic, fiind aproape sferic. Un exemplar (Pl. 89/4) are baza evidențiată și alveole rotunde, puțin adânci, lustruite, imediat sub maxima rotunjime. Celălalt vas (Pl. 89/5) are fundul sesizabil doar datorită unei neteziri mai accentuate. Ambele vase au pereții subțiri, sunt cenușiu închis în exterior, foarte bine netezite, lustruite pe anumite porțiuni.

4e. Gât ușor evazat, corp arcuit foarte puternic sub linia gâtului.

Un exemplar (Pl. 89/15) al cărui gât cilindric se răsfrânge ușor către exterior în apropierea marginii gurii, are partea superioară a corpului puternic bombată pe o distanță foarte scurtă. Cea inferioară, tronconică, este puțin mai înaltă, decât înălțimea buzei. Pereții subțiri îi imprimă o anumită zveltețe. Angoba subțire cenușie-închisă este pe alocuri lustruită.

5. Pahare tronconice

Sunt executate din pastă semifină, cu angobă groasă, cenușiu-cafenie, cenușie sau cafenie. În funcție de gradul de înclinație sau de arcuirea pereților pot fi împărțite în mai multe subtipuri.

5a. De formă aproape cilindrică. Pereții sunt foarte puțin evazați și fundul (3,2 cm) reliefat. Diferența dintre deschiderea gurii și fund este de numai 1,5 cm. Cenușiu-cafeniu, vasul are o angobă groasă ce păstrează urme ale instrumentului cu care a fost netezit (Pl. 89/7).

5b. Cu pereții mai mult sau mai puțin evazați. Există exemplare cu fundul îngust (2 cm) și gura cu deschidere largă (6,7 cm), cu pereții subțiri, puternic evazați. Vasul se prezintă cu o angobă cenușie-cafenie, bine netezită (Pl. 89/8). Un altul (Pl. 89/14) are pereții mai groși, fundul mai lat și gura cu 1,6 cm mai lată decât acesta. Exteriorul este acoperit cu o angobă neagră, bine netezită, aplicată pe un strat superficial cafeniu.

5c. Pereții sunt mai mult sau mai puțin arcuiți. Un pahar cenușiu (Pl. 89/9) cu pereții subțiri, fundul mai lat (2 cm) și deschiderea gurii de 4,5 cm este ușor arcuit în partea sa centrală.

Altul (Pl. 89/10), doar cu 1 cm mai înalt (4,2 cm), cu deschiderea gurii de 6,3 cm și marginea tăiată drept are pereții ușor arcuiți, mai mult în partea de sus. Angoba groasă cafeniu-cenușie este bine netezită.

Cu deschiderea gurii puțin mai mare (6,5 cm), un alt exemplar (Pl. 89/12) mai înalt (5 cm) este arcuit către interior. Marginea inegală, în unele părți mai înaltă, este crestată. Vasul cu angobă cenușiu închis-cafenie nu prezintă suprafața exterioară finisată cu prea multă atenție.

CEAȘCA

De dimensiuni mici, se încadrează în categoria ceramicii fine și semi-fine, de culoare cenușiu-neagră, mai rar neagră, brună sau cafenie. Comparativ cu proporțiile lor, uneori pereții sunt groși, însă finisarea exterioară bună, le face să pară mai zvelte. Cu excepția anumitor variante, majoritatea sunt îngroșate în dreptul îmbinării buzei cu corpul.

1. Gât cilindric lung, corp scund, puternic bombat imediat sub linia gâtului

Ușor disproporționată întrucât înălțimea buzei este mai mare decât a părții inferioare (Pl. 91/1), este astfel realizată încât după maxima rotunjime se continuă aproape drept către baza executată din exterior printr-o ușoară apăsare (pe o distanță de 2 cm) și în interior înălțată rotunjit. Pe partea bombată are doi butoni rotunzi, proeminenți, aplatizați și perforați vertical. Realizat din pastă fină, moale, cu o grosime a pereților relativ constantă este acoperită cu o angobă cenușiu închis, lustruită.

2. Gât cilindric, corp ușor bombat sub linia gâtului

Sub linia incizată a gâtului, corpul se arcuiește foarte puțin, iar partea inferioară, tronconică, este înaltă (Pl. 91/3). Două tortițe-urechiușe, rotunde, proeminente, aplatizate și perforate vertical pornesc de pe maxima rotunjime și se continuă în partea inferioară, tronconică, cu profilul pereților ce

păstrează aproximativ aceeași grosime. Este realizată dintr-o pastă fină, cenușie-neagră, lustruită.

În cadrul acestei grupe, ce se caracterizează prin pereți subțiri există cești ce pot fi împărțite în mai multe subvariate:

2a. Gât foarte scurt, ușor evazat, corp puternic bombat. Arcuirea este puternică și largă sub linia gâtului, șanțuită. O tortiță-urechiușă, orizontală, perforată vertical se află pe maxima rotunjime. Executată dintr-o pastă fină, cu mult nisip, vasul (Pl. 91/2), cenușiu închis, nu este lustruit.

2b. Gât tronconic scurt, gură îngustă, corp puternic bombat, două tortițe. De dimensiuni mici, vasul ce păstrează pe partea bombată a corpului două tortițe perforate orizontal, are marginea gurii ușor îngustată (Pl.93/6)

2c. Gât scurt ușor tronconic, cu deschidere largă, corp bombat, scund, butoni perforați. Aceasta face ca maxima rotunjime să se afle aproximativ la jumătatea înălțimii corpului, iar partea inferioară să fie ceva mai joasă. O tortiță-buton alungită orizontal, și perforată vertical se află în zona cea mai rotunjită. Apartține categoriei fine, realizată dintr-o pastă bine aleasă, compactă, cu angobă neagră foarte bine lustruită (Pl. 91/4).

2d. Gât foarte scurt, cilindric, cu deschidere largă, corp bombat, scund, butoni perforați. Vasul (Pl. 42/2) este scund cu marginea gurii puțin mai îngustă decât maxima rotunjime, arcuită prelung și ornamentată cu caneluri ușor arcuite, paralele. Tot aici sunt plasați, pe diagonală, doi butoni ascuțiți, perforați vertical. Grosimea pereților este egală și exteriorul bine netezit a fost acoperit cu o angobă cafenie, puternic lustruită.

2e. Gât scurt, cilindric, corp puternic bombat, înalt, butoni ascuțiți. Deschiderea gurii este mai mică decât maxima rotunjime, iar corpul puternic bombat pornește de sub linia incizată a gâtului (Pl. 93/5). Doi butoni ascuțiți, neperforați se află situați pe corp, înainte ca arcuirea acestuia să atingă maximumul. Fundul îngust este bine profilat, iar exteriorul este acoperit cu o angobă cenușie – cafenie.

2f. Gât scurt, ușor evazat, corp înalt, puternic bombat, o toartă. O singură toartă unește marginea gurii vasului cu maxima rotunjime. Ea urmează un traseu oblic și este unghiulară în partea de jos, înainte de îmbinarea cu partea puternic bombată a corpului (Pl. 93/7). Întreaga suprafață exterioară este acoperită cu o angobă groasă, cafenie, puțin lustruită.

3. Cești carenate

Au fost realizate în două moduri: a. prin împingerea lutului moale din interior; b. prin îngroșarea semicirculară a peretelui, imediat sub linia gâtului.

3a. *Gât cilindric sau ușor arcuit, corp bombat scurt, realizat prin împingerea din interior a lutului moale.* Înălțimea gâtului nu depășește 2,5 cm și fiindcă maxima rotunjime a fost realizată prin împingerea din interior a lutului moale, grosimea pereților se păstrează constantă. Exemplarul negru-cenușiu (Pl. 91/5), realizat dintr-o pastă compactă, tare, este bine lustruit. Pe suprafața păstrată nu există toarte-urechiușe

3b. *Cești cu maxima rotunjime îngroșată.* Reprezintă tipul cel mai frecvent, existând foarte multe exemplare în așezarea de la Cuptoare. Ele au pereții mai groși, ceea ce le imprimă o anumită robustețe, iar profilul interior al gâtului se continuă drept și după linia umărului, îmbinându-se ceva mai jos de maxima rotunjime cu corpul tronconic, astfel încât pare îngroșat în dreptul acestuia.

3b1. *Gât cilindric, îngroșare scurtă, pereți groși.* Cu o deschidere a buzei cuprinsă între 7-9 cm, ele au înălțimea gâtului cilindric grupată în jurul mai multor dimensiuni, pornind de la 1,6 cm (Pl. 92/3) până la 4 cm (Pl. 92/9). De cele mai multe ori partea inferioară tronconică este foarte joasă, ceea ce face ca, în cazul în care buza este înaltă, centrul de greutate să cadă în jumătatea superioară.

În unele cazuri zona carenată se bombează scurt și este puternic profilată. Ea se îmbină unghiular cu partea inferioară, puternic tronconică, joasă (Pl. 92/4-6, 8; 91/10), iar fundul, în general mic, se diferențiază prin apăsare. În interior, de cele mai multe ori el este rotunjit. Dacă zona de maximă rotunjire, proeminentă, este ceva mai lung arcuită, iar suprafața ce se continuă către bază are o ușoară rotunjime, exemplarele par mai înalte (Pl. 91/8; 92/1, 7). Este întâlnită și ceașca ce combină cele două moduri de realizare (Pl. 91/7), partea îngroșată prezentându-se scurtă și rotunjită.

Gâtul nu este întotdeauna cilindric și uneori se înfățișează tronconic, cu o aplecare ușoară către interior (Pl. 91/7, 10) sau către exterior (Pl. 91/11; 92/1, 2).

Două urechiușe, de obicei perforate, situate în diagonală, marchează partea bombată. Există exemplare unde ele sunt marcate printr-o ușoară profilare ascuțită, neperforată (Pl. 92/6) și altele pe care sunt bine reliefate, ușor aplatizate vertical în partea de sus, iar în partea inferioară se prezintă ca o prelungire organică a corpului (Pl. 92/5, 9). De cele mai multe ori ele fac corp comun cu suprafața vasului, fiind puțin reliefate în plan orizontal, prezența lor este semnalată prin perforarea verticală a peretelui (Pl. 91/7, 8, 11; 92/2, 7; 93/2). Realizate dintr-o pastă fină, compactă, tare, de culoare

negru-cenușie, rareori cafenie (Pl. 92/5), sunt în general bine și foarte bine lustruite. Două exemplare (Pl. 91/8, 10) realizate dintr-o pastă mai moale, cu buza bine lustruită și partea inferioară netezită, sporadic lustruită.

Ornamentarea prin incizii a acestui tip de ceașcă nu constituie o caracteristică a modului său de prezentare. Piesele cu motiv incizat sunt rare. Una are pe maxima rotunjime între cei doi butoni ascuțiți câte două incizii paralele (Pl.91/6), altele pe aceeași suprafață au trei grupe de câte trei incizii oblice (Pl.50/4; Pl.42/12). În alte cazuri, incizii scurte, distanțate acoperă zona bombată dintre urechiușe (Pl.42/10)

3b2. Gât cilindric, îngroșare scurtă, ascuțită, pereți subțiri.

Puțin numeroase, cu o grosime a pereților de 0, 03 cm sunt realizate dintr-o pastă fină, moale și au un aspect exterior lustruit. Înălțimea gâtului este de 2,7-3,3 cm și deschiderea acestuia variază între 8-10 cm. Linia interioară a profilului gâtului, dreaptă sau ușor arcuită, se îmbină unghiular cu partea inferioară tronconică. Suprafața îngroșată este scurtă, semicirculară (Pl. 92/10, 93/1) sau mai larg rotunjită (Pl. 93/3).

Un vas de aceeași formă are fundul cu umbo și maxima rotunjime aproape ascuțită, foarte puțin îngroșată. Buza ruptă a fost șlefuită oblic pentru a putea fi folosită în continuare. El este cenușiu închis în spătură și are o angobă cafenie bine netezită, nelustruită. Celelalte exemplare au o angobă groasă, brun – cenușiu sau negru, foarte bine lustruită.

Puțin diferită ca mod de realizare o ceașcă are maxima rotunjime mai puțin îngroșată, căci suprafața interioară se arcuiește urmând traseul celei exterioare. Cu partea inferioară tronconică, ușor rotunjită este de culoare neagră, lustruită (Pl.91/9).

4. Cești cu gâtul cilindric, deschidere largă, corp bitronconic, butoni ascuțiți

Cu deschidere largă, egală cu cea a maximei rotunjimi și buza ușor aplecată către interior, exemplarul are zona de îmbinare dintre cele două părți componente ascuțită (Pl.88/12). Ea este marcată printr-un buton ascuțit, semiperforat în partea superioară. Fundul este evidențiat în exterior printr-o ușoară apăsare a pastei. Bine finisată, prezintă în exterior o angobă cenușiu - neagră, lustruită. Aceeași formă, dar fără buton este întâlnită și la pahare.

5. Cești a căror corp este arcuit

5a. Corp aproape cilindric, pereți arcuiți, o toartă. Pereții sunt foarte puțin arcuiți pornind de la gura ușor îngustată. Realizată dintr-o pastă semifină, cu un slip cafeniu – cenușiu puțin lustruit, ea are o toartă proemi-

mentă, rotundă, cu o secțiune ovală, ce pornește din apropierea marginii bazei și se termină în apropierea fundului (Pl. 93/4).

5b. Corp arcuit, gura profilată scurt către exterior, doi butoni. Fundul se individualizează aproape drept față de corpul arcuit pe care, către porțiunea inferioară se află doi butoni ascuțiți. Marginea vasului se profilează scurt către exterior și buza este pe o anumită porțiune zimțată. O angobă groasă, cenușie, bine netezită acoperă exteriorul acestui vas (Pl. 41/4)

5c. Corp arcuit, buza trasă către interior, tortițe-buton. Cu buza ușor trasă către interior și corpul bombat se continuă în partea inferioară tronconic, iar pereții păstrează aproximativ aceiași grosime. Pe maxima rotunjime în continuarea arcurii buzei se află câte o tortiță buton, care poate fii rotundă (Pl.88/6), puțin proeminentă, perforată orizontal. Ea face corp comun cu partea inferioară, ușor arcuită. În alte cazuri (Pl.88/8), toarta-buton alungită, perforată vertical, este bine reliefată mai ales față de partea inferioară. Angoba subțire, neagră și neagră – cenușie este foarte bine netezită și pe alocuri lustruită.

CEAȘCA CU DOUĂ TOARTE (KANTAROS)

Ceștile cu două toarte, de culoare cenușiu închis și negru, se înscriu categoriei ceramice semifine și fine. De dimensiuni mijlocii și mici, comparativ cu alte tipuri ceramice sunt mult mai puțin numeroase.

1. Ceașcă puțin înaltă, cu deschidere largă, corp bombat și îngroșat sub linia gâtului

Este categoria cea mai frecventă. Se caracterizează printr-un gât cilindric, uneori cu buza ușor evazată (Pl. 94/2-3). Se prezintă cu înălțimi variabile: 3,7 cm (Pl. 93/10); 2,7 cm (Pl. 93/8, 11); 1,7 cm (Pl. 94/2-3); 2,2 cm (Pl. 93/9; 94/1), în funcție de mărimea vasului. Imediat sub linia gâtului (rar incizată), corpul se bombează scurt, după care urmează partea inferioară tronconică, dreaptă sau arcuită. Peretele interior al gâtului se continuă nearcuit și în dreptul zonei bombate, ceea ce face ca aceasta să pară îngroșată. Acest tip de profil este foarte asemănător cu cel al ceștilor cu proeminențe ascuțite pe maxima rotunjime. În dreptul lor, marginea gurii este tăiată drept, toartele continuându-se la același nivel pe o porțiune, după care se arcuiesc puternic, având o formă aproape semicirculară, continuare perfectă a rotunjimii părții inferioare. O singură toartă este ușor alungită (Pl. 94/1).

La un exemplar (Pl. 93/9) toarta pornește oblic de pe marginea gurii, tăiată drept.

1a. Cu umărul ascuțit, gât cilindric și două tortițe-buton, rotunjite. Două vase de mici dimensiuni (Pl. 94/1; 93/8) au umărul ascuțit și două toarte semicirculare bine reliefate sau ușor aplatizate.

Aproape rotunde sunt toartele de pe un vas cafeniu – cenușiu, lustruit, cu umărul profilat prin îngroșare, acoperit cu incizii scurte (Pl. 50/6), slipul exterior gros, negru – cenușiu, de cele mai multe ori este lustruit. Mai rar se prezintă cenușiu – închis cu mult nisip.

1b. Cu buza tronconică, evazată, două tortițe-buton, rotunjite. Cu un profil asemănător cu al tipului prezentat mai sus, exemplarele (Pl. 94/2-3) au buza scurtă, tronconică, evazată, cu linia profilului interior arcuită și a celui exterior puternic îngroșată, ascuțită, sub linia gâtului. Două tortițe – buton, rotunjite, unesc marginea gurii cu maxima rotunjime.

2. Ceașcă cu gâtul mai înalt decât corpul bombat

De culoare neagră, bine lustruit, un vas (Pl. 94/4) are două toarte cu secțiune rotundă și umărul arcuit scurt imediat sub gât. Îmbinarea cu partea inferioară este aproape unghiulară. Peretele interior urmează traseul celui exterior, ceea ce face ca profilul să nu fie îngroșat. În marginea buzei, zona de prindere a toartei este dreaptă, triunghiulară.

3. Ceașcă cu gât cilindric, corp arcuit lung

De sub linia gâtului, corpul se arcuiește larg, atingând maxima rotunjime ceva mai jos și are o grosime a pereților aproape constantă. Partea inferioară, tronconică este joasă Pl. 50/3; Pl.94/8) sau înaltă (Pl. 94/9). Toarta se prinde de margine printr-o porțiune ce se conturează dreaptă, triunghiulară, ea urmând apoi un traseu oblic sau rotunjit. Ca formă, toartele sunt semicirculare (Pl. 50/3), ușor aplatizate (Pl. 60/2; 94/7, 9), sau unghiulare în partea inferioară (Pl. 94/8) având o secțiune rotundă sau ovală. Ultimul exemplar, cu o angobă neagră, puternic lustruită are înălțimea gâtului egală cu cea a corpului. Un alt vas (Pl. 94/9) cafeniu, cu o angobă aspră, are toarta puțin oblică, deformată probabil în urma arderii secundare.

O altă ceașcă (Pl. 60/2), cenușie-neagră, prezintă pe maxima rotunjime caneluri late, paralele, arcuite, iar toarta mai subțire, ușor aplatizată, pornește oblic de pe linia gâtului. Exemplarul cu toarte rotunjite are maxima rotunjime, de la linia gâtului la baza toartelor, ornamentată cu incizii adânci, ușor arcuite (Pl. 50/3). Subțiri și rotunde sunt toartele de pe ceașca neagră, bine lustruită, împodobită cu incizii fine, grupate, situate distanțat, pornind de pe linia gâtului și de sub toarte (Pl. 62/1). Un singur exemplar are dimensiuni ceva mai mari (Pl. 94/5), cu înălțimea gâtului de 4,7 cm și exteriorul acoperit cu o angobă aspră, cenușie, nelustruită.

3a. *Îmbinarea toartelor cu marginea se face printr-o zonă foarte lată*
Porțiunea în care suprafața vasului se unește cu toartele este foarte lată, ele continuându-se o anumită porțiune la același nivel cu marginea gurii, apoi se arcuiesc către maxima rotunjime, zonă marcată unghiular. Aceasta face ca partea superioară să pară aproape pătrată (Pl. 94/7).

4. *Gât tronconic, corp puternic arcuit sub linia gâtului, toarte late*

Profilul părții inferioare, înaltă, păstrează o grosime constantă și este puternic arcuit de sub linia gâtului (pe alocuri incizată). Vasul (Pl. 94/6) are toarta lată (de 2,2 cm), fragmentară (se păstrează câte un fragment din partea inferioară și cea superioară), de secțiune ovală, cu o grosime de 0,5 cm. În locul unde se prinde pe maxima rotunjime, peretele vasului este ușor apăsat din interior, astfel că se formează două umflături de o parte și de alta a ei. Exteriorul este acoperit cu o angobă neagră, bine netezită și lustruită.

VI. VASE DE PROVIZII

AMFORA

Întrebunțate ca vase de provizii de mari dimensiuni, amforele au gâtul înalt și diametrul gurii mic. Ele sunt confecționate din pastă semifină, de culoare cenușiu-negru, cenușiu, foarte bine netezite, rareori lustruite. Un singur exemplar realizat din pastă fină, cu o angobă neagră foarte bine lustruită și un ornament în relief pare a fi fost folosit în alte scopuri.

1. *Gât tronconic, corp bombat, toarte ce unesc baza gâtului cu corpul*

Cu înălțimea gâtului de 7-10 cm și deschiderea gurii de 15-18 cm, au profilul buzei îngustat către maxima rotunjime și marginea tăiată drept. Acestei categorii îi aparține și vasul negru, foarte bine lustruit (Pl. 57/8) de la Cuptoare, cu două toarte puternice ce unesc partea inferioară a gâtului cu cea superioară a corpului. A fost ornamentat cu nervuri în relief, ce desenează în ambele părți, pe maxima rotunjime, pornind de la linia gâtului, un ornament spiralic, turtit vertical. Lustruirea aproape metalică evidențiază și mai mult ornamentul.

2. *Gât tronconic prevăzut cu toarte*

Aparține în general categoriei ceramice semifine, cu pastă compactă și o angobă ce lasă să se întrevadă denivelările, nefinisate, ale suprafeței vasului. Prezența toartelor puternice se face pe gâtul înalt (cca. 15 cm), ele plasându-se în jumătatea lui inferioară. Deschiderea buzei nu este mare (17 cm). Profilul interior al gâtului este uneori arcuit în partea centrală și subțiat către zona de îmbinare (Pl. 96/1).

3. *Gât tronconic ușor arcuit*

Cu pereții subțiri comparativ cu înălțimea sa (11,5-12 cm), gâtul se arcuiește puternic din zona centrală către bază. Profilul interior urmează linia exterioară și către marginea buzei se subțiază ușor. Un vas de acest tip (Pl. 96/2), cu angobă groasă, ce lasă să se simtă ușoarele denivelări ale suprafeței exterioare, este cafeniu în jumătatea superioară, iar în cea inferioară etalează dungi lustruite.

CHIUPUL

Vas de provizii de mari dimensiuni, cu gura trasă spre interior, corpul bombat și fundul îngust comparativ cu înălțimea. Două toarte puternice, situate diametral una față de alta, marchează maxima rotunjime. De la Cup-toare se păstrează un exemplar cafeniu-cenușiu (Pl. 97/1), din pastă semifină, cu angobă groasă, cafenie-cenușie, bine netezită.

VASE DE PROVIZII (PHITOS)

Au în general deschiderea largă, fiind folosite pentru păstrarea alimentelor. Realizate dintr-o pastă semifină, au o angobă groasă, uneori bine netezită și lustruită.

1. *Gât tronconic înalt, corp ușor bombat*

Buza prezintă uneori profilul îngroșat în dreptul marginii și se subțiază către zona de îmbinare cu corpul. Acesta este foarte puțin evidențiat printr-o ușoară arcuire (Pl. 98/1-2; 97/5). Angoba exterioară, neagră sau brun-cafenie este în general bine netezită.

2. *Buza înaltă, ușor evazată, corp puțin arcuit*

Cu o înălțime de cca. 17 cm, buza ușor evazată are o deschidere mare. Ea se continuă cu corpul rotunjit, foarte puțin reliefat (Pl. 98/5). Angoba exterioară conține foarte multă mică.

3. *Gât cilindric, maxima rotunjime unghiulară*

Realizate din pastă semifină, bine netezită, uneori cu multă mică, au o deschidere foarte mare. Imediat sub linia gâtului se crează unghiular maxima rotunjime ce dă impresia unei trepte (Pl. 98/3-4).

4. *Gât cilindric, corp bombat, o toartă*

Gâtul este scurt și are o deschidere largă, iar corpul se bombează lin sub linia gâtului. O toartă unește buza cu maxima rotunjime. Ea este ornamentată cu patru mici proeminențe situate la bază (Pl. 97/2).

5. *Vas tronconic cu două proeminențe*

Cu fundul lat și deschidere largă este puțin deformat în urma

incendiului. Nu departe de buză se află două proeminente ascuțite neperforate. Ca și exemplarul anterior este realizat din pastă fină, cu angobă groasă, cenușiu-cafenie, ce păstrează urme ale procesului de netezire (Pl. 97/4).

VII. CAPACE

Puțin numeroase, cele provenite din așezarea de la Cuptoare se pot împărți în două categorii: 1. circulare, plate; 2. de formă semisferică cu două urechiușe.

Cele ce aparțin primului tip sunt prevăzute cu o toartă sau cu un buton (Pl. 40/7, 9-10). Sunt realizate din pastă semifină, neagră-cenușie sau cafenie, bine netezite, rareori lustruite.

Cea de-a doua grupă este reprezentată prin două piese. Este vorba despre un capac (Pl. 58/7) ornamentat cu nervuri, realizat dintr-o pastă fină, neagră, lustruit în exterior și de un exemplar miniatural, neornamentat ce redă aceeași formă.

VIII. VASE MINIATURALE

Au apărut în număr mare în așezarea de la Cuptoare-*Sfogea* și redau la altă scară formele și ornamentele ceramicii aflate în așezare.

IX. ALTE OBIECTE DIN LUT

În această categorie am inclus câteva piese, în general de mici dimensiuni: două topoare miniaturale, cu brațele în cruce (Pl. 17/1; 14/21), mosorele, specifice culturii Sălcuța, un obiect dreptunghiular, perforat (Pl. 17/4) și un obiect conic, perforat transversal (Pl. 17/3).

CERAMICĂ - ORNAMENTE

O categorie aparte o ocupă ceramica fină, cu dimensiuni variabile, frumos ornamentată și bine lustruită, folosită pentru practici religioase sau fiind, pur și simplu, o cale de manifestare a dorinței de frumos. Este extraordinară această aplecare spre frumos într-o societate dură, în care viața putea fi amenințată în fiecare zi, iar omul încerca să conviețuiască în echilibru cu natura. Nevoia de frumos era la fel de importantă ca cea de supraviețuire.

ALVEOLE, CRESTĂTURI

Constituie motive ornamentale dintre cele mai frecvente, însoțind cu predilecție ceramica semifină, mai rar lustruită, acoperită cu angobă aspră și barbotină, mai mult sau mai puțin organizată. Au fost realizate cu un instrument, cu degetul, cu unghia sau prin îmbinarea acestor tehnologii.

De cele mai multe ori sunt atent și îngrijit lucrate cu spațiul dintre ele bine finisat, în timp ce altele sunt mai puțin prelucrate. Vasele astfel ornamentate alcătuiesc o gamă variată, de la cele de mici dimensiuni la cele mari și foarte mari, după cum ne sugerează grosimea și curbura pereților. Culoa-rele lor este cenușiu-cafenie, cafenie, cenușiu închis, brun-cenușie și mai rar negru-cenușie. Nivelul superior ne-a oferit mult mai multe exemplare de acest fel, cu motive diferențiate ca realizare, mod de prezentare și dispunere.

În funcție de locul în care au fost plasate, distingem următoarele tipuri ale acestui motiv ornamental: 1 - pe gura vaselor; 2 - în apropierea marginii; 3 - la baza gâtului și în zona unde se profilează corpul; 4 - sub linia ce desparte buza de corp; 5 - pe anumite suprafețe; 6 - butoni alveolați.

A. Alveole, creștături pe marginea gurii vaselor

Întâlnit îndeosebi pe străchini, castroane și mai rar pe vasele cu gât, acoperite în proporție de 40% cu barbotină, acest motiv ornamental este caracteristic atât nivelului superior, cât și celui inferior.

În funcție de aspectul lor general, datorat modului de execuție, pot fi grupate în mai multe variante.

A1. Ovale, largi, oblice pe marginea gurii vaselor. Au fost realizate cu un instrument și apoi finisate (Pl. 43/1-5). Sunt prezente atât pe vase cu gât, cât și pe străchini, acoperite cu o angobă bine netezită, sporadic lustruită. Un singur exemplar (Pl. 43/5) este acoperit cu barbotină.

A2. Late, perpendiculare pe gura vasului, dispuse drept sau oblic. Se prezintă sub o formă ovală, uneori aproape rotundă sau chiar romboidală, cu marginile îngrijit lucrate în exterior și interior. Datorită presiunii exercitate

asupra lutului moale, gura vasului s-a lătit ușor (Pl. 44/1). Alteori, marginea sa a fost lățită către exterior înainte de aplicarea ornamentului, profilându-se ca o bordură îngustă (Pl. 44/6). Distanța dintre alveole este aproximativ egală (în general de 0,5 cm), rareori fiind mai mare (Pl. 43/10), îndeosebi în cazul unor creștături adânci (Pl. 44/3, 2).

Astfel decorate sunt în majoritatea cazurilor străchinile, mai rar vasele cu gura largă. Bine netezite, rareori lustruite, sunt de cele mai multe ori acoperite cu barbotină fină (Pl. 43/6, 7) sau mai groasă, uneori organizată (Pl. 43/9). Există și alte fragmente, de mici dimensiuni, ornamentate în acest mod (Pl. 43/8; 44/4-5, 7).

A3. Larga, tăiate oblic spre interiorul sau exteriorul vaselor. De formă ovală sau semilunară sunt realizate cu ajutorul unui instrument sau cu unghia. Pe fragmentul din nivelul superior (Pl. 44/8), ele sunt tăiate oblic spre interior, iar pe fața exterioară se văd imprimate ușor urmele degetelor. Întreaga suprafață este bine netezită și puțin lustruită.

Cel din nivelul inferior (Pl. 44/9), ce aparține unui vas cu gât tronconic, acoperit cu barbotină brun-cenușie, parțial organizată, le are orientate oblic către exterior.

A4. Înguste, tăiate perpendicular pe marginea vasului. Forma lor este ovală, ascuțită la capete sau, de cele mai multe ori, rombică. Tăiate adânc, păstrează uneori urma subțire a instrumentului cu care au fost realizate. Suprafața dintre ele este finisată, fiind ușor rotunjită.

Dintre cele două străchini astfel ornamentate, una tronconică (Pl. 44/12), confecționată dintr-o pastă moale, cu exteriorul mai puțin netezit, prezintă sub marginea buzei, o incizie fină, discontinuă. Cea de-a doua, cu pereți arcuiți (Pl. 44/10) reflectă o prelucrare atentă a suprafeței ornamentate. Este bine netezită, chiar lustruită, continuându-se, în acest spațiu, finisarea exterioară. În mod diferit este tratată marginea unui vas cu gât tronconic și barbotină fină, pe alocuri organizată (Pl. 44/11). Spațiul dintre alveole este piramidal, cu fațeta exterioară atât de bine finisată încât dă impresia unor zimți.

A5. Înguste, realizate cu unghia perpendicular pe buza vasului tăiată drept. Este ilustrat printr-un singur fragment aparținând unei străchini cu pereți arcuiți, netezită și puțin lustruită (Pl. 45/1).

A6. Late, dreptunghiulare, puțin adânci. Suprafețele ce le delimitează sunt ascuțite și ușor înălțate. Și această variantă este reprezentată printr-un singur exemplar (Pl. 45/8).

A7. Late, dreptunghiulare, puțin adânci, grupate. Realizate asemănător cu cele din varianta mai sus prezentată, sunt grupate câte cinci sau șase la distanțe aproape egale. Motivul este alcătuit din alveole late, cu spațiul dintre ele puternic reliefat, încadrat de alveole simple și continuă cu buza vasului tăiată drept, rareori rotunjită.

Reprezentativă este o strachină tronconică (Pl. 45/3) aparținând nivelului inferior, acoperită cu barbotină fină, brun-cenușie, pe corpul căreia se află doi butoni alungiți, ornamentați cu alveole.

Celălalt fragment (Pl. 45/2), acoperit cu barbotină aparține unei străchini cu o formă asemănătoare și pereți mai groși.

A8. Alveole mici, aproape rotunde. Puțin adânci, realizate cu un instrument cilindric, rareori depășesc grosimea angobei. Tăiate drept sunt mai mici decât lățimea marginii.

Există două fragmente care prin profil și pastă ar putea aparține aceleiași străchini. Ornamentul uneia (Pl. 45/4) este mai puțin adânc și neregulat. În cazul celeilalte (Pl. 45/5) ele se grupează astfel: două alveole apropiate apoi, după un spațiu ceva mai mare, urmează o altă grupare de șase și, la distanță, reapar cele două apropiate. Această relativă ordonare s-ar putea să fie doar o întâmplare.

A9. Late, dreptunghiulare sau ovale. Imprimare puțin adânc, se află pe buza unei străchini acoperite cu barbotină (Pl. 45/7).

B Alveole, creștături situate în apropierea marginii.

Sunt plasate pe străchini și vase cu gât executate dintr-o pastă compactă, semifină, bine netezită și uneori lustruită. Nu au fost semnalate fragmente cu barbotină și rare sunt cazurile în care suprafața exterioară nu a fost bine finisată. Culoarea cea mai frecventă este cenușiu-negru și cafeniu.

Alveolele alcătuiesc un brâu ce marchează marginea buzei vasului sau se află la o distanță mică față de aceasta.

B1. Urmăresc marginea buzei

B1a. Aproape rotunde, realizate cu degetul sau cu un instrument. Unele sunt mari (Pl. 45/6, 9), adâncite cu suprafața interioară bine netezită. Spațiul dintre ele, nereliefat, este lucrat întocmai ca și restul corpului străchiniilor arcuite, având o angobă bine netezită și pe alocuri lustruită.

Altele sunt mici, puțin adâncite, neregulate, realizate prin impresiune cu un instrument. În acest fel este ornamentată o strachină (Pl. 45/10), cu pereții ușor arcuiți, acoperită cu o angobă ce conține multă mică. Alveolele, unele adâncite, altele abia trasate sunt separate prin suprafețe bine netezite.

B1b. Ascuțite la capete, ovale sau rombice, înguste sau ceva mai late, realizate cu un instrument. Pe una din străchini (Pl. 46/3), o alveolă mai mare, rombică, este situată puțin distanțat de celelalte două apropiate, înguste, ascuțite la capete. Ele sunt adânci, cu spațiul dintre ele bine finisat.

Pe celălalt vas (Pl. 46/2) sunt ovale, ascuțite, situate la distanțe aproape egale, executate drept sau oblic, cu marginile foarte bine netezite. Uneori, în interior se vede urma unghiei sau a unui instrument ascuțit.

B1c. Dreptunghiulare cu spațiul dintre ele îngust, puțin în relief. Sunt așezate drept sau oblic chiar în cadrul aceluiași brâu (Pl. 46/4), plasat imediat sub marginea buzei unui vas cu gâtul cilindric, bine netezit. Ele sunt realizate și sub marginea buzei unei străchini de uz comun (Pl. 46/1), cu pereții arcuiți, mai puțin îngrijit netezită.

B2. Se află situate la o distanță de 1,2 - 1,5 cm de gura vasului.

B2a. Ovale, înguste, distanțate. Sunt realizate pe buza unui vas tronconic (Pl. 46/8), sub marginea subliniată, la cca. 0,5 cm, printr-o ușoară șanțuire. Nu sunt adânci și restul suprafeței este acoperit cu o angobă fină, neagră, lustruită.

B2b. Dreptunghiulare, drepte sau oblice, cu spațiul dintre ele îngust, puțin în relief. Două fragmente (Pl. 46/5, 7), ce aparțin probabil aceluiași vas prezintă fața interioară a buzei arcuite, ascuțită către margine și exteriorul bine netezit. Cel de-al treilea (Pl. 46/6) evidențiază același profil interior, iar exteriorul se arcuiește scurt, convex spre margine. Porțiunea dintre ea și ornament este lustruită.

C. Alveole, creștături situate la baza gâtului și în zona de unde se profilează corpul.

Formând un brâu ce acoperă aceste zone, ele constituie motive ornamentale caracteristice pentru vase cu gât și căni. Ceramica astfel ornamentată se încadrează categoriei semifine, cea din pastă fină și grosieră fiind în proporție mult mai scăzută. Frecvente sunt vasele de culoare cafenie, cafeniu-cenușie, cenușie, cenușiu-închis, brun-cenușie, bine netezite. Cele negre, mai rare sunt fie lustruite, fie acoperite cu barbotină. În unele cazuri barbotina organizată însoțește motivul alveolar completându-l, rol pe care uneori îl joacă lustrul aplicat pe buză sau pe corpului vasului. Forma sub care se prezintă și modul în care au fost executate au permis împărțirea lor în mai multe variante tipologice.

C1. Rotunde sau aproape rotunde

Executat pe vase de diferite dimensiuni, ornamentul este uneori direct

proporțional cu grosimea pereților. În funcție de modul în care au fost realizate și finisate se pot defini anumite particularități.

C1a. Aproape rotunde, puțin adânci, bine finisate atât în interior cât și în exterior. Toate cele trei fragmente păstrate au ornamentul plasat imediat sub linia ce delimitează corpul de gât. Într-un singur caz (Pl. 46/11) această zonă este marcată printr-o ușoară șanțuire.

Două vase sunt de dimensiuni mici, cu suprafața din jurul ornamentelor bine netezită. Situate la distanțe egale, alveolele, cu un contur clar delimitat sunt parțial lustruite în interior (Pl. 46/11) sau păstrează două linii fine, paralele, urme ale instrumentului folosit (Pl. 46/10).

Pe cel de dimensiuni mari (Pl. 46/9) motivul a fost realizat prin ușoara apăsare a lutului cu degetul, ornamentul astfel realizat fiind puțin adânc, cu marginile rotunjite. Lustrul ce acoperă suprafața exterioară cuprinde alveolele și spațiul aproape egal dintre ele.

C1b. Aproape rotunde, adânci, executate pe o porțiune mai mult sau mai puțin îngroșată, ceea ce dă o anumită înălțime marginilor. Executate prin apăsare cu degetul și finisate cu un instrument, sunt plasate în general pe ceramica grosieră. Unul este un vas de mari dimensiuni, cu deschidere largă și pereți groși - 1,5 cm (Pl. 46/13-14, 16), cu alveole mari cu diametrul de 1,3-1,5 cm și o adâncime de 0,7 cm, având bine finisat interiorul cât și spațiul dintre ele îngust, puternic reliefat. Ornamentul, ca și restul suprafeței, este acoperit cu o angobă ce ascunde denivelările și păstrează urme de netezire și porțiuni cu barbotină fină.

Cu o lățime de aproximativ 1 cm și o adâncime de 0,7 cm sunt alveolele ce alcătuiesc brăul unui vas din nivelul inferior (Pl. 46/15), păstrând în interiorul lor, nelustruit, urma unui instrument ascuțit. O angobă groasă, neagră, lustruită, acoperă suprafețele înălțate dintre ele, ceva mai late decât în cazul precedent și zona înălțată din jurul lor.

Pe un alt fragment (Pl. 46/12), cu pereții subțiri și buza lustruită, brăul, ușor înălțat, aflat sub linia gâtului are alveole inegale, prelucrate mai mult în exterior.

C2. Alveole ovale

C2a. Ovale, largi, cu spațiul dintre ele netezit la același nivel cu peretele exterior al vasului. Două astfel de brăuri, unul lat (Pl. 47/2) și unul îngust (Pl. 47/5) au fost realizate pe vase de mici dimensiuni, cel din urmă având alveolele mai adânci, executate cu un instrument. Altele, neregulate, puțin adânci sunt foarte bine încadrate în aspectul general al vasului (Pl. 47/

1), marginile fiind netezite cu o deosebită grijă, iar partea lor superioară lustruită, ca și buza.

Pe un alt fragment sunt ilustrate alveole mai puțin îngrijit lucrate (Pl. 47/4), angoba groasă neacoperind denivelările nefinisate. O linie fin incizată crestează spațiul dintre ele.

C2b. Ovale, largi, executate prin împingerea într-o parte a pastei, ceea ce face ca spațiul dintre ele să fie ușor înălțat. Două astfel de ornamente realizate sub linia incizată ce desparte corpul de gât au un aspect general neîngrijit (Pl. 47/3, 6). Suprafața exterioară a vaselor, acoperită cu angobă subțire păstrează urmele netezirii.

C2c. Ovale, largi, cu spațiul dintre ele în relief, arcuit, prelucrat. Uneori sunt atât de bine prelucrate, suprafața este atât de bine netezită încât nu se vede nici cea mai mică asperitate (Pl. 47/9) sau, în cazul în care ele există, sunt acoperite cu angobă (Pl. 47/8). Alteori (Pl. 47/7, 10) îmbinarea dintre corpul vasului și peretele alveolelor se face denivelat, el fiind înălțat într-o ușoară treaptă.

C2d. Ovale, dispuse orizontal. În afara motivelor în care brăul este alcătuit din alveole verticale, există și altele în care ele sunt așezate orizontal. Pe exemplarul păstrat (Pl. 47/11), forma lor este perfect ovală, cu marginile clar delimitate, realizate cu un instrument.

C3. Alveole înguste, ascuțite la unul din capete sau la amândouă, uneori de formă semilunară.

C3a. Ascuțite la ambele capete, înguste, egale, adânci. Sunt situate la distanțe egale pe vase de mici dimensiuni, iar suprafața dintre ele este bine netezită. Unul dintre brăuri (Pl. 47/12) este plasat în partea superioară a corpului care, la unirea cu buza este mult mai subțire. El este acoperit cu o angobă fină, puțin lustruită. Celălalt (Pl. 47/15) este plasat chiar pe linia gâtului și se prezintă ca și suprafața buzei, puțin lustruit. Corpul este acoperit cu barbotină fină organizată. În interior, alveolele păstrează o incizie, urmă a instrumentului cu care au fost realizate.

C3b. Ascuțite la ambele capete, semilunare. Aflat la îmbinarea buzei, sau chiar deasupra ei, ornamentul este realizat din alveole ascuțite la ambele capete și care de cele mai multe ori sunt semilunare. Partea superioară a motivului este bine netezită, fiind integrată organic bazei buzei, în timp ce în partea lui inferioară spațiul dintre alveole este puțin înălțat față de restul corpului.

Pe două fragmente alveolele înguste sunt adânci, cu o incizie în interior și cu suprafața ce le desparte, evidențiată, dreptunghiulară sau semi-

lunară, de aceeași grosime, acoperită cu angobă fină (Pl.47/16) sau având urme fine de barbotină, ca și buza (Pl. 47/14).

În alte cazuri peretele dintre alveole este triunghiular, cu baza lățită în sus și îngustată în zona corpului. Aceasta se datorează modului de realizare al alveolelor, unghiulare în partea de sus. Spațiul dintre ele, netezit, puțin lustruit în cazul fragmentului ce are buza acoperită cu barbotină (Pl. 48/1) și bine lustruit în cazul celui acoperit cu angobă neagră, lustruită (Pl. 47/13), uneori pare zimțat.

C4. Alveole romboidale executate drepte sau oblic, constituindu-se într-un brâu aflat sub linia gâtului, pe corpul vasului.

C4a. Cu spațiul dintre ele netezit la nivelul suprafeței exterioare a vasului și apoi ușor înălțat și îngustat în zona centrală. Ambele părți sunt triunghiulare. Pe un vas borcan cu buza lustruită (Pl. 48/4) și alveole adânci, triunghiurile din partea superioară sunt accentuate prin lustruire, fiind la fel finisate ca și buza. Un alt exemplar (Pl. 48/2) prezintă alveole plasate oblic ce evidențiază triunghiurile din partea de jos, cu baza pe corpul acoperit cu angobă fină, lustruită. Datorită poziției alveolelor, cele dinspre buză sunt mai înguste.

C4b. Suprafața dintre alveole are o formă piramidală. Îngustată și înălțată în zona centrală, evidențiază către gât fațete triunghiulare ce subliniază și mai mult demarcația dintre cele două părți. În partea opusă ele se ridică în relief pe corpul vasului.

Într-un caz este vorba de un vas de mari dimensiuni, cu pereții groși (Pl. 48/7), ornamentat cu un brâu alveolar acoperit cu angobă neagră lustruită și alveolele mai puțin prelucrate în interior. Tot astfel sunt executate și cele ce se află pe un vas de dimensiuni mai mici (Pl. 48/5), acoperit pe cu barbotină fină. Suprafețele dintre ele, triunghiulare sunt lustruite în partea superioară. Există și exemplare mai puțin finisate cu fața exterioară slab lustruită (Pl. 48/6, 3) sau acoperită cu barbotină aspră (Pl. 48/9).

C4c. Rombice, situate distanțat, spațiul dintre ele fiind fațetat piramidal. Pe un fragment (Pl. 48/8), conturul alveolei este clar trasat și suprafața dintre ele îngrijit prelucrată, nelustruită. Altul (Pl. 48/10) este tot atât de atent executat, acoperit cu un slip fin, puțin lustruit.

C5. Alveole dreptunghiulare, drepte sau puțin arcuite

Spațiul dintre ele este îngust, proeminent. În unele cazuri motivul este asociat cu linii ușor incizate sau cu barbotină organizată.

C5a. Late, aproape pătrate, adânci, cu peretele despărțitor subțire

ușor lățit către bază, bine finisat, nedepășind ca înălțime curbura exterioară a suprafeței vasului. Din cele trei fragmente astfel ornamentate, două (Pl. 48/12, 13) au motivul atent finisat și suprafața exterioară acoperită cu o angobă subțire. În cazul vasului cu o toartă (Pl. 48/12), brâul subliniază trecerea dintre gât și corp, dând volum părții inferioare a vasului.

Deși finisarea interioară a alveolelor constituie o trăsătură caracteristică există fragmente cu ornamentul mai puțin prelucrat (Pl. 48/11).

C5b. Dreptunghiulare, cu latura înaltă verticală sau oblică. Executate într-un mod asemănător cu cu ornamentele prezentate mai sus, nu sunt reliefate față de suprafața vasului. Egale, foarte apropiate, oblice, tăiate aproape dreptunghiular, alveolele ce marchează baza gâtului cilindric sunt dintre cele mai frumos executate (Pl. 49/1).

Alveolele înguste, cu pereții arcuiți ce alcătuiesc brâul situat imediat sub linia gâtului (Pl. 49/3), pe corpul vasului acoperit cu barbotină fină, nu ne oferă aceiași imagine.

C5c. Dreptunghiulare, cu latura lungă verticală, îngustă, arcuită și spațiul dintre ele profilat în formă de paranteză. Ornamentul este continuat pe corpul vasului (Pl. 49/2), cu un altul alcătuit din barbotină organizată în linii paralele.

C5d. Puțin adânci, separate prin mici gurguie aplicate, combinate cu un motiv incizat. Micile proeminențe ce mărginesc alveolele au fost adăugate ulterior (Pl. 49/4). Din dreptul lor pornește câte un mănunchi de linii aproape paralele, zgâriate în angoba cafenie.

C5e. Motiv alcătuit din false alveole. Ele sunt sugerate prin plasarea pe corpul vasului, la distanțe egale, a unor mici gurguie dreptunghiulare. Suprafața dintre ele nu este adâncită ci marcată adesea prin incizii fine (Pl. 49/5).

C6. De formă neregulată, uneori foarte adânci, alteori puțin vizibile Un vas astfel ornamentat (Pl. 49/10) este de dimensiuni mari, cu pereții groși, buza puțin lustruită și corpul acoperit cu barbotină.

Un altul (Pl. 49/9) aparține categoriei ceramicii fine, cu buza acoperită de angobă neagră lustruită. Motivul ornamental este compus din alveole puțin adânci, mai mult sugerate de angoba neagră-cenușie ce le delimitează. El este situat imediat sub linia gâtului, pe corpul vasului cafeniu, foarte bine netezit.

C7. Alveole ovale, late, ștampilate pe o dungă subțire în relief, aplicată pe suprafața vasului

Pe un vas aparținând ceramicii grosiere, sub linia gâtului, angoba, mult îngroșată, sub forma unui brâu a fost ornamentată cu alveole ovale, late,

oblice, ștampilate cu un instrument ce a lăsat o dungă mediană. Suprafața ce le desparte este înălțată, de forma unui trunchi de piramidă (Pl. 49/7).

C8. Crestături realizate cu unghia sau cu un instrument ascuțit_ (obișnându-se motive asemănătoare).

Sunt executate atât pe vase de mari dimensiuni (Pl. 50/2), cât și pe cele aparținând ceramicii fine, cu pereții subțiri (Pl. 50/5). Pe primul fragment sunt drepte, egale, aproape paralele, situate la o distanță constantă una de cealaltă, combinate cu un brâu oblic, puțin înălțat, ornamentat cu alveole mari rotunde (diametrul 0,8 cm). Cel de-al doilea prezintă un motiv realitat din crestături scurte, oblice, distanțate inegal.

D. Alveole, crestături, grupate în unul, două sau mai multe șiruri paralele ce ornamează corpul vaselor.

Motivul este întâlnit atât pe ceramica semifină, cât mai ales pe cea fină de culoare neagră-cenușie, lustruită.

D1. Executate pe brâuri aplicate

A4a1. Rotunde, plasate pe un brâu oblic. Alveole rotunde impriimate pe un brâu aplicat oblic pe corpul unui vas cu jgheab de scurgere (Pl. 49/8), de mici dimensiuni. Realizate diferențiat, ele sunt îngrijit lucrate, acoperite cu un slip fin, negru-cenușiu, ușor lustruit.

D2. Alveole imprimare direct în pasta moale a vasului, cu suprafața dintre ele puternic reliefată

D2a. Dreptunghiulare, marchează linia gâtului, din care se desprind alte șiruri oblice. Alveolele sunt de formă dreptunghiulară, mai mult sau mai puțin adânci, cu spațiul dintre ele îngust, pronunțat. Alcătuiesc un brâu ce marchează linia gâtului (Pl. 49/6), din care, la distanțe aproape egale se desprind și ornamează corpul, linii oblice, executate în același mod.

Pe un alt vas (Pl. 50/1) linia oblică este înlocuită cu două linii paralele ce acoperă, la distanțe egale, pornind din lanțul de alveole ce înconjoară gâtul, două treimi din suprafața vasului.

D2b. Late, distanțate, grupate în două șiruri verticale, depărtate de următorul motiv. Două șiruri apropiate alcătuite din alveole late, distanțate, se află la aproximativ 0,9-1 cm de următorul motiv (Pl. 51/2).

D2c. Semilunare, adâncite, grupate în trei șiruri verticale paralele, apropiate. Spațiul dintre ele este în relief datorită modului în care a fost executat motivul (Pl. 51/1). Au fost grupate în trei șiruri paralele, apropiate. Întrucât pe fragmentul păstrat nu apare decât o singură grupare, putem presupune că se repetă la o distanță ceva mai mare pe corpul vasului acoperit cu angobă neagră, bine netezită, puțin lustruită.

Pe un alt fragment (Pl. 51/3), același tip de alveole alcătuiesc două șiruri paralele ce pornesc oblic spre baza vasului, din dreptul liniei gâtului. Comparativ cu celălalt fragment, singura diferență constatată este că spațiul dintre alveole se prezintă aplatizat, fiind la același nivel cu restul suprafeței, puțin lustruite.

D2d. Crestături semicirculare, fine, adânc imprimate, grupate în două șiruri paralele ce se ating. În funcție de modul în care au fost executate sunt atât în formă de paranteză cât și unghiulare (Pl. 51/5). Fața exterioară a vasului și ornamentul sunt acoperite cu angobă subțire, neagră-cenușie sau cafenie, lustruită. Fragmentele păstrate, nu ne-au permis să stabilim locul unde au fost plasate pe vas și motivul pe care îl creează (Pl. 51/4,6).

E. Alveole, crestături ce ornamează anumite suprafețe.

Vasele astfel ornamentate fac parte din categoria celor fine și semifine a căror culoare este cenușiu-neagră, cenușiu închis, rar cafenie. Ele sunt bine netezite și uneori lustruite. Fragmentele păstrate, de cele mai multe ori de mici dimensiuni, nu permit reconstituirea dispunerii exacte a motivului.

E1. Rotunde, ovale sau semilunare. Lucrate îngrijit, cu spațiul dintre ele bine curățat și netezit nu prezintă denivelări datorate modului de execuție.

E1a. Rotunde, grupate în șiruri paralele apropiate. Fragmentul păstrat aparține ceramicii semifine, cu pereții subțiri (Pl. 51/7). Ornamentul a fost realizat prin apăsare cu degetul în lutul moale, la distanțe aproape egale.

E1b. Ovale, largi, puțin adânci, imprimate oblic în aceeași direcție, grupate în șiruri paralele. Ceramica astfel ornamentată (Pl. 51/8) este semifină, cu pereții subțiri și angobă fină, cenușie, bine lustruită.

E1c. Ovale, largi, adânci, dispuse aleatoriu. Locul unde au fost plasate și ornamentul pe care îl alcătuiesc sunt greu de precizat, căci fragmentele păstrate nu ne indică nici unul din aceste elemente (Pl. 51/9, 10).

E1d. Dreptunghiulare, puțin adânci, uneori cu colțurile rotunjite, grupate în șiruri oblice apropiate. Suprafața exterioară acoperită cu o angobă cenușiu-neagră, aspră este foarte bine netezită (Pl. 51/11, 12).

E1e. Dreptunghiulare, înguste, adânci, alcătuiesc șiruri verticale. Sunt lungi și adânci, cu spațiul dintre, lat de cca. 0,3 cm (Pl. 51/13), aplatizat.

E1f. Ovale, ascuțite, uneori rombice, adânci, inegale, aranjate în șiruri oblice apropiate. De cele mai multe ori alcătuiesc șiruri oblice apropiate, în care alveolele sunt dispuse una sub alta, ca într-un lanț. Traseul lor este uneori drept, alteori sinuos sau cu bifurcații. Peretele despărțitor se prezintă mai lat, tăiat drept și netezit în partea superioară. Ornamentul,

acoperit cu angobă neagră-cenușie, aspră se întinde pe întreaga parte bombată a corpului vaselor. El pare a fi avut în interior o substanță albă sau colorată (Pl. 51/14-16).

E1g. Semilunare, înguste, puțin adânci, verticale și orizontale. Un brâu alcătuit din alveole verticale, ovale, largi, se află sub linia gâtului, după care urmează alveole semilunare orizontale, înguste, arcuite, înșirate una sub alta, alcătuint șiruri puțin oblice (Pl. 51/17).

E1h. Semilunare, înguste, ascuțite, puțin adânci, ce formează triunghiuri. Sunt aranjate în șiruri ce alcătuiesc triunghiuri dispuse în planuri diferite (Pl. 51/18). O angobă subțire, aspră, neagră-cenușie, foarte bine netezită acoperă întreaga suprafață.

E1i. Poligonale, de formă nedefinită, puțin adânci, completate cu creștături realizate cu unghia. Sunt dispuse în șiruri ce par a cuprinde o bună parte din corpul vasului (Pl. 52/1). Ornamentul, acoperit cu angobă neagră-cenușie nu este lustruit, spre deosebire de buza vasului care îi urmează în partea superioară.

E2. Alveole rotunde, ovale, semilunare sau pătrate. Au fost realizate prin împingerea lutului moale într-o parte. Acesta nu a fost îndepărtat ci s-a adunat sub formă semilunară sau s-a profilat într-un relief, subțire, dreptunghiular.

E2a. Ovale, largi, situate distanțat. Organizate în șiruri aproape paralele, se află la o distanță de cca. 0,7 cm unul de altul. Fragmentele pătrate (Pl. 52/2, 3), aparținând probabil aceluiași vas evidențiază pe suprafața dintre ornamente, urme fine ale unghiei. Sunt acoperite cu angobă cafenie, ușor lustruită.

E2b. Motiv alveolar combinat cu un motiv incizat. Ornamentul alveolar, asemănător cu cel de mai sus, acoperit cu o angobă neagră, ușor lustruită este completat cu un motiv incizat alcătuit din două linii congruente și una sau mai multe aproape paralele cu prima (Pl. 52/5- 6).

E2c. Șir din alveole ovale, orizontale combinat cu șiruri verticale semilunare. Sub linia gâtului se află un șir alcătuit din alveole ovale, distanțate, ce o subliniază. La o distanță de cca. 0,6-0,8 cm de acesta sunt altele înguste, aproape semilunare, organizate în șiruri verticale, ce par a se grupa câte două, datorită spațiului mai mare ce le desparte de următoarele (Pl. 52/7). Angoba subțire, cenușiu-neagră este pe alocuri lustruită.

E2d. Ovale, largi, aproape pătrate, grupate în două șiruri paralele apropiate. Suprafața dintre ele este în relief, uneori netezită. Apropiate,

așezate în două șiruri paralele orizontale sunt despărțite printr-un spațiu de cca. 0,7 cm de următoarele. Multe au câte o incizie fină, verticală, la capătul opus suprafeței reliefate (Pl. 52/8).

E2e. Alveole dreptunghiulare, puțin adâncite, grupate în șiruri apropiate. De dimensiuni diferite, grupate în șiruri apropiate sunt mărginite de un perete despărțitor, subțire, bine reliefat. Suprafața exterioară prezintă o angobă neagră-cenușie, pe alocuri lustruită (Pl. 52/4).

E2f. Semilunare, ordonate în șiruri verticale și orizontale, apropiate. Cu partea în relief semilunară sau triunghiulară, acoperă suprafața bombată a vaselor. Fragmentul păstrat (Pl. 52/10) este acoperit cu o angobă brun-cenușie, lustruită uneori chiar și în zona ornamentului.

E2g. Semilunare, cu suprafața dintre ele ușor înălțată. Ornamentul este constituit din alveole semilunare, de cele mai multe ori triunghiulare (de forma unui triunghi dreptunghic), cu latura oblică arcuită (Pl. 52/15) și suprafața dintre ele ușor înălțată.

E2h. Semilunare și poligonale neregulate, apropiate. Alveolele, așezate în șiruri nedistanțate, pe maxima rotunjime a unui vas, prezintă suprafața dintre ele netezită sau profilată. În spațiul neornamentat angoba cafenie este lustruită (Pl. 52/9).

E3. Crestături realizate cu unghia sau cu un instrument, obținându-se un decor asemănător. Apar îndeosebi pe ceramica cafenie-cenușie, semifină și mai rar pe cea fină, lustruită. Spațiul dintre ele nu prezintă nici cea mai mică proeminență, fiind foarte bine îndreptat.

E3a. De dimensiuni mari, adânci, distanțate. Nu se poate preciza exact ornamentul, deoarece fragmentele păstrează doar un șir (Pl. 52/20, 12) sau, cel mult, începutul celui alt (Pl. 52/17).

E3b. De dimensiuni mari, adânci, apropiate, grupate în șiruri. Realizate întocmai ca cele prezentate mai sus, apropiate sunt organizate în șiruri paralele, situate distanțat (Pl. 52/14).

E3c. De dimensiuni mici, adânci, situate mai mult sau mai puțin spațiat. Deși se păstrează un singur șir și o parte din celălalt, ornamentul ar putea să acopere o porțiune mai mare din corpul vasului cu pereți subțiri, acoperiți cu angobă cenușie, lustruită (Pl. 52/11)

F. Proeminente alungite și butoni alveolați

Sunt accesoriile ale ceramicii semifine și fine, îngrijit lucrate, uneori lustruite, alteori acoperite cu barbotină. Predomină culoarea negru-cenușiu și cenușiu închis, cea cafenie este mai rară. Atât proeminențele, cât și butonii

sunt realizați separat și apoi lipiți pe corpul vaselor, anume scobit înainte de aplicarea angobei, de obicei groasă.

F1. Proeminențe alungite ornamentate cu alveole. Rolul lor este pur decorativ și ca formă sunt lungi, dreptunghiulare, îngustate către capetele rotunjite. În zona centrală ele sunt mai profilate și, pe măsură ce ne apropiem de capete, grosimea lor scade, încercând să se topească în suprafața peretelui.

F1a. Ornamentate cu alveole rotunde, mari, adânci, apropiate, ce se micșorează în funcție de spațiul pe care îl au la dispoziție. Nici unul dintre fragmente nu a păstrat proeminențele în întregime, cea mai lungă fiind de 5,5 cm și cea mai scurtă de 4,8 cm. Trei sunt plasate pe corpul vaselor (Pl. 50/2, 52/19, 21), dintre care două pornesc din dreptul liniei ce marchează gâtul și continuă oblic pe corp (Pl. 50/2, 52/19). Suprafața exterioară a unui vas este acoperită cu barbotină fină, netezită, iar a celuilalt cu angobă neagră, groasă, puternic lustruită.

Pe un alt fragment (Pl. 52/18), ea se află în apropierea fundului, la cca. 1,7 cm de acesta, fiind aproape paralelă cu el. Și în acest caz suprafața vasului este acoperită cu o angobă groasă, cenușiu-neagră, lustruită.

F1b. Spațiul dintre alveole este mare. Proeminența alungită, fragmentară (6,5 cm lungime și 0,8 cm înălțime), ornamentată cu alveole distanțate (1,3-1,7 cm) este acoperită cu o angobă groasă, neagră, puțin lustruită (Pl.52/16).

F1c. Alveole rotunde, mici, puțin adânci, situate distanțat. Puțin reliefate, proeminențele sunt plasate drept sau oblic pe corpul vaselor, suprafața păstrată având o lungime de 3-4 cm și o grosime de 0,4-0,5 cm.

Unul (Pl. 52/13) are suprafața exterioară acoperită cu o angobă bine netezită, cafenie, celălalt (Pl. 53/4) etalează o barbotină fină, puțin diferențiată.

F2. Butoni alveolați. Au apărut pe ceramica realizată din pastă semi-fină și fină. În general sunt alungiți, turtiți pe verticală, cu lungimi variabile. Cel mai scurt (Pl. 53/2) este lat (4,3 x 3 cm) și alveolele sunt tăiate puțin oblic. Angoba exterioară groasă evidențiază urme de netezire și numai pe alocuri este lustruită.

Dintre butonii lungi, unul (Pl. 53/4) fragmentar (5,5 cm), aplatizat (1,1 cm) este ornamentat cu alveole adânci, tăiate pe toată lățimea lui (2,2 cm). Celălalt tot fragmentar (6,5 cm) (Pl. 53/1), proeminent (2,2 cm), îngust (1,5 cm) prezintă alveole rotunde, adânci, apropiate. Se îngustează din partea centrală către margini (0,7 cm), suprafața lui fiind în parte acoperită cu angobă groasă, neagră, lustruită.

Un fragment (Pl. 53/3) de secțiune ovală, ușor arcuit pare a reprezenta un buton ce nu a fost încă aplicat. Pe marginea îngustată sunt alveole ovale, mai puțin adâncite. Piesa are o înălțime de 2,4 cm și o grosime de 1,5 cm, acoperită cu angobă cafenie, lustruită în proporție de două treimi pe una din fețe. Celelalte suprafețe nu sunt lustruite și netezirea este mai puțin îngrijită. Probabil că această parte se prindea în suprafața vasului

NERVURI MAI MULT SAU MAI PUȚIN RELIEFATE

Nervurile mai mult sau mai puțin reliefate au fost aplicate pe suprafața vasului înaintea angobei și etalează motive uneori puternic lustruite, mult mai bogate comparativ cu cele ale altor tehnici de ornamentare. Frecvente îndeosebi în nivelul superior, ele marchează ceramica fină și semifină de culoare neagră, neagră-cenușie, mai rar castanie și cafenie, întâlnită cu precădere în nivelul inferior. Efectul deosebit pe care îl produce îmbinarea dintre ornament și lustruire este puternic evidențiat în cazul canelurilor și al pliseurilor. Ca principale motive întâlnim liniile paralele sau oblice, unghiulare, curboliniare sau combinate.

A. Nervuri mai mult sau mai puțin reliefate ce ornamentează străchinile

Prin forma lor, străchinile impun motive decorative diferite de cele ale vaselor cu gât, ceea ce ne-a determinat să le tratăm separat. Predomină ceramica de culoare neagră, neagră-cenușie, lustruită.

A1. O singură nervură sau două situate distanțat în exteriorul buzei. Ele sunt mai mult sau mai puțin proeminente și se repetă la distanțe variabile.

A1a. Verticală, proeminentă, păstrează aceeași lățime și înălțime pe toată lungimea ei. Ea se evidențiază puternic pe suprafața exterioară a buzei unei străchini (Pl. 54/1), acoperită cu angobă groasă, brun-neagră, foarte bine lustruită. Este de presupus că distanța până la următoarea nervură este ceva mai mare, căci aceasta nu apare pe cei 2,7 cm cât sunt până la capătul fragmentului.

A1b. Verticală, foarte puțin pronunțată. Pe un singur fragment (Pl. 54/2) se păstrează o astfel de nervură, lată de cca. 0,5 cm, atât de mult aplatizată încât apare aproape ca o simplă denivelare a suprafeței exterioare a buzei. Înălțimea ei scade de la bază către margine unde se pierde cu totul în grosimea angobei groase, cenușiu-cafenie, pe alocuri lustruită.

A1c. Oblice, situate distanțat. Sunt mai puțin proeminente, ușor aplatizate, situate la o distanță mai mică una față de cealaltă (2,3 cm). Suprafața exterioară este acoperită cu angobă subțire, cafeniu-cenușie, bine netezită, nelustruită (Pl. 54/3).

A1d. Oblice, puternice, grupate câte două. Un astfel de ornament este alcătuit din nervuri apropiate (1,4 cm) paralele, care se arcuiesc ușor spre gura străchinii, îngustându-se (Pl. 54/4). O altă grupare nu mai apare pe fragmentul păstrat, ceea ce ne facem să credem că ea se repetă la distanțe mai mari. Întreaga suprafață, inclusiv nervurile au fost acoperite cu o angobă groasă, cafeniu-cenușie, cu o strălucire deosebită datorată lustruirii puternice.

A2. Nervuri verticale situate pe partea bombată a buzei străchinilor tronconice. Apar pe două vase, unul cenușiu închis și altul cafeniu, bine netezite, cu urme de lustruire. Pe unul dintre ele (Pl. 54/5), ornamentul se repetă la o distanță mai mică (2,3 cm), iar pe celălalt (Pl. 54/6) este plasat distanțat (fragmentul păstrează doar o singură nervură). Aceasta din urmă prezintă pe corp două perforații rotunde (1 cm), situate la 2,3 cm una față de alta, folosite pentru agățatul vasului.

A3. O nervură orizontală subliniază umărul unei străchini. Aceasta delimitează în exterior buza de corpul ușor arcuit al unei străchini tronconice de mici dimensiuni (Pl. 54/7). Marginea interioară a buzei este marcată printr-o ușoară îngroșare. Rotunjită, bine definită, fără a fi puternic reliefată, nervura este acoperită, ca și restul suprafeței, cu o angobă neagră-cenușie, lustruită.

A4. Nervuri oblice, scurte, situate pe umărul străchinilor. Alcătuiesc un brâu dispus în dreptul zonei de îmbinare a buzei, ușor aplecată către interior, accentuând și mai mult partea bombată a corpului.

Două vase de acest tip, identice ca formă se diferențiază prin înălțimea buzei (Pl. 54/8, 10). Confeționate dintr-o pastă moale sunt acoperite cu o angobă groasă, cafenie și cafeniu-cenușie, atât de bine lustruită încât reflectă puternic lumina. Ornamentul, plasat în zona umărului a fost realizat prin aplicarea unei dungi din lut, rotunjită în partea superioară și netezită în cea inferioară, ca o continuare perfectă a corpului, modelat drept. Astfel a fost îngroșată suprafața dinaintea buzei și în acest spațiu au fost create nervuri scurte, ușor arcuite la capete, bine reliefate, puțin distanțate (0,3 cm).

A5. Nervuri aflate pe corpul străchinilor

A5a. Arcuite sau combinații de nervuri drepte cu arcuite. Pe o străchină tronconică (Pl. 54/9) motivul este dispus sub forma a două arce de cerc, situate în același plan. Unul se află în apropierea buzei (0,2 cm) vizibil mai mult datorită umbrelor pe care le face lumina pe angoba neagră, groasă, lustruită. Celălalt, situat la o oarecare distanță (2,5 cm) este ușor înălțat, îngust și prezintă urme fine ale unghiei.

Fragmentul nu ne permite să reconstituim motivul. Există posibilitatea ca ornamentul să se repete și în partea superioară a vasului. El este acoperit cu o angobă groasă, neagră – cenușie, bine netezită, puțin lustruită.

O altă strachină, cu pereții groși și buza diferențiată, ușor evazată, (Pl. 54/12) aparține categoriei ceramicii fine, fiind acoperită cu o angobă groasă, cafenie, bine lustruită. Subțire, puțin proeminentă, o nervură subliniază umărul vasului și din imediata ei apropiere pornește alta cu un traseu curboliniar, ce se distanțează de prima, arcuindu-se apoi spre baza vasului.

A5b. Paralele, plasate oblic. Puțin reliefate se află la cca. 1 cm. distanță una de alta și acoperă corpul unei străchini cu buza ușor trasă către interior, pornind de pe linia de îmbinare. Sunt situate în dreapta unei tortițe orizontale, perforată vertical. Exteriorul, acoperit cu o angobă neagră-cenușie este puternic lustruit (Pl.54/11).

B. Nervuri paralele și unghiulare

Pornind de sub linia gâtului ornamentează aproape în întregime partea bombată a vaselor negre, negre-cenușii, mai rar brune și cafenii. Nervurile paralele, drepte, ușor arcuite sau oblice se continuă de multe ori cu cele unghiulare, alcătuind motive compuse.

B1. Paralele, drepte sau ușor arcuite. În funcție de modul în care sunt ordonate se împart în mai multe categorii.

B1a. Paralele, apropiate, drepte sau ușor arcuite. Distanțele dintre ele sunt mici astfel încât două nervurile sunt plasate la cel mult 2 cm. una față de cealaltă. Un fragment (Pl.56/4) acoperit cu un slip gros, negru, puternic lustruit, are ornamentul format din nervuri ce au distanța dintre ele egală cu lățimea lor (0,2 cm.). El provine din partea bombată a unui vas, acoperit probabil în întregime cu un astfel de motiv.

În unele cazuri nervurile sunt aplatizate și se disting cu greu sub angoba subțire, cenușiu – închisă, slab lustruită (Pl. 55/6). Puțin evidențiate sunt și cele ce acoperă partea bombată a unui vas (Pl. 55/4) cu pereții subțiri și exteriorul cu slipul atacat de aciditatea solului, ceea ce a estompat lustruirea. Nervurile aflate în dreptul toartei se ascuiesc mult și se apropie la baza ei.

B1b. Paralele apropiate, ușor arcuite, combinate cu suprafețe lustruite. Mai puțin proeminente, ușor apropiate în dreptul liniei gâtului, acoperă întregul corp al vasului (Pl. 55/5). Ele delimitează suprafețe acoperite

cu o angobă cenușiu închisă, prelucrată diferit. Cea aspră, bine netezită, alternează cu alta foarte puternic lustruită, ceea ce imprimă un alt volum imaginii exterioare a vasului.

B1c. Plasate distanțat (între 2,5-6,5 cm). Ornamentele se circumscriu în marea lor majoritate limitei inferioare a acestui interval. Fragmentele păstrate aparțin atât unor vase de mici dimensiuni din categoria ceramicii fine și semifine, cât și unor vase mari, cu pereții groși.

Două fragmente aparținând aceluiași vas (Pl. 55/8, 9), de mari dimensiuni, realizat dintr-o pastă fină, cu o angobă neagră – cenușie, foarte lustruită, are un motiv realizat din nervuri puternice situate la distanțe mari (6,6 cm.).

Pe un alt fragment (Pl. 55/10), confecționat dintr-o pastă moale ce conține mult nisip și pietricele, nervurile sunt puternic reliefate. Acoperite cu o angobă groasă, cenușiu – închisă, bine netezită, puțin lustruită sunt mai puțin finisate decât cele ale exemplarului de mai sus.

În alte cazuri tratarea suprafeței exterioare a nervurilor este superficială, comparativ cu restul corpului (Pl. 55/11). Ele sunt de grosimi variabile, cu aspect exterior aspru și poros, în timp ce restul suprafeței este acoperit cu un slip gros, cafeniu – cenușiu, bine netezit, puțin lustruit.

Un vas de dimensiuni mijlocii (Pl.55/3) prezintă nervuri plasate perpendicular pe linia gâtului. Reliefurile lor rotunjite sunt acoperite cu o angobă groasă, neagră, lustruită. În mod asemănător pare a fi fost prelucrată partea superioară a unui ornament, situat pe burta unui vas (Pl. 55/2) confecționat din pastă moale cu pietricele, puțin lustruit. Corpul este profilat față de gât. Fragmentul nu permite decât reconstituirea parțială a ornamentului.

Există și nervuri mai puțin pronunțate ilustrate printr-un fragment (Pl. 55/7) aparținând unui vas cu un slip cafeniu, subțire, bine lustruit.

B1d. Verticale, puțin arcuite, grupate câte două și despărțite de cea de-a treia printr-un spațiu mai mare. Acest motiv se află pe burta unui vas brun-cenușiu (Pl. 56/1), în dreapta unei toarte perforată vertical și este compus din nervuri puternic reliefate. O angobă brună acoperă nervurile și spațiul dintre ele. Peste aceasta, în jumătatea superioară a suprafeței a fost aplicată o vopsea neagră, transparentă. Nervura din imediata apropiere a toartei este ruptă la ambele capete. Cealaltă, mai apropiată are capătul inferior arcuit către cea de-a treia și pierdut în suprafața vasului. Aceasta din urmă se află la dublul distanței dintre cele două și, deși este ruptă la ambele capete are cea mai mare lungime.

Un ornament ce pare asemănător prezintă două nervuri grupate, situate la 1,9 cm una de alta, iar cea de-a treia este doar presupusă, întrucât ea nu

apare pe spațiul ce le urmează, lat de 3,5 cm. (Pl. 56/2). Mai puțin pronunțate, ele sunt acoperite cu o angobă groasă, neagră, lustruită.

Alt fragment (Pl.55/1) prezintă partea superioară a unui motiv alcătuit din două nervuri apropiate (0,9 cm), distanțate la cca. 1,5 cm de cea de-a treia sau de altă grupare. Puternic reliefate, cele apropiate sunt despărțite prin suprafețe semiadâncite care, în partea superioară sunt ogivale. Întreaga suprafață este acoperită cu o angobă fină, neagră, atât de bine lustruită încât la lumină primește o strălucire deosebită.

B2. Nervuri oblice. Sunt păstrate pe fragmente aparținând ceramicii fine cu angobă neagră, foarte bine lustruită, dar există posibilitatea să apară și pe alte categorii ceramice.

Pornesc de sub linia gâtului și se lătesc ușor spre partea inferioară (Pl.56/3). Situate la 1,3 cm una de alta, aranjate aproape paralel, puțin reliefate, nervurile nu prezintă lustruirea puternică întâlnită în spațiul dintre ele, negru – cenușiu. O singură nervură este mai depărtată (2 cm), ceea ce ne face să credem că s-a încercat prin distanțări gruparea în registre a motivului.

În alte cazuri (Pl. 56/5) sunt puțin proeminente, înguste, distanțate, la fel de bine lustruite ca și spațiul care le separă.

B3. Paralele, foarte puternic reliefate. Realizate sub formă formă semicilindrică, cu o înălțime de 0,3 cm. se detașează printr-un relief puternic pe suprafața vasului (Pl. 59/14). După aplicare au fost acoperite cu o angobă groasă, neagră, lustruită mai intens în spațiul dintre ele.

B4. Nervuri unghiulare, formate prin bifurcare. În majoritatea cazurilor sunt vase de mari dimensiuni, realizate din pastă fină, având în exterior o angobă neagră, lustruită. Fragmentele păstrate aparțin mai multor vase, fiecare dintre ele ilustrând un alt tip de ornament.

Unul (Pl. 56/6) este format dintr-o nervură ce pornește de sub linia gâtului, și se înalță treptat fără a deveni foarte proeminentă. Urmând un traseu oblic, după 2,5 cm se bifurcă și cele două ramificații, atât cât se păstrează, sunt lungi (6,5 cm).

Un fragment (Pl. 56/9), provenit din zona centrală a corpului, are un triunghi în relief în dreapta căruia se profilează, la o distanță de cca. 1,7 cm, nervuri ce se apropie ușor către partea superioară. La fel de proeminente sunt nervurile ce formează un motiv compus dintr-un unghi ascuțit și o nervură situată la o distanță mai mare (Pl. 56/8). Fiind doar o porțiune dintr-un vas nu ne putem da seama dacă este într-adevăr o nervură sau o parte dintr-un alt motiv unghiular.

Și mai puțin reliefat este un ornament alcătuit dintr-o nervură lată (0,9

cm), aplatizată, oblică, ce pare a se îmbina în unghi ascuțit cu alta abia schițată (Pl. 56/7). Suprafața, ce păstrează urme ale netezirii, a fost lustruită.

Alt ornament aproape aplatizat este alcătuit dintr-o nervură orizontală ce pornește de sub baza unei toarte (fragmentară) și se continuă paralel cu linia gâtului pe corpul vasului (Pl.56/10) acoperit cu o angobă groasă, cafenie, lustruită. Din aceasta, în dreptul toartei se desprinde o nervură oblică descriind un unghi ascuțit. Paralel cu ea la cca. 0,7 cm se află o alta, sesizabilă mai mult prin diferență de culoare.

Pe partea puternic bombată a unui vas (Pl.56/11) cu pereții subțiri și o angobă neagră – cenușie, lustruită se află nervuri oblice și unghiulare. Două se întâlnesc în unghi ascuțit și, la distanțe egale, se află două nervuri oblice, despărțite în partea superioară printr-o șanțuire ogivală.

B5. Fragmente ce păstrează o singură nervură, fără a se putea defini ornamentul. Ea poate fi verticală, orizontală sau oblică. Cu excepția vaselor mari, cafenii, acoperite cu barbotină sau doar netezite, celelalte sunt lustruite. Patru dintre ele (Pl. 57/1-4), verticale, ușor arcuite, pornesc de pe linia gâtului sau din imediata ei apropiere și sunt puțin reliefate. Cu siguranță sunt completate de alte nervuri situate distanțat.

Alta (Pl. 57/5), orizontală, aproape paralelă cu linia gâtului este executată pe un vas din pastă cafenie, cu angobă groasă, foarte bine lustruită.

Alteori nervura prezintă o serie de denivelări pe parcursul traseului oblic sau drept, fiind acoperită cu o angobă subțire, nelustruită în timp ce restul corpului este pe alocuri lustruit.

Pe vase de mari dimensiuni, cu pereții groși (cca. 1-1,3 cm) ele sunt puternic înălțate. Datorită stării fragmentare nu se poate spune dacă sunt horizontale sau verticale și ce motiv alcătuiesc (Pl. 57/6-7).

C. Nervuri curboliniare

Alcătuiesc motive pe partea bombată a vaselor cu gât și a capacelor. De cele mai multe ori sunt puternic lustruite, fiind unul dintre cele mai spectaculoase ornamente. Etalate pe vase negre-cenușii, mai rar brune sau cafeniu-brune, realizate din pastă fină, cu pereții subțiri sau groși, ele sunt prezente atât în nivelul superior, cât și în cel inferior.

Starea fragmentară a materialului ne-a permis doar o reconstituire parțială a ornamentului. De aceea, în realizarea tipologiei acestui motiv am pornit de la cel mai complex către cel mai simplu.

C1. Spirală pe burta vasului, combinată cu nervuri. Fragmentul (Pl. 57/10) păstrează o parte a gâtului cu deschiderea largă și o toartă ce unește

mijlocul acestuia cu partea bombată a corpului. Spirala din zona centrală, aplatizată vertical este completată cu trei nervuri: două flanchează toarta și pornesc de pe linia gâtului, iar cea de-a treia se continuă exact sub ea. Egale ca grosime, puțin rotunjite, ele sunt clar delimitate. Distanța dintre nervurile verticale (2 cm) se îngustează ușor către bază. Un alt fragment (Pl. 57/9), ce ar putea să aparțină aceluiași vas, prezintă pe gât caneluri fine, ca niște raze, de o parte și alta a toartei. În centrul ei este plasată o alveolă mică, puțin adâncă. Pe acest vas de dimensiuni mijlocii, cu pereții subțiri, acoperiți cu angobă neagră, puternic lustruită, motivul ornamental poate continua și pe partea opusă suprafeței păstrate.

Foarte bine definit este ornamentul de pe o amforă neagră, puternic lustruită (Pl. 57/8). El constă dintr-o spirală aplatizată pe orizontală cu deschiderea pe linia gâtului. De aici pornește o altă nervură ce flanchează toarta.

O altă spirală a fost realizată pe un vas de mari dimensiuni (Pl. 58/1), acoperit cu angobă castanie, peste care, pe anumite suprafețe, în special în afara ornamentului a fost aplicată o vopsea neagră. Datorită stării fragmentare nu putem reconstitui în întregime motivul. Două nervuri arcuite, aproape paralele cu spirala, își au clar începutul pe șanțuirea ce subliniază gâtul. Una pornește puțin oblic și, după ce descrie un unghi obtuz, își urmează traseul pe verticală, păstrând aceeași distanță față de cealaltă. Aceasta din urmă se îngustează către zona gâtului și se pierde în suprafața vasului. În exteriorul zonei ornamentate urmează o porțiune relativ mare (5 cm) acoperită cu angobă lustruită. Motivul ar putea fi o spirală cu deschiderea spre partea superioară.

Pe un vas de dimensiuni mijlocii (Pl. 58/2), o incizie fină marchează linia gâtului. Una din nervurile în formă de arc de cerc îi este tangentă, iar cealaltă, concentrică se află la cca. 1 cm de prima. În dreapta acesteia (la 1,4 cm), de pe linia gâtului pornește o nervură ce pare a avea un traseu vertical. Ductul exact al motivului este greu de definit, dat fiind faptul că suprafața păstrată nu este foarte mare. Un alt fragment (Pl. 58/3), ce reprezintă o porțiune din partea inferioară a vasului ce se profilează unghiular către bază, pare a continua acest motiv. Ea păstrează două nervuri paralele (1,5 cm), arcuite, lustruite, distanțate egal de cea de-a treia. Prin alăturarea celor două părți, care prin grosimea pereților, curbura profilului, culoarea și lustruirea exterioară pot constitui un ansamblu, ornamentul este alcătuit din cel puțin două cercuri concentrice (dacă nu cumva este o spirală) încadrate de una sau mai multe nervuri ce pornesc de pe linia umărului și se termină în partea inferioară a părții bombate.

C2. Spirale duble aflate în planuri diferite, tangente. Sunt prezente pe un fragment provenit dintr-un vas de mari dimensiuni (Pl. 58/5), cu pereții subțiri și angobă neagră, lustruită. Peretele vasului este în relief în zona în care este plasată nervura comună. Nervurile sunt aplatizate, rotunjite, cu partea superioară de multe ori nelustruită.

C3. Spirale așezate una după alta. Împodobesc partea superioară a unui capac cu două urechiușe perforate vertical (Pl.58/7). Motivul de forma literei S, puternic contorsionat, se repetă imediat după terminarea primului. Suprafața exterioară și nervurile pronunțate au fost acoperite cu o angobă groasă, cenușiu – închisă, cu pete cafenii.

C4. Nervuri curboliniare paralele. Fac parte dintr-un ornament complex ce poate fi o spirală sau cercuri concentrice, cu o anumită porțiune tangentă către linia gâtului. Fragmentele păstrate provin de la vase de dimensiuni mici și mijlocii, de culoare neagră, neagră – cenușie, puternic lustruite. Pe un vas de mici dimensiuni (Pl. 58/8), motivul este format din nervuri înalte, ușor rotunjite, cu suprafața lor superioară nelustruită și spațiile dintre ele bine lustruite. Nervura, ce urmează linia gâtului, se arcuiește ușor, iar cealaltă, paralelă cu ea se distanțează îndreptându-se spre bază.

Același traseu al ornamentului, surprins mai mult în desfășurarea lui pe corpul vasului decât în apropierea gâtului, caracterizat printr-o deschidere largă a cercurilor concentrice, este prezent atât în stratul inferior cât și în cel superior. Pe un fragment (Pl. 58/11), cele două nervuri arcuite, înguste, proeminente, sunt acoperite cu o angobă subțire ceea ce le conferă un aspect exterior aspru, poros, contrastând cu suprafața dintre ele cenușie, lustruită. Rotunjite, puțin înalte, acoperite cu o angobă groasă, neagră, bine lustruite ca și restul suprafeței, ele documentează, pe un alt exemplar (Pl. 58/4) tipul ceramicii fine, îngrijit lucrate.

Există exemplare cu ornamentul și mai puțin definit. Pe un fragment cu pereții groși (Pl. 58/6) ele sunt apropiate (1,5 cm), paralele și au o anumită curbură. După cca de-a doua urmează o suprafață relativ mare (5,3 cm) fără nici un ornament. Puternic reliefate, ascuțite, sunt acoperite cu angobă neagră-cafenie, lustruită.

Un alt vas de dimensiuni mari (Pl. 58/10), cu pereții groși (1,5 cm) păstrează în apropierea unei toarte (este marcat numai locul acesteia) două nervuri paralele, arcuite, distanțate (3,2 cm). Ele sunt puțin reliefate, mai ales cea din apropierea toartei, traseul lor fiind mai mult schițat prin culoare. Angoba exterioară groasă, cafeniu – brună este lustruită.

O piesă de mici dimensiuni (Pl. 58/9), fragmentară, cu partea superioară de formă dreptunghiulară și cu interiorul concav, continuată cu o frântură dintr-un perete plasat aproape în unghi drept a fost ornamentată cu două nervuri paralele (0,5 cm distanță) ce alcătuiesc un motiv elipsoidal, concentric, puternic reliefat pe suprafața neagră-cenușie, lustruită.

Fragmentele cu două nervuri arcuite, distanțate, puțin reliefate (Pl. 59/2, 8) și altele cu una singură (Pl. 59/1, 3 – 4, 6 - 7) mai mult sau mai puțin reliefate, ne oferă și mai puține detalii despre ornament.

C5. Un cerc ce se poate constitui ca un motiv de sine stătător. Este un ornament izolat, prezent pe un singur fragment (Pl. 59/5) acoperit cu angobă neagră, cu multă mică, foarte bine netezită. Conturul său, cu o lățime de 0,5 cm este aplatizat, iar diametrul interior măsoară 2,2 cm.

D. Șanțulețe lustruite

Înguste dar și foarte late ornamentează burta vaselor negre, cenușii și mai rar a celor cafenii.

D1. Înguste, verticale, aproape egale ca lățime cu suprafața dintre ele. Păstrate pe un fragment de mici dimensiuni (Pl.59/11) sunt acoperite cu o angobă groasă, neagră, foarte bine lustruită.

D2. Înguste, verticale, cu spațiul dintre ele de dimensiuni diferite. Șanțulețele păstrează aceeași lățime în timp ce porțiunea dintre ele se lățește sau se micșorează, fără a se putea preciza dacă s-a urmărit realizarea unui motiv anume (Pl. 59/12). În exterior angoba cafenie, subțire este pe alocuri lustruită.

D3. Verticale, foarte late. Sunt foarte late, iar spațiul dintre ele este de cca. 1,5 cm. Pe suprafața păstrată, lată (1,2 cm) nu se vede cealaltă latură a șanțulețului. Puțin adânci sunt acoperite cu o angobă neagră – cenușie, lustruită.

D4. Oblice. S-au păstrat pe un fragment din maxima rotunjime a unui vas (Pl. 59/15), sub baza torții (fragmentară). Datorită faptului că suprafața ocupată de ornament este redusă, nu reiese clar la ce distanță se repetă aceste șanțulețe și nici nu se poate determina traseul lor. Angoba exterioară neagră este foarte bine lustruită.

E. Nervuri cu puncte incizate, alveole, creștături

Ele înfrumusețază vasele de dimensiuni mari aparținând categoriei ceramicii fine, de culoare neagră. Punctele incizate, alveolele, creștăturile de pe suprafața nervurilor sunt încrustate cu o substanță albă ce evidențiază și mai mult traseul lor pe suprafața puternic lustruită. Disponerea lor pe corpul vasului le împarte în mai multe grupe.

E1. Verticale sau oblice, ce pornesc de la baza gâtului

E1a. Verticale. Pe un vas de dimensiuni mari (Pl. 61/2) ea este verticală, ușor arcuită și începe de pe linia gâtului, unde este marcată printr-un triunghi din puncte incizate, cu baza în sus și vârful înglobat în șirul ce urmează nervura. Repetarea motivului se face la o distanță mai mare de 5 cm cât este pe fragmentul păstrat.

E1b. Oblice. Două nervuri scurte (1,5 cm), oblice se află pe partea bombată a unui vas de dimensiuni mici (Pl. 61/5). Ele sunt foarte puțin înălțate, traseul lor fiind vizibil datorită celor trei puncte incizate care le subliniază și se situează la 2,2 cm distanță, una fiind mult mai oblică decât cealaltă, aproape dreaptă.

E1c. Îmbinate unghiular. Un brâu puțin reliefat subliniază maxima rotunjime, în dreapta unui buton (Pl. 61/8). Nervuri oblice pronunțate, situate la distanțe mari se îmbină în unghi ascuțit cu aceasta.

E2. Orizontale. Starea fragmentară a ornamentului, situat pe partea bombată a vaselor (Pl. 61/1, 4), nu ne dă posibilitatea să vedem exact motivul sau dacă acesta îmbracă alte forme în restul suprafeței.

E3. Motive curboliniare

E3a. Elipse concentrice sub nervura ce marchează gâtul. Linia gâtului (Pl. 61/11) este marcată de un șir de puncte incizate și în imediata lui apropiere, într-o anumită zonă, despărțite de acesta numai prin grosimea nervurii, se află pe orizontală două elipse concentrice. La 2,5 cm de cea exterioară se mai află una, paralelă cu aceasta, ce pare a porni de pe linia gâtului. Aceluiași vas sau unuia aproape identic îi aparține un fragment ce păstrează o nervură cu puncte incizate, ce pornește de pe linia punctată, incizată a gâtului, cele două îmbinându-se unghiular nu departe de o toartă sau un buton (se păstrează numai locul acesteia). Alte fragmente astfel ornate păstrează frânturi ale unor astfel de motive (Pl. 61/6, 10).

E3b. Nervură arcuită combinată cu două îmbinate unghiular. Cu pereți groși (1,1 cm) și o angobă cenușiu-neagră, puțin lustruită, un fragment (Pl. 61/3) etalează un motiv alcătuit dintr-un arc de cerc încadrat la o anumită distanță (3 cm) de un unghi obtuz, a cărui latură se prelungește către toartă (există numai locul). Puțin reliefate, nervurile sunt acoperite de creștături fine sau adânci. Două perforații de cca. 1 cm, situate la 6,8 cm una de alta, efectuate din exterior către interior, au fost realizate pentru agățarea vasului în timpul transportului.

E3c. Nervuri ogivale concentrice. Partea inferioară a unui vas cu gât (Pl. 61/7), construită dintr-o zonă bombată sub linia gâtului și tronconică

către fund este ornamentată pe două fețe opuse cu nervuri ogivale, concentrice. Acestea sunt puțin reliefate și creștăturile fine au fost umplute cu o substanță albă. Restul suprafețelor este acoperit cu astfel de nervuri paralele, distanțate, arcuite, ce au ca punct de plecare linia gâtului. Deosebit de bine executat, vasul este acoperit cu o angobă neagră, lustruită.

E3d. Combinații dintre nervuri semicirculare și drepte. Ornamentul este aplicat tot în imediata apropiere a zonei de îmbinare cu gâtul, porțiune bine lustruită, subliniată de o dungă de vopsea cenușie (PL. 61/12). El constă dintr-o nervură arcuită, ornamentată cu alveole largi, ovale. La cca. 1 cm sub ea este plasat un brâu identic, drept, scurt. Alveolele au fost umplute cu o substanță albă. Întreaga suprafață a motivului este bine netezită.

E3e. Nervuri, a căror traseu nu poate fi clar definit datorită stării de fragmentare. Pot fi verticale, orizontale sau componente ale unui motiv compus, cu puncte fine, incizate apropiat (Pl. 61/9) și angobă exterioară neagră, groasă, bine lustruită.

CANELURI, PLISEURI

A. Caneluri

Sunt întâlnite pe vase mici și mijlocii, cât și pe străchini cu deschidere largă. Grosimea pereților lor variază între 0,4-1 cm. Ceramica fină și semi-fină, bine și foarte bine lustruită, de culoare neagră, cenușiu închis, cafenie este executată dintr-o pastă bine aleasă de impurități, ceea ce îi determină o anumită duritate și rezistență. Alcătuiesc motive care, combinate cu suprafețe lustruite, evidențiază anumite părți ale vasului. Locul pe care îl ocupă pe corpul vasului și diversele combinații ce le alcătuiesc au permis împărțirea lor în mai multe tipuri categoriale.

A1. Înguste, puțin adânci. Așezate drept, oblic sau arcuit pe buza străchinilor și a vaselor cenușiu-negre, sunt de cele mai multe ori bine lustruite.

A1a. Grupaj de caneluri verticale situate în exterior pe buza străchinilor. Înguste, apropiate, puțin adânci se repetă la anumite distanțe și sunt situate îndeosebi pe străchini cu marginea trasă spre interior, cu deschidere largă.

Pe buza trasă spre interior a unei străchini cenușiu-negre, foarte bine lustruită (Pl. 59/18) astfel de caneluri verticale ocupă 4,2 cm din suprafață și se repetă la 10 cm distanță pe coarda de arc. Altă strachină, de dimensiuni ceva mai mici (Pl. 59/17) prezintă caneluri foarte înguste, aflate pe exteriorul buzei, ce alternează cu suprafețe neornamentate, fără a se putea preciza lungimea acestui segment și nici la ce distanțe se repetă. Este acoperită cu o

angobă cenușiu închis, lustruită. Identice ca mod de realizare sunt și cele ce se află pe o strachină asemănătoare, cu exteriorul buzei mult rotunjit și interiorul drept (Pl. 59/16). Starea fragmentară nu ne permite să urmărim dacă ornamentul o acoperă în întregime sau numai părți din ea.

Alb. Grupaj de caneluri oblice situate pe buza străchinilor, în exterior. În unele cazuri ornamentul este alcătuit din combinarea canelurilor cu butoni. Astfel, un grupaj din caneluri oblice, situate pe o strachină (Pl. 60/1) de același tip cu cele prezentate mai sus, se află în dreapta a doi butoni rotunzi ca niște semisfere ($D=2\text{cm}$), puțin distanțate. Ele ocupă cca. 4,2 cm în dreapta butonilor, după care urmează o suprafață foarte bine lustruită, acoperită cu aceeași angobă groasă, cafenie.

Alc. Grupaj de caneluri oblice, paralele, plasate pe corpul vaselor. De pe linia gâtului, fin incizată, pornește un grupaj format din cinci caneluri aproape verticale, paralele, ce acoperă partea bombată, îngroșată a corpului unui vas (Pl. 60/3) cafeniu-cenușiu, puternic lustruit. Ele se repetă la o distanță relativ mică (3,5 cm) și au o lungime aproximativă de 3 cm, continuându-se puțin și în partea inferioară a corpului tronconic.

Ald. Verticale, paralele, plasate pe corpul vaselor. De sub linia buzei unei cești cu două toarte (Pl. 60/2) pornesc spre maxima rotunjime caneluri subțiri, drepte, cu spațiul dintre ele mai lat, foarte bine lustruit, ca și întreaga suprafață exterioară, neagră. Ornamentul pare a acoperi partea bombată, fără a se putea preciza dacă ocupă și suprafața de sub toartă.

Tot astfel plasat este și motivul aflat pe o ceașcă (Pl.42/2) cu gât cilindric scurt, deschidere largă și corp puternic bombat. Acoperit cu o angobă cafeniu-cenușie, vasul este foarte bine lustruit.

Ale. Oblice, paralele, uneori arcuite situate pe corpul vaselor. Ele sunt plasate pe partea bombată, îngroșată în secțiune a corpului unui vas (Pl. 60/4) de dimensiuni mijlocii și sunt combinate cu un fals buton. Acesta a fost realizat prin delimitarea lui (3,5 cm) prin două caneluri arcuite, sugerându-i-se forma și apoi marcat în zona centrală cu o alveolă rotundă. Oblice, uneori arcuite, înguste, foarte puțin adânci, au angoba exterioară cenușie închisă, parțial lustruită.

Alf. De formă ogivală ce marchează un buton. Mărginește partea superioară a unui buton alungit orizontal, situat la îmbinarea buzei cu corpul unei străchini de mici dimensiuni (Pl. 60/7). Angoba exterioară, cenușiu închis, foarte bine netezită, este parțial lustruită chiar și în spațiul canelurilor.

A2. Late, adânci, ocupă o mare parte din suprafața vaselor

A2a. Oblice, acoperă întregul corp bombat. Unul dintre vase (Pl. 60/5) are acest ornament combinat cu un buton perforat vertical. Traseul canelurilor este neregulat, în anumite porțiuni îngustându-se, ele fiind mai late decât spațiul dintre ele. În exterior sunt acoperite cu o angobă cenușiu-neagră, puternic lustruită.

Puțin mai înguste și trasate oblic sunt cele ce ornamentează un alt vas de mici dimensiuni (Pl. 60/6). Spațiul dintre ele, aproape la fel de lat, este netezit, acoperit cu o angobă cenușiu-închisă, foarte bine lustruită.

A2b. Ogive concentrice ce ornamentează întreaga buză trasă spre interior a unei străchini. Semicercuri concentrice, grupate în jurul unei zone puțin reliefate (la îmbinarea cu corpul) obținută prin împingerea dinspre interior a lutului moale (Pl. 60/9). Partea inferioară a vasului este acoperită de caneluri orizontale concentrice care acoperă întreaga suprafață. Angoba groasă, lustruită, este cafeniu-neagră ca urmare a arderii secundare.

A2c. Caneluri unghiulare. Registre în unghi ascuțit dispuse față în față, cu spațiul dintre ele lat, marcat cu o alveolă rotundă. Fragmentul (Pl. 60/10), de dimensiuni mici, nu ne permite să urmărim desfășurarea în continuare a ornamentului acoperit cu angobă cafenie, foarte bine lustruită.

A3. Caneluri foarte puțin accentuate. Situate pe maxima rotunjime a vaselor, ele sunt astfel executate încât par mai mult reflectate de puternica lustruire exterioară a slipului negru-cenușiu. Pe vasul (Pl. 60/14) ce are o tortiță perforată orizontal, situată pe partea bombată, scurtă, ele sunt înguste, plasate numai în această zonă, până la cca. 2 cm distanță de toartă. Îmbinarea cu corpul tronconic, scund, puternic îngustat către bază este marcată aproape unghiular.

În unele cazuri, plasate pe maxima rotunjime, larg arcuită (Pl. 60/13), sunt late și alcătuiesc un brâu înalt de cca. 1,5 cm. Vasul este realizat din pastă moale, bine netezită și foarte bine lustruită.

B. Pliseuri

Sunt rare și se întâlnesc pe ceramica fină neagră sau cenușiu închis, foarte bine lustruită.

B1. Foarte fine, paralele, apropiate. Se află pe un vas de mici dimensiuni, cu pereții subțiri (Pl. 60/11), în stânga unei toarte sau a unui buton (se păstrează doar locul). Pe fragmentul păstrat nu continuă în jurul acestuia.

B2. Foarte fine, aproape paralele, mai depărtate. Acoperă zona de maximă rotunjime a unui vas de mici dimensiuni (Pl. 60/12), negru, lustruit.

Ele ocupă întreg corpul vasului, inclusiv zona de sub toartă (se păstrează locul), unde la o anumită distanță, pe verticală (2 cm) se află o umflătură conică obținută prin împingerea lutului din interior spre exterior.

Același ornament puțin pronunțat îl găsim și pe un vas din pastă fină, cenușie (Pl. 60/8), cu pereții subțiri.

ORNAMENTE ÎN RELIEF

Sunt puțin numeroase, existând numai câteva fragmente decorate în acest mod.

1. Pe un vas de mici dimensiuni, burta este împodobită cu proeminențe conice (Pl. 42/3), bine individualizate.
2. Un altul (Pl. 53/13), tot pe partea bombată are astfel de ornamente, însă mult mai fine.
3. Un șir alcătuit din astfel de proeminențe ornamează marginea unui vas de mici dimensiuni (Pl. 42/5).
4. Două umflături apropiate sunt situate în zona de maxima rotunjire a unui vas cu pereții subțiri (Pl. 42/4).

ORNAMENTE IMPRIMATE

Nu sunt numeroase, dar sunt diferite în ceea ce privește motivul ornamental pe care îl crează. Impresiunile au fost executate fie cu un vârf foarte ascuțit (Pl. 53/7, 12, 16, 20) și sunt fine, uneori foarte adânci, fie cu un instrument cu vârful rotunjit (Pl. 53/15) sau pătrat (Pl. 53/19) sau cu trestia (Pl. 53/9-10, 15). Ele alcătuiesc anumite motive:

1. Cuprind întreaga parte bombată a unui vas (Pl. 53/6, 11, 14, 19, 20).
2. Desenează registre perpendiculare (Pl. 53/8).
3. Descriu registre semicirculare (Pl. 53/12) pe suprafața vasului fiind combinate cu suprafețe lustruite.
4. Benzi, formate din linii incizate, umplute cu puncte imprimate (Pl. 53/7, 18).
5. Registre alcătuite din linii fine incizate, paralele, combinate cu impresiuni (Pl. 53/16-17)

INCIZII

În majoritatea cazurilor se constituie în motive ce acoperă întreaga parte bombată a vaselor cu gât și, sporadic, pe cea a străchinilor. Realizate pe o ceramică semifină, mai rar fină, frecvent de culoare cenușiu-neagră, puțin

lustruită, inciziile sunt uneori umplute cu o substanță albă, prăfoasă, ceea ce le face să pară desenate pe suprafața exterioară.

Aspectul lor general și modul în care au fost realizate ne-au permis să le împărțim în mai multe categorii: 1. fine; 2. adânci; 3. adânci și late ca niște sănțulețe; 4. puțin adânci; 5. zgârieturi, scrijelituri

A. Incizii fine

Sunt formate din linii înguste ce alcătuiesc ornamente speciale pe ceramica cenușiu-neagră, lustruită, încrustate cu o substanță albă.

A1. Linii adânci, paralele, grupate în mănunchiuri de câte 5-6. Ele pornesc de pe linia gâtului și alternează cu suprafețe lustruite, repetându-se la distanțe de 1,3-1,8 cm. Executate pe o ceașcă neagră-cenușie lustruită (Pl.62/1-2, 6), cu o toartă ce unește marginea buzei cu partea bombată. De secțiune ovală, ea are la extremitatea îmbinărilor, pe peretele vasului, câte o mică proeminență ascuțită.

În mod asemănător a fost ornamentată maxima rotunjime a unei cești (Pl. 50/4). Între cele două tortițe-urechiușe au fost trasate la distanțe egale fascicule alcătuite din trei linii scurte, drepte sau ușor arcuite. Suprafața exterioară acoperită cu angogă neagră este bine lustruită, iar inciziile par a fi fost încrustate cu o substanță albă.

A2. Linii orizontale, paralele, distanțate. Sunt situate la distanțe aproximativ egale (cca. 0,75 cm) pe buza ușor arcuită a unei străchini de culoare cenușiu-neagră, lustruită (Pl. 62/3).

A3. Registre cu linii paralele, oblice, așezate unghiular unul față de celălalt

A3a. Linii oblice, paralele, distanțate, ce alcătuiesc triunghiuri cu vârfuri opuse. Motivul se păstrează fragmentar pe burta unui vas negru-cenușiu, lustruit. Ele se întâlnesc în unghi ascuțit, în planuri diferite, descriind triunghiuri cu vârfuri opuse (Pl. 62/15).

A3b. Registre de linii paralele distanțate, ce se întâlnesc în unghi ascuțit cu altele apropiate. Se realizează alternanțe de astfel de suprafețe (Pl. 62/5) în care cele două componente par a acoperi fiecare un spațiu mai mare decât cel păstrat. În alte cazuri (Pl. 62/11), două spații late delimitează în ambele părți fascicule de linii paralele, așezate unghiular

A3c. Fascicule paralele, oblice, așezate unghiular și altele intercalate. Între două registre de linii paralele distanțate, dispuse în unghi ascuțit, perpendicular pe cel de-al doilea se află linii paralele apropiate, grupate câte două (Pl. 62/14).

A3d. Triunghiuri cu vârful în sus, hașurate cu linii paralele, oblice.

Există un singur exemplar astfel ornamentat, o strachină neagră, lustruită, cu buza arcuită spre interior. Motivul este plasat pe maxima rotunjime, cu vârful ascuțit în partea inferioară a buzei. El se află în imediata apropiere a unei toarte sau a unui buton (se păstrează locul) (Pl. 62/16).

B. Incizii adânci

De obicei sunt înguste, însă uneori sunt tăiate cu un vârf ceva mai lat, care creează adevărate șanțulețe.

B1. Linii mai mult sau mai puțin paralele, drepte sau oblice, ce nu alcătuiesc motive compuse

B1a. Linii paralele, foarte apropiate. Acoperă întreaga parte bombată a vasului și sunt de cele mai multe ori lungi. Au fost realizate cu un instrument cu vârful subțire și ascuțit, iar suprafața exterioară, de culoare cenușiu închis, este bine netezită și uneori lustruită (Pl. 62/7-8,10).

B1b. Linii paralele ușor depărtate. Nu ne putem da seama, datorită fragmentelor ceramice pe care se păstrează, dacă acoperă întreaga suprafață a vasului, anumite porțiuni ale acestuia sau dacă fac parte dintr-un motiv complex. Sunt adânci, mai late și reflectă tendința de a fi trasate cât mai drept. Spațiul dintre ele, bine netezit, este de multe ori acoperit cu o angobă aspră.

Un exemplar (Pl. 62/13) păstrează linia gâtului, celelalte (Pl. 62/12; 63/2) sunt fragmentare, cu o formă nedefinită. Uneori aceste incizii adânci și foarte adânci nu sunt tocmai paralele sau sunt dublate de linii scurte (Pl. 62/9).

B1c. Linii ușor arcuite. Un grupaj alcătuit din linii distanțate este completat cu un altul din linii apropiate, acestea din urmă având ca element comun îngustarea spațiului dintre ele în partea superioară. Nu s-a urmărit realizarea unui anumit motiv. Angoba groasă ce acoperă suprafața exterioară (Pl. 63/3) este netezită și parțial lustruită.

B2. Incizii ce alcătuiesc motive geometrice. Cu o singură excepție apar pe ceramica de culoare închisă, cenușie sau neagră-cenușie.

B2a. Linii adânci, înguste, aproape paralele, foarte apropiate, dispuse în planuri diferite. Ornamentul este format din registre ce se îmbină în unghi ascuțit, creând triunghiuri cu vârfurile opuse. Datorită completării cu linii mai scurte sau a unor bifurcări, spațiul dintre ele se prezintă inegal. Acoperit cu o angobă fină, exteriorul este foarte bine netezit și uneori lustruit (Pl. 63/4-5). Același motiv, însă fragmentat, se află pe un vas cafeniu (Pl. 63/7), distanța dintre incizii fiind aproape egală.

B2b. Combinații de registre alcătuite din linii paralele mai depărtate, dispuse în planuri diferite. Linii paralele drepte îmbinate cu linii paralele oblice formează triunghiuri, de cele mai multe ori cu vârful în jos, situate în apropierea bazei sau pe corpul vasului. Pe două dintre fragmentele păstrate este evidențiată porțiunea din jurul toartei, unul aparținând unui vas de dimensiuni mici (Pl. 63/6), iar celălalt unuia de dimensiuni mijlocii (Pl. 63/9). Toartele, suprafața dintre ornament și baza vasului sunt acoperite cu o angobă neagră, bine lustruită și netezită. Pe alte fragmente (Pl. 63/10-11) motivul este și mai greu de definit.

Un altul, tot fragmentar (Pl. 63/8), are un registru din linii apropiate, uneori dublate, ce se îmbină într-un unghi ascuțit cu un altul cu inciziile mai depărtate, separate printr-o linie incizată vertical.

În partea inferioară a unui vas (Pl. 63/12), liniile paralele, oblice sunt întrerupte de altele, tot paralele, cu care se unesc într-un unghi ascuțit, ce delimitează în partea opusă, spre bază, o zonă triunghiulară, acoperită cu angobă neagră, lustruită, întocmai ca întreaga suprafață exterioară. Inciziile par a fi fost încrustate cu o substanță albă.

Pe un alt vas (Pl. 63/1) motivul începe din dreptul liniei de îmbinare a burții cu partea inferioară și constă din linii oblice ușor distanțate ce ocupă o suprafață relativ lată. La un moment dat se îmbină unghiular cu un alt registru delimitând o zonă triunghiulară acoperită cu o angobă neagră cenușie, lustruită, prelucrată în același mod cu restul suprafeței neornamentate.

B2c. Registru cu linii ușor convergente, îmbinat unghiular cu un altul alcătuit din linii paralele verticale. Acestea din urmă sunt inegal distanțate. Pe fragmentul păstrat (Pl. 64/1), cea de-a treia este așezată la dublul distanței celorlalte două. Spațiul dintre ele este îngrijit lucrat, foarte bine netezit, puțin lustruit.

C. Incizii adânci și late, ca niște săntulețe

Apropiate sau distanțate, executate pe partea bombată a vaselor sunt acoperite cu o angobă aspră, bine netezită, iar zonele neornamentate, negrecenușii, se prezintă puternic lustruite.

C1. Scurte, ornamentează maxima rotunjime. O ceașcă (Pl. 50/6) cu deschidere largă și două tortițe aproape rotunde ce unesc buza cu maxima rotunjime, a fost împodobită pe această din urmă suprafață cu un motiv format din incizii late, scurte și adânci. De culoare cafeniu-cenușie ea este lustruită.

C2. Scurte, grupate câte două, situate central, pe maxima rotunjime. Două incizii scurte, paralele, apropiate, se află plasate simetric, central, pe

ambele fețe ale unei cești cu două tortițe buton, perforate vertical. Vasul (Pl. 91/6) de culoare neagră-cenușie este lustruit.

C3. Registre late, alcătuite din linii distanțate sau apropiate, oblice, trasate paralel, dispuse în planuri diferite. Ele sunt dispuse perpendicular sau în unghi ascuțit. Pe unul din fragmentele păstrare (Pl. 64/2), în cazul în care alcătuiesc motivul triunghiurilor cu vârfuri opuse (*triunghiuri îngro-pate*), acestea sunt de dimensiuni mari, baza lor fiind mai lată de 7,5 cm, căci traseul liniilor se schimbă numai într-o parte, unde intervine celălalt registru, perpendicular. Distanța dintre liniile incizate nu este egală și suprafața dintre ele nu este lustruită fiind în contrast cu cea neornamentată, neagră, foarte bine lustruită. Pe același vas sau pe un altul, ornamentul este dispus în unghi ascuțit (Pl. 64/3).

C4. Linii oblice paralele. Distanțate inegal (Pl. 64/4), ele par a acoperi întregul corp al vasului. Deoarece fragmentul păstrează mai puțin de o treime din suprafață, el ar putea să facă parte și dintr-un ornament compus.

C5. Incizii adânci ce descriu motive unghiulare. În zona centrală se prezintă sub forma unui unghi ascuțit tăiat în interior de o linie paralelă cu una din laturi (Pl. 64/5). În exterior, la o distanță aproape egală (cca. 0,7 cm), paralel cu fiecare latură, sunt incizate câte o linie sau două, apropiate (este doar o parte din motiv, fiind mai greu de presupus întregul).

C6. Ornamente în rețea.

C6a. Linii horizontale apropiate, intersectate la distanțe mari de linii verticale. Inciziile horizontale cu un traseu neregulat, fiind mai mult sau mai puțin distanțate (0,2 cm), sunt tăiate la cca. 1,5-2 cm de linii verticale, paralele. Finisarea exterioară a vasului cu angobă cafenie (Pl. 64/6), este mai puțin îngrijită.

Un motiv asemănător, însă ceva mai complex, este cel de pe un vas cenușiu (Pl. 64/7), care are imediat sub linia gâtului o fâșie mai lată în interiorul căreia sunt linii scurte incizate vertical sau unghiular, uneori legate între ele. Sub aceasta se continuă motivul în rețea, cu inciziile horizontale mult apropiate.

C6b. Linii horizontale apropiate, tăiate de linii oblice apropiate. Între rândurile horizontale, situate distanțat (cca. 0,5 cm), pe un anumit segment se află unele mai scurte, care îl împart în două (Pl. 64/9). În aceste suprafețe și inciziile oblice sunt ca niște puncte. Angoba exterioară este cenușie sau cenușiu-cafenie (Pl. 64/10), aspră, bine netezită.

C7. Șanțulețe trasate pe suprafața vasului. Crează linia de demarcație între părțile ce constituie ansamblul. Un șanțuleț lat de cca. 0,6 cm separă

buza de corpul unui vas (Pl. 64/8), acoperit cu angobă cafenie. În partea interioară el are o incizie fină.

D. Incizii late, foarte puțin adânci

Sunt realizate pe ceramică neagră-cenușie și cafenie, cu suprafața exterioară bine netezită și lustruită.

D1. Triunghiuri cu vârfuri opuse. Acest ornament este realizat din registre dispuse în unghi ascuțit. Pe unul din vase (Pl. 64/11), incizii foarte late sunt puțin adâncite în grosimea angobei negre-cenușii. Un triunghi cu vârful pe linia gâtului este hașurat cu incizii distanțate (0,7 cm). Alt registru, paralel cu una dintre laturi are ca punct de pornire tot linia gâtului; latura cealaltă se îmbină în unghi ascuțit cu un alt registru, ale cărui linii paralele au din nou ca punct de plecare linia gâtului. Pe ultima dintre acestea a fost plasată o altă incizie, îmbinată unghiular; se crează astfel un motiv complex.

Pe un fragment cafeniu, linii paralele verticale alcătuiesc un registru îmbinat sub un unghi puțin mai mic de 90°, cu un registru cu linii orizontale paralele (Pl. 64/12).

D2. Oblice, acoperă partea bombată a vasului. Puțin adânci, ușor arcuite, acoperă la distanțe de cca. 0,2 cm burta unui vas cafeniu-cenușiu (Pl. 64/13).

E. Zgârieturi și scrijelituri

E1. Linii scrijelite. Sunt linii scurte, paralele și unghiulare, ce acoperă în toate direcțiile suprafața vasului, fără a crea un motiv anume. Sunt foarte puțin adâncite în suprafața angobei bine netezite, uneori lustruită, de culoare cenușiu-neagră, foarte rar cafenie. Grosimea pereților variază între 0,7 cm (Pl. 65/2-3, 9) și 1,2 cm (Pl. 64/14; 65/4).

E2. Ornamente zgâriate. Incizii fine, puțin adânci (nu depășesc grosimea angobei), nu se grupează în motive bine definite. Sunt întâlnite atât linii paralele, fascicule de linii convergente, unghiulare, în forma literei „M“, cât și altele fără nici o ordonare. Exteriorul vaselor se prezintă bine netezit și chiar lustruit. Predomină culoarea neagră (Pl. 65/1, 5), cenușiu-neagră (Pl. 65/7-8, 11- 12,) și mai rar cafeniu (Pl. 65/6, 10), iar grosimea pereților variază de la 0,5 la 1,2 cm.

CERAMICA PICTATĂ

Există mari diferențe între vasele pictate și cele ce au aplicate pete de culoare sau dungă mai mult sau mai puțin ordonate. Spre deosebire de primele, acestea din urmă puteau fi întrebuințate în activitatea de zi cu zi.

Ornamentarea prin pictură s-a făcut în două feluri: A. pictură *crusted* realizată cu o substanță făinoasă, după ardere și B. pictură înainte de ardere.

A. Pictura după ardere "crusted"

În timp ce pictura aplicată înainte de ardere a putut împodobi ceramica fină și semifină, cu diverse întrebuințări, pictura realizată după ardere, datorită caracterului său perisabil, a fost folosită numai pentru împodobirea vaselor cu un caracter special.

Analizând fragmentele astfel pictate, observăm două tendințe: 1. vasul este acoperit cu motive realizate cu roșu sau roz și alb sau galben, completate de culoarea angobei lustruită; 2. motivul este executat dintr-o dungă subțire de culoare (probabil alb), ca un desen pe fondul lustruit.

A1. Pictură "crusted" ce acoperă în întregime cel puțin una din suprafețele vasului. Este realizată în culorile păstoase roz, uneori roșu și alb (mai rar galben), aplicate pe suprafața neagră sau cenușiu închis a vasului, mai mult sau mai puțin lustruită. Deși sunt preferate străchinile cu deschidere largă, nici vasele cu gât nu au fost lăsate de o parte.

Un vas (Pl. 66/5) cu buza ușor tronconică este ornamentat, pornind de la marginea gurii, cu registre pictate în alternanță cu suprafețele verticale negre, foarte bine lustruite. Motivul pictat este alcătuit din benzi late, unghiulare, roșii, despărțite de suprafețe înguste în care se vede suprafața cenușiu închis a vasului.

Fragmentul ce păstrează o parte din burtă și toartă (Pl. 66/3) are o dungă roșie, lată de cca. 4 cm, ce acoperă toarta și continuă în jos pe suprafața vasului. Ea este completată în ambele părți de o dungă lată, realizată din motive unghiulare, roșii și albe, pe un fond negru.

O piesă deosebită este vasul (Pl. 66/4) cu două toarte ce unesc buza cu maxima rotunjime, găsit pe fundul puțului din apropierea așezării de la Cuptoare-Sfogeia. De secțiune rotundă, ele se arcuiesc până în apropierea zonei de îmbinare unde devin ușor unghiulare. Imediat sub linia gâtului se află motivul pictat *crusted* cu alb și roșu, alcătuit din triunghiuri cu vârful în jos, care au în interior o spirală. Locul de descoperire sugerează imaginea depunerii lui într-un context ritual. Aceasta întărește ideea că, vasele astfel pictate sunt speciale și posedă o anumită încărcătură specifică acestui domeniu.

Tot dintr-un vas cu două toarte provine și fragmentul de toartă cu secțiune ovală (Pl. 66/2), puțin mai lată, ornamentat cu romburi mici, roșii, separate prin dungi albe (sau galbene).

Străchinile cu deschidere largă se pretează cel mai bine unei asemenea tehnici de ornamentare. În toate cazurile este vorba de străchini cu buza profilată în unghi obtuz față de corpul tronconic și îngroșată în interior (Pl. 66/1, 6; 67/1; 68/8). Motivul organizat în registre acoperă întreaga suprafață interioară, în timp ce exteriorul – cu excepția suprafeței buzei, pe care este aplicată compact vopsea *crusted* roșie – este negru, foarte bine netezit și lustruit.

Culoarea roșie este mai rar folosită (Pl. 67/7; 68/1, 9), în general fiind preferată cea roz. Culoarea albă, în dungi subțiri, mărginește suprafețele roz sau roșii, cu ea se crează motivul spiralic, liniar sau unghiular și se acoperă suprafețe geometrice întinse.

Uneori fundul vasului este pictat într-o singură culoare sau sunt realizate modele geometrice, hașurate cu linii paralele roșii și albe (Pl. 66/7).

Buza bombată a străchinilor păstrează mai multe tipuri de motive ornamentale: a. registrul lat (de cca. 5 cm) roz alternează cu un registru îngust (1,5 cm), alb format din linii hașurate (Pl. 67/1); b. hașuri sau motive pictate cu alb ocupă o suprafață mai mare, fără a se putea preciza exact modelul (Pl. 68/8; 66/1).

Ornamentul din interiorul străchinii constă din suprafețe roz, dreptunghiulare sau trapezoidale, mai late sau mai înguste, încadrate cu o dungă subțire albă în alternanță cu suprafețe rombice sau dreptunghiulare ce conțin o spirală înconjurată de vopsea albă. Ele sunt despărțite prin spații mai înguste în care, peste culoarea slipului vasului, se află una sau două dungi înguste, trasate cu alb (Pl.; 67/3-7; 68/2; 69/4). Un fragment puternic ars secundar (Pl. 69/8) păstrează un ornament format din mai multe linii paralele unghiulare.

Pictura cu galben este mai rară. O străchină (Pl. 68/1) ce păstrează în exterior o tortiță orizontală, perforată vertical are această parte mai puțin finisată, ceea ce ar putea să indice că și această suprafață a fost acoperită de culoare. Ea a fost decorată în interior cu dungi aproape concentrice late, roșii, alternând cu altele galbene, înguste, mai puțin păstrate.

Un alt fragment (Pl. 68/9) are suprafețe late, compacte, roșii, mărginite de altele late și în unghi, alcătuite din linii paralele galbene.

A2. Motive subțiri, realizate "crusted", cu o singură culoare. Mult mai simplu de realizat, ornamentul se reduce la folosirea unei singure culori

(în special alb), cu care se desenează motivul înconjurat de suprafețe brun-cenușii sau negru-cenușii, foarte bine lustruite.

Într-un singur caz este vorba de un vas realizat din pastă semifină cu pietricele mărunte, acoperit cu un slip gros, ornamentat cu dungi oblice de cca. 0,7 cm, negre-cenușii, lustruite, între care s-au aflat probabil cele pictate.

Acest mod de ornamentare a fost practicat atât pe străchini, cât și pe vasele cu gât cu dimensiuni mijlocii și mici. Cel mai frecvent motiv îl constituie fasciculul de linii paralele sau romburi format din linii paralele concentrice.

O oală cu corpul bombat și gâtul ușor evazat (Pl. 68/3) are în partea inferioară a gâtului un motiv rombic din linii paralele concentrice ce pare a adăposti o spirală. El este evidențiat de fondul negru, foarte bine lustruit. Nu ne putem da seama dacă se continuă pe burta vasului.

Alta (Pl. 68/5), cu diametrul gurii de cca. 18 cm și buza ușor răsfântă, cu marginea tăiată drept are suprafața din imediata ei vecinătate decorată cu romburi alcătuite din linii concentrice, continuate pe gât cu două linii oblice, paralele, apropiate. Slipul exterior cenușiu-brun este bine lustruit.

O amforetă cu gât tronconic și corpul bombat (Pl. 69/3), cu două tortițe-buton ascuțite ce unesc baza gâtului cu corpul este ornamentată pe întreaga suprafață cu motive unghiulare realizate dintr-un fascicul de linii paralele.

Buza fragmentară a unui vas de dimensiuni mici, cu gât tronconic (Pl. 68/6), acoperită cu o angobă neagră, bine lustruită este decorată pornind de la margine, pe o distanță de 1,5 cm, cu un motiv alcătuit din trei linii paralele, oblice.

Străchinile astfel ornamentate aparțin mai multor tipuri: a. cu profilul ușor arcuit și gura puțin îngustată; b. cu buza trasă spre interior; c. cu umăr și buza îngroșată.

Un exemplar din prima categorie (Pl. 69/1) cu pereții rotunjiți și gura ușor îngustată are motivul amplasat în jurul unei mici umflături (abia sesizabile), realizată prin împingerea din interior a lutului moale. El reprezintă o spirală alungită pe orizontală, înconjurată de un slip cenușiu închis foarte bine lustruit. Alte două fragmente au, pornind de pe buză, fascicule de linii subțiri, paralele, oblice, înconjurate de un slip negru lustruit. Starea fragmentară nu ne permite să le urmărim traseul (Pl. 68/7; 69/5).

Celui de-al doilea tip îi aparține o străchină (Pl. 69/7) cu umăr marcat și buza trasă spre interior, pictată în exterior cu un fascicul alcătuit din cinci linii paralele, subțiri, oblice, ce se continuă și pe partea inferioară, tronconică

spre fundul vasului. Ele se repetă la cca. 6 cm, fiind despărțite de o suprafață cenușiu-cafenie bine netezită și lustruită.

Categoria străchinilor cu umăr și buză răsfrântă, uneori îngroșată, este ilustrată prin două fragmente. Una (Pl. 68/10), cu buza scurtă și foarte puțin arcuită în exterior este ornamentată în interior pornind de la margine, cu trei linii oblice paralele, apropiate, ce se continuă și pe corp. La cca. 2 cm de acestea se află un alt grup de fascicule din trei linii așezate în unghi ascuțit pe buză, unul dintre ele continuând pe corp unde intersectează o spirală. Întocmai ca și exteriorul, spațiul dintre motive este negru-cenușiu, bine netezit și lustruit.

Alta (Pl. 69/2), cu umărul puternic marcat, buza răsfrântă, ușor arcuită în interior are pe această suprafață un ornament format dintr-un fascicul lat (cca. 3 cm) din linii paralele subțiri, apropiate, după care urmează un spațiu brun-cenușiu foarte bine lustruit, ca și exteriorul.

B. Ceramica pictată înainte de ardere

Picturii realizate înainte de ardere i s-a acordat și mai puțină atenție decât picturii *crusted*. Rare sunt fragmentele aparținând ceramicii fine, astfel ornamentate, care să dovedească că s-a urmărit crearea unui anume ornament. Frecvente sunt dungile mai groase sau mai subțiri ce subliniază una din părțile componente ale vasului, întâlnite îndeosebi pe ceramica semifină, precum și cele ce nu au nici o direcție și par mai mult a fi pete de vopsea, aflate pe ceramica uzuală.

B1. Motive pictate înainte de ardere. Vasele ornamentate în acest fel aparțin ceramicii fine și semifine. Fragmentele păstrate nu sunt numeroase și de aceea fiecare prezintă un alt motiv realizat în culori diferite: alb, roșu, brun, negru transparent pe suporturi diferite.

Unul reprezintă cercuri concentrice de culoare albă, cu spațiul dintre ele de aceeași lățime (cca. 0,8 cm), bine lustruit, ca de altfel întreaga suprafață atât exterioară, cât și interioară. Pictura a fost realizată pe exteriorul unui vas cu umăr unghiular, unde se află și centrul arcelor de cerc (Pl. 68/4).

Un altul (Pl. 67/2) este pictat cu vopsea roz pe un vas cu gât tronconic, a cărui suprafață exterioară cafeniu-cenușie nu este foarte bine netezită. Pe buză sunt trasate două linii oblice mai late, din fiecare pornind ramificații scurte către cealaltă. Marginea gurii este înconjurată de o dungă roșie ce nu se întâlnește cu celelalte.

Cu roșu cărămiziu este realizată pictura pe un vas confecționat dintr-o pastă fină cu mult nisip, compactă, tare, ai cărui pereți sunt subțiri, bine

neteziți. Fragmentul păstrat nu ne permite să reconstituim motivul realizat (Pl. 70/2).

Cu vopsea albă a fost acoperită întreaga suprafață exterioară a unei străchini (Pl. 70/5) cu marginea ușor arcuită către interior. Ea nu a fost aplicată compact ci alternează cu fondul lustruit. Se crează astfel un motiv sub forma unui fascicul de raze ce pornesc de la marginea buzei, unde sunt mai late și se îngustează către zona de maximă rotunjime. Vasul este confecționat dintr-o pastă mai moale, cu pietricele, nisip, fragmente ceramice, acoperit cu o angobă cafenie.

Un motiv asemănător se află pe un vas cu jgheab de scurgere, realizat dintr-o pastă cu mai mult nisip și pietricele mărunte, cu angobă cafenie (Pl. 70/1). Ultimele două exemplare prezentate nu sunt lustruite.

Cu negru transparent se delimitează o formă dreptunghiulară pe un fond cafeniu-roșcat (Pl. 70/6). Întreaga suprafață a fragmentului păstrat este bine lustruită.

Un vas cu gât cilindric (Pl. 70/7), ușor arcuit, la ca 0,8 cm de margine are trasate cu negru transparent, la distanțe inegale, dungii verticale de cca. 0,8 cm. Lucrate destul de neîngrijit, ele se subțiază spre baza gâtului acoperit cu o angobă cenușiu-cafenie.

Pe burta unui vas (Pl. 70/3) acoperit cu barbotină fină, pe anumite suprafețe, organizată, se află un ornament transparent realizat cu brun. Este vorba de dungii late de cca. 1 cm situate la 2-2,5 cm, verticale, rotunjite la vârf, completate în registrul opus de altele tot verticale, cu vârful rotunjit, ce au o direcție inversă, de jos în sus.

B2. Dungii pictate care subliniază una din părțile componente ale vasului. Întâlnite îndeosebi pe vasele cu gât de diferite dimensiuni, sunt trasate cu vopsea neagră, uneori transparentă, ceea ce lasă să se întrevadă culoarea fondului. Mai rar, ornamentul este întâlnit și pe străchini.

Pe un vas (Pl. 71/1) cu gât, de mari dimensiuni (14 cm), de la marginea buzei pornește o dungă lată, neagră, de cca. 11 cm. După aceasta suprafața gâtului este completată cu o angobă cafenie. Un altul păstrează pe gâtul tronconic, arcuit în apropierea zonei de îmbinare cu corpul, o dungă pictată cu negru, lată de 3,7 cm, puternic lustruită. Restul suprafeței, tot de culoare neagră nu este la fel de puternic lustruit (Pl. 71/5). Există și alte fragmente care păstrează aceeași alternanță între vopseaua neagră lustruită și fondul negru puțin lustruit (Pl. 71/4).

Dungile negre situate pe corpul vasului imediat sub linia gâtului sunt mai vizibile pe ceramica de culoare cafenie. Ele au lățimi variabile, de la 0,5

la 2 cm și uneori din ele se scurg pe corpul vasului linii subțiri drepte sau oblice (Pl. 69/6; 71/9). Datorită fondului deschis ele se văd foarte bine pe vasele cafenii (Pl. 71/6-7); dar atrag atenția și cele ce sunt pe vase cenușii (Pl. 71/2-3).

Un alt motiv este realizat din suprafețe oblice, cafenii, completate cu altele vopsite cu negru transparent. Astfel a fost ornamentat un vas (Pl. 70/4) cu gât, fără să se țină cont de linia gâtului ca element despărțitor.

B3. Urme de vopsea pe suprafața vasului. Nu s-a urmărit realizarea unui motiv anume, vopseaua aplicându-se la întâmplare. Realizate cu o substanță neagră, uneori transparentă, ornamentele constau din linii groase sau subțiri, apropiate sau depărtate, ce au ca trăsătură caracteristică absența unui contur foarte clar.

Uneori sunt executate pe suprafețe negre, foarte bine netezite și lustruite (Pl. 72/6). Câteodată constau din linii negre, transparente, pe un fond cafeniu cu barbotină fină, puțin organizată (Pl. 72/1; 71/8), aspru (Pl. 72/7) sau bine netezit și lustruit (Pl. 72/8). Alteori au forme triunghiulare, pe vase cafeniu-cenușii cu suprafața netezită (Pl. 72/2, 10) sau mai aspră (Pl. 72/4-5). De multe ori sunt pur și simplu pete de culoare (Pl. 72/9) sau dungi scurse (Pl. 72/3) pe o angobă bine netezită și lustruită.

CERAMICĂ - ELEMENTE TISZAPOLGÁR

Au apărut în număr mare în așezarea de pe *Dealul Sfogea* și au fost specificate în nivelul Herculane I din *Peștera Hoșilor*. În nici una din cele două așezări nu există o locuire Tiszapolgár propriu-zisă. La Cuptoare s-au găsit vase care, prin forma și factura pastei aparțin acestei culturi însă, mult mai numeroase sunt astfel de elemente preluate și reproduse pe ceramica sălcuțeană. În continuare vom prezenta principalele tipuri ceramice aparținând acestei grupe, ale căror vase sunt realizate dintr-o pastă specifică, diferită de materialele din așezare.

1. *Străchini tronconice arcuite, cu buza răsfrântă spre exterior*. Aparțin atât categoriei semifine, cât și celei fine. În prima grupă se încadrează vasele a căror pastă este amestecată cu pietricele și mult nisip, fiind cenușiu închisă în spărtură și deschisă în exterior, cu o netezire bună, ce lasă să se întrevadă mici denivelări sau chiar pietricele din compoziția ei. Ca formă, pereții sunt tronconici, ușor arcuiți, cu un profil subțire ce se îngroașă către bază și se subțiază în dreptul gurii teșită în interior și ușor răsfrântă către exterior (Pl. 73/1-2). Un exemplar (Pl. 73/3) are o proeminență *cioc* cu vârful ușor rotunjit și două false perforații.

Cele confecționate din pastă semifină au pereții subțiri, pasta foarte bine aleasă de impurități, cu mult nisip și rareori pietricele. În spărtură au o culoare cenușiu închisă, iar slipul exterior, subțire, cenușiu-negru, cenușiu închis sau deschis, brun, este foarte bine netezit și lustruit. Profilul este identic cu cel al vaselor de dimensiuni mai mari, iar buza subțiată, teșită în interior este mai mult sau mai puțin (Pl. 73/9) răsfrântă către exterior. Atunci când este puternic răsfrântă, zona de unde începe arcuirea este subliniată printr-o ușoară incizie (Pl. 73/4) sau șanțuire (Pl. 73/5). O strachină (Pl. 73/7) cu deschiderea de cca. 18 cm are în jurul gâtului o dungă (de cca. 1,5 cm) realizată cu o vopsea neagră transparentă, iar pe proeminența *cioc*, perforată orizontal se află, în partea superioară, o perforație scurtă verticală. Alta (Pl. 73/5) are un buton rotund, ca un nit, marcat într-o parte, pe suprafața vasului cu o perforație rotundă. Un alt exemplar prezintă pe corp, ca ornament, o astfel de impresiune circulară (Pl. 73/8).

2. *Străchini cu pereții aproape drepecți și marginea răsfrântă scurt, ca o treaptă*. Există un singur exemplar (Pl. 73/10) realizat din pastă semifină, cu rare pietricele mai mari, compactă, arsă secundar, cu slip subțire, cenușiu-cafeniu. Marginea gurii este ușor teșită, răsfrântă și rotunjită către exterior, unde se prezintă ca un guler îngust semicircular.

3. *Străchini tronconice*

3a. *Puțin evazate, cu buza tăiată drept.* Fragmentele păstrate sunt realizate dintr-o pastă semifină, cu nisip și rare fragmente organice. Există și exemplare cu pereți subțiri, a căror pastă este compactă, cu mult nisip, bine aleasă de impurități. O strachină aparținând acestei din urmă categorii (Pl. 73/12) are un slip subțire, negru-cenușiu, lustruit, cafeniu în jurul marginii gurii, subliniată în exterior printr-o incizie aflată la cca. 0,3 cm de aceasta.

Alta (Pl. 73/15), cu profilul gurii subțiat, marginea interioară ușor teșită și rotunjită spre exterior, are pe această suprafață, pornind chiar din dreptul gurii, o incizie semicirculară (cca. 1,2 cm). Slipul, foarte subțire, brun-cenușiu, este bine netezit. Cu buza tăiată drept, mai puțin finisat, un alt exemplar (Pl. 74/1) are la cca. 2 cm de gură un buton rotunjit, semiperforat. Culoarea exterioară este cenușie, cu pete brun-roșcate datorită arderii secundare.

3b. *Cu marginea ușor răsfrântă către exterior.* Strachina (Pl. 73/13) are profilul puțin subțiat în zona buzei, porțiune în care se arcuiește către exterior. El este mai lung pe fața interioară și mai scurt și ușor proeminent pe cealaltă. Slipul cenușiu închis este lustruit.

3c. *Puternic evazate.* Cu pereții ușor arcuiți, prezintă în partea centrală un buton conic, ascuțit în sus (Pl. 73/14). Este confecționat din pastă fină, cenușie, cu mult nisip, iar exteriorul, cenușiu închis, este bine netezit și lustruit.

4. *Străchini cu buza profilată și arcuită.* Buza profilată și marcată unghiular este arcuită mai lung în interior, iar în exterior doar puțin în dreptul marginii. Pe corp, imediat sub aceasta se află un buton rotunjit, perforat (Pl. 74/4). Realizată dintr-o pastă semifină cu mult nisip, moale, este cenușiu închis în spărtură, cu două straturi superficiale cafenii și un slip subțire cenușiu închis, cu multă mică.

5. *Străchini arcuite.* O caracteristică a lor este existența unui buton conic în apropierea buzei (Pl. 75/5) sau în zona unde corpul începe să se arcuiască către bază (Pl. 73/11). Alteori locul lor este luat de toarte *cioc*, cu vârful ascuțit în sus, semiperforate (Pl. 73/6). Un exemplar (Pl. 75/5), în apropierea proeminenței prezintă ca ornament o adâncitură rotundă, de mărimea vârfului degetului, realizată prin apăsarea pastei. Întreaga suprafață exterioară, cafeniu-portocalie, este foarte bine netezită și lustruită. Aceeași bună finisare a interiorului și exteriorului o are și strachina (Pl. 73/6) cu toarta *cioc*, ai cărei pereți sunt negri în interior și brun-cafenii în exterior. Cea de-a treia (Pl. 73/11), cenușiu deschis cu pete închise este mai puțin finisată.

6. *Pahare*. Fragmentele aparținând acestei categorii sunt diferite atât în ceea ce privește forma, cât și factura ceramicii, având în comun pereții foarte subțiri și netezirea foarte bună.

6a. *Înalte, aproape cilindrice*. Cu deschiderea de 8-9 cm, ele au uneori în apropierea buzei un buton perforat orizontal. Cel ce are o astfel de proeminență (Pl. 74/3) este bine netezit și are un slip foarte subțire cafeniu-gălbui. Celălalt (6a1) (Pl. 74/5) are peste fondul cafeniu un strat transparent cenușiu închis. Profilul interior se subțiază în apropierea buzei.

6b. *Gât cilindric, corp mai mult sau mai puțin bombat*. În general scurt (1,2-1,5 cm), gâtul are deschiderea gurii de maxim 6-7 cm. Corpul se arcuiește atingând maxima rotunjime după care, uneori brusc, aproape unghiular se întâlnește cu partea inferioară tronconică (Pl. 74/2). Unele exemplare sunt cenușiu deschis, cu un strat subțire, mai închis, transparent, uneori cu multă mică (Pl. 74/6-7). Altele au un slip subțire, brun-cărămiziu, foarte bine netezit și lustruit.

6c. *Corp bombat și buza răsfrântă spre exterior*. Asemănătoare (Pl. 74/11) ca formă cu străchinile din prima categorie, prezintă o deschidere a gurii de maximum 7 cm. și corpul puțin arcuit. Buza scurtă, teșită în interior este foarte ușor răsfrântă spre exteriorul cenușiu închis, cu multă mică. Există și exemplare ce au un buton pe maxima rotunjime (Pl. 74/9) (6c1), cu un slip negru, subțire, lustruit.

7. *Ceașca*. Sunt cuprinse vase cu pereți subțiri, realizate dintr-o pastă fină cu mult nisip, foarte bine netezite și lustruite. Ele au fost introduse în această grupă datorită pastei, ce diferă de cea sălcuțeană și datorită modului de ardere și finisare. Întâlnim o categorie cu mult nisip și fragmente fine de mică, ce prezintă în exterior un strat subțire cenușiu închis sau negru, transparent, de sub care răzbate culoarea mai deschisă a fondului de bază. În alte cazuri slipul este subțire, bine lustruit.

7a. *Gât scurt, corp bombat, tortiță pe maxima rotunjime*. Despărțit de gât printr-o ușoară șanțuire, corpul se bombează ușor atingând maxima rotunjime nu departe de bază. În zona de îmbinare cu partea inferioară, tronconică, uneori realizată puțin unghiular se află o tortiță orizontală, perforată vertical. Ea este reliefată puternic, fiind bine diferențiată pe suprafața vasului. Diametrul gurii este de 7-10 cm și profilul buzei se subțiază mult către margine.

Vasele (Pl. 74/8, 12) sunt realizate dintr-o pastă cenușie, cu multă mică, cu un slip subțire, având exteriorul tratat în modul descris mai sus.

Profilul subțire păstrează aceeași grosime de-a lungul traseului său, îngustându-se doar către marginea teșită a buzei. Un alt exemplar ce se poate încadra acestei categorii (Pl. 74/10) are pe maxima rotunjime trei tortițe (cu vârful rupt), perforate vertical.

8. *Bolul*. Cu deschiderea largă și pereții arcuiți, se înfățișează sub mai multe variante. În descoperirile noastre avem un singur tip care, prin formă și pastă, se deosebește de cele sălcuțene.

8a. *Gât scurt, corp arcuit*. Buza scurtă, teșită în interior, răsfrântă către margine este marcată în partea inferioară cu o incizie fină. Sub ea corpul se arcuiește lin către maxima rotunjime (Pl. 74/14). Pereții sunt subțiri, iar în exterior slipul dă impresia unei glazuri.

9. *Oala*. Este confecționată dintr-o pastă cu mult nisip, care prin compoziție, amestec și ardere face ca pereții să aibă o consistență mai moale (Pl. 75/2, 4, 6) sau mai dură (Pl. 74/13; 75/1, 3). Ca o caracteristică rămâne netezirea foarte bună și luciul puternic în exterior, chiar dacă interiorul este mai puțin tratat.

9a. *Gât scurt, corp bombat*. Exemplarul păstrat face parte din categoria celor cenușii, cu pereții foarte subțiri. De dimensiuni mijlocii, are o înălțime a gâtului de 4,5 cm și un diametru de 14 cm (Pl. 74/13).

9b. *Corp arcuit, un buton la marginea gurii*. Sunt vase de dimensiuni mijlocii, rareori cu pereții foarte subțiri și care uneori au în compoziția pastei multă mică (Pl. 75/2, 4). Tortița-buton pornește chiar din marginea buzei sau se află la cca. 2-3 mm sub ea. Cele din prima categorie sunt ilustrate prin butoni rotunzi, alungiți, neperforați (Pl. 75/1-2) sau semiperforați (Pl. 75/3) și rotunzi, semiperforați (Pl. 75/7). Slipul exterior, subțire, este brun-cafeniu, cenușiu, cenușiu închis și negru-cenușiu.

Cele din a doua categorie sunt ca niște tortițe, uneori ușor aplatizate (Pl. 75/4), altele reliefate, aproape pătrate (Pl. 75/6). Angoba exterioară, subțire, cenușiu închis, este aplicată peste exteriorul cafeniu.

10. *Vase (capace) cilindrice cu proeminențe la bază*. Au pereții subțiri, cu mult nisip în pastă și un slip exterior subțire, cenușiu închis, foarte bine lustruit. Diametrul bazei este de 4,2-5 cm și pereții continuă aproape drepti către gură, forma vasului fiind mai mult cilindrică, foarte puțin tronconică. Ea este delimitată de trei (Pl. 75/11) sau patru (Pl. 75/9) proeminențe conice, rotunjite la vârf, perforate orizontal sau de altele tronconice, neperforate (Pl. 75/8).

11. *Vase cu un picior perforat*. Nu au fost găsite vase întregi, ci numai fragmente ale picioarelor lor cilindrice, cu perforații rotunde. Pasta, cu mult

nisip are uneori în compoziție pietricele, fragmente de cioburi, ceea ce o face mai moale. În acest caz slipul exterior este netezit, dar mai puțin finisat. Tipologic, există atât picioare înalte (Pl. 76/1, 3) cât și scunde, tronconice, ușor arcuite, cu un rând de perforații (Pl. 76/4). Au mai fost găsite fragmente ce nu pot fi atribuite cu certitudine unui anume tip (Pl. 76/5; 75/10, 12).

12. Proeminențe, toarte. Sunt realizate pe o ceramică confectionată de multe ori dintr-o pastă moale, cu mult nisip, slip subțire cenușiu închis, cenușiu-cafeniu, gălbui, mai rar negru-cenușiu, foarte bine netezit și lustruit.

Toartele sunt rare și au o formă aproape pătrată, fiind unghiulare în partea de sus și rotunjite către bază (Pl. 76/2).

Proeminențele conice, neperforate, mai mari sau mai mici (Pl. 76/6, 8) sunt mult mai puțin numeroase comparativ cu cele perforate. Acestea din urmă au forme diverse. Unele se ridică asemenea unor semisfere pe suprafața vasului, fiind perforate (Pl. 76/7, 12, 14) sau semiperforate (Pl. 77/1-2). Altele sunt mai mult reliefate și se termină cu un vârf ascuțit, ca un cioc drept sau orientat cu vârful în sus sau în jos (Pl. 76/9-11, 13; 77/3, 7, 10, 15), perforate orizontal.

Printre exemplarele găsite, unele au o formă deosebită: unul este applatizat vertical, ceea ce îl face să fie ușor lățit (Pl. 77/4), un altul este semiperforat și în vârf are o ușoară alveolare (Pl. 76/13), iar cel mai frumos, cu perforații oblice, are partea ascuțită prelucrată plastic, sub forma unui *cioc* (Pl. 77/11).

În unele cazuri, forma butonilor perforați și a proeminențelor rotunjite este completată cu perforații sau impresiuni rotunde. Acestea din urmă sunt reprezentate printr-un singur exemplar (Pl. 73/5), de dimensiuni mici, ce are alături, pe suprafața vasului o impresiune circulară adâncă. O alveolă asemănătoare, rotundă, există în partea superioară a unui buton cu vârful în sus, semiperforat (Pl. 77/13). În alte cazuri perforații circulare adânci au fost realizate chiar pe suprafața butonului semiperforat, perpendicular pe el, către bază, pe una (Pl. 73/7; 77/14) sau în ambele părți (Pl. 77/6).

13. Ornamente

13a. Impresiuni. Sunt de două tipuri: 1. impresiuni circulare 2. alveole rotunde, puțin adânci, lustruite.

Pe două fragmente se află impresiuni circulare (0,4 cm) executate cu un instrument, situate distanțat, cu spațiul dintre ele de 2,5-3,2 cm (Pl. 77/8) sau mai mic, în jur de cca. 1,5 cm (Pl. 77/12).

Celui de-al doilea tip de ornamentare îi corespund ornamente realizate cu degetul sau cu un alt instrument. Sunt puțin adânci, acoperite cu un slip

bine netezit și lustruit. Pe o strachină cu pereții arcuiți (Pl. 75/5) o astfel de alveolă rotundă (1,3 cm) este situată în apropierea unui buton ascuțit. Un alt vas are alveole rotunde, puțin adânci, lustruite, dispuse în direcții diferite, fără a se putea preciza un anume motiv (Pl. 77/9).

13b. Ceramică pictată. Cu roșu cărămiziu este realizată pictura pe un vas confecționat dintr-o pastă fină, cu mult nisip, compactă tare, care prin factură aparține culturii Tiszapolgár. Pe fragmentul păstrat (Pl.70/2), cu pereții subțiri și exteriorul bine netezit, motivul reprezentat nu este foarte clar, el pare a fii mai mult rodul întâmplării, vopseaua fiind pur și simplu scursă pe suprafața sa.

PLASTICA

Plastica antropomorfă și zoomorfă găsită în cadrul așezărilor complexului Sălcuța-Bubanj-Krivodol se diferențiază în funcție de materialul din care sunt confecționate în două mari grupe: A. plastica în lut; B. plastica în os, ambele întâlnite în Banat.

A. PLASTICA ÎN LUT

Cunoaște numeroase realizări atât antropomorfe, cât și zoomorfe, diverse din punct de vedere tipologic. Cu o singură excepție, cea a statuetei ce provine de la Băile Herculane-*Peștera Hoșilor*, toate celelalte au fost găsite în așezarea de la Cuptoare-*Sfozea*.

A1. Reprezentări antropomorfe

a. Statuetă antropomorfă. Fragment din partea superioară a unei figurine plate, având brațul stâng rupt. Absența sânilor și a părții inferioare împiedică atribuirea sexului (Pl. 99/1). Corpul dreptunghiular păstrează aceeași formă în secțiune transversală. Brațul păstrat, destul de lung, de formă conică, rotunjit la vârf prezintă o perforație rotundă, realizată din față către spate, situată la îmbinarea lui cu corpul pe care se articulează perpendicular. Gâtul scurt, trapezoidal, face legătura cu capul, neputându-se delimita strict cele două componente. Creștetul plat, cu partea posterioară puțin rotunjită, este trilobat, reprezentând proiecția urechilor - aproape triunghiulare - și a nasului perpendicular, în relief accentuat. De o parte și de alta a acestuia se află două găuri ce par a marca ochii. Privită în ansamblu, fața - deși nu este clar marcată - pare a indica un contur triunghiular. Pe fața posterioară orificiile capului și ale mâinilor au fost relativ bine finisate.

Pasta mai puțin densă, nisipoasă conține destul de multe pietricele și este bine arsă. Neagră-cenușie în spătură, piesa are în exterior un slip gros de aceeași culoare, cu pete cafenii pe mână și pe cap. Netezirea este destul de bună deși se văd urmele instrumentului cu ajutorul căruia s-a realizat această operațiune. Pe ambele fețe există urme de lustruire (4,3 x 4,1 x 1,1 cm).

b. Statuetă antropomorfă. Deși este cea mai mică dintre piesele prezentate aici, a fost modelată îngrijit, păstrându-se proporțiile și acordându-se atenția cuvenită părților componente (Pl. 99/2). Exemplarul păstrat reprezintă jumătatea inferioară a corpului până în partea terminală a feselor și o parte din partea posterioară a trunchiului, ruptă în jumătate pe verticală. În această porțiune se vede foarte bine cum cele două picioare și o parte din abdomen au fost unite prin alăturare. Traseul acestei linii se poate urmări din

zona tălpilor, prin șanțuirea adâncă ce delimitează picioarele până în secțiunea spatelui. Două mici umflături laterale, însoțite de o ușoară aplatizare, marchează începutul pântecului puțin arcuit - aproape aplatizat, mărginit de o linie abia schițată, ca o șanțuire semiadâncită. Această conformație, precum și absența steatopigiei îi imprimă o siluetă zveltă, accentuată și de talia subțire. Labele picioarelor sunt realizate prin presarea și tragerea lutului în față, ele fiind delimitate de glezne printr-o șanțuire orizontală. Piciorul drept are marcat genunchiul printr-un relief puțin pronunțat.

Pasta fină, omogenă, densă conține mult nisip și foarte rare fragmente de calcar mărunț. Arsă secundar, ea are o culoare cafenie, cu vagi pete cenușii atât în interior, cât și în exterior. Slipul gros și nelustruit permite vizualizarea urmelor rămase în urma finisării, zgârieturi, mici incizii sau urme ale unghiei (4,5 x 2,6 x 1,6 cm).

c. *Statuetă antropomorfă*. Asemănătoare ca formă și mod de execuție este partea inferioară a unei astfel de reprezentări ce are marcat triunghiul sexual, găsită în nivelul Herculane I de la Băile Herculane-*Peștera Hoților*¹⁴.

d. *Statuetă antropomorfă*. Lucrată rudimentar, cu o pronunțată steatopigie, figurina (Pl. 99/9) redă piciorul stâng și o parte din corpul unei statuete feminine, al cărei triunghi sexual, adânc incizat este de dimensiuni mari. Privind această piesă, observăm foarte clar că întregul a fost realizat din două părți, lucrate individual. Zona de contact, plată, cu un contur dreptunghiular, finisată, prezintă în profil un strat superficial gros, ce o acoperă în întregime și se termină cu 0,5 cm mai sus de laba piciorului. Talpa de formă triunghiulară se prezintă cu vârful rupt. În general, piesa este realizată prin îmbinarea de planuri, fără încercări de modelare, astfel că formele par mai mult unghiulare. Din față este complet plată, fără nici o diferențiere între trunchi și picior. Acesta din urmă, în partea de jos este puțin scobit în interior și curbat pe fața laterală. Profilul - realizat ca o combinație între două dreptunghiuri (al spatelui și al piciorului) - evidențiază triunghiul sexual mare. În partea dorsală, după steatopigia pronunțată, picioarele își recapătă rotunjimea. O proeminență puțin reliefată, situată pe lateral, ceva mai sus, delimitează partea inferioară de cea superioară.

Pasta - semifină, densă, cu pietricele, bine frământată și arsă, conține mult nisip în compoziție. În spărtură este cafenie și sunt vizibile fragmente de mică și rare bucățele de calcar. Slipul este gros, puțin aspru la pipăit, cu mult nisip și mică, nelustruit, de culoare cenușiu-închis. Ca urmare a unei

¹⁴ Roman, 1971, Abb. 19/10.

neteziri mai puțin atente sunt vizibile unele mici denivelări și câteva adâncituri făcute cu unghia (6,5 x 1,9 x 2,7 cm).

e. *Statuetă antropomorfă*. Piesa (Pl. 99/7) redă partea inferioară a unei statuete feminine. Picioarele au fost modelate fiecare separat și apoi alipite formând un întreg, impresie sugerată de linia profundă ce le separă, ca și de crăpătura ce urmează același traseu, vizibilă în alveolarea ce se situează în partea superioară a feselor - prin care se atașa de corpul plat (nu se păstrează). Zona ce unește gleznelor cu labelor picioarelor se realizează printr-o applatizare în plan vertical, ceea ce dă impresia că personajul stă pe vârfuri și îi conferă o anumită zveltețe. Din punct de vedere tehnic, partea inferioară pare a fi reunită într-un soclu, așa după cum rezultă din partea păstrată, de formă oarecum ovală. Triunghiul sexual, de dimensiuni reduse, format din trei linii (două oblice și una verticală) nu este foarte adânc incizat. Steatopigia puțin pronunțată, se înscrie pe aceeași linie de reprezentare realistă a volumelor.

Pasta fină, omogenă, conținând fragmente de calcar, nisip și pietricele, este compactă și bine arsă. În spărtură are culoare cenușie. Stratul superficial din exterior este gros, lustruit, cu nisip, de culoare neagră-cenușie. Netezirea este bună, fiind vizibile urmele acestei operațiuni pe direcție verticală (4,9 x 1,9 x 2 cm).

f. *Statuetă antropomorfă*. Fragmentul (Pl. 99/5), de forma unui trunchi de con, redă piciorul stâng al unei figurine, cuprins între gleznă și șold. Triunghiul sexual nu este marcat. Pe latura dinspre interior, pe o distanță de 3,8 cm se vede suprafața zgrunțuroasă prin care se unește cu cealaltă parte a piesei. Întrucât în regiunea gleznelor el este bine netezit și chiar lustruit, nu excludem posibilitatea ca în extremitatea inferioară picioarele să se separe. Steatopigia nu a fost exagerat de pronunțată.

Pasta semifină, cu mult nisip, conține paiete de mică, fragmente mărunte de calcar și pietricele. Bine frământată și arsă este densă, cu o culoare cafeniu-cenușie în spărtură. Slipul, cu nisip și mică, bine netezit, pe alocuri lustruit, este cenușiu cu pete mai închise sau mai deschise, uneori cafenii. (5,4 x 2,4 x 1,2 cm).

g. *Statuetă antropomorfă*. Redă un fragment din piciorul drept al unei reprezentări antropomorfe, cuprinzând porțiunea dintre coapsă și genunchi (Pl. 99/6). Unirea cu celălalt picior se realizează printr-o zonă de contact (în plan vertical) applatizată, finisată, fără a se vedea urmele unui strat de legătură. Secțiunea este ovală, (aplatizat turtit pe fața anterioară și pe cea posterioară), coapsa este dreaptă, cu steatopigia puțin pronunțată.

Realizată dintr-o pastă semifină, compactă, ce conține multă
pietricele de diferite mărimi, piesa este bine arsă. Slipul gros, aspru la pipă
cu o mare cantitate de nisip este bine netezit. Culoarea în spărtură
cenușie și în exterior cenușie-închisă. (3,5 x 1,5 x 1,3 cm).

h. Statuetă antropomorfă. Se păstrează piciorul drept, componentă a
unui ansamblu ce prezintă partea inferioară aplatizată și rotunjită (Pl. 99/3).
Călcâiele sunt diferențiate, fără ca vârfurile să fie individualizate. Masiv,
scurt și gros - sunt atribute ce caracterizează modul în care a fost realizată
această piesă, a cărei formă este de trunchi de con cu baza în sus. Singurul
element de legătură cu cealaltă jumătate, în afara pedestalului și a părții
interioare puțin aplatizată, este zona triunghiului sexual, unde lutul depășește
- prin ciupire - forma creată spre a se îmbina prin alăturare. O linie incizată,
puțin adâncă - la fel ca cea a triunghiului sexual - pornește din dreptul
acestuia și se oprește deasupra labei piciorului. Este o piesă de sine
stătătoare, căci partea superioară este întreagă, rotunjită și are o șanțuire
finisată care, prin forma dreptunghiulară, permite fixarea unui corp plat.

Pasta semifină, cu mult nisip, este dură, bine frământată și omogenă. A
fost arsă secundar, lutul fiind cărămiziu în spărtură. Slipul cărămiziu-maroni-
niu, gros, nelustruit, puțin aspru la pipăit, acoperă toate denivelările datorate
unei neteziri mai puțin atente. Se văd foarte multe zgârieturi mărunte și urme
ale unghiei (4,3 x 2,4 x 2 cm).

i. Statuetă antropomorfă. Este reprezentată prin piciorul stâng al unei
figurine feminine (Pl. 99/8a), al cărei triunghi sexual este realizat printr-o
linie oblică, adânc incizată de la dreapta spre stânga. Partea superioară este
ruptă în dreptul feselor, locul fiind marcat printr-o alveolare ce se ridică
oblic-vertical către porțiunea din față. O strangulare scurtă a pastei pe lateral
și o apăsare ușoară în față creează o umflătură ce desemnează locul în care
începe corpul. Modul elegant în care a fost realizat piciorul îi conferă
zveltețe, mai ales că steatopigia nu este pronunțată. El se subțiază către
gleznă și are genunchiul marcat printr-o arcuire abia perceptibilă.

Partea inferioară este ruptă în dreptul unei perforații orizontale a
gleznei, alături de care se află alta, semiadâncită. O linie incizată, puțin
adâncă, unește cele două extremități.

Pe partea interioară, în zona de îmbinare a celor două picioare, în
dreptul liniei incizate, aproximativ în zona de proiecție a liniei ce desem-
nează triunghiul sexual, se află o gaură adâncă de 1,7 cm, realizată puțin
oblic de sus în jos. La 0,5 cm mai sus de aceasta, o perforație străbate

orizontal piciorul dintr-o parte în cealaltă. Ea este situată pe diagonala creată între cea precedentă și marginea verticală, puțin reliefată a sexului.

Pasta semifină, conține mult nisip, fragmente de mică și rare pietricele. Omogenă, bine frământată și arsă, are o culoare cenușiu-închis în spărtură. Slipul, cu mult nisip este gros, bine netezit, negru-cenușiu, lustruit, cu excepția feței interioare (5,5 x 2 x 1 cm).

j. Statuetă antropomorfă. Ca mod de realizare (Pl. 99/8b) este aproape identică cu cea prezentată mai sus. Fiind piciorul drept, la un moment dat am crezut că cele două componente aparțin aceluiași ansamblu, însă finalizarea mai puțin îngrijită a acestei piese ne-a determinat să abandonăm această idee. Chiar dacă ele nu formează un întreg, imaginea pe care ne-o dau prin alăturare este aproape de cea reală.

Piesa are o singură perforație orizontală ce o străbate de la un capăt la altul, de formă ovală, cu dimensiuni relativ mari (0,4 x 0,3 cm) și o gaură mică, verticală, adâncă de 0,5 cm ce pare a fi servit la mai buna fixare a trunchiului. În interiorul triunghiului sexual, către partea de jos, se află o mică înțepătură superficială. Regăsim pe latura interioară linia incizată care unește partea superioară cu cea inferioară.

Pasta semifină, omogenă, cu mult nisip, fragmente de mică și pietricele este bine arsă. Slipul gros, conține mult nisip și este negru-cenușiu în exterior, cu imperfecțiuni la netezire, numai pe alocuri lustruit. Pe ambele fețe, dar mai ales în spate, are foarte multe incizii realizate cu unghia, aproape paralele. În spărtură are o culoare cenușie cu nuanțe de cafeniu-închis (5,1 x 1,9 x 1,8 cm).

k. Statuetă antropomorfă. De același tip cu cele precedente, ea reprezintă piciorul drept (Pl. 99/4), prevăzut cu o gaură transversală ca sistem de prindere,. Nu are marcat triunghiul sexual, căci în porțiunea respectivă s-a dislocat o parte din stratul superficial exterior.

Adâncitura situată în partea superioară, în care se prindea corpul, a fost intenționat modelată pentru acest scop. Aceasta se vede din modul în care a fost netezită această zonă. Suprafața interioară, de contact cu celălalt picior, este dreaptă.

Piesa este ruptă imediat sub zona fesei și nu are o steatopigie foarte pronunțată.

Pasta fină, densă, cu nisip și foarte rare pietricele este bine frământată și arsă. Are o culoare cenușiu-deschis în spărtură. În exterior slipul este cenușiu-negru, lustruit, netezit cu grijă (3,4 x 2,5 x 2,9 cm).

1. *Statuetă antropomorfă*. Partea inferioară și brațul drept sunt rupte din vechime, iar capul - modelat aparte - nu se păstrează (Pl. 99/10). Este aplatizată doso-ventral, cu fața anterioară bombată abia perceptibil, iar linia spatelui arcuită puțin spre exterior. În secțiune orizontală și verticală observăm imaginea unui dreptunghi. Suprafețele laterale, marchează talia și se arcuiesc spre șolduri. Brațul păstrat, lung de 2,5 cm, se prezintă sub forma unui triunghi isoscel, rotunjit la vârf. Trunchiul, fără săni, nu indică sexul. Pe piept se văd câteva urme circulare, puțin adâncite. Locul unde este făcută gaura pentru introducerea capului este, de asemenea, îngrijit lucrat, fiind realizat prin apăsarea lutului moale, obținându-se astfel o zonă mai joasă, ovală (1,1 x 1,0 x 0,21 cm), delimitată de o dungă reliefată ce pornește din față și se continuă pe latura din dreapta și în spate. În această adâncitură, lipită de marginea stângă, se află perforația de formă ovală, cu dimensiunile de 0,2 x 0,5 x 3,2 cm.

Pasta este realizată din lut semifin, dens, cu nisip și foarte rare pietricele. Este omogenă, bine frământată și arsă. Slipul exterior gros acoperă miezul cenușiu și este de culoare maronie, cu un strat superficial cenușiu-închis. Pete cafenii se află în jurul brațelor și al gâtului. Netezirea lasă, în general, de dorit, redând zgârieturi și apăsări ale degetelor. Dacă în partea din față el este puțin lustruit, pe spate este chiar aspru la pipăit. (5,3 x 4 x 1,7 cm).

m. Fragment de vas cu aplicație antropomorfă. Este vorba de o reprezentare antropomorfă cruciformă (Pl. 100/2), a cărei parte inferioară (care de fapt lipsește) a fost transformată în toartă. Ceea ce se remarcă la prima vedere sunt proporțiile acestei figurine, căci cele trei dimensiuni - înălțimea capului, lățimea brațelor și a corpului - sunt aproape identice. Brațele orizontale groase, cel stâng fiind ceva mai lung, au fost modelate dreptunghiular, în relief, tăiate drept la capete și au în prelungire două cioturi conice, ceea ce ne sugerează că poziția mâinilor a fost în sus. Pe cel din stânga, o mică zgârietură arcuită de jos în sus, are în jur mici urme de vopsea albă. Gâtul scund și gros sprijină capul puternic, în relief, a cărui proiecție este triunghiulară, cu partea ascuțită în jos. Această imagine este creată de existența unei incizii, care pornește de sub bărbie și ajunge până în dreptul urechii stângi. Capul are partea superioară prismatică, cu nasul *en bec d'oiseau*, partea inferioară rotunjită și creștetul triunghiular. Brațele și capul, până la jumătate, fac corp comun cu peretele vasului. Suprafața de prindere a fost netezită și apoi pictată *crusted* cu alb și roșu. Petele de culoare albă găsite în dreptul brațelor și cele roșii din dreapta capului și a mâinii ne dovedesc că

vasul a fost pictat. Pe figurină urme de vopsea roșie au fost găsite pe mâna și obrazul drept, iar albe în zona brațelor. Corpul se continuă pe aceeași linie cu gâtul, însă se îndepărtează puțin de peretele vasului, permițând realizarea toartei, prezentă în profil printr-o perforație rotundă. În secțiune el este dreptunghiular, cu partea superioară rotunjită.

Pasta semifină, cu mult nisip și rare fragmente mărunte de calcar a fost bine frământată și arsă. În spărtură, culoarea este cenușie în timp ce în exterior, datorită slipului gros, are o culoare neagră-cenușie. Fața interioară a vasului a fost lustruită, iar cea exterioară pictată (4,5 x 4 x 1 cm).

A2. Reprezentări zoomorfe

a. *Statuetă zoomorfă.* Animalul reprezintă probabil un porc (Pl. 100/5), a cărui cap, schematizat, nediferențiat prin gât, este redat prin râtul plasat între picioarele din față, delimitat de corp printr-o creastă oblică, despărțită de restul spinării printr-o adâncitură. Botul, rupt, perforat, inegal este delimitat printr-o șanțuire îngustă de această creastă. În perspectivă laterală ea este înregistrată ca o proeminență verticală, situată deasupra picioarelor din față. Cele patru picioare, rupte din vechime, rotunde în secțiune orizontală sunt îndreptate către exterior. Coada de formă conică, cu vârful rupt, continuă puțin oblic în sus, linia spatelui.

Pasta semifină, cu nisip și pietricele mărunte este omogenă și bine arsă. Slipul exterior este gros, puțin lustruit, de culoare neagră-cenușie cu pete cafenii pe coadă și pe etichetele din spate. Se văd foarte bine urmele instrumentului cu care a fost realizată netezirea. În spărtură este cenușiu-închis (7,8 x 4,5 x 3,6 cm).

b. *Statuetă zoomorfă.* Figurină de proporții mici (Pl. 100/7), ea este destul de mult schematizată. Astfel, prezența capului este marcată prin două urechi (rupte), realizate prin tragerea în sus a lutului și aplatizare pe o direcție paralelă cu picioarele din față. Spinarea aerodinamică se subțiază către coada ascuțită la vârf care urmează un traseu ascendent. Din cele patru picioare se păstrează numai trei, destul de masiv modelate în raport cu corpul, de care sunt despărțite prin alveolări abia perceptibile. Deasupra picioarelor din spate este vizibil modul în care s-a realizat modelarea lutului. Pe întreaga suprafață există multe impresiuni realizate cu unghia.

Pasta este compactă, semifină, frământată cu grijă, bine arsă și are o culoare cenușiu-închis în spărtură cu mult nisip și foarte rare pietricele mici. În compoziția ei au intrat și substanțe organice (pleavă). Slipul exterior gros, negru-cenușiu, cu foarte slabe urme de lustruire nu reușește să acopere imperfecțiunile netezirii (4,4 x 3,5 x 2.1 cm).

c. *Statuetă zoomorfă*. Redată prin planuri drepte verticale și orizontale, îmbinate prin unghiuri, statueta - cu excepția piciorului din dreapta, rupt din vechime - este întregă (Pl. 100/8). Spinarea plată, de formă ușor trapezoidală, lățită și arcuită în față, se termină cu o coadă rotunjită, aplatizată la vârful. În partea opusă, a fost realizată o perforație oblică, destul de bine finisată. Conturul spatelui este proeminent, ușor rotunjit. O creastă de forma unei prisme triunghiulare alungite, care începe din dreptul perforației și se termină în dreptul cozii, are partea din față și cea superioară aplatizate printr-o apăsare ușoară (urmele se observă în dreapta, nefiind îndreptate prin netezire). Picioarele scurte sunt drepte în față și puțin oblice în spate.

Pasta compactă, semifină, cu mult nisip, mică, și foarte rare pietricele mici, este omogenă, bine arsă. Slipul nisipos, subțire, cenușiu-închis cu pete mai deschise, bine netezit, nelustruit este aspru la pipăit. În spărtură culoarea este cenușiu-închis (7,5 x 5,7 x 3,3 cm).

d. *Statuetă zoomorfă*. Piesa (Pl. 100/6) a fost realizată rudimentar și este mai greu de definit ca reprezentare plastică. Partea posterioară lipsește și se păstrează doar cea anterioară cu labele din față rupte. Corpul are o secțiune circulară, ușor aplatizată pe părțile laterale, iar coloana vertebrală este puternic reliefată. În continuarea acesteia, pe aceeași linie urmează capul diferențiat de partea inferioară a corpului printr-un gât gros în două pante, având botul și partea din creștet rupte.

Botul a fost modelat tronconic, iar partea superioară a capului - atât cât se păstrează - este puțin lățită pe lateral și pare a avea o adâncitură pe spate care marchează locul unde au fost urechile (sau coarnele).

Pasta semifină, cu mult nisip, mică și pietricele mărunte, este bine frământată și arsă. Cenușie în interior, prezintă un slip gros, cafeniu, bine netezit, însă aspru la pipăit.

e. *Vas zoomorf*. Este o porțiune dintr-un vas zoomorf (Pl. 100/1) cu pereții subțiri ce reprezintă un arici. Botul mic, întredeschis, cu nările marcate prin două găuri, realizate puțin oblic, acoperit cu proeminențe mărunte ca niște țepi, care se continuă pe toată jumătatea superioară. Vârfurile lor au fost acoperite cu o vopsea neagră, iar între ele există niște pete mici, de culoare albă, abia sesizabile.

Partea inferioară a fost foarte bine netezită. În interior se află o zonă pictată cu negru și lustruită, ce pare a descrie o spirală, combinată cu alta, nelustruită, cu urme de vopsea albă.

Pasta semifină, compactă, omogenă, conține nisip, mică și rare pietricele mărunte. Arderea este foarte bună. În spărtură culoarea este

cenușie-închis, aproape neagră. Slipul subțire, fin netezit, nelustruit, prezintă o culoare neagră-cenușie pe ambele fețe (3,8 x 1,7 x 5,8 cm).

B. PLASTICA ÎN OS

În funcție de elementele definitorii ale modului de realizare și prezentare plastica în os a fost împărțită în trei tipuri: prismatic, extrem de schematizat și figurine antropomorfe.

În Banat, în așezarea de la Cuptoare-*Sfogea* au fost găsite două astfel de reprezentări aparținând seriei figurinelor antropomorfe.

Ambele piese provin din nivelul IIb al locuirii sălcuțene. Prima, tripartită (Pl. 100/4) are capul triunghiular, cu părțile unghiulare ușor rotunjite, iar brațele – ce nu depășesc lățimea acestuia – sunt în formă de unghi ascuțit. Partea inferioară rectangulară se îngustează spre baza tăiată drept ce prezintă în zona terminală începutul unei perforații. Puțin concavă datorită osului din care a fost realizată, placa se subțiază către margini, încercând astfel să sugereze plasticitatea corpului omenesc. Fața superioară este lustruită, iar pe cea interioară, cu excepția marginilor lustruite, se văd striatiile osului. Toate aceste elemente, ne fac să ne gândim că piesa se afla în faza de finisare.

Al doilea obiect, bipartit (Pl. 100/3) este de formă rectangulară, cu colțurile ușor rotunjite. Partea superioară dreaptă este mai lată decât cea inferioară. Pe margini, în prima treime, el prezintă trei mici creștături apropiate, iar în partea de jos o gaură pentru agățare. Rupt din vechime (poate chiar intenționat) este confecționat dintr-o placă de os, subțire, lustruită, convexă. Datorită formei sale extrem de schematizate, pare mai puțin probabil ca el să fi fost un idol antropomorf din os, fiind mai degrabă un pandantiv, asemănător ca tip cu cel descoperit la Gniliane (Bulgaria).¹⁵

¹⁵ Petkov, 1926, p. 122, Taf. 37/9.

PODOABE

Dorința de etalare a frumosului capătă noi forme de exprimare prin podoabe, a căror frumusețe constă tocmai în aspectul simplu pe care l-a dobândit forma finită. Când au fost realizate ca amulete, ele au împletit latura estetică cu cea de protejare sau transferare, în sensul dobândirii anumitor trăsături de caracter sau calități.

Scoica Spondylus, privită nu numai ca dovadă a legăturilor ce existau cu sudul Balcanilor, este un material căutat și iubit, expresie a tradiției neolitice încă puternice.

În așezarea eneolitică de pe *Dealul Sfogea* podoabele și amuletele, relativ numeroase au fost împărțite în funcție de materialul din care au fost executate: a. calcar sau scoica Spondylus; b. dinți găuriți de animal; c. oase prelucrate; d. piatră prelucrată.

a. Piesele din calcar sau scoica Spondylus. Numeroase, acestea sunt întâlnite sub formă de pandantive, nasturi, mărgele.

Pandantivele sunt reprezentate prin trei exemplare. Unul (Pl. 15/12), masiv are o formă semicirculară, mai gros în zona centrală și subțiat la capete, unde au fost executate două găuri. Secțiunea este dreptunghiulară, cu planurile bine delimitate.

Alte două piese de dimensiuni mici (Pl. 15/1, 2) sunt deosebit de interesante pentru că par a reprezenta un pește stilizat. Imaginea peștelui este foarte clară în cazul piesei întregi (Pl. 15/2) (3,6 x 1,2 cm), ce are o latură de formă semicirculară, iar cealaltă aproape dreaptă se îngustează din grosime către un capăt perforat, sugerând astfel coada. Și mai bine este redat capul cu gura semicirculară, ca și cum ar fi căscată și ochiul realizat printr-o perforație. Întreaga piesă este foarte bine lustruită. Cealaltă (Pl. 15/1) (3,5 x 1,3 cm), realizată tot din scoică Spondylus are o formă semicirculară, fragmentară, lipsindu-i partea din spate. Partea superioară este arcuită, iar cea inferioară de aceeași formă, se subțiază către margine. Corpul este ușor lățit, ochiul este marcat printr-o perforație, iar gura semicirculară pare deschisă.

Doi nasturi (Pl. 15/10-11) sau mărgele perforate pe aceeași parte sunt realizate unul din scoică Spondylus, iar celălalt din marmură. Au o formă circulară (1,2-1,3 cm), cu partea superioară ușor bombată și cea inferioară convexă, cu două perforații rotunde apropiate. Cel din marmură (Pl. 15/11) este pătrat cu laturile ușor rotunjite, bine șlefuit.

Mărgelele găsite în stratul de dărâmătură al nivelului b, atât ca piese izolate (Pl. 15/7, 9), cât și sub formă de șirag (Pl. 15/8) au fost realizate din

scoică Spondylus, dar și din marmură. Ele sunt circulare, cu diametrul de 0,7-0,8 cm și grosimi cuprinse între 0,1-0,3 cm. Fețele tăiate drept, bine netezite au o gaură transversală lată (diametrul – 0,3 cm). O singură mărgea este tubulară (0,9 cm).

Dintre piesele găsite izolat, marea majoritate seamănă cu cele din șirag, însă trei sunt deosebite ca mod de execuție. Cea mai mare (Pl. 15/16) (2,9 x 1,7 x 0,8 cm), de formă paralelipipedică este confecționată tot din scoică Spondylus, bine netezită și lustruită pe ambele părți. O perforație rotundă, de 0,3 cm, o străbate pe lungime. Un exemplar frumos (Pl. 15/3) (1,5 x 0,9 cm) prezintă incizii fine într-o parte, sub formă de ogive, iar în cealaltă parte linii paralele, ușor arcuite. Și ea este perforată orizontal, lățimea găurii fiind de 0,3 cm. Tot cu linii paralele fin incizate este ornamentată o altă piesă (Pl. 15/4) (1,1 x 0,5 cm), de formă tubulară, cu perforația lată (0,3 cm) și pereții subțiri. O latură este tăiată drept, iar cealaltă oblic, ambele fiind bine lustruite.

b. Podoabe realizate din dinți de animale. De dimensiuni mari, un canin de urs (Pl. 15/13) (7,2 x 2,2 cm) are lățimea maximă în zona centrală, un capăt ascuțit, iar celălalt rotunjit. Baza îngustată are o perforație rotundă (0,25 cm).

Un canin de cerb, cu o perforație sub coroană (1 x 0,7 cm) este cel mai mic dintre ele.

Alte două piese neterminat sunt realizate din colți de mistreț, tăiați și lustruiți.

c. Podoabe și amulete din piatră. Au fost găsite două exemplare ce reprezintă transpunerea la altă scară a unor unelte. Unul este o dălțiță (Pl. 15/14) realizată dintr-o piatră cenușiu închis, de formă dreptunghiulară, cu un capăt rupt și celălalt îngustat și perforat. Fețele drepte ce se îmbină în unghi sunt bine netezite și lustruite.

Celălalt reprezintă un topor trapezoidal (Pl. 16/4) confecționat dintr-o piatră gălbui-cenușie. Este fațetat, bine netezit și lustruit, cu o perforație lată (0,7 cm), pentru agățat, în zona tășului.

Capitolul VI

ÎNCADRARE CRONOLOGICĂ

Principalele așezări ale culturii Sălcuța din Banat: Băile Herculane-*Peștera Hoșilor*, *Cuptoare-Sfogea*, Slatina Timiș-*Gura Ilovei* ne oferă materiale ce acoperă paleta largă a activităților zilnice, conturându-le astfel profilul economic. Aceste descoperiri ne oferă și elemente de legătură cu cele aparținând complexului Sălcuța-Bubanj-Krivodol de pretutindeni.

Uneltele din piatră cioplită sunt prezente în număr mare în așezarea de la Cuptoare și observăm că întrebuintarea cuarțitului ca materie primă începe să fie tot mai frecventă. El este întâlnit în proporție de cca 40% din totalul inventarului. Astfel, putem spune că încă din etapele IIb și c ale culturii Sălcuța acest material se alătură silexului, ambele fiind prelucrate pentru obținerea lamelor sau a altor tipuri de unelte. De aceea credem că și piesele de acest gen găsite în număr mare la Ostrovul Corbului¹ aparțin, cel puțin în parte, culturii Sălcuța. Cu dimensiuni cuprinse între 1-9,5 cm, uneltele din silex nu se deosebesc de cele găsite în alte așezări. Numeroase sunt cele din silex cafeniu și cafeniu-cenușiu, iar cele brune și negre apar mai rar. La Băile Herculane (nivelul b) și la Slatina Timiș-Șăs nu au fost găsite unelte din piatră cioplită. Cea din urmă așezare documentează, în straturile superioare, o intensă folosire a obsidianului.

Deosebite din punct de vedere funcțional sunt două lame din calcar, îngrijit lucrate, care datorită materialului moale din care au fost confecționate, nu au putut fi folosite în activitățile curente.

Dălțițele din os, bine finisate, găsite tot în așezarea de la Cuptoare, au analogii în nivelul IIc de la Sălcuța². Topoarele-ciocan din piatră șlefuită, găsite în aceeași așezare, sunt puțin numeroase. Cu excepția unui singur exemplar ce este găurit, celelalte sunt în curs de finisare.

¹ Simon, 1989, p. 113-114.

² Berciu, 1961, Pl. 68/1-2.

Foarte interesantă este descoperirea a trei reprezentări miniaturale ce reprezintă topoare, toate provenind din nivelul cu morminte medievale. Unul, din tufit (Pl. 14/18), are forma unui topor trapezoidal, iar celelalte două, din lut, redau topoare cu brațele în cruce (Pl. 14/21; 17/1). O descoperire asemănătoare reprezentând o amuletă în formă de topor cu brațele în cruce, provine din regiunea de la Negotinska Krajna³, din împrejurimile Borului, unde se află siturile Smedovac, Kovilovo, Velikovo, Prahovo, fără a se putea preciza locul de descoperire. Existența lor presupune utilizarea unor astfel de topoare în așezări în care ele nu au fost încă găsite, cum sunt cele sălcuțene. De la Smedovac⁴ provine un astfel de exemplar, însă fiind vorba de o descoperire întâmplătoare, nu poate fi atribuit cu siguranță acestei culturi⁵. Folosirea lui de către purtătorii culturii Sălcuța poate fi presupusă pe baza prezenței acestor miniaturi din lut, cât și datorită existenței unui topor de tip Jaszladány într-un mormânt al perioadei de trecere de la Tiszapolgár la Bodrogkeresztúr⁶. Aceasta readuce în discuție problema atribuirii sale unei etape târzii Tiszapolgár⁷. Existența unor relații strânse între comunitățile Tiszapolgár și Sălcuța (etapele IIb-III) din Banat și Oltenia a contribuit la preluarea și executarea acestui tip de topor de către populațiile ultimului complex cultural.

În așezarea din Banat, de la Cuptoare, alături de ace de cupru a fost găsit un topor-dălțiță, de formă trapezoidală (Pl. 18/1). Piesa se încadrează în seria topoarelor aparținând tipului Sălcuța, după Al. Vulpe⁸. Se cunosc patru obiecte de acest tip, încadrate fazei IIIa a culturii Sălcuța:

- a) la Vădastra⁹, în punctul Măgura-Cetate a fost găsită o astfel de piesă, despre care se afirmă că a fost realizată din cupru nativ, cu nuanță roșietică;
- b) cele două topoare-dălți descoperite la Piscul Cornișorului¹⁰, pe podeaua unei locuințe incendiate, făceau probabil, parte integrantă din inventarul gospodăriei respective. Unul dintre ele, cu o formă

³ Truhović-Vuković, 1967, p. 106.

⁴ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, 1979, p. 107.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Roman, 1978, p.219, nota 25.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Vulpe, 1975, p. 57, Taf. 32; Idem, 1973, p. 221.

⁹ Comșa, 1981, p. 334.

¹⁰ Berciu, 1961, p. 233-234, fig. 70-71.

identică cu cea a piesei descoperită la Cuptoare-*Sfoge*a, prezintă pe partea opusă tăişului urme ale unei utilizări intense. Ambele exemplare au secțiunea dreptunghiulară și sunt aplatizate pe latura tăişului, a cărui curbură este clar marcată;

- c) un exemplar asemănător celor de mai sus a fost recuperat din dărâmăturile unei locuințe din stațiunea de la Cerăt¹¹.

Tipologic, topoarele variantei Sălcuța seamănă cu cele ale variantelor Coteana și Gumelnița¹², ambele aparținând culturii Gumelnița. Analiza factorială¹³ efectuată asupra datelor metrice ale topoarelor plate și dălților de cupru din România și Cehoslovacia explică legăturile dintre variabilitatea lățimii cefei și a tăişului, cu grosimea și lungimea pieselor. Analiza de clusteri a acestor date a realizat clasificarea în trei grupe, în ultima intrând variantele Sălcuța și Gumelnița, subliniindu-se astfel înrudirea lor.

Comparând analizele făcute asupra pieselor din cupru găsite în aria culturilor Sălcuța și Gumelnița, cercetătorul E. Comșa¹⁴ ajunge la concluzia că purtătorii culturii Sălcuța au folosit două tipuri de minereuri: unul cu urme de argint, uneori argint și fier; cel de-al doilea cu infime urme de nichel. Totodată avansează ipoteza că ultimul este tipic numai pentru Oltenia, în timp ce primul – în funcție de cantitatea de argint și nichel pe care o conține – caracterizează una din cele două comunități culturale (concentrația este mai mare la cele provenind din mediul Gumelnița). Rămâne ca cercetări viitoare în acest domeniu să confirme sau să infirme această ipoteză și pentru piesele aparținând culturii Sălcuța din Banat.

Aceste diferențieri aduc în prim plan problema locului de unde era procurat mineralul, conturându-se mai multe zone ca prezumtive surse de minereu. Pentru Oltenia, cel provenit de la Baia de Aramă¹⁵ pare a fi cel mai întrebuițat pentru realizarea pieselor din cupru ale populațiilor sălcuțene. Pentru Banat, cu toate că a fost dovedită frecvența mare a zăcămintelor de cupru sau a mineralelor conținând cupru¹⁶, datorită absenței analizelor specifice asupra pieselor eneolitice, este mai greu de cartat punctele de unde ar putea proveni materialul folosit în metalurgia primitivă. Întrucât cuprul

¹¹ Comșa, 1981, p. 335; Vulpe, 1975, p. 57, nr. 258, Taf. 32.

¹² Vulpe, 1975, p. 56-57.

¹³ Maxim- Kalmar, 1992, p. 80, fig. 13.

¹⁴ Comșa, 1981, p. 341.

¹⁵ *Ibidem*, p. 340; Mateescu, 1960, p. 281, nota 1.

¹⁶ Beșliu-Lazarovici-Olariu, 1992, p. 116.

nativ poate fi găsit în albiile râurilor sau pâraurilor din apropierea zăcămintelor de cupru, identificarea lui ar putea constitui un prim pas în descoperirea și apoi folosirea acestor zăcămine.

Prin caracteristicile sale metrice, toporul de la Cuptoare-*Sfogea* se înscrie, mai degrabă, în categoria dălților, având însă toate atributele topoarelor plate. Aparține culturii Sălcuța (faza IIc-III) existentă în așezare. În afara analogiilor cu piese similare din țară, deja prezentate își găsește corespondențe în depozitul de la Pločnik¹⁷, în materialele provenind din Peștera Zlot¹⁸ și din stratul Ila de la Maliq¹⁹.

O altă piesă din așezarea de la Cuptoare ce își găsește analogii în regiunea Borului²⁰ este vârful de săgeată, fin retușat (Pl. 16/2), întâlnit și în descoperiri din Bulgaria²¹. Existența acestui tip a fost semnalată și în mediul culturilor Cernavodă I²² și Gumelnița. În cadrul culturii Sălcuța din România este prezent în așezarea de la Ostrovul Corbului²³ și în descoperirile din așezarea eponimă aparținând stratului Sălcuța IV²⁴.

Din totalul figurinelor antropomorfe aparținând culturii Sălcuța, găsite în Banat, două ne oferă imaginea jumătății superioare, una este un bust cu gaură de fixare a capului, iar restul se rezumă la reprezentarea părții inferioare în întregime sau sub forma unor picioare izolate.

Statueta realizată din planuri dreptunghiulare drepte (Pl. 99/1), cu spatele foarte puțin modelat printr-o adâncitură ușoară, sesizabilă mai mult la pipăit se înscrie în seria celor cu corpul plat și brațele în cruce, marcate prin găuri.

Moștenite direct din cultura Gumelnița și caracteristice pentru cele mai vechi etape ale acesteia, statuetele cu brațele întinse lateral și partea superioară relativ plată²⁵ provin din cultura Boian, ca rezultat al descendenței directe și au la bază fondul vinčian²⁶.

Cea mai bună analogie pentru piesa noastră o reprezintă figurina gumelnițeană de la Poroschia²⁷ care, cu excepția brațelor mai scurte este

¹⁷ Jovanović, 1971, Pl. VI.

¹⁸ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, 1979, p. 108.

¹⁹ Prendi, 1966, Taf. III/d.

²⁰ Trbuhović-Vuković, 1967, p. 106, Taf. VIII.

²¹ Nikolov, 1975, fig. 11.

²² Hasotti-Popovici, 1992, Pl. VI/1.

²³ Simon, 1989, p. 137, fig. 22/1.

²⁴ Berciu, 1961, p. 199, fig. 51/8, 9.

²⁵ Dumitrescu, 1974, p. 225.

²⁶ Berciu, 1961, p. 72.

²⁷ Dumitrescu, 1932, Taf. 13/8.

identică în ceea ce privește realizarea – găuri circulare marcându-i umerii și ochii. Ca mod de tratare – în planuri, unghiuri și găuri – se apropie de figurinele perforate, din os, caracteristice culturii Gumelnița. Cele două statuete se apropie de cele cucuteniene²⁸, aparținând fazelor AB și B, identice în ce privește manifestările plastice²⁹.

Modelul schematizat de redare al fețelor de către gumelnițeni ar putea fi asociat unor măști. Aceeași idee este sugerată și de statueta de la Cuptoare, mai ales că proiecția în plan orizontal ne dă impresia unui cap de cornut. Faptul că în culturile Vinča, Gumelnița, Cucuteni, alături de figurile puternic stilizate se găsesc altele realiste, bine realizate plastic și artistic, ne îndeamnă să credem că, în general, cele schematizate țin de canoane ce nu pot fi ignorate, ele putând fi legate chiar și de prezența unei măști rituale. Nu putem face abstracție de faptul că în unele cazuri se manifestă și lipsa de îndemânare a meșterului respectiv³⁰.

În aria culturii Sălcuța, la *Piscul Cornișorului*, un tors fragmentar³¹ ornamentat prin incizii, se prezintă cu brațele întinse lateral, perforate și cu un contur dreptunghiular. După cum se continuă în partea de jos, el se înscrie în așa-zisa formă de *clopot*. Aceluiași tip îi aparține și o altă figurină găsită tot în această așezare, cu nasul ușor în relief și brațe scurte, laterale³², atribuită, ca și cea prezentată anterior, fazei Sălcuța IIc.

Alte două statuete, cu brațele în formă de cruce, ascuțite și găurite provin din săpăturile efectuate la Valea Anilor (județul Mehedinți)³³ și se deosebesc de exemplarul nostru prin modelarea rudimentară a capului, după șablon gumelnițean. Mai mult chiar, pe una din piese el se reduce doar la o simplă proeminență verticală. Asemănător este tratat exemplarul de la Brătești (județul Dâmbovița)³⁴, având capul redat în mod similar și brațele neperforate. Cu brațele scurte, întinse lateral, neperforate este și piesa, fără cap, găsită la Almăjel (județul Mehedinți)³⁵.

Capete perforate în maniera figurinelor gumelnițene din os, însă diferite ca reprezentare de cel găsit pe dealul *Sfogea* întâlnim în așezările de

²⁸ *Ibidem*, p. 60, 63.

²⁹ *Idem*, 1979, p. 84.

³⁰ Marinescu-Bîlcu - Ionescu, 1981, p. 8.

³¹ Berciu, 1961, p. 332, Pl. 153/3.

³² *Ibidem*, p. 333, Pl. 156/3.

³³ Stângă, 1988, p. 36-37, fig. 2, 3.

³⁴ Tudor, 1978, p. 80, Pl. 7/2.

³⁵ Galbenu, 1983, p. 156, Pl. 3/16.

la Piscul Cornișorului³⁶ și Valea Anilor³⁷. Ele prezintă urechile și gura subliniate prin câte trei perforații.

De dimensiuni mici, îngrijit lucrate, fără o steatopigie pronunțată și fără o reprezentare a sexului sunt exemplarele de la Cuptoare (Pl. 99/2) și cel de la Băile Herculane-*Peștera Hoșilor* (Sălcuța IIc-III)³⁸. Din punct de vedere tehnic, observăm că au fost realizate prin lipirea în plan longitudinal a celor două jumătăți, linia ce marchează zona în care a fost realizată unirea este mai pronunțată în regiunea spărturii spatelui și a tălpilor. Acest procedeu îl întâlnim încă din faza B2/C a culturii Vinča și este frecvent și în alte culturi neo-eneolitice – Cucuteni, Gumelnița, Sălcuța³⁹.

O altă statueta (Pl. 99/9) realizată tot prin sudarea a două jumătăți longitudinale, caracterizată printr-un mod schematic de tratare a suprafețelor, pare a se apropia de exemplarele sălcutene de la Almăjel⁴⁰ și Brătești⁴¹. La acestea se poate raporta prin șoldul arcuit și fesa puternic reliefată, ce îi conferă o steatopigie pronunțată.

O altă modalitate de execuție a unei statuete constă în realizarea ansamblului prin unirea într-un alt mod a diferitelor piese componente. Astfel, partea inferioară este realizată din picioare modelate separat și adunate la un loc prin intermediul unor bețișoare ce pătrund în găuri transversale (Pl. 99/8a-b). Această tehnică de prindere a picioarelor nu a mai fost întâlnită în aria Sălcuța de la noi. Ea a fost utilizată de către purtătorii culturii Cucuteni, cum o demonstrează descoperirile de la Drăgușeni, Ruginoasa, Hăbășești și a fost documentată încă din cadrul culturii Precucuteni⁴².

Privind în ansamblu statuetele prezentate, putem spune că, întocmai ca în etapele finale ale culturii Petrești, Gumelnița, Cucuteni, în cadrul culturii Sălcuța – în general – idolii antropomorfi nu au o steatopigie pronunțată, urmărindu-se respectarea proporțiilor corpului omenesc.

Foarte interesantă este figurina fragmentară care redă partea superioară a unei statuete cu brațele în cruce și corpul plat (Pl. 99/10). Pe piept prezența a patru alveole, abia sesizabile, sugerează existența unui șirag de mărgele sau a unei alte podoabe. Partea superioară a fost modelată în așa fel încât să

³⁶ Berciu, 1961, p. 333, fig. 154/3.

³⁷ Stângă, 1988, p. 36, Pl. 1.

³⁸ Roman, 1971, Abb. 19/10.

³⁹ Dumitrescu, 1992, p. 31

⁴⁰ Galbenu, 1983, Pl. 3/16.

⁴¹ Tudor, 1978, Pl. 7/1.

⁴² Crișmaru, 1977, p. 69, Pl. 58/3.

permiță fixarea unui cap mobil. Existența acestei găuri, ce nu perforază piesa de la un capăt la altul permite încadrarea ei în seria celor de tip *tesalic*. Astfel de piese au fost găsite în fazele B2/C ale culturii Vinča de la Rast și Turdaș⁴³. Și în cultura Gumelnița au apărut idoli de tip *tesalic*⁴⁴.

În aria culturii Bubanj, astfel de reprezentări au fost găsite îndeosebi în regiunile sudice (Bakarno Gumno, Suplevec)⁴⁵. Ele au apărut și în stratul IIA de la Maliq⁴⁶. Este primul exemplar din aria culturii Sălcuța. Seria lor continuă, fiind întâlnite și în cultura Cernavodă III⁴⁷.

Din categoria reprezentărilor antropomorfe în relief, aplicate pe ceramică face parte și bustul unei statuete în cruce (Pl. 100/2), al cărei rol de apucătoare este conferit de îndepărtarea în plan oblic a trunchiului de peretele vasului.

Cultura Sălcuța ne-a oferit rare reprezentări de acest fel. Decorul în relief, existent pe un fragment ceramic provenit din nivelul IIC de la Piscul Cornișorului⁴⁸, terminat printr-o redare schematică a chipului omenesc și cele două fragmente de vase cu reprezentări antropomorfe în relief de la Valea Anilor⁴⁹ sunt singurele piese de acest tip cunoscute până acum.

Acestora li se adaugă exemplarul de la Cuptoare. Capul schematizat, prezintă fața prelucrată sub formă prismatică, fără redarea detaliilor morfologice, modalitate de expresie întâlnită în cadrul culturii Gumelnița⁵⁰ și Sălcuța⁵¹. Atât statueta, cât și vasul au fost pictate *crusted* cu roșu și alb, așa cum o demonstrează petele răzlețe de culoare depistate pe suprafața lor. Prin această modalitate de decorare piesa prezintă similitudini cu două figurine din nivelul Sălcuța IIB de la Piscul Cornișorului⁵², ce poartă urme de culoare făinoasă roșie și albă. O analogie aproape perfectă pentru exemplarul nostru, din punct de vedere al formei, o constituie o figurină antropomorfă cu corp aproape plat, fără sâni, de la Sălcuța, ce aparține nivelului IIB⁵³.

⁴³ Dumitrescu, 1992, p. 45.

⁴⁴ Idem, 1960, p. 245-260.

⁴⁵ Garašanin-Sanev-Simoska-Kitanovsky, 1971, fig. 154, 168, 169, 170 Hauptmann, 1967, Abb. 6/7-10;

⁴⁶ Prendi, 1966, Tab. X/a.

⁴⁷ Dumitrescu, 1992, p.257, Pl. II/2.

⁴⁸ Berciu, 1961, p. 335, Pl. 155/1; 158/2.

⁴⁹ Stângă, 1988, p. 38, Fig. 6, 7

⁵⁰ Marinescu-Bîlcu - Ionescu, 1981, p. 16, nr. 24, Pl. III/4, XVII/9.

⁵¹ Berciu, 1961, Pl. 152/2; 153/1.

⁵² *Ibidem*, p. 330, Pl. 152/1; p. 331, Pl. 152/4.

⁵³ *Ibidem*, p. 332, Pl. 152/2.

Completând ansamblul mitic și ritual al figurinelor antropomorfe, cele zoomorfe sunt în același timp legate de ambient constituind, mai mult decât primele, o oglindă a realității imediate. În Banat ele sunt mai numeroase începând cu faza B a culturii Vinča, în faza A fiind extrem de rar documentate⁵⁴.

De multe ori reprezentările animaliere sunt neângrijit modelate de către cel ce le-a realizat, fiind vorba fie de stilizare până la schematizare, fie de stângăcie în redare. Există și exemplare foarte reușite, cu încercări ce surprind mișcarea și chiar unele detalii anatomice.

Vasele zoomorfe – elemente de legătură între ceramică și plastică – pot fi sigur interpretate ca simbol. Dacă cultura Vinča-Turdaș a adus la noi vasele antropomorfe și zoomorfe⁵⁵, cultura Gumelnița a fost cea care a dăruit acestui tip de reprezentare înflorirea maximă, atât artistic cât și numeric. Tot ea a fost cea care le-a vehiculat mai departe în cadrul culturii Sălcuța.

Fragmentul reprezentând un arici (Pl. 100/1) aparține fie unui capac, fie unui vas cu deschidere largă, întrucât în interior are o spirală realizată cu pictură neagră, lustruită, ce alternează cu zone nelustruite, cu slabe urme de pictură albă, crusted. Analogii foarte bune pentru această piesă găsim în cadrul culturii Gumelnița, la Căscioarele⁵⁶, pe înălțimea de lângă satul Rojak (Bulgaria)⁵⁷, în tell-ul Gyundshiiska de lângă Stara Zagora, aparținând culturii Kodžadermen-Gumelnița-Karanovo VI⁵⁸.

Existența vaselor în formă de arici și a plasticii reprezentând ariciul ar putea să reprezinte mai mult decât simpla transpunere în plastică a observațiilor făcute asupra realității înconjurătoare, chiar dacă nu întrunește neapărat simbolurile ce i-au fost atribuite: reîntinerește și înfrumusețează, reface răni și are influențe sexuale⁵⁹.

Reprezentări plastice în os au fost descoperite atât în aria culturii Sălcuța, cât și a celei Krivodol. Pe teritoriul iugoslav și între reprezentările culturii Maliq II a din Albania nu au fost semnalate. Deși vecinătatea teritorială și suprapunerea cronologică a culturilor Vinča și Gumelnița se resimt în general și în plastica complexului Bubanj-Sălcuța-Krivodol, astfel de figurine nu au fost preluate de către purtătorii culturii Bubanj. Ele rămân o

⁵⁴ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 101.

⁵⁵ Dumitrescu, 1968, p. 57.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 82, nr. 109.

⁵⁷ *Keramik und Gold*, 1983, p. 198, nr. 225.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 131, nr. 147.

⁵⁹ Gimbutas, 1987, p. 101.

caracteristică exclusivă a manifestărilor culturale din acest timp de pe teritoriul României și Bulgariei.

Piese din os (Pl. 100/3-4) găsite la Cuptoare-*Sfoge*⁶⁰, descoperite în timpul săpării mormintelor medievale și în primul strat de sub ele (încă amestecat) pot aparține nivelului IIc, eventual IIb. Ele completează seria tipologică formată de descoperirile din așezarea eponimă⁶¹ (fazele I și IIb) și de la Valea Anilor⁶² (o fază târzie). Cinci figurine de acest fel au fost găsite în siturile din Bulgaria, oferind bune corespondențe pentru tipurile mai sus enumerate: Devetaki⁶³, Gniliane⁶⁴, Krivodol⁶⁵, Zamineț⁶⁶, Ohoden⁶⁷.

Comparând aceste exemplare cu tipologia întocmită pentru cultura Gumelnița⁶⁸, putem spune că întâlnim toate variantele catalogate pentru aceasta, cu singura diferență că, în cadrul culturii Sălcuța predomină formele stilizate. Schematizarea a fost impusă nu numai de natura materialului din care au fost confecționate, ci probabil și de dorința de a respecta un anumit prototip. Ea s-ar putea explica și prin faptul că ne găsim într-o vreme când majoritatea așezărilor gumelnițene clasice își încetaseră evoluția⁶⁹, ceea ce a însemnat o scădere numerică a unor astfel de obiecte și, implicit, a rolului lor de prototipuri.

Plastica în os este întâlnită în aria culturilor Precucuteni, Cucuteni, a aspectului cultural Stoicani-Aldeni, Gumelnița, Sălcuța, Cernavodă I. Purtătorii culturii Gumelnița au diversificat-o atât de mult, creând o serie de variante tipologice mai mult sau mai puțin schematizate, fapt ce a făcut ca acest tip de reprezentare să fie legat în primul rând de această cultură. El se întâlnește și în alte zone din Balcani, Ucraina, Europa Centrală, însă, de cele mai multe ori, este atât de schematizat, încât cu greu mai poate fi recunoscut prototipul după care au fost realizate. Și aceste reprezentări au fost amplu discutate în literatura de specialitate⁷⁰.

⁶⁰ Oprinescu, 1992, p. 17.

⁶¹ Berciu, 1961, p. 335-336, Pl. 155/2, 157/2.

⁶² Stângă, 1988, p. 38, fig. 5.

⁶³ Mikov-Djambazov, 1960, p. 94, 97, fig. 71/c.

⁶⁴ Petkov, 1926, p. 121-126, fig. 37/a, b, e; Mikov, 1935, p. 203, Pl. 134/9, 135/2, p. 204, Pl. 136/7; Petrov, 1950, p. 162-163, fig. 96/a.

⁶⁵ Mikov, 1948, p. 30, fig. 15/b; p. 33.

⁶⁶ Nikolov-Staneva, 1975, p. 135, nr. 104.

⁶⁷ Nikolov, 1968, p. 72, 75, fig. 10.

⁶⁸ Comșa, 1976, fig. 2.

⁶⁹ Roman, 1978, p. 217-218.

⁷⁰ Neustupny, 1956, p. 74-80.

Analizele tipologice efectuate au impus concluzia că în os au fost realizate numai figurine umane, ceea ce subliniază încă o dată rolul lor sacru. Aceasta cu atât mai mult, cu cât piesele realizate tot dintr-un material în care predomină cele două dimensiuni, cum este foaia de aur, sunt mult mai variate - idoli *en violon*⁷¹, idoli plăți antropomorfi⁷², figurine zoomorfe⁷³.

Statuetele antropomorfe în os aveau uneori în orificiile capului, în jurul gâtului, mijlocului și picioarelor verigi, colane, centuri, brâuri - toate realizate din cupru⁷⁴. Chiar dacă ele împodobeau numai cu anumite ocazii aceste reprezentări antropomorfe, ele constituie o hierofanie. Astfel, piesele din os ar putea fi legate exclusiv de manifestările spirituale ale comunităților ce practicau o anumită metalurgie a cuprului.

Trecând la prezentarea materialului ceramic, vom analiza formele și ornamentele, evidențiindu-se îndeosebi pe acelea care, având o evoluție îndelungată, se regăsesc în cadrul fenomenului de sinteză pe care îl reprezintă cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului.

Străchinile tronconice cu marginea îngroșată sunt întâlnite în descoperirile bănățene numai în așezarea de la Cuptoare. Fără a fi prea numeroase, ele punctează în întregime locuirea de aici. În nivelul superior există tipul cu buza îngroșată mai mult sau mai puțin prelung, care este mai frecvent decât cel cu ea bombată în apropierea marginii, caracteristic pentru faza IIc a așezării de la Sălcuța⁷⁵. O trăsătură esențială pentru cel dintâi o constituie micșorarea înălțimii părții îngroșate a buzei, constatată pentru ambele așezări, mai mult chiar, în așezarea noastră ea este ușor aplatizată (Pl. 37/1-2, 7; Pl. 37/3-4, 9). Există exemplare a căror parte bombată este atât de puțin înălțată, încât ea este mai mult sugerată printr-o sănțuire și o foarte ușoară îngroșare a profilului (Pl. 37/5, 7-9, 12, 14). Ele se leagă prin stratul inferior (IIb) (Pl. 37/11-13) de cele timpuriu sălcuțene⁷⁶.

Formele care se vor perpetua în faza III, în așezarea de la Cuptoare se întâlnesc încă de la începutul locuirii și sunt cele cu buza îngroșată triunghiular (Pl. 36/1-2). În nivelul 1 de la Ostrovul Corbului⁷⁷ sunt prezente

⁷¹ Comșa, 1974, p. 181-190, Pl. 2; Idem, 1975, p. 71-75.

⁷² Mikov, 1935, p. 209, fig. 141 (Kašla-déré).

⁷³ Ivanov, 1976, p. 20, Taf. 12

⁷⁴ Marinescu-Bâlcu - Ionescu, 1981, p. 24; Comșa, 1995, p. 56-58.

⁷⁵ Berciu, 1961, p. 293.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 281.

⁷⁷ Simon, 1989, fig. 5/10 l-m.

străchinile cu buza îngroșată triunghiular și cele cu ea bombată scurt, iar în cel de-al treilea sunt întâlnite numai acestea din urmă⁷⁸. Treptat dispar complet, astfel că nu le mai întâlnim nici în cimitirul de la Ostrovul Corbului și nici în nivelul Herculane II⁷⁹.

Străchinile cu buza îndoită către interior îmbracă forme variate, de la cele cu buza mult aplecată și diametru mic al deschiderii până la cele cu buza scurtă, aproape triunghiulară (Pl. 23/1), ilustrând o mare varietate a modului de tratare a profilului lor interior și exterior. Se remarcă o categorie a cărei buză cade în unghi pe corpul vasului, ce oferă o imagine apropiată de cea a unui vas bitronconic, tip întâlnit încă din faza Sălcuța I⁸⁰. În așezarea de la Cuptoare ea apare din straturile vechi (Pl. 27/7; 28/4) și se continuă în cele noi (Pl. 27/5; 28/1, 3). Se poate urmări evoluția acestei forme într-o perioadă îndelungată de timp până în nivelul III de la Ostrovul Corbului⁸¹. În timpul fazei Sălcuța IIa, această variantă s-a combinat cu cea cu umăr rotunjit, rezultând forma ce va fi întâlnită frecvent în Ilc⁸², cu buza scurtă aplecată spre interior, ce păstrează linia de întâlnire a buzei cu corpul vasului, redată în unghi ascuțit.

După această fază se diminuează numărul mare de variante ale profilului străchinilor cu buza aplecată către interior, cum se va vedea în faza Ilc⁸³, când se constată o tendință generală de simplificare. Buza se îndreaptă tot mai mult, devenind aproape perpendiculară pe partea inferioară. Ea păstrează aceeași grosime ca și restul corpului sau se subțiază către gură. Exemplare de acest tip, aparținând unor faze mai târzii sau unor manifestări culturale ulterioare, întâlnite la Ostrovul Corbului⁸⁴, Pecica-*Forgaci*⁸⁵, Gârlești-*Supărătoare*⁸⁶ au existat și în așezarea de la Cuptoare-*Sfogeia* încă din nivelul inferior (Pl. 24/2; 26/5; 25/3; 28/9).

Caracteristice culturii Sălcuța încă din faza timpurie⁸⁷, străchinile cu umăr și buză rășfrântă sunt întâlnite în Banat atât în nivelul Herculane I

⁷⁸ *Ibidem*, fig. 19/8 s-t.

⁷⁹ Roman-Oprișescu, 1989, p. 26.

⁸⁰ Berciu, 1961, p. 260, fig. 89/11, 13, 19, 20, 25.

⁸¹ Simon, 1989, p. 133, fig. 19/8c.

⁸² Berciu, 1961, p. 270.

⁸³ Simon, 1989, p. 133, fig. 19/5 a-f.

⁸⁴ Roman-Oprișescu, 1989, fig. 9/8; 10/5; 15/14; 16/4, 7.

⁸⁵ Luca, 1993, fig. 10/4.

⁸⁶ Nica, 1993, p. 16, fig. 7/1-3, 5-7.

⁸⁷ Berciu, 1961, p. 260.

din *Peștera Hoților*⁸⁸, cât și în descoperirile de la Cuptoare. Stratul de cultură al acestei din urmă așezări a evidențiat ambele variante ale acestui tip de străchini (cu umăr carenat și cu umăr rotunjit), având buza bombată (Pl. 33/1; 32/14, 2) sau numai ușor arcuită (Pl. 32/6-7; 33/5). Evoluția ei continuă și în faza a III-a, fiind cunoscută în forme ușor modificate în ambele niveluri ale locuirii de la Ostrovul Corbului⁸⁹.

Sporadic au apărut între materialele așezării de la Cuptoare străchini cu buza situată în unghi obtuz pe corpul vasului și marginea interioară a îngroșării teșită oblic (Pl. 32/10-11). Ele anunță noul tip ce se va dezvolta în Sălcuța III, bazat pe același mod de tratare a suprafeței interioare⁹⁰, care evoluează în timp spre cele ce vor constitui una din componentele cimitirului de la Ostrovul Corbului (varianta cu corp tronconic și gât evazat)⁹¹.

O altă variantă a acestui tip, ce prezintă profilul buzei puțin arcuit și marginea răsfrântă (Pl. 34/2-3, 5), își continuă evoluția și în faza III de la Ostrovul Corbului⁹².

Străchinile nivelului IIc de la Cuptoare (Pl. 34/10-12, 14), cu umăr și profilul buzei aproape triunghiular (datorită faptului că în interior el se subțiază către marginea ascuțită) se perpetuează și în perioada corespunzătoare cimitirului de la Ostrovul Corbului⁹³, în forme aproape identice, din care vor deriva cele două subvariante cu buza evazată și partea inferioară mai înaltă sau mai joasă.

O altă formă, ce se păstrează timp îndelungat, evidențiată pe străchini provenite din cimitirul mai sus amintit este și cea a profilului paharului cu gât cilindric și partea inferioară tronconică⁹⁴ (Pl. 88/9, 11, 12).

Ceașca cu două toarte, legată inevitabil de complexul cultural Sălcuța-Bubanj-Krivodol este cunoscută ca una dintre tipurile ceramice specifice.

În descoperirile din Banat apare numai la Cuptoare și frecvența sa este mai redusă decât cea a străchinilor cu buza trasă spre interior, fiind caracteristică pentru ambele faze ale culturii Sălcuța de aici. Observăm că ele prezintă trăsăturile definitorii⁹⁵ ale fazelor IIB și c, fiind în general de mici

⁸⁸ Roman, 1971, Abb. 18/1, 3.

⁸⁹ Simon, 1989, fig. 5/10 j-k; 19/8 j-k.

⁹⁰ Berciu, 1961, p. 306, fig. 125/3.

⁹¹ Roman-Oprișescu, 1989, fig. 12/10.

⁹² Simon, 1989, fig. 5/10 n-o; 19/8 p-o.

⁹³ Roman-Oprișescu, 1989, fig. 14/1.

⁹⁴ *Ibidem*, fig. 15/7.

⁹⁵ Berciu, 1961, p. 270, 283, 294.

dimensiuni, cu toate ce pornesc din marginea buzei și merg o porțiune drept, cu o dezvoltare puternică a umărului, bine reliefat, uneori chiar ascuțit.

Prezența acestui tip de vase a fost semnalată în număr mare în Serbia de Est (Krivelj, Kovilovo), la Bujanj, apoi în Kosovo și Pelagonia, în mod deosebit la Krnobuki și Šuplevec⁹⁶.

Cele mai importante analogii pentru piesele din Banat le găsim la Sălcuța⁹⁷ și Ostrovul Corbului⁹⁸. Această formă se păstrează în timp, regăsindu-se ușor modificată în cimitirul de la Ostrovul Corbului⁹⁹.

În așezarea de la Cuptoare, mult mai frecvente decât ceaștile cu două toarte sunt cele ce au umărul îngroșat și două toarte - buton ascuțite, uneori mai mult sugerate de o perforație verticală. Întâlnite și la Băile Herculane - nivel b¹⁰⁰, Sălcuța¹⁰¹ și Ostrovul Corbului¹⁰², sunt frecvente mai ales pentru nivelul IIB. Putem afirma că frecvența foarte mare a acestui tip de ceașcă în așezarea de pe *Dealul Sfogea*, îndeosebi în stratul inferior, constituie o caracteristică a acestei așezări. O altă constatare specifică a fost că, alături de cele cu umărul îngroșat și tortițe-butoni sugerate prin perforare, există altele, mai puțin numeroase, a căror pereți păstrează aceeași grosime, nefiind îngroșate în zona umărului. Toartele de pe maxima rotunjime sunt bine profilate, ascuțite, individualizate, perforate orizontal. Ele sunt executate dintr-o pastă cu mult nisip și mică.

O apariție deosebită o constituie ceașca (Pl. 91/1) cu gât înalt și corp jos, bombat, cu două astfel de tortițe pe maxima rotunjime. Aceasta, alături de vasul (Pl. 42/1) cu două tortițe ce unesc baza gâtului cu partea superioară a corpului, se pot constitui într-un precursor al "oalei de lapte".

Referitor la execuția diferitelor tipuri ceramice, observăm preferința pentru îngroșare a profilului imediat sub linia gâtului, modalitate ce caracterizează exemplarele provenite din nivelurile inferioare. Totodată este necesar să subliniem importanța acordată butonilor, în general perforați, și abia în al doilea rând toartelor scurte, semicirculare.

În ceea ce privește modul de ornamentare, au fost folosite alveolele, nervurile, șanțulețele, inciziile și mai rar ornamentele în relief și impresiunile.

⁹⁶ *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, 1979, p. 101-102.

⁹⁷ Berciu, 1961, p. 270, 283, 294, fig. 103/4; 121/2.

⁹⁸ Simon, 1989, p. 127, fig. 10/1-2; 16/10.

⁹⁹ Roman-Oprițescu, 1989, fig. 14/4; 9/6, 1, 10.

¹⁰⁰ Idem, 1971, fig. 20/1.

¹⁰¹ Berciu, 1961, fig. 103/5.

¹⁰² Simon, 1979, fig. 7/1, 2; 10/4; 5/3.

Motivele alveolare și creștăturile situate pe marginea buzei și pe suprafețele exterioare ale vaselor sunt mai numeroase la Cuptoare comparativ cu așezarea de la Sălcuța. Acestea își găsesc un bun corespondent în primul și al doilea nivel de la Ostrovul Corbului¹⁰³, dar și în alte așezări ale culturii Bubanj și Krivodol, în special în așezarea de la Zamineț¹⁰⁴, unde ornamentul alveolar este adesea întrebuițat.

Nervurile, frecvente în nivelul IIc din așezarea de la Cuptoare sunt rar întâlnite în cel inferior, fapt ce confirmă observațiile făcute în așezarea de la Sălcuța¹⁰⁵. Dacă cele ce se grupează în linii paralele sunt documentate în toată aria Sălcuța-Bubanj-Krivodol, supraviețuind până în cultura Cernavodă III, în așezarea de pe *Dealul Sfogea* sunt specifice motivele curboliniare, caracteristice îndeosebi pentru complexul Bubanj și anume între așezările din Valea Timocului (Krivelj¹⁰⁶).

Și motivul ogivelor concentrice (Pl. 60/9) ce ornamentează buza vaselor este o caracteristică a așezării de la Cuptoare, având corespondențe în sud atât în Bulgaria - Zamineț¹⁰⁷, Peștera Moavăț¹⁰⁸, cât și în Iugoslavia - Peștera Zlot¹⁰⁹ și Kovilovo¹¹⁰.

Deși în descoperirile aparținând etapelor IIb și IIc ale culturii Sălcuța inciziile sunt destul de răspândite, în așezările din Banat ele sunt mai rare. Prin motive și mod de realizare anunță decorația specifică culturii Coțofeni¹¹¹.

Pentru faza IIc în așezarea eponimă s-a făcut specificația că impresiunile rotunde încep să devină mai numeroase¹¹². Pentru exemplarele astfel ornamentate de la Cuptoare se găsesc analogii foarte bune în așezarea de la Ostrovul Corbului¹¹³, nivel II și în aria culturii Bubanj, la Krivelj¹¹⁴. Cele aranjate în șiruri paralele se vor regăsi într-o perioadă mai târzie în așezarea Bodrogresztúr de la Pecica-*Forgaci*¹¹⁵.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 134, 138, fig. 4/3; 89, fig. 6/1; 17/5, 7, 10-12; 18/3-13.

¹⁰⁴ Nikolov-Staneva, 1975, fig. 94, 98.

¹⁰⁵ Berciu, 1961, p. 299.

¹⁰⁶ Tasić, 1982, Taf. II/2.

¹⁰⁷ Nikolov-Staneva, 1975, fig. 51.

¹⁰⁸ Popov, 1912, Pl. 168.

¹⁰⁹ Tasić, 1982, Taf. II/4.

¹¹⁰ *Ibidem*, Taf. III/3.

¹¹¹ Berciu, 1961, p. 299.

¹¹² *Ibidem*, Pl. 111/2.

¹¹³ Simon, 1989, fig. 13/8-9.

¹¹⁴ Tasić, 1982, Taf. III/1; II/6.

¹¹⁵ Luca, 1993, Pl. 10/3.

În privința micilor proeminențe în relief, ca niște țepi au fost găsite corespondențe în așezarea Krivodol¹¹⁶.

Atât la Băile Herculane, cât și la Cuptoare a fost găsită o ceramică pictată *crusted* și nu a apărut specia grafitată.

Dintre fragmentele pictate, două ne atrag în mod deosebit atenția. Unul prezintă un motiv rombic, concentric, realizat prin pictură *crusted* cu o dungă albă subțire (Pl. 68/5). Acest motiv, prin fondul comun apare și în cultura Bodrogkeresztúr, fiind întâlnit în așezarea de la Pecica-*Forgaci*¹¹⁷. Aceluiași fenomen i se poate încadra și ornamentul pictat cu roșu, cu un motiv asemănător literei T (Pl. 67/2) ce își găsește corespondentul la Ostrovul Corbului¹¹⁸. Fragmentul păstrat în această așezare are conturul marcat cu puncte fin incizate, fiind atribuit unei etape Sălcuța ceva mai târzii. El a stat la baza ornamentelor tipice ale culturii Bodrogkeresztúr incizate și pictate, ilustrate de materiale ca cele de la Pecica-*Forgaci*¹¹⁹.

Un exemplar frumos pictat este toarta cu motive rombice (Pl. 66/2), vopsite cu alb și roșu, cu analogii perfecte în stratul IIc al culturii Sălcuța¹²⁰.

Oala cu pereții drepți, ușor arcuiți și tortițe perforate la marginea buzei, găsită la Cuptoare (Pl. 75/4) și Băile Herculane¹²¹, seamănă cu cea descoperită în mormântul de la Lepenski Vir¹²², datat în perioada IIB-c a culturii Sălcuța. Ea a fost găsită împreună cu o farfurie tronconică, cu buză îngroșată, pictată cu grafit. Această formă a avut o evoluție îndelungată, regăsindu-se în inventarul mormintelor de la Ostrovul Corbului¹²³ și în cadrul așezării Bodrogkeresztúr de la Pecica¹²⁴. Mormântul de la Lepenski Vir, prin două din piesele sale se apropie de cele găsite la Ostrovul Corbului, dovedind că, deși există un decalaj cronologic, se continuă tradiția în privința formelor ceramice ce alcătuiesc inventarul funerar.

Puțul eneolitic de la Cuptoare, care a fost încadrat în faza Sălcuța IIB¹²⁵, pe baza unor elemente ale culturii materiale și a vasului pictat. Două

¹¹⁶ Mikov, 1948, p. 35, fig. 19.

¹¹⁷ Luca, 1993, Pl. 7/13.

¹¹⁸ Roman, 1971, Abb. 7/4.

¹¹⁹ Luca, 1993, fig. 7/7.

¹²⁰ Berciu, 1961, fig. 117/3.

¹²¹ Roman, 1971, Abb. 19/3.

¹²² Letica, 1970, Taf. 1/1.

¹²³ Roman-Oprițescu, 1989, fig. 10/7.

¹²⁴ Luca, 1993, fig. 7/1.

¹²⁵ Lazarovici, *NeolitBan*, 1979, p. 175.

complexe asemănătoare găsite în Ungaria la Szarvas¹²⁶ și Füzesabany¹²⁷ au fost atribuite culturilor Bodrogkeresztúr și Ludanice.

Pentru cultura Sălcuța datele C¹⁴ sunt puține¹²⁸ și au fost furnizate de probe recoltate din Peștera *Hoșilor*-Băile Herculane¹²⁹, așezarea eponimă¹³⁰, cea de la Ostrovul Corbului și Curmătura (jud. Dolj)¹³¹. Cele provenite din Peștera Hoșilor ne dau pentru eneolitic data de 6670-+ 60 BP și 7325+-80BP. Celelalte oscilează între 5710 BP la Curmătura și 5260 BP la Ostrovul Corbului, iar cele BC între 3760-3310. Pentru cultura Bubanj probele provenite din mormântul de a Lepenski Vir¹³² sunt 5474 BP și 3500-3200 BP. În cadrul culturii Krivodol¹³³, așezările Krivodol, Pipra, Djakovo, Teliš, Goljamata peștera, Galatin ne-au oferit date C¹⁴ ce evoluează între 5090-5900 BP și 4050-4850 BC.

În urma analizei făcute, se desprinde ideea că deși apar elemente noi ce anunță modificările ulterioare, observăm pe plan spiritual, apartenența la același bloc comun, unde valorile fundamentale se păstrează nemodificate din Vinča și Boian, nefiind vorba despre populații diferite.

¹²⁶ Makkay, 1980-1981, p. 45-57.

¹²⁷ Kállay, 1990, p. 125-130.

¹²⁸ Mantu, 1995, p. 219, tabel p. 229.

¹²⁹ Roman, 1976, 67.

¹³⁰ Berciu, 1961, p.124.

¹³¹ Mantu, 1995, *idem*.

¹³² Letica, 1972, p. 123.

¹³³ Bojadžiev-Görsdorf, 1996, p.150-153.

Capitolul VII

ÎNCADRARE CULTURALĂ

Banatul și-a legat manifestările culturale de Oltenia și, implicit, de vestul Munteniei, nord-vestul Bulgariei și Iugoslavia de nord-est, legătura nord-sud cu Serbia fiind una din cele mai puternice. Dar pe lângă curente sudice se manifestă și alte puternice elemente ce dovedesc legătura cu estul Ungariei și Transilvania. Aceste influențe circulă periodic în diverse direcții, închiderea ariei lor de pătrundere și de manifestare fiind uneori în ținuturi îndepărtate.

Ne aflăm la începutul eneoliticului, proces gradat și de lungă durată, desfășurat de la mijlocul perioadei anterioare în cadrul culturilor agrariene Vinča, Lengyel, Butmir și Tisa. Eneolitizarea culturilor neolitice central-balcanice s-a datorat celor doi importanți factori unanim recunoscuți în literatura de specialitate: prelucrarea pe scară largă a cuprului prin rapida dezvoltare a minelor pentru zăcămintele minereului de cupru, mai ales în est (Rudna Glava, Ali Bunar) și de orizontul descoperirilor de aur de tip Varna pe de o parte și migrațiilor indo-europene din stepe pe de alta. Cercetarea iugoslavă arată că aceste transformări se materializează prin coexistența într-o anumită perioadă de timp a așezărilor nomade de început, de tip Bubanj-Sălcuța-Krivodol, din estul Serbiei cu cele ale culturii Vinča târzie (Vinča D) pe Sava, Dunăre și Morava inferioară și cultura mai târzie Lengyel (Sopot) din Srem și Slavonia¹.

Analiza făcută asupra așezărilor aparținând acestui complex la sud de Dunăre a arătat că *nucleul primar al culturii a fost în părțile sârbești, românești și bulgărești ale bazinului dunărean*².

Presiunea elementelor stepice are drept consecință o serie de modificări în structura culturilor eneolitice timpurii materializată și prin

¹ Tasić, 1995, p. 11.

² *Ibidem*, p. 35.

extinderea sau restrângerea ariei lor de cuprindere. Asupra complexului Bubanj-Sălcuța-Krivodol are ca efect cuprinderea unor noi teritorii către vest și sud, probabil în mai multe etape. Este vremea când cultura Sălcuța a pătruns în Banat din sud-vestul Olteniei. Prezența efectivă a elementelor nord-pontice pe un teritoriu întins ce cuprinde estul Munteniei, Dobrogea vestică, Bulgaria de Nord-Est³ crează deja un alt cadru. Ajunse la Valea Dunării, ele au liberă calea spre Câmpia Panonică și Balcani. Acesta a fost începutul “indo-europenizării” culturilor post-neolitice din regiunea carpato-danubiano-balcanică, culturile autohtone fiind obligate să se mute spre vest și spre sud⁴. Elementele stepice apar până în așezările eneoliticului timpuriu și mijlociu din Thessalonik și coasta egeeană grecească⁵. Acum, prin Valea Timocului are loc pătrunderea spre sud a purtătorilor culturii Bubanj Ia, care ajung în Kosovo, Pelagonia și Albania. Mărturii ale acestei mișcări sunt întâlnite până în Câmpia Tisei și Bosnia⁶.

Ajunse în Banat, comunitățile culturii Sălcuța (în timpul fazei Ib) urmează ca principal drum de răspândire spre nord-vest culoarul Timiș-Cerna. Înaintarea lor este întreruptă de purtătorii culturii Tiszapolgár ce urmează același traseu, însă în sens invers. Prin întâlnirea celor două arii se produce un proces de interferență ce are drept rezultat asimilarea a numeroase astfel de elemente de către purtătorii culturii Sălcuța. Vecinătatea celor două culturi este pașnică, asimilările culturale făcându-se gradat, fără perturbări în viața comunităților. Aceasta s-a datorat probabil și fondului comun vinčian⁷ ce stă în parte la baza celor două culturi.

Nașterea culturii Tiszapolgár a fost rezultatul unui proces evolutiv îndelungat și cunoaște mai multe faciesuri, în funcție de fondul local pe care s-a format⁸, apariție ușurată de existența fondului anterior impregnat cu elemente tisoide. În așezarea de la Vinča ele apar la 8,30 m adâncime, marcând începutul fazei B₁⁹. Cercetările făcute în zona Timișului mijlociu arată prezența a cel puțin două șocuri sudice foarte apropiate în timp, precum și penetrații Petrești din nord-est peste un fond Tisa târziu (Chișoda III) și

³ Roman, 1989, p. 52.

⁴ Tasić, 1995, p. 44.

⁵ *Ibidem*, p. 35.

⁶ Roman, 1981, p. 24.

⁷ Lazarovici, *NeolitBan*, p. 170.

⁸ Lazarovici, 1983, p. 4.

⁹ Vlassa, 1976, p. 65, nota 47.

Bucovăț III (Parța-Tell I, nivel 5b și Bucovăț IIIa). Gh. Lazarovici consideră că aceste elemente au determinat nașterea unui “fenomen” din a cărui finalitate a rezultat cultura Tiszapolgár¹⁰.

Aceste constatări subliniază încă o dată, ideea că apariția culturii Tiszapolgár se petrece ca urmare a transformării modului de viață neolitic, reprezentând de fapt o evoluție în eneolitic a fondului local neolitic¹¹.

Cercetările întreprinse în așezările culturii Vinča în Banat au dus la enunțarea următoarelor sincronisme în care se fac referiri la faze ale culturii Tisa:

1. Zorlențul Mare III (Vinča B₂/C) Cultura Banatului IIIA-Tisa I¹²
2. Vinča C₁-Bucovăț II, II/III-Herpaly timpuriu-Tisa timpuriu-Petrești A¹³
3. Vinča C₁-Tisa (sfârșitul fazei vechi și începutul celei clasice)-Herpaly (timpuriu și clasic)-Bucovăț Iib (sfârșit) și IIIa –cultura Petrești A/grup Foeni¹⁴.

Între faza proto-Tiszapolgár, și anume grupul Csöszhalom și Tripolje II-Precucuteni III - Vinča D₁ (Gornja Tuzla) a fost stabilit un raport de contemporaneitate¹⁵.

Privind harta descoperirilor Tiszapolgár din Banat¹⁶, observăm că ele sunt numeroase și aparțin diverselor etape evolutive, îndeosebi fazei clasice și târzii. Terminologia folosită pentru desemnarea dezvoltării acestei culturi pe teritoriul Banatului a fost întocmită de către Gh. Lazarovici¹⁷: faza I – etapa de formare; faza a II-a – Tiszapolgár timpuriu, contemporan cu orizontul cronologic Tiszapolgár AB; faza a III-a – cu o motivistică ce se va dezvolta în cultura Bodroghkeresztúr, fiind o etapă târzie.

În culoarul Timiș-Cerna sunt prezente descoperiri aparținând atât fazei a doua timpurii, cât și celei târzii. Cele două așezări de la Balta Sărată și Valea Timișului au fost atribuite etapei a doua, mai timpurii, pe când în așezarea de la Slatina Timiș, cultura Tiszapolgár se află în evoluție spre Bodroghkeresztúr.

¹⁰ Lazarovici, 1983, p. 7-8.

¹¹ Roman, 1981, p. 21.

¹² Lazarovici, 1991, p. 29.

¹³ Drașoveanu, 1991, p. 66.

¹⁴ Idem, 1996, p. 89.

¹⁵ Horváth, 1991, p. 271.

¹⁶ Oprinescu, 1981, hartă

¹⁷ Lazarovici, 1983, p. 9-11.

Fragmentele ceramice tipice găsite la Balta Sărată-Câmpul lui Andrei au elemente caracteristice pentru faza timpurie a culturii Tiszapolgár, după periodizarea propusă pentru Banat, încadrare susținută și de existența unui ornament pictat¹⁸. Cele mai bune analogii au fost găsite în așezarea de la Szentpetérszeg, considerată de I.B. Kutzian ca aparținând foarte probabil celei mai timpurii faze a acestei culturi¹⁹. Pentru așezarea de la Valea Timișului-Rovină s-a desemnat o perioadă asemănătoare de funcționare, pe baza acului fragmentar cu cap biconic²⁰. Cupa cu picior perforat și cu două proeminențe-cioc situate la îmbinarea acestuia cu partea superioară are analogii la Gilău²¹, înscriindu-se într-o perioadă timpurie a etapei a doua, conform periodizării mai sus amintite. Materialele de aici au corespondențe în cimitirul Tiszapolgár de la Basatánya²², ce corespunde fazelor A și AB ale acestei culturi, după I.B. Kutzian. Deci așezarea de la Valea Timișului este parțial contemporană și ceva mai târzie decât cea de la Balta Sărată, ambele fiind tipice pentru primele faze ale culturii Tiszapolgár (A și AB, după I. Bogнар-Kutzian).

Aflându-se într-un contact îndelungat cu purtătorii culturilor neolitice Petrești, Ariușd, Sălcuța, populațiile Tiszapolgár preiau și transmit spre apus o serie de bunuri culturale²³. În Banat, la Parța, în nivelul aparținând culturii Tiszapolgár, faza a II-a, a apărut un fragment de ceașcă ce nu aparținea nici culturii Tiszapolgár și nici grupului Bucovăț. După factură și formă el a fost atribuit fazei a doua a culturii Sălcuța²⁴. O situație asemănătoare a fost semnalată la Vinković și în alte părți din Voivodina²⁵.

Datorită absenței unor cercetări de amploare, imaginea asupra evoluției comunităților sălcuțene din Banat este susținută de observațiile făcute la Slatina Timiș, Cuptoare (comuna Cornea)-*Sfogea* și Băile Herculane-*Peștera Hoșilor*.

La Slatina Timiș, în punctul *Gura Ilovei*, au fost găsite materiale sălcuțene târzii, probabil Sălcuța IIc sau III²⁶. Ceramica de bună calitate

¹⁸ Gumă-Petrovsky, 1978, p. 103.

¹⁹ *Ibidem*; nota 9.

²⁰ *Ibidem*, p. 103-112; M. Gumă -N. Gumă, 1977, p. 50.

²¹ Kalmar, 1980, p. 399, fig. 8/1.

²² Gumă-Petrovsky, 1978, p. 112.

²³ Roman, 1981, p. 22.

²⁴ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 126.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 124.

aparținând grupei Sălcuța este executată din pastă amestecată cu nisip, bine arsă, lustruită, predominând culoarea negară, cenușie sau brună. Uneori în pastă au fost amestecate cioburi pisate. În ceea ce privește formele, s-a constatat lipsa străchinilor cu buza îngroșată.

Sondajul efectuate în vara anului 1993²⁷, pe marginea de vest a terasei, nu a surprins urme aparținând culturii Sălcuța, probabil datorită faptului că a fost realizat în afara așezării. În schimb, aici s-au delimitat clar două niveluri, unul atribuit culturii Tiszapolgár și celălalt, deranjat de lucrările agricole, ce prezintă o sinteză între Sălcuța și Tiszapolgár. Materialele Tiszapolgár aparțin fazei a doua a acestei culturi și prezintă asemănări tipologice cu cele provenite de la Valea Timișului-Rovină. În ultimul nivel sunt elemente ce indică o evoluție spre Bodrogkeresztúr, documentată prin motive incizate și vase patruleterate cu toate supraînălțate²⁸.

Asemenea elemente încadrate în faza a doua Tiszapolgár, de la Valea Timișului-Rovină (Tiszapolgár AB după I.B. Kutzian), ce reflectă procesul de sinteză Tiszapolgár-Sălcuța vor fi transmise culturii Bodrogkeresztúr²⁹, așa cum o ilustrează descoperirile de la Pecica-*Forgaci*³⁰. Tot astfel se explică și noile elemente culturale apărute, cum sunt cele de la Deva-*Ciangăi*, tipice pentru faza de tranziție între Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr³¹.

Dacă la Slatina Timiș s-a realizat o sinteză între Tiszapolgár și Sălcuța prin preluarea de către prima componentă a elementelor celei de-a doua, așezarea de la Cuptoare-*Sfogea* reflectă un fenomen invers³². Ea a fost încadrată în fazele IIB și IIC ale culturii Sălcuța, iar ultimul nivel, tăiat de gropile mormintelor ar putea aparține fazei a treia. Fără a fi vorba de prezențe etnice efective, importurile Tiszapolgár se manifestă încă din primele niveluri și determină unele modificări în tehnica de confecționare a vaselor. Ele sunt vizibile în primul rând în factura ceramicii, executată dintr-o pastă cu mult nisip, de culoare cenușie, mai rar gălbuie și portocalie, atât de bine netezită, încât pare de-a dreptul șlefuită. În exterior, uneori peste culoarea de bază se vede un strat foarte subțire, transparent, cenușiu închis, prin care străbate culoarea fondului. Altele sunt cenușii în spărtură și au slipul cafeniu-cenușiu

²⁷ Oprinescu, 1994, nr. 126.

²⁸ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 125.

²⁹ *Ibidem*, p. 124-125.

³⁰ Luca, 1993, p. 69.

³¹ Roman, 1971, p. 81.

³² Lazarovici, 1981, p. 35-41; Oprinescu, 1992, p. 17

deschis. În cadrul acestei categorii intră și cele cu multă mică măruntă ce face ca suprafața să scânteieze ușor.

Apare și o ceramică, care – în manieră proprie – asimilează noile elemente. Ea este o caracteristică a nivelurilor superioare și are aspectul mai moale, amestecul este cu nisip, iar slipul este de cele mai multe ori lustruit. Pe Sfogea există diferențe între factura ceramicii din straturile inferioare și cea din cele superioare. Odată cu primul nivel de dărâmătură începe să se schimbe proporția. Ceramica fină, dintr-o pastă bine aleasă de impurități, cu slip exterior gros, devine mai puțin frecventă comparativ cu cea lucrată ceva mai puțin îngrijit, caracteristică nivelelor mai noi și se deosebește bine de cea cu un slip aspru, aflată în straturile deranjate de morminte.

Așezarea de la Cuptoare documentează importuri cu ceramică Tiszapolgár începând din locuirea cea mai timpurie, ilustrate prin vase tipice, a căror pastă conține mult nisip și paiete de mică. Observăm că în primele niveluri de locuire ele sunt mai umeroase comparativ cu cele superioare unde predomină elementele de sinteză. Între materialele cele mai vechi sunt întâlnite toate tipurile de butoni neperforați, semiperforați perforați, uneori situați la marginea buzei sau imediat sub ea. Aceștia din urmă sunt înălțați față de gura vasului și au analogii la Apagy Nagysziget³³, unde ceramica Basatánya și Lucska se află în proporții asemănătoare și au elemente comune cu grupul Deszk³⁴. Tot aici găsim bune paralele pentru butonii ce au o alveolă sau impresiuni circulare în vârf, la bază sau perpendiculare pe ei sau pe suprafața vasului³⁵. De fapt, decorul tipic al grupului Basatánya îl constituie proeminențele de toate tipurile, perforate sau nu, completate de cercuri sau puncte imprimare care, uneori, sunt plasate la baza toartelor ca o decorația subadiacentă³⁶. O trăsătură comună a grupelor Basatánya și Deszk o constituie predominarea ornamentelor în relief³⁷.

Paharele-capace cu trei sau patru proeminențe au corespondențe la Kisvárda³⁸, Parța³⁹, Dăbâca⁴⁰ și Cubulcut⁴¹. La Kisvárda sunt atestate

³³ Bognar-Kutzian, 1972, Pl. IV/12-14.

³⁴ *Ibidem*, p. 181.

³⁵ *Ibidem*, Pl. III/1, 9, 11, 12.

³⁶ *Ibidem*, p. 172-173.

³⁷ *Ibidem*, p. 179.

³⁸ *Ibidem*, Pl. XLIX/2-6.

³⁹ Lazarovici, 1983, fig. 2/1, 3, 5.

⁴⁰ *Ibidem*, fig. 2/4.

⁴¹ *Ibidem*, fig. 2/6.

interferențe între grupul Basatánya și Lucska⁴². Aplicarea șirurilor mai scurte sau mai lungi, de mici segmente sau proeminențe este specifică pentru grupul Lucska⁴³, dar se pot vedea și pe piese aparținând grupului Basatánya (cu proeminențe dispuse în șiruri)⁴⁴. Ornamentarea cu impresiuni circulare sau puncte incizate este tipică pentru grupul Basatánya⁴⁵, iar în celelalte, Lucska și Deszk⁴⁶, sunt mai rar folosite. Grupul Deszk este singurul care printr-un anume tip de bol (K3b) prezintă influențe ale culturii Sălcuța⁴⁷.

În majoritatea așezărilor culturii Tiszapolgár din Ungaria, așa cum reiese și din prezentarea de mai sus, au avut loc interferențe între grupuri, dintre care Basatánya fiind mai viguros, este prezent în cea mai mare parte dintre ele⁴⁸. Deși distincția dintre ele este greu de făcut, există elemente care au determinat o separare a lor chiar și din punct de vedere cronologic. Este se pare interesant de semnalat că dintre acestea grupul Lucska are ca ocupație principală prelucrarea pietrei și metalurgia, deținând cunoștințe asupra topirii și turnării metalului, fiind și singurul care a folosit aurul pentru podoabe⁴⁹. De asemenea, are și un rol în importul pietrei⁵⁰ și a silixelui⁵¹, ca materie primă ce înlocuiește obsidianul. Principala sa zonă de manifestare a fost Slovacia de Est⁵². Este grupul cel mai activ din punct de vedere metalurgic. Folosirea cuprului pentru podoabe și unelte este atestată în egală măsură și în celelalte grupe, dintre care, pe teritoriul Banatului românesc, grupul Deszk și-a avut aria estică de răspândire⁵³. Tot aici, în Peștera Românești sunt menționate descoperiri Tiszapolgár-Basatánya⁵⁴.

Cele mai bune analogii pentru elementele Tiszapolgár din straturile inferioare de la Cuptoare-*Sfogea* le găsim între materialele provenite de la Valea Timișului-Rovină și Balta Sărată-Câmpul lui Andrei, stațiuni încadrate

⁴² Bognar-Kutzian, 1972, p. 181.

⁴³ *Ibidem*, p. 174.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 173.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 178.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 178, 131.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 182.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 175.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Šiška, 1968, p. 157, 160.

⁵² Bognar-Kutzian, 1972, p. 175; Šiška, 1968, p. 162.

⁵³ Bognar-Kutzian, 1972, p. 180.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 173.

în fazele A și AB ale culturii Tiszapolgár. Ornamentarea cu noduri mici, semisferice, plasate la capătul toartei și la baza lor, cum există pe cele două piese de la *Sfogea* (Pl. 62/1; 97/2), a fost întâlnită în partea de sud-est a Poloniei în cadrul grupul Plesow⁵⁵, fiind considerată de autor ca aparținând unei etape timpurii a grupului Tiszapolgár-Csöszhalom-Oborin (fază Prototiszapolgár)⁵⁶. Existența lor în faza Prototiszapolgár pentru această zonă nu exclude posibilitatea ca în arealul estic să se fi păstrat și în alte faze ale culturii Tiszapolgár.

Pentru nivelele bulversate de mormintele medievale, unde picioarele de cupă sunt mai înalte și întâlnim ceramică ornamentată cu incizii în rețea, ne aflăm într-o fază mai târzie. Ele au corespondențe în materialele de la Slatina Timiș și au fost plasate într-o fază evoluată a culturii Tiszapolgár (II-III)⁵⁷.

Cercetările referitoare la cultura Tiszapolgár au arătat că ea are o legătură strânsă cu o populație originară în spațiul nord-pontic, evidențiată prin necropolele de tip Decea Mureșului-Csongrad⁵⁸. Elemente Cernavodă I au fost sesizate între materialele așezării de la Cuptoare, unde a fost găsit un fragment ce folosește scoica pisată ca degresant, ceea ce ne arată că la acest nivel impactul cu această cultură fusese realizat. Fragmente asemănătoare au fost găsite la Sălcuța, în nivelul Iib⁵⁹, la Ostrovul Corbului⁶⁰, Zamineț⁶¹ și în depunerea C₁, post Herculane I, de la Băile Herculane⁶². Aceste descoperiri și alte caracteristici arată că vecinii vestici ai culturii Sălcuța, cel puțin după etapa Iib, pot fi considerați purtătorii culturii Cernavodă I și cei ai grupei Brătești⁶³.

Analizând plastica antropomorfă și zoomorfă a culturii Sălcuța din Banat, observăm că cele mai importante analogii se află în reprezentările de acest fel aparținând culturii Gumelnița. Ca urmare a descendenței directe din Gumelnița, reprezentările antropomorfe și zoomorfe ale culturii Sălcuța se leagă, uneori până la identitate, de cele ale acestei culturi. Plastica gumel-

⁵⁵ Šiška, 1973, Pl. 1/1-3.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 16-17.

⁵⁷ Lazarovici-Munteanu, 1982, p. 124-126.

⁵⁸ Roman, 1995, p. 18; Roman-Oprițescu, 1989, p. 26.

⁵⁹ Berciu, 1961, p. 280-281.

⁶⁰ Simon, 1979, p. 142.

⁶¹ Nikolov-Staneva, 1975, p. 129-131.

⁶² Roman, 1971, p. 65, 82.

⁶³ *Idem*, 1995, p. 18.

nițeană se dezvoltă nemijlocit din cea a culturii Boian, care are la puternică tradiție Vinča. Astfel se explică regăsirea unor elemente vâșt în figurinele sălcuțene. Pe de altă parte, legarea intrinsecă a Sălcuța cu cultura Cucuteni A de fondul Precucuteni și influențele Gumelnița creează un cadru cultural unde, în ciuda numeroaselor elemente care le separă, există și multe puncte comune. De aceea, mai mult decât în oricare din culturile eneolitice, în Sălcuța - prin legăturile cu Gumelnița - întâlnim trimiteri către cultura Cucuteni și fondul neolitic vinčian⁶⁴.

A fost deja demonstrat că culturile Gumelnița și Sălcuța s-au dezvoltat doar parțial paralel⁶⁵, căci multe așezări ale culturii Sălcuța își încep existența într-o perioadă când cultura Gumelnița, în faza sa clasică, a încetat să existe⁶⁶. Asemănările dintre cele două culturi se datorează bazei comune⁶⁷: în arealul de răspândire al culturii Gumelnița se regăsește cultura Boian, iar în cel al culturii Sălcuța se întâlnesc culturile Gumelnița și Vinča.

Purtătorii culturii Cernavodă I au întrerupt dezvoltarea complexelor Gumelnița-Kodzadermen-Karanovo VI. Multe dintre comunitățile Sălcuța-Krivodol-Bubanj pot fi privite ca urmași ai populației culturii Gumelnița împinse spre vest⁶⁸.

Nivelul Herculane I din *Peștera Hoșilor* are elemente caracteristice pentru etapa Sălcuța IIc și III⁶⁹. În acest strat nu a apărut nici un fragment ornamentat în tehnica *Furchenstich* sau care să provină de la vase cu toarte aplicate. Ca specii ceramice predomină cele de culoare cărămizie, castanie sau cenușiu închis, cu ardere slabă, în a cărei pastă s-au amestecat nisip și pietricele⁷⁰. Datorită absenței picturii cu grafit și a străchinilor cu marginea îngroșată, ele au fost atribuite fazei a treia a culturii Sălcuța⁷¹.

În prezentarea materialului ceramic au fost sesizate influențe cu caracter tisoid, reflectate în ceramica cenușie și în unele forme și ornamente, fără a exista însă locuiri efective⁷². Aceste elemente au permis analogii cu materialele de la Deva-*Ciangăi*⁷³.

⁶⁴ Oprinescu, 1993, p. 44.

⁶⁵ Roman, 1995, p. 17; Roman, 1978, p. 217.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Idem*, 1995, p. 17.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 18.

⁶⁹ *Idem*, 1971, p. 81.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 61.

⁷¹ *Ibidem*, p. 81.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

Se pot face corespondențe foarte bune între locuirea din *Peștera Hoșilor*-Băile Herculane și cea de la Ostrovul Corbului⁷⁴. În ambele așezări nivelul Sălcuța III este suprapus de un steril aluvionar⁷⁵, după care, în prima așezare urmează cel Herculane II iar în cea de-a doua este suprapus de cimitirul eneolitic unde materialul găsit în morminte argumentează existența unor comunități ajunse la un stadiu de dezvoltare asemănător celui din preajma etapei Herculane II⁷⁶. Inventarul mormintelor aparține fazei Bodrogkeresztúr A însă există și elemente ale etapei B, ceea ce ne trasează clar limita inferioară a începutului acestei culturi, ce nu poate fi mai devreme de Sălcuța clasică și este mult mai tânără decât cultura Gumelnița⁷⁷.

Hiatusul existent pe coloana stratigrafică după nivelul Herculane I este suplinit de transformările petrecute în alte așezări din Banat, când se nasc noi sinteze culturale ce vor corespunde culturii materiale ale etapei Herculane II și III⁷⁸.

Pe această linie se înscrie orizontul identificat la Cuptoare, tot pe *Dealul Sfogea*, pe aceeași terasă cu vechile săpături, însă într-o zonă mai înaltă din colțul nordic al acestuia, la cca 200 m de vechea așezare. Sondajul efectuat în anul 1994 a scos la iveală o ceramică de culoare cărămizie, neagră-cenușie, uneori cu straturi superficiale castaniu închis sau cenușiu, cu mult nisip, aspră la pipăit, prost arsă. Ea se deosebește de cea a ultimului nivel din așezarea neolitică, deranjat de gropile mormintelor, cât și de cea a nivelului Herculane I atât prin calitatea pastei, cât și prin ornamente. Materialele par a se lega de nivelul inferior din așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului-*Botul Cliciului*, și anume de etapa IIIb. Această fază, paralelă cu grupul Brătești, este în totalitate ulterioară culturii Gumelnița și documentează o întrepătrundere între comunitățile Tiszapolgár și Sălcuța odată cu apariția fenomenului Cernavodă I.⁷⁹

Cimitirul de la Ostrovul Corbului evidențiază cel mai bine fondul balcano-dunărean ce reflectă contacte între principalele trei componente Sălcuța, Cernavodă I, Bodrogkeresztúr, ajunse în preajma stadiului de evoluție Herculane II. Unor astfel de sinteze le aparțin așezările de la Bistreț, Izvorul Bârsei, Herculane-*Peștera Hoșilor* (nivel C)⁸⁰.

⁷⁴ Roman, 1996, p. 11-65.

⁷⁵ Roman, 1978, p. 218-219.

⁷⁶ Roman-Oprișescu, 1989, p. 37.

⁷⁷ Roman, 1995, p. 18.

⁷⁸ Idem, 1971, p. 81.

⁷⁹ Roman, 1978, p. 218.

⁸⁰ Roman-Oprișescu, 1989, p. 37.

Evoluția culturală din culoarul Timiș-Cerna documentează întrepătrunderea între comunitățile Tiszapolgár-Sălcuța (IIb-c)-Cernavodă I, angrenându-le într-un proces de uniformizare, formele de mixtură putându-se difuza cu ușurință pe spații întinse, fiind mai ușor acceptate de populații diferite. Datorită acestor sinteze, formele și ornamentele vor fi duse mai departe și uneori chiar amplificate. Nu putem să nu subliniem importanța canelurii și a nervurilor, care în așezarea de la Cuptoare-*Sfozea* sunt amplu exemplificate, ca bază pentru Cernavodă III. Contactul direct dintre culturile Tiszapolgár și Sălcuța crează în cadrul aceluiași proces, transformarea culturii Tiszapolgár într-o cultură nouă – Bodrogresztúr⁸¹ – și se nasc astfel principalele forme ce o caracterizează. Ea reprezintă o nouă etapă a procesului de unificare ce a cuprins culturile eneolitice. El se manifestă prin creșterea proporției elementelor comune într-o regiune care anterior adăpostea mai multe culturi bine individualizate. În etapa Herculane II, procesul de întrepătrundere se accentuează. Pe culoarul Vardar-Morava, dinspre sud spre nord se difuzează elemente ce accelerează și mai mult este transformări, ce vor culmina cu etapa Herculane III. Aceasta încheie intensul proces de uniformizare culturală ce cuprinde nu numai Banatul, ci și Transilvania, Ungaria, Oltenia și zonele din sudul Dunării. În urma acestor fenomene se nasc marile complexe ale perioadei de tranziție spre epoca bronzului: Cernavodă III-Boleraz, Baden, Coțofeni.

⁸¹ Roman, 1978, p. 219-220.

DIE SĂLCUȚA KULTUR IN BANAT

(Zusammenfassung)

VORWORT

Die Autorin macht eine kurze Einführung, in der sie den Stand der Forschung und die wichtigsten Probleme, die sie in der Abfassung dieser Arbeit erörtert hat, vorstellt. Sie bringt ihren Dank all denen, die ihr bei der Ausarbeitung und Veröffentlichung geholfen haben, und zwar: den Kollegen aus dem Museum des Banater Berglandes und aus den anderen Museen des Landes. Einen besonderen Platz nimmt Prof. Dr. Petre Roman ein, der gleichzeitig auch der Leiter der Doktorarbeit ist, der sie von Anfang an auf ihrem Weg in die Archäologie geführt hat und ihr seine ganze wissenschaftliche Unterstützung zur Verfügung gestellt hat. Der Text ist in acht Kapiteln strukturiert, von neun Figuren, 100 Tafeln und 16 typologischen Tafeln begleitet.

I. DIE SIEDLUNGEN DER SĂLCUȚA KULTUR IN BANAT

Das Eindringen der Sălcuța Träger ins Banat ist von Oltenien, durch die Ogradena-Orșova Senke, erfolgt. Von hier hätte man den Weg die Donau entlang oder durch den Timiș-Cerna Flur nehmen können. Weil das Donau Tal schwerer zugänglich ist, wurde die zweite Variante benutzt. In diesem Zusammenhang stellt das Grab aus Lepenski Vir ein vereinzelt Phänomen dar, das man nicht mit den Siedlungen dieses Typus' aus der nahen Donaunachbarschaft in Verbindung bringen kann².

Von Orșova, sind sie durch das Cerna Tal in der Nähe der Kurortes Băile Herculane angekommen, wo sie sich in drei Höhlen Unterkunft suchten: in der Höhle *Gaura Ungurului*⁷, in der Höhle unterhalb der *Piatra Băniș,ei*⁶ und in der *Hoșilor- Höhle*⁵. Das Vordringen geht weiter, durch das Belareca Tal; atypische Sălcuța Fragmente wurden ca 1,5 km nördlich von der Gemeinde Mehadia⁸ gefunden.

Nördlich, nicht weit von diesem Ort, wird der Weg nach Süd-Osten – dem Țata Almăj zu, entlang des Nera Flusses- eingeschlagen, durch die wilden Engpässe in Șopotu Nou und Sasca Română. In den hiesigen Höhlen haben die Sălcuța Träger eine flüchtige Unterkunft in der Höhle *Dubova*¹², in der Höhle *Roll*¹³, in der Höhle *Colțul Cătăni*¹⁴ und in der großen Höhle *la Găuri*¹⁵⁻¹⁶ gefunden.

Die unebene Oberflächengestalt hatte zur Folge, dass diese Variante nur zur Erkennung der Zone gedient hat. Die Bewohnungen waren sporadisch und kurzzeitig, denn es gab keine klimatischen Bedingungen für eine längere Ansiedlung an diesem Ort. Man hat leicht das Nera Tal aufgegeben und den Timiș-Cerna Flur bevorzugt.

Eine der häufigst bewohnten Siedlungen dieser Zone ist die in der Nähe des Dorfes Cuptoare, auf dem *Sfogea* Hügel¹⁸, beim Zusammenfluß von Mehadia und Domașnea¹⁹. Andere Spuren sind in den Grenzen des Ortes Domașnea nachgewiesen worden.

Nach den Armeniș- und Teregova Engpässen, in der Nähe von Slatina Timiș, im Punkt *Gura Ilovei*²¹, ist eine der wichtigsten Siedlungen lokalisiert, die eine Antwort auf einige Probleme gibt, betreffs der Veränderungen, die im Rahmen des Sălcuța Kultur stattgefunden haben. Die Siedlung in Slatina Timiș bleibt vorläufig der entfernteste Punkt in dem Timiș-Cerna Flur, der Entdeckungen dieser Art aufweist. Hier und weiter nördlich befinden sich die Verbreitungsgebiete der Tiszapolgár Träger.

II. PHYSISCH-GEOGRAPHISCHE BETRACHTUNGEN

Wenn man den hypothetischen Weg verfolgt, den die Sălcuța Träger im Banat zurückgelegt haben, stellt man fest, dank der systematischen Forschungen und der Lokalisierungen der Fachliteratur, dass dieser durch die Flußtäler Cerna, Timiș und Nera geführt hat. Um die große morphologische Varietät der geographischen Landschaft zu verstehen, hat man den petrographischen Rahmen vorgestellt, denn dieser bewirkt die Densität des dauernden Flussnetzes, die Fließweise der Gewässer an der Oberfläche und die gegenseitige Wirkung zwischen der geologischen Struktur des Beckens und der geomorphologischen Entwicklung¹. Zur Formung des älteren Reliefs hat die Gesamtheit der äußeren dynamischen Phänomene des Holozäns beigetragen, die allerdings von dem Rhythmus eingeschränkt wurden, der dem gemäßigten Klima eigen ist, zu dem sich noch der Einfluss der Erdbeben gesellte.

Im Süd-Osten des Banats, wurde für die äneolithische und Coțofeni

Siedlung in der *Hoşilor* –Höhe eine polinische Untersuchung³ unternommen, die die Pflanzenwelt und die klimatischen Änderungen der Zone hervorgehoben hat, und so die Eingliederung der archäologischen Entdeckungen in ihrem naturellen Rahmen erlaubt hat. Auf dem äneolithischen Niveau hat sich das Klima noch warm erhalten, in einer Periode, als in den anderen Regionen des Landes schon das kalte und feuchte Klima der Buchenphase einsetzte.

Die geomorphologischen Strukturen und das Klima bestimmen die Bodentypen⁵, die einen überwiegenden Einfluß auf die Entwicklung der Vegetation haben. In den Gebirgsgegenden und in den die Karpaten umschließenden Zonen wurde eine Bodenart vom sekundären podzolischen Typus hervorgehoben, die auch die Oberfläche der hier besprochenen Ortschaften bildet.

Die sehr mannigfaltige Banater Pflanzenwelt hat verschiedenen geographischen Ursprung. Es geht um europäischen, euro-asiatischen, polaren, borealen, arktischen, alpinen, balkanischen, mediterranen, pontischen, illirischen Ursprung⁷, usw. Ein besonderer Zug bildet die große Anzahl der südlichen und südöstlichen Elemente.

III. GESCHICHTE DER FORSCHUNG

Die ersten in der *Hoşilor* –Höhle¹⁻⁸ unternommenen Untersuchungen stammen aus dem Jahre 1872 und wurden von einer Gruppe von ungarischen Ärzten und Naturwissenschaftlern gemacht. Es folgen die Forschungen von 1927, die vom Regionalen Museum Olteniens unternommen wurden. Ab 1951 wurden sie von einem Kollektiv der Rumänischen Akademie geleitet, in Zusammenarbeit mit dem Museum in Lugoj und sie dauerten - mit einigen Unterbrechungen - bis 1969.

Die Höhle, die sich unter *Piatra Bănişii*⁹⁻¹⁰ befindet, wurde wenig erforscht. Es wurden atypische Fragmente aus Keramik freigelegt, die aus dem Neolithikum stammen. Manche wurden später der Sălcuţa Kultur eingeordnet¹⁰.

Die Forschungsgruppe Porţile de Fier erforschte zum ersten Mal, im Jahre 1954, die Höhle *Gaura Ungurului*¹¹⁻¹². Sie wurde 1978 mehreren Sondierungen unterzogen und dadurch wiedergeprüft¹³. Die Siedlung in Mehadia¹⁴ wurde auch in diesem letzten Jahr entdeckt.

Die Höhlen im Nera Engpass wurden während der späolithisch-archäologischen Expeditionen aus den Jahren 1972 und 1979 untersucht¹⁵⁻¹⁹.

Von den Schatzgräbern entdeckt, wird die Siedlung von Cuptoare-

Sfogea ab dem Jahre 1975 archäologisch untersucht. Die Forschungen wurden bis 1978, mit einigen Unterbrechungen, unternommen. Sie wurden erneut aufgenommen zwischen den Jahren 1991-1996, jedoch auch mit Unterbrechungen.

Die Bewohnung von Slatina Timiș-Gura Ilovei wurde durch Oberflächeforschungen entdeckt, die während des Jahres 1980 in der Zone unternommen wurden. Man hat 1981 und 1993 kleine Sondierungen gemacht²⁴⁻²⁵.

IV. VORSTELLUNG DER SIEDLUNGEN

Die Stratigraphie. Es werden stratigraphische Bedingungen aus den Siedlungen, in denen archäologische Grabungen oder Sondierungen unternommen wurden, dargestellt: aus der Höhle *Roll*¹, der Höhle *Colțul Cătăni*², der großen Höhle *la Găuri*³, der Höhle *Gaura Ungurului*. Die Wirbelsäule der Stratigraphie stützt sich auf der Siedlung in der *Hofilor* – Höhle, in Băile Herculane und auf der Siedlung neben dem Dorf Cuptoare, die sich auf dem Sfogea- Hügel befindet. Sie wird ergänzt durch die stratigraphischen Beobachtungen aufgrund des archäologischen Materials von Slatina Timiș.

Von den 10 Ablagerungen der äneolithischen Schicht in Băile Herculane⁵⁻⁶ gehören die ersten zwei der Phase Sălcuța III und die folgenden der Phase Sălcuța IV an. Der äneolithischen Bewohnung wurde durch einen auf unbekannte Ursachen zurückzuführenden Brand ein Ende gesetzt. Die Träger der Coțofeni Kultur waren diejenige, die die Aschenschicht geglättet haben, um ihre späteren Wohnungen zu errichten.

Die stratigraphischen und archäologischen Untersuchungen des Materials aus Cuptoare⁷⁻⁸ haben zu der Schlußfolgerung geführt, dass die unteren Niveaus der Phase IIb, die nächsten der Phase IIc angehören und die, die von den mittelalterlichen Gräbern zerstört wurden, der Phase IIIa eingeordnet werden könnten. Die Trennungszone zwischen den beiden unteren Niveaus geht durch eine dicke Trümmerschicht, die als Folge eines Brandes entstand. Auf der südlichen Seite des *Sfogea*-Hügels, im südlichen Teil der Station, befindet sich der äneolithische Schacht, 10,35 m tief, dessen oberer Teil viereckig ist und dessen Durchmesser an der Öffnung 1,40x1,50 m beträgt⁹. Je tiefer der Schacht geht, desto enger wird er, so dass die Größen in der Mitte 1,10x1,00 m betragen und 0,80 m im unteren Teil. Auf dem Schachtgrund wurden in eine kleine Grube ein bemaltes Gefäß, zwei Horngeräte, zwei Feuersteinklingen, die Verbesserungen aufweisen,

gelegt, und ein wenig höher, aber noch immer ganz in der Nähe, befinden sich mehrere vervollständigbare Gefäßfragmente. Der Schacht wurde infolge eines kräftigen Brandes zerstört, was durch die große Menge Asche und Kohle bewiesen wird, die sich auf dem Schachtgrund befindet und die Bestandteile des Baumaterials sein könnten, aus dem der Schacht gebildet war. Auch die großen Zerstörungen in dieser Siedlung könnten auf dieses Moment zurückgeführt werden, nach welchem die Bewohnung mit immer schwächerer Intensität fortgesetzt wurde¹⁰.

In der Siedlung von Slatina Timiș¹¹ wurden aufgrund des keramischen Materials, vier kulturelle Phänomene¹² hervorgehoben: I - spät-neolithischer Fond; II - eine Sălcuța Bewohnung; III - eine Tiszapolgár Bewohnung; IV - ein Synthesephänomen zwischen Tiszapolgár und Sălcuța.

Siedlungen. Zahlreiche der Sălcuța Kultur angehörenden Banater Entdeckungen, überhaupt die nebst den Cerna und Nera Tälern, befinden sich in Höhlen. Im Timiș-Cerna Flur befinden sie sich auf Spitzen von niedrigen Hügeln und sind von Flüssen umgeben (Cuptoare-*Sfoge*a, Slatina Timiș).

Hinsichtlich der Siedlungstypen präsentiert das Bubanj-Sălcuța-Krivodol Komplex eine große Mannigfaltigkeit: Höhlen¹¹⁻¹⁵, hohe Plateaus oder Terrassen über den Flüssen¹⁶⁻²⁶, Tells²⁷⁻²⁸, Pfahlbausiedlungen²⁹. Der Typus der Siedlung sagt ihre wirtschaftliche Orientierung voraus. Die Höhlensiedlungen sind als eine Art primitive Metallurgiezentren attestiert³⁰, was durch die Entdeckungen in der Hoților-Höhle nachgewiesen wird. Den Bewohnern aus dieser Höhle standen ausgezeichnete Jagd- oder Weidenzonen zur Verfügung, jedoch für die Landwirtschaft hatten sie keine Bedingungen³¹. Auf den von Gewässern umgebenen Terrassen stellte die Vieh-, Schaf- Ziegen und Schweinezucht die wichtigste wirtschaftliche, für diesen Siedlungstypus bestimmende Seite dar, die auch durch die Untersuchung des der Fauna³² angehörenden Materials nachgewiesen wurde. Das bildet die wesentliche wirtschaftliche Seite dieses Siedlungstypus, Diese Beschäftigung wurde durch die geographischen Züge der Zone, durch die Anwesenheit der Flüsse erleichtert, die sowohl die Jagd als auch den Fischfang ermöglichen. Die Landwirtschaft und die häuslichen Handwerksarten, als traditionelle Beschäftigungen, bleiben auch weiterhin ein Teil des wirtschaftlichen Lebens.

Wohnungen. Die Informationen betreffs der Einrichtung der Sălcuța Wohnungen aus dem Banat sind eng mit den zwei Stationen, in denen große Ausgrabungen unternommen wurden (*Hoților* Höhle und *Sfoge*a Hügel), verbunden.

In der *Hoților-Höhle*³⁴ stellt die Ablagerung a die Einrichtung der

künftig bewohnten Zone dar. Zuerst wurde das Trittniveau verbrannt, dann wurde der Boden leicht geglättet und mit einer dünnen Lehmschicht bedeckt. Die auf diese Weise erhaltene Plattform wurde stark verbrannt, um die Feuchtigkeit zu vermeiden. Am manchen Stellen wurde eine neue Schicht daraufgeklebt, die ebenso bis zum Glühen geheizt wurde. Das erste der Sălcuța III angehörende Niveau, das archäologische Überreste aufweist, wird von der Ablagerung **b** dargestellt, die eine geringe Oberfläche, von kurzer Dauer einnimmt, obwohl die Errichtung der Plattform von stabileren Absichten hätte zeugen können.

In der Siedlung in der Nähe des Dorfes Cuptoare begrenzen die Pfahllöcher große rechteckige Wohnungen. Die Zerstörung und der Wiederaufbau der Wohnungen in fast derselben Umgebung sprechen für die langzeitige und intensive Bewohnung des Plateaus, auch wenn Änderungen vorgekommen sind, die auf den Zusammenstoß mit den kulturellen Erscheinungen der nahen Nachbarschaft zurückzuführen sind.

Es werden noch einige Betrachtungen, zu den Wohnungstypen des Bubanj-Sălcuța-Krivodol angehörenden Komplexes, vorgestellt³⁵⁻⁴⁷.

Die Wohnungen werden von Feuerplätzen begleitet, die sich innerhalb oder außerhalb des Bewohnungsperimeters befinden, und die sich von einer zur anderen Siedlung typologisch unterscheiden⁴⁸⁻⁵⁰. Die aus der Siedlung von Cuptoare-*Sfogea*⁵¹ stammenden sind in mehrere Schichten hergestellt und ähneln denen aus der *Hoșilor* Höhle in Băile Herculane⁵². Es werden auch andere Sălcuța Feuerherde vorgestellt, die dem rumänischen Gebiet angehören⁵³⁻⁵⁴.

V. DARSTELLUNG DER MATERIELLEN UND GEISTIGEN KULTUR

Die Darstellung der materiellen und geistigen Kultur stellt das umfangreichste Kapitel dar und enthält eine detaillierte Beschreibung des ganzen archäologischen Materials, das das wirtschaftliche und geistige Leben der Sălcuța Gemeinschaften aus dem Banat bestimmt, die die westlichen Verbreitungspunkte dieser Kultur darstellen. Die archäologischen Forschungen aus dem Banat und zumeist die von Cuptoare-*Sfogea* illustrieren mehrere Phasen der Sălcuța Kultur und besitzen die größte typologische Varrietät.

Geräte. Nebst dem reichen keramischen Material, hat man in den Sălcuța Siedlungen eine große Menge von Geräten gefunden, die wichtig für die Bestimmung des ökonomischen Profils der Gemeinschaft sind. Das

Material hat eine Verteilung in fünf Gruppen erlaubt: 1. Geräte aus behauenenem Stein; 2. Geräte aus behauenenem und geschliffenem Stein; 3. Geräte aus Knochen und Hörnern; 4. Kupfergeräte; 5. Tongeräte; 6. Holzgeräte.

1. Steinbehauene Geräte. Die Analysen der Steingeräte von Cuptoare-Sfozea zeigen, dass 60% davon aus Feuerstein und 40% aus Quarzit hergestellt sind. Das zuletzt erwähnte Material wurde benutzt, um Schaber und runde Klingen zu erzeugen. Betreffs des Kieselsteins, überwiegt der von lichten Farben: lichtbraun, braun-grau, braun-orangengelb; weniger vertreten ist der braun-grünliche, schwarze, braune, braun-graue oder weiß-graue Feuerstein. Den typologischen Eigenheiten und dem Benutzungszweck nach, wurden die Kieselsteingeräte folgendermaßen eingeordnet: A. Klingen; B. Lamellen auf Klingen; C. Schaber; D. Bohrer.

A. *Die rechteckigen oder trapezförmigen Klingen* wurden, hinsichtlich der Bearbeitungsweise ihrer Basis, in zwei Kategorien geteilt: a. mit gerader oder schräger Basis; b. mit stark betonter Basis. Es wird nachher jede einzelne Kategorie mit ihren Untervarianten vorgestellt. (Taf.1-3)

B. *Die Lamellen auf Klingen* wurden sowohl aus Feuerstein, als auch aus Quarzit hergestellt und teilen sich ebenfalls in zwei große Varianten: 1. auf Splitter; 2. auf Klingenspitze. Die letzteren sind: a. trapezförmig; b. rechteckig; c. dreieckig. (Taf. 3-7)

C. *Die Schaber* sind weniger zahlreich als die Klingen und die Lamellen auf Klingen. Ihrer Form nach werden sie in folgende Kategorien geteilt: a. auf Splitter; b. auf Klingen. Die Schaber auf Klingen haben zwei gerade geschnittene Seiten und die anderen zwei Seiten sind stark retuschiert und haben eine 1. ovale; 2. rechteckige; 3. trapezförmige; 4. vieleckige Form. (Taf. 7-8)

D. *Die Bohrer*. Der größte Teil wurde aus Feuerstein gefertigt, sehr selten werden auch Splitter benutzt. Es existieren Mykrolithen die, dank ihrer Form, eine zweifache Benutzung haben, sowohl als Bohrer, als auch als Schaber und werden in der Verzierung der Keramik benutzt. (Taf. 8-9)

2. Steinbehauene und geschliffene Geräte. Sind nicht so zahlreich und werden von rechteckigen Schleifzeugen, Axt-Hämmern (ein einziges Exemplar ist durchbohrt) dargestellt. (Taf. 16)

3. Geräte aus Knochen und Hörnern⁴⁻⁵. Sie wurden aus dem einzigen Rohmaterial, das der Gemeinschaft reichlich zur Verfügung stand, gefertigt. Das könnte erklären, warum Knochen so viel benutzt wurden, obwohl sie so friabel sind. Die typologische Analyse dieser Geräte hat geholfen, sie in

zwei großen Kategorien zu teilen: A. Geräte aus Hirsch- und Rehgeweihen; B. Geräte aus den langen Knochen des Hinterschädelskeletts.

A. Die Geräte aus Hirsch- und Rehgeweihen illustrieren verschiedene typologische Kategorien und wurden mehr oder weniger sorgfältig bearbeitet. Es werden die Hirschgeweihe bevorzugt. Man analysiert die wichtigsten Gerätetypen: A1. Stecher; A2. Pflanzenlochgeräte; A3. Meißel; A4. Schaber; A5. Karste; A6. Harpunen. (Taf. 10-13)

B. Die Geräte aus den Knochen des Tierskeletts wurden von den Epiphysen der langen Knochen hergestellt, die einige Merkmale behalten, die uns die Identifizierung des Haus- oder Wildsäugetiere erlauben, denen sie angehören. Die Mannigfaltigkeit der Geräte hat ihre Klassifizierung in einige Kategorien erlaubt.: B1. Nadeln; B2. Bohrer; B3. Stecher; B4. Meißel; B5. Spateln; B6. Schaber; B7. Polierer und Geräte, die man in der Keramikverzierung benützt. (Taf. 13-14)

4. Kupferwerkzeuge. Das wichtigste Stück ist der Meißel-Hammer, der zwischen den Steinen einer Grube auf dem Niveau IIc gefunden wurde. Außer der aus der Băile Herculane-*Hofilor* Höhle stammenden drei Nadeln, die eine, einer später Periode angehört, wurden alle anderen Gegenstände dieser Art in der Siedlung von *Cuptoare-Sfogea* entdeckt. Die Kupfernadeln mit rechteckigem Durchschnitt, mit einem oder beiden gespitzten Enden, erscheinen am Anfang der hiesigen Bewohnung und bleiben eine Permanenz bis im letzten Niveau.

Die Spektralanalyse⁹⁻¹² des Gegenstückes von *Cuptoare* erweist die Anwesenheit des Metalls im fast reinem Zustand, der Kupferinhalt beträgt 99,95%. Es wird gleichzeitig auch ein Vergleich vom Standpunkt der Metallzusammensetzung her, zwischen diesem Stück und anderen Gegenständen, die der Sălcuța Kultur angehören, gemacht. (Taf. 18)

5. Tongeräte. Sind durch verschiedene Typen von großen Gewichten für Webstühle oder Fischernetze und kleinen Gewichten dargestellt. (Taf. 17)

6 Holzgeräte. Sind nicht erhalten geblieben. Ausnahme macht ein einziger versteinertes Nagel. (Taf. 17)

Waffen. Nebst den Geräten waren die Waffen eine tägliche Notwendigkeit. Bei ihrer Herstellung und Bearbeitung wurden dieselben Materialien benutzt: Knochen und Feuersteine.

Die Waffen aus Knochen sind zahlreicher und mannigfaltiger als die aus Stein. Sie sind: a. Pfeilspitzen; b. Dolche. Die Pfeilspitzen wurden in zwei großen Kategorien geteilt: a1. Stücke, die den Rückenmarkskanal des Knochens, aus dem sie gefertigt wurden, besitzen; a2. gut bearbeitete, rechteckige Stücke. (Taf. 14)

Die Waffen aus Stein sind sowohl aus Feuerstein, als auch aus Quarzit hergestellt und wurden in zwei Kategorien, den Dimensionen nach, geteilt: a. Lanzenspitzen; b. Pfeilspitzen. (Taf. 16)

Keramik. Typologie. Es wird das Funktionskriterium beachtet und dabei wird als Grundlage die von Mihai Şimon hergestellte Einteilung¹³. Aici n-am paginile in romaneste) benutzt. Nach der Untersuchung der Gefäße, wurde beobachtet, dass sich dasselbe Profil, unter anderen Dimensionen, im Rahmen mehrerer kategoriellen Keramiktypen wiederholt.

I. Kochgefäße

Der Topf. Nach den Näpfen und Schüsseln sind die Töpfe die häufigste Erscheinung. Sie sind aus halbfeiner lichtbraun-grauer, dunkelgrauer, lichtbrauner und seltener schwarzer Paste hergestellt und haben einen dicken, gut geglätteten, manchmal polierten Überzug. Die Ausarbeitung ist beinahe identisch, Ausnahme machen die Stücke, die einen polierten Rand haben, oder die, deren Bauch mit organisierter oder nicht organisierter Barbotine bedeckt ist.

Im Allgemeinen ist ihre Öffnung weit, auch wenn das Gefäß von kleinen Dimensionen ist. Es wurden drei Kategorien differenziert: A. ohne Henkel oder Knöpfe (Taf. 78-80); B. mit Henkeln oder Knöpfen (Taf. 81-83); C. mit S-förmigem Profil (Taf. 84-85). Weil das keramische Material sehr fragmentarisch ist und keine Wiederherstellung aller Topftypen erlaubt hat, hat man es für notwendig gehalten, eine Vorstellung –D- der Halsprofile und der Ränder zu machen, um die obere Vorstellung zu ergänzen (Taf. 85-88).

Je nach der Form des Halses, dem Randtypus, der Körperwölbung und dem Platz, wo sich die Henkel oder Knöpfe befinden, wurden mehrere Untertypen erwähnt.

II. Beim Auftischen benützte Gefäße

Näpfe und Schüsseln. Dem Randprofil und der maximalen Wölbung nach wurden sie in mehrere typologischen Kategorien geordnet: A. mit mehr oder weniger nach innen gewölbtem Rand; B mit ausladendem, manchmal verdicktem Rand; C. kegelstumpfförmige, mit verdicktem Rand; D. kegelstumpfförmige; E. kielförmige Gefäße.

A. Näpfe und Schüsseln mit dem Rand mehr oder weniger nach innen gebogen. Sie werden durch ein zahlreiches Material dargestellt und sind die häufigste Erscheinung. Die Mundöffnung beträgt zwischen 10 und 35 cm. Nach der Art der Vereinigung des Körpers mit dem Rand erkennt man zwei große Varianten: A1. mit gerundeter

Schulter (Taf. 19-22); A2. mit mehr oder weniger betonter Schulter (Taf. 33-35). Die zweite Variante ist auch die häufigst vertretene und manchmal individualisiert sie sich in einer beinahe eckigen Schulter. Die Länge des Randes, die Neigung, das Profil der inneren und äußeren Wand haben einige Eigenschaften geschafft, die spezifische Untervarianten für jede dieser Gruppen differenziert haben.

- B. *Näpfe und Schüsseln mit ausladerrndem, manchmal verdicktem Rand.* Der Rand ist gut individualisiert und die Schulter inn- und auswendig markiert. In der Siedlung von Cuptoare kommen sie häufiger im unteren Niveau vor. Der Herstellungsart des auswendigen Randprofils nach, werden sie folgendermaßen eingeteilt: B1. mit geradem Außenrand (Taf. 32-33); B2. mit gewölbtem Außenrand (Taf. 33-35). Es existieren mehrere Untervarianten, die mit gewissen Merkmalen verbunden sind.
- C. *Kegelstumpfförmige Näpfe und Schüsseln, mit verdicktem Rand.* Dieser kategorielle Typ ist oft im oberen Niveau der Siedlung von Sălcuța vertreten. Sie sind stark ausladernd, der Rand ist schwer zu unterscheiden, das Innere ist sehr gewölbt, Tatsache die sie auch individualisiert, da es mehrere Varianten gibt. (Taf. 36-37)
- D. *Kegelstumpfförmige Näpfe und Schüsseln.* Sie bestehen aus einer halbfeinen Paste mit kompakter Struktur, gut geglättet und verbrannt. Der dünne Überzug ist lichtgrau, grau oder seltener lichtbraun, auch seltener ist er poliert. Es werden die Untervarianten dieses Typus' dargestellt. Unter diesen zählen auch die mit viereckigem Rand und Oberteil. (Taf. 38-42)
- E. *Kielförmige Näpfe und Schüsseln.* Sie kennzeichnen sich durch einen kurzen Hals, durch eine breite Öffnung und weisen eine gewölbte Schulter in der Nähe der Halslinie auf. In den meisten Fällen ist das Randprofil außen dicker und wird schmaler in der Haftzone. Diese Gefäße wurden aus feiner, gut verbrannter Paste hergestellt, das Wändeprofil ist dünn und das Äußere weist einen Überzug auf, der gewöhnlich grau-schwarz und gut poliert ist. (Taf. 31)

Kugelförmige Gefäße. Der Mundrand ist viel verengt in Vergleich zu dem stark gewölbten Körper. Darum erscheint das Gefäß beinahe kugelförmig. Man trifft sie selten an. (Taf.)

Die Bowle. Das sind Gefäße, die kleiner als die Näpfe sind. Ihre Öffnung ist nicht größer als 12 cm und sie kommen seltener vor. Sie gehören der halbfeinen Kategorie an, sind aus einer Paste hergestellt, die frei von Unreinheiten ist. Die Paste ist kompakt, hart, die äußere Oberfläche ist

geglättet und weist einen dicken grau-lichtbraunen Überzug auf, seltener ist er schwarz, wenig poliert. Es werden die zwei Varianten untersucht: 1. Die kegelförmige Variante; 2. Die Variante mit bogenförmigen Wänden. Beide werden mit ihren Untervarianten vorgestellt. (Taf. 41)

III. Zur Beförderung der Flüssigkeiten dienende Gefäße

Die Kanne. Diese Kategorie umfasst Gefäße von mittelmäßigen Größen, deren Mundöffnung 11-13 cm beträgt; sie besitzen zwei Ösen oder Knöpfe. Diese Gefäße sind aus einer halbfeinen, manchmal weicheren, gut verarbeiteten Paste hergestellt, mit hellbraunem, dunkelgrau-braunem, dunkelgrauem und seltener schwarzem Überzug. Die Form des Halses und die Art des Zusammenbringens mit dem Körper haben dazu beigetragen, mehrere Typen und Untervarianten zu unterscheiden: 1. Gefäße mit kegelmuffförmigem Hals oder zylinderförmigem Hals, mit weit gewölbtem Körper, 2. Gefäße mit kielförmigem Körper. (Taf. 90)

Die Amphorette. Sie ist kleiner als die Amphore und wurde zwecks Befördern und Aufbewahren der Flüssigkeiten benutzt. Sie hat einen kegelmuffförmigen Hals, einen gewölbten Körper und zwei Henkel. Der Mundrand ist schmal, mit einem Durchmesser zwischen 8-15 cm. Wenn die Öffnung größer ist (bis auf 19 cm) oder wenn der Hals kürzer ist, ist der Körper noch stärker gewölbt. (Taf. 95-96)

Diese Gefäße wurden aus einer halbfeinen Paste hergestellt, von schwarz-grauer Farbe, oder von grauer, manchmal auch grau-hellbrauner Farbe. Sie sind mit einem dicken Überzug bedeckt, in den meisten Fällen ist er sehr poliert. Die Gefäße sind von verschiedenen Größen, sie gehören meist der Kategorie der mittelgroßen Gefäße an. Manchmal sind sie mit Henkeln versehen. Nach den verschiedenen Merkmalen wurden mehrere Varianten und Untervarianten vorgestellt: 1. Die größte Rundung weit von der Halslinie 2. die größte Rundung gleich unter der Halslinie 3. der Körper sehr gewölbt.

Der Milchtopf. Besitzt einen hohen zylinderförmigen Hals und einen stark gewölbten Körper. Er ist mit zwei kleinen Henkeln versehen, die den unteren Teil des Halses mit dem oberen Teil des Körpers verbinden. Außen weist der Topf einen schwarzen Überzug auf, der stark poliert ist. Es ist die archaische Form, die von den Trägern der Bodrogkeresztúr Kultur übernommen und umgestellt wird durch die Versetzung der Henkel in der Nähe des Mundes. (Taf. 42)

IV. Beim Einschenken benutzte Gefäße

Gefäße mit Abflußschnabel für die Flüssigkeiten. Dieser Kategorie

wurden Gefäße von verschiedenen Dimensionen, manchmal auch sehr große, eingeordnet. Es existieren zwei Typen: 1. mit Abflußschnabel; 2. mit Abflußrohr. (Taf. 40)

V. Beim Trinken benutzte Gefäße

Der Becher. Es werden hier kleine Gefäße vorgestellt, die zum Trinken benutzt wurden und deren wichtigstes Kennzeichen das Fehlen der Henkel ist. Sie sind aus halbfeiner oder feiner Paste hergestellt, von schwarz-grauer, schwarzer oder grauer Farbe, sie sind gut geglättet und manche Exemplare wurden auch poliert. (Taf. 88-89)

Es werden fünf kategoriale Typen mit mehreren Untervarianten präsentiert: 1. der Körper ist zweikegelstumpfförmig; 2. der obere Teil zylinderförmig, der untere kegelstumpfförmig; 3. hoher Hals, gewölbter Körper; 4. kurzer Hals, gewölbter Körper; 5. kegelstumpfförmige.

Die Schale. Von kleinen Dimensionen, sie kennzeichnet sich durch die Anwesenheit eines Henkels oder einiger Knöpfe, die auf der maximalen Rundung des Gefäßes angebracht sind. Typologisch unterscheidet man fünf Varianten mit Untervarianten, die sich meist durch einen zylinderförmigen Hals, mit weiter Öffnung kennzeichnen, sowie durch mehrere Arten, den Körper herzustellen. Dieser ist oft an der Stelle der Zusammenfügung verdickt: 1. stark gewölbt unter der Halslinie; 2. leicht gewölbt; 3. kielförmige; 4. doppeltkegelstumpfförmig; 5. Bogenförmig. Diese letzte Variante umfaßt auch den Typus mit dem zylinderförmigen, gewölbten Gefäßkörper. (Taf. 42, 88, 91-93)

Die Schale mit zwei Henkeln (*Kantaros*). Obwohl sie spezifisch für die Sălcuța Kultur ist, erscheinen in den Banater Siedlungen nur wenige kleine und mittelmäßige Exemplare. Die Form des Halses, der Schulter und der Henkel haben eine Teilung in mehreren Gruppen mit Untervarianten erlaubt: 1. nicht so hoch, mit gewölbtem, unter der Halslinie verdicktem Körper; 2. der Hals ist höher als der gewölbte Körper; 3. mit langem bogenförmigem Körper; 4. Langer stark bogenförmiger Körper unter der Halslinie. (Taf. 50, 60, 93-94)

VI. Vorratsgefäße

Die Amphor. Es existieren einige große Exemplare mit kegelstumpfförmigem Hals, der manchmal mit zwei Henkeln versehen ist. Sie werden aus halbfeiner Paste hergestellt, von grau-schwarzer oder grauer Farbe, sehr gut geglättet und selten poliert. Ein einziges Exemplar, aus feiner Paste und mit einem schwarzen, sehr stark polierten Überzug und einem herausragenden Ornament scheint anderen Zwecken gedient zu haben. Dem

Halstypus und der Position der Henkeln nach, wurden sie in drei Kategorien geteilt: 1. kegelstumpfförmig, mit Henkeln, die den Boden mit dem Körper vereinigen; 2. kegelstumpfförmig, mit Henkeln; 3. Kegelstrumpfförmig, leicht bogenförmig. (Taf. 57-96)

Der irdene Krug. Besitzt zwei kräftige Henkel, die diametral auf der maximalen Rundung angebracht sind. Aus der Siedlung in Cuptoare stammt ein einziges Stück. (Taf. 97)

Vorratsgefäße (Phitos). Sie haben zumeist eine weite Öffnung und wurden zur Aufbewahrung der Vorräte benutzt. Sie wurden aus einer halbfeinen Paste hergestellt, sie sind mit einem dicken Überzug bedeckt, der stark, gut geglättet und poliert ist. Der Form nach reihen sie sich den Gefäßen mit Hals oder den kegelstumpfförmigen an. Die Form des Randes und die Anwesenheit der Henkel hat ihre Eingliederung in fünf Varianten zur Folge: 1. hoher kegelstumpfförmiger Hals; 2. hoher, sich leicht weitender Hals; 3. zylinderförmiger Hals, mit maximaler Winkelrundung; 4. zylinderförmiger Hals, gewölbter Körper; 5. Kegelstumpfförmiges Gefäß. (Taf. 97-98)

VII. Deckel

Es existieren zwei Kategorien von Deckeln: 1. runde und flache; 2. halbkugelförmige, mit zwei Ösen versehene Stücke. (Taf. 40, 58)

VIII. Miniaturale Gefäße

Sie sind zahlreich und widerspiegeln, in einem anderen Maßstab, die in der Siedlung vorhandenen keramischen Formen.

IX. Andere Tongegenstände

Dieser Kategorie wurden einige kleine Gegenstände eingeräumt, von denen wir zwei miniaturalen Äxte mit kreuzförmigen Armen und die der Sălcuța Kultur spezifischen kleinen Spulen mit runden Löchern erwähnen. (Taf. 17)

Keramik. Verzierungen. Sehr wichtig angesichts der Hervorhebung der Phasen einer gewissen Kultur sind die ornamentalen Motive, die die feine und halbfeine Keramik verziern und in manchen Fällen eine doppelte, sowohl ästhetische als auch magische Funktion erfüllen. Die Keramik der Banater Sălcuța Siedlungen illustrieren folgenden Ornamenttypen: Alveolen, Kerben, mehr oder weniger herausragende Rippen, Rillen, Plissees, herausragende Ornamente, eingeschnittene Ornamente, bemalte Keramik. (Taf. 43-53)

Alveolen. Kerben. Stellen eines der häufigst begehten Ornamente dar

und sind zumeist auf der halbfeinen Kermik angebracht, seltener auf der polierten. Zumeist sind sie sorgfältig hergestellt, mit dem Interval zwischen ihnen gut, sorgfältig bearbeitet. Sie verziern sowohl die kleinen Gefäße, als auch die großen. Nach ihrem Anbringungsplatz, unterscheiden sich folgende Typen: A. auf dem Rand des Gefäßmundes; B. in der Nähe des Mundes; C. an der Halsbasis und in der Zone, wo der Körper ansetzt; D. unter der Linie, die den Hals vom Körper trennt; E. auf gewissen Oberflächen; F. alveolare Knöpfe. Jeder dieser Typen hat mehrere Varianten, die von der Form der Alveole bestimmt sind: ovale, runde, halbrunde, viereckige. (Taf. 54-61)

Mehr oder wenig herausragende Rippen. Sie besitzen viel reichere Motive, die manchmal stark poliert sind, im Vergleich zu anderen Verzierungstechniken. Häufig im oberen Niveau vertreten, kennzeichnen sie die feine und halbfeine schwarze, schwarz-graue, seltener die rotbraune und hellbraune Keramik, die vorwiegend im unteren Niveau anzutreffen ist. Die besondere Auswirkung, die von der Zusammenfügung zwischen dem Ornament und der Polierung gegeben ist, ist stark betont im Fall der Rillen (Nuten) und Plissees. Die Hauptmotive bestehen aus parallelen oder schrägen winkligen, kurven-liniaren Strichen, die sowohl auf den Schüsseln, als auch auf den Gefäßen mit Hals angebracht sind. Mehr oder wenig betont, wurden sie in fünf Kategorien mit den betreffenden Untervarianten eingeteilt: a. Sie verziern die Nöpfe; B. parallele und winkelförmige; C. kurven-und linienförmige; D. polierte Rillen; E. Rippen, in denen Punkte, Alveolen oder Rillen geschnitten wurden. (Taf. 54-61)

Rillen. Plissees. A. Die Rillen werden sowohl auf kleinen und mittleren Gefäßen, als auch auf Schüsseln mit weiter Öffnung angetroffen. Sie erzeugen Motive die, zusammen mit den polierten Flächen, eine gewisse Zone des Gefäßes betonen. Sie sind schmal und wenig tief oder breit und tief und bilden Motive aus parallelen, winkligen oder spitzbölgigen Linien, die den Rand der Schüsseln und anderer Gefäßtypen, oder einen Teil des gewölbten Körpers bedecken. Es sind drei Haupttypen mit mehreren Untervarianten vertreten: A1. schmale und wenig tiefe; A2. breite und tiefe, die einen großen Teil der Gefäßoberfläche einnehmen; A3. sehr wenig betonte. (Taf. 59-60)

B. Die Plissees. Sie kommen selten vor und sind auf der fein schwarzen oder dunkelgrauen, sehr gut polierten Keramik anzutreffen. Ihrer Herstellungsweise nach, wurden sie in zwei Kategorien eingeteilt: B1. parallele, eng beieinander stehende; B2. parallele, voneinander entfernte. (Taf. 60)

Herausragende Ornamente. Es sind kleine Vorsprünge, die den ganzen

gewölbten Teil des Gefäßes bedecken, oder die in Reihen organisiert sind. Der einfachste Typ besteht aus zwei runden Knöpfen, die sich auf der maximalen Rundung befinden. (Taf. 42, 53)

Eingedrückte Ornamente. Die Prägungen wurden entweder mit einer dünnen und scharfen Spitze oder mit einem Gerät, das eine breitere, gerundete oder viereckige Spitze aufweist, oder mit dem Schilfrohr erzeugt. Dadurch wurden verschiedene Motive geschaffen, die manchmal von eingeschnittenen Linien begrenzt sind. Fragmente mit solcher Verzierung sind selten. (Taf. 53)

Einschnitte. In den meisten Fällen bedecken die Motive die ganze gewölbte Oberfläche der Gefäße mit Hals und, seltener, die der Schüsseln. Aus halbfeiner, grau-schwarzer, wenig polierter, seltener aus feiner Keramik mit polierten Flächen hergestellt, sind die Einschnitte mit einem weißen, staubigen Stoff gefüllt, was die Motive so erscheinen läßt, als wären sie auf der Außenoberfläche gezeichnet. Ihr generelles Aussehen und die Herstellungsart haben eine Teilung in mehrere Kategorien erlaubt, von denen jede Untervarianten hat: A. feine; B. tiefe; C. tiefe und breite, den Rillen ähnliche; D. wenig tiefe Einschnitte; E. Kratzer, Ritze. Die Motive bestehen aus senkrechten oder waagerechten parallelen Linien, aus Registern von parallelen Linien, die winkelig oder in verschiedenen Ebenen angebracht sind, aus schraffierten Dreiecken, aus im Netz eingeschnittenen Linien. (Taf. 50, 62-65)

Die bemalte Keramik. Diese Verzierung wurde auf zwei Arten hergestellt: A: Bemalung nach der Verbrennung, *crusted*, mit einem mehrlartigen Stoff durchgeführt; B. Bemalung vor der Verbrennung. (Taf. 66-72)

A. *Die Bemalung nach der Verbrennung.* Während die Bemalung vor der Verbrennung auf feiner oder halbfeiner Keramik, mit verschiedenen Anwendungen, ausgeführt wurde, wird die Bemalung nach der Verbrennung, wegen ihres Mangels an Dauerhaftigkeit, exklusiv nur in der Verzierung bestimmter spezieller Gefäße benutzt. Nach einer Analyse der Bruchstücke kann man zwei Tendenzen beobachten: A1. das Gefäß ist mit roten oder lichtroten und weißen oder gelben Motiven bemalt, die von der Farbe des polierten Slips ergänzt sind; A2. das Muster wird durch einen wahrscheinlich weißen Strich hergestellt, der sich wie eine Zeichnung von dem polierten Hintergrund hervorhebt.

B. *Die Bemalung vor der Verbrennung.* Es erscheinen selten Fragmente, die beweisen, dass man die Herstellung einer gewissen Verzierung bezweckt hat. Es kommen häufig die dickeren oder

dünnen Striche vor, die eines der Gefäßkomponente betonen (sie kennzeichnen die halbfeine Keramik), sowie auch solche, die keinem ornamentalen Zweck zu dienen scheinen und mehr Farbflecken ähneln (sie befinden sich auf der gewöhnlichen Keramik). Die auf diese Weise hergestellten Ornamente wurden in drei Kategorien eingeteilt: B1. vor der Verbrennung entstandene Motive, B2 Streifen, die einen Bestandteil des Gefäßes betonen, B3. Farbspuren.

Keramik. Tiszapolgár Elemente. Sie erscheinen im großen Maß in der Siedlung vom Sfogea Hügel und sind dem Niveau Herculane I aus der *Hoşilor* –Höhle spezifisch. In keiner der beiden Siedlungen existiert eine Tiszapolgár-Bewohnung. In Cuptoare hat man Gefäße gefunden, die sich, der Form und Paste nach, dieser Kultur anreihen, aber viel häufiger sind diesem Typus angehörende Elemente, die von der Sălçuța Keramik übernommen und wiedergegeben wurden. Es werden die wichtigsten keramischen Kategorien vorgestellt, die dieser Gruppe angehören und die aus einer spezifischen Paste erzeugt sind, die sich von den aus der Siedlung stammenden Materialien unterscheidet : Schüsseln, Bechern, Schalen, großen Näpfen, zylinderförmigen Gefäßdeckeln mit Vorsprüngen an der Basis, Gefäßen mit durchbohrtem Fuß. Es werden auch die wichtigsten Verzierungen vorgestellt, die durch Eindrücke hergestellt sind, jedoch sehr selten durch Bemalung. (Taf. 73-77)

Die Plastik. Dem Herstellungsmaterial nach, differenziert sie sich in zwei große Gruppen: A. Tonplastik; B. Knochenplastik.

A. *Die Tonplastik.* Ist sehr verschieden, vom typologischen Standpunkt aus gesehen und kennt viele zoo- und anthropomorphe Darstellungen. Mit einer einzigen Ausnahme, die Statuette von Băile Herculane- *Hoşilor-Höhle*¹⁴, wurden alle anderen Stücke in der Siedlung von Cuptoare-*Sfogea* gefunden. Es werden die menschen- und tiergestaltigen Entdeckungen vorgeführt, mit Betonung auf der Statuette mit kreuzförmigen Armen, auf der mit beweglichem Kopf, auf der anthropomorphen Auftragung an der Wand eines Gefäßes und auf dem zoomorphen Bruchstück. (Taf. 99-100)

B. *Die Knochenplastik.* Den kennzeichnenden Elementen der Herstellungsart und der Aufführung nach, wurde die Knochenplastik in drei Typen geteilt: prismenförmige, sehr stilisierte und anthropomorphe Figürchen. Im Banat, und zwar in der Siedlung von Cuptoare, wurden zwei solche Darstellungen, die zu den menschengestaltigen Figürchen gehören, entdeckt. Beide Stücke wurden im Niveau IIb der Sălçuța-Bewohnung gefunden. (Taf. 100)

Schmuck. Der Wunsch, das Schöne zu betonen, bekommt durch den Schmuck neue Ausdrucksformen. Als Amuletten hergestellt, haben die Gegenstände die ästhetische Funktion mit der Beschützungsfunktion im Sinne des Erwerbs bestimmter Eigenschaften verbunden. Die Spondylus-Muschel, die nicht nur einen Beweis der mit dem südlichen Teil der Balkanen vorhandenen Beziehungen darstellt, ist ein sehr beliebtes und gefragtes Stück, Ausdruck einer weiterhin starken neolithischen Tradition. In der äneolithischen Siedlung auf dem Sfogea-Hügel wurde der Schmuck (Perlen, Knöpfe, Anhänger) und die ziemlich zahlreichen Amuletten, nach dem Stoff, aus dem sie hergestellt wurden, folgendermaßen eingeteilt: a. Kalk oder Spondylus-Muschel; b. Tierzähne; c. verarbeiteter Stein. (Taf. 15-16)

VI. CHRONOLOGISCHE EINORDNUNG

Die wichtigsten Siedlungen der Sălcuța Kultur im Banat (Băile Herculane- *Hoților-Höhle*, Cuptoare-*Sfogea*, Slatina *Timiș-Gura Ilovei*) bewahren Funde, die die Mannigfaltigkeit der täglichen Aktivitäten nachweisen und so das ökonomische Profil markieren. Diese Entdeckungen besitzen auch gemeinsame Elemente mit den Entdeckungen, die dem Sălcuța-Bubanj-Krivodol Komplex angehören.

Die steingehauenen Geräte und die Knochengegenstände sind zahlreich und unterscheiden sich nicht von denen, die in anderen Siedlungen der Sălcuța Kultur gefunden wurden. Man kann immer häufiger die Benutzung des Quarzits als Rohmaterial (40%) beobachten, so daß schon während der Etappen Ib und c dieser Kultur das Material sich dem Kieselstein anschließt, um daraus Klingen und andere Werkzeuge herzustellen.

Sehr verschieden von der Zweckmäßigkeit aus gesehen, sind zwei sorgfältig hergestellte Kalkklingen, die wegen des weichen Stoffes, aus dem sie hergestellt wurden, keinen alltäglichen Zwecken gedient haben können.

Die sehr fein ausgearbeiteten Knochenmeißel, die in der Cuptoare-Siedlung gefunden worden sind, gibt es auch im Ic Niveau in Sălcuța².

Die Hammeräxte aus geschliffenem Stein, die in derselben Siedlung gefunden worden sind, sind nicht zahlreich. Mit Ausnahme eines einzigen Exemplars, das durchbohrt wurde, sind die anderen noch nicht vollständig, es wurde noch an ihnen gearbeitet.

Von besonderem Interesse ist die Entdeckung von drei miniaturalen Äxten, die alle aus dem Niveau der mittelalterlichen Gräber stammen. Ein Stück, aus Tuffit gefertigt, besitzt die Form einer Axt; die anderen zwei

Gegenstände sind trapezförmig, aus Ton hergestellt und stellen kreuzförmige Beile dar. Eine ähnliche Entdeckung, die eine kreuzförmige Axtamulette darstellt, stammt aus Bor³⁻⁴. Die Vorhandung solcher Gegenstände setzt die Benutzung dieser Beile in Siedlungen voraus, wo sie noch nicht gefunden wurden, wie in denen der Sălcuța Bewohnung. Die engen Beziehungen zwischen den Tiszapolgár- und Sălcuța Gemeinschaften aus dem Banat und aus Oltenien (Etappe IIb-III) haben zu der Übernahme und Herstellung dieses Axttypus durch die Bevölkerungen der letztgenannten Kultur beigetragen.

Nebst Kupfernadeln hat man in der Siedlung in Cuptoare auch einen kleinen trapezförmigen Meißel gefunden (Taf. 18/1). Durch seine metrischen Merkzeichen reiht sich das Stück eher der Meißel-Axt an, hat aber alle Eigenschaften der flachen Beile; er gehört der Sălcuța Kultur (Phase IIc-III) an. Nebst den schon vorgestellten Analogien aus Rumänien (*Vădastra Măgura*⁹, *Sălcuța-Piscul Cornișorului*¹⁰, *Cuptoare-Sfogea*, *Cerăt*¹¹), findet das Stück Korrespondenzen im Hort von Pločnik¹⁷, im Material, das aus der Zlot Höhle¹⁸ stammt, und in der Schicht IIa aus Maliq¹⁹.

Ein anderer Fund, der aus der Cuptoare-Siedlung stammt, der Ähnlichkeiten mit den Funden auf dem Gebiet Bor²⁰ aufweist, ist die fein ausgearbeitete Pfeilspitze (Zeichnung 16/2). Sie kommt auch in den bulgarischen²¹ Entdeckungen vor, sowie in den Kulturen Cernavoda I²² und Gumelnița. In Rahmen der Sălcuța Kultur ist diese Spitze in der Ostrovul Corbului²³ Siedlung anwesend und in den Entdeckungen der eponymen, der Schicht Sălcuța IV²⁴ angehörenden Siedlung.

Von den menschengestaltigen Figurinen, die der Sălcuța Kultur angehören und die im Banat gefunden wurden, stellen zwei den Oberteil dar, eine ist ein Oberkörper mit einem Fixierungsloch für den Kopf und die anderen stellen ganze Unterteile oder nur isolierte Beine dar.

Die Statuetten mit seitlich ausgestreckten Armen und einem relativ flachen²⁵ Oberkörper, mit runden Löchern, die die Schulter und die Augen darstellen, sind direktes Erbe aus der Gumelnița Kultur, stammen direkt aus der Boian Kultur und haben als Basis den Vinča Hintergrund²⁶. Die Statuette aus Cuptoare weist einen schemenförmigen Kopf auf, sie hat runde Löcher, die für die Augen und für die Arme stehen. Ihre waagerechte Projektion macht den Eindruck eines Hornviehs. Die schemenartige Darstellung der Gesichter könnte man auch auf das Tragen einer rituellen Maske zurückführen. Demselben Typus reiht sich ein Figürchen an, das im Areal der Sălcuța Kultur, in Piscul Cornișorului, gefunden wurde und das der Phase IIc angehört. Die Nase ist leicht hervorgehoben und die seitlich ausgestreckten Arme sind kurz, während der Unterteil glockenförmig ist³².

Die Exemplare (Taf. 99/2) aus Cuptoare (Phase IIc) und das Stück aus Băile-Herculane- *Hofilor-Höhle* (Räuber Höhle) (Sălcuța IIc-III)³⁸ sind nicht sorgfältig bearbeitet worden, besitzen keine ausgeprägte Steatopygie und besitzen keine Darstellungen des Geschlechtes. Vom technischen Standpunkt her, kann man beobachten, dass die Figürchen durch Zusammenkleben der zwei Hälften im Längsschnitt hergestellt wurden, Methode, der man schon in der Phase B2/C der Vinča Kultur begegnet und die häufig in anderen neo-äolithischen Kulturen³⁹ (Cucuteni, Gumelnița, Sălcuța) vorkommt.

Eine andere Herstellungsart einer Statuette besteht aus einer verschiedenen Art und Weise, die Bestandteile zusammenzustellen: die Beine, die getrennt modelliert sind, hat man mit Hilfe einiger Stäbchen, die in transversalen Löchern befestigt wurden, angebracht (Taf. 99/8a-b). Diese Herstellungsart des Ganzen wurde noch nicht im Sălcuța Areal im Banat angetroffen. Die Methode wurde von den Trägern der Cucuteni Kultur benutzt, so wie es die Entdeckungen von Drăgușeni, Ruginoasa, Hăbășești beweisen, und war schon im Rahmen der Vor-Cucuteni Kultur⁴² vorhanden.

Man kann behaupten, dass die vorgestellten Statuetten, in ihrer Ganzheit betrachtet, der Sălcuța Kultur angehören und - im Allgemeinen - Idole darstellen die, genau wie in den Endetappen der Petrești-, Gumelnița-, Cucuteni Kultur, keine ausgeprägte Steatopygie besitzen und die die körperlichen Größenverhältnisse beachten.

Sehr interessant ist das bruchstückige Figürchen, das den Oberkörper einer Statuette mit kreuzförmigen Armen, flachem Körper und Fixierungsloch für den Kopf darstellt (Taf. 99/10). Diese Charakteristik erlaubt ihre Einordnung in der Serie der Figuren vom Thessalischen Typus, die in der Phase B2/C der Vinča Kultur aus Rast und Turdaș⁴³ und in der Gumelnița Kultur⁴⁴ gefunden wurden. Im Verbreitungsgebiet der Bubanj-Kultur wurden solche Erscheinungen häufig in den südlichen Regionen (Bakarno Gumno, Šuplevec)⁴⁵ und in der Schicht IIa aus Maliq⁴⁶ gefunden. Das besprochene Stück ist das erste Exemplar aus dem Areal der Sălcuța Kultur; ihre Serie fährt fort und wird in der Cernavodă III Kultur angetroffen.

In der Kategorie der hervorragenden menschlichen Darstellungen, die auf Keramik angebracht sind, kann man den Oberkörper einer Kreuzstatuette (Taf. 100/2), dessen Griffrolle durch die schräge Entfernung des Körpers vom Gefäßwand gegeben ist, einreihen. Die Sălcuța Kultur hat uns selten solche Darstellungen geboten. Sowohl die Statuette, als auch das Gefäß wurden *crusted* mit roter und weißer Farbe bemalt. Eine fast perfekte Analogie mit diesem Stück präsentiert ein anthropomorphes Figürchen mit

flachem Körper, ohne Brüste, die dem Niveau I Ib von Sălcuța⁵³ angehört.

Die tierförmigen Darstellungen ergänzen die mythischen und rituellen menschengestaltigen Darstellungen und sind gleichzeitig mit der Umgebung verbunden. Sie widerspiegeln, mehr als die anderen Kategorien, die nächste Wirklichkeit. Im Banat findet man sie in großer Anzahl, angefangen mit der Phase B der Vinča-Kultur; in der Phase A kommen sie sehr selten vor.

Die zoomorphen Gefäße, ein Verbindungselement zwischen Keramik und Plastik, kann man sicher als Symbole interpretieren. Wenn es die Vinča Kultur ist, die die anthropomorphen und zoomorphen Gefäße bei uns einführt⁵⁵, ist die Gumelnița Kultur diejenige, die das maximale Erblühen dieses Repräsentierungstypus', sowohl als Zahl, als auch vom künstlerischen Standpunkt aus gesehen, gegeben hat. Das Bruchstück, das einen Igel darstellt (Taf. 100/1), gehört zu einem Deckel oder zu einem Gefäß und findet gute Analogien im Rahmen der Gumelnița Kultur⁵⁶⁻⁵⁸.

Plastische Darstellungen aus Knochen wurden sowohl im Areal der Sălcuța Kultur, als auch im Verbreitungsgebiet der Krividol Kultur gefunden. Auf jugoslawischem Gebiet und unter den Figürchen der Maliq II Kultur aus Albanien sind solche Stücke nicht vorhanden. Die Knochengegenstände aus Cuptoare-*Sfogea*⁶⁰ (Taf. 100/3-4) können der Schicht I Ic, eventuell I Ib zugeordnet werden. Sie ergänzen die typologische Reihe, die aus den Entdeckungen der eponymen Siedlung⁶¹ (Phase I und I Ib) und aus Valea Anilor⁶² (einer späten Phase) besteht. Fünf Figürchen solcher Art wurden in den Bewohnungen in Bulgarien gefunden, die gute Korrespondenzen zu den schon genannten Typen bieten: Devetaki⁶³, Gniliane⁶⁴, Krividol⁶⁵, Zamineț⁶⁶, Ohoden⁶⁷. Dank einem Vergleich der oben beschriebenen Exemplare mit der Typologie, die für die Gumelnița Kultur⁶⁸ zusammengestellt wurde, können wir behaupten, dass alle Varianten vorhanden sind, mit der Bemerkung, dass in der Sălcuța Kultur die stilisierten Stücke die Mehrheit bilden.

Die typologischen Analogien haben hervorgehoben, dass nur menschengestaltige Figürchen auch aus Knochen hergestellt wurden. Das betont nochmals ihre heilige Rolle, besonders wenn man die Stücke in Betracht zieht, bei denen die zwei Dimensionen überwiegen, wie zum Beispiel bei der Goldplatte, die eine viel mannigfaltigere Typologie aufweisen :- *en violon* Idole⁷², flache menschengestaltige Idole, zoomorphe Figuren⁷³.

Die anthropomorphen Knochenstatuetten haben manchmal in den Kopflöchern, um den Hals, um die Taille oder Beine Ringe, Halsbänder, Gürtel, Ketten, alle aus Kupfer gefertigt⁷⁴. Auch wenn diese Gegenstände die anthropomorphen Darstellungen zu gewissen Gelegenheiten

schmückten, repräsentieren sie eine Hierophanie. So könnten die Knochenfigürchen exklusiv an den geistigen Erscheinungen der Gemeinschaften, die eine gewisse Kupfermetallurgie praktizierten, gebunden werden.

Zur Vorstellung der Keramik übergehend, haben wir die Formen und Ornamente analysiert und haben diejenige betont, die eine lange Entwicklung gekannt haben und die man im Rahmen des Synthesephänomens, das von dem äneolithischen Friedhof aus Ostrovl Corbului repräsentiert ist, wiederfinden.

Den kegelstumpfförmigen Schüsseln mit verdicktem Rand begegnet man im Banat nur in der Siedlung in Cuptoare. Obwohl sie nicht zahlreich sind, unterstreichen sie gänzlich die Bewohnung dieser Siedlung. In der oberen Schicht kommt der Typ mit dem mehr oder weniger länglich verdicktem Mund vor; dieser Typ ist häufiger als der mit dem in der Nähe des Randes gewölbten Mund, der die Phase IIc der Siedlung in Sălcuța kennzeichnet⁷⁵. Die Formen, die in der Phase III weiterleben, denen man schon am Anfang der Bewohnung begegnet (Taf. 36/1-2), sind die, die einen verdickten dreieckigen Rand aufweisen. Im ersten Niveau in Ostrovl Corbului⁷⁷ sind Näpfe anwesend, die einen dreieckigen verdickten Rand aufweisen und solche mit einem kurz aufgewölbten Rand, während im dritten Niveau nur die letzten vorhanden sind⁷⁸. Sie verschwinden allmählich, so daß man sie nicht im Gräberfeld von Ostrovl Corbului, aber auch nicht im Herculane II Niveau⁷⁹ wiederfindet.

Die mit einem nach innen gebogenen Rand weisen verschiedene Formen auf, von denen mit geneigtem Rand und kleinem Durchmesser der Mundöffnung bis zu denen mit kurzem Rand und dreieckigem Profil und illustrieren eine verschiedene Bearbeitung der Innen- und Außenteile der Gefäße. Man bemerkt eine Kategorie, wo der Rand einen Winkel zum Gefäßkörper bildet, was einigermaßen einem zweikegelstumpfförmigen Gefäß ähnelt. Diesem Typus ist man schon in der Phase Sălcuța I begegnet⁸⁰. In der Cuptoare Siedlung kommt diese Kategorie in den alten Schichten vor (Taf. 27/7; 28/4) und setzt sich in den neuen Schichten fort (Taf. 27/5; 28/1,3). Man kann die Entwicklung dieser Form während einer langen Zeitspanne beobachten, bis ins dritte Niveau in Ostrovl Corbului⁸¹. Während der Sălcuța II Phase hat sich diese Variante mit der eine gerundete Schulter aufweisenden verbunden, was die von nun an in IIc⁸² häufig angetroffene Form ergibt, mit kurzem, nach innen gewölbtem Rand, der die Begegnungslinie zwischen Rand und Gefäßkörper beachtet.

Nach dieser Phase wird die große Anzahl der Gefäße geringer, die einen nach innen geneigten Rand aufweisen, was man schon in der IIIc

Phase⁸³ beobachten kann, wo sich eine allgemeine Tendenz zur Vereinfachung bemerkbar macht. Der Rand ist genauso dick wie der Rest des Körpers oder wird dünner der Öffnung zu. Exemplare dieses Typus', aus einer späteren Phase stammend, denen man in Ostrovul Corbului⁸⁴, Pecica-*Forgaci*⁸⁵, Gârleşti-*Supărătoare*⁸⁶ begegnet, existieren auch in der Siedlung aus Cuptoare-*Sfogea*, und zwar in der unteren Schicht. Diese Exemplare (Taf. 24/2; 267/5; 25/3; 28/9) hat man in den späteren kulturellen Darstellungen vorgefunden, wie in der Kultursiedlung Bodrogkeresztur in Pecica-*Forgaci*.

Den Schüsseln mit Schulter und nach außen gebogenem Rand, die die alte Sălcuța Kultur kennzeichnen⁸⁷, begegnet man im Banat, sowohl in der *Hoșilor* Höhle⁸⁸, im Herculane I Niveau, als auch in der Siedlung von Cuptoare (Taf. 33/1,5; 32/2, 6-7, 14). Ihre Entwicklung setzt auch in der dritten Phase fort. Man kennt leicht veränderte Formen, die aus beiden Bewohnungsniveaus von Ostrovul Corbului⁸⁹ stammen.

Die Schüsseln mit dem stumpfwinkligen, an dem Gefäßkörper angebrachten Rand und mit der inneren Seite der Verdickung abgeschrägt, tauchen seltener im Material von Cuptoare auf (Taf. 32/10-11). Sie melden den neuen Typus an, der sich in Sălcuța III entwickelt⁹⁰ und der sich im Laufe der Zeit zu einem der Komponente des Gräberfeldes von Ostrovul Corbului entwickeln wird (die Variante mit kegelstumpfförmigem Körper und ausgeweitetem Hals)⁹¹.

Eine andere Variante dieses Typus', die ein gewölbteres Randprofil und einen nach außen gefalteten Rand aufweist, (Taf. 34/2-3, 5) setzt ihre Entwicklung auch in der dritten Phase in Ostrovul Corbului fort⁹².

Die Näpfe aus dem Niveau IIc in Cuptoare (Taf. 34/10-12, 14), mit Schulter und einem fast dreieckigen Randprofil (die Ursache dafür ist, dass sich das Profil im Innern dem spitzen Rand zu verdünnt) werden auch in der dem Gräberfeld in Ostrovul Corbului⁹³ entsprechenden Phase weitergeführt, und zwar in fast identischen Formen, aus denen die zwei Untervarianten hervorgehen, mit erweitertem Rand und mit höherem oder niedrigerem unterem Teil.

Eine andere Form, die lange Zeit erhalten geblieben ist, die auf Näpfen aus dem oben genannten Friedhof vorkommt, ist das Glasprofil mit zylinderförmigem Hals und kegelstumpfförmigem unterem⁹⁴ Teil (Taf. 88/9, 11, 12)

Die Schale mit zwei Henkeln, unbedingt mit dem kulturellen Sălcuța-Bubanj-Krivodol Komplex verbunden, ist als ein für diese Kultur spezifischer Keramiktyp bekannt. In den Banater Entdeckungen erscheint sie in Cuptoare, hat eine geringere Häufigkeit als die Schüssel mit dem nach

innen gezogenen Rand und charakterisiert beide anwesenden Phasen. Man bemerkt, dass die Gefäße für die Phasen IIb und c bestimmende Kennzeichen aufweisen⁹⁵. Sie sind in Allgemeinen klein, mit teilweise geraden Henkeln, mit gut entwickelter Schulter, die gut hervorgehoben, manchmal sogar spitz ist.

Die Anwesenheit dieses Gefäßtypus' wurde in großer Anzahl im Osten Serbiens (Krivelj, Kovilovo), in Bubanj, Kosovo und Pelagonia, besonders in Krnobuki und Šuplevec hervorgehoben⁹⁶. Die wichtigsten Analogien für solche Gegenstände aus dem Banat findet man in Sălcuța⁹⁷ und in Ostrovul Corbului⁹⁸. Ihre Form bleibt in der Zeit erhalten und findet sich leicht verändert im Gräberfeld in Ostrovul Corbului wieder⁹⁹.

In der Siedlung von Cuptoare sind die Schalen mit verdickter Schulter und zwei gespitzten Knopfhenkeln häufiger als nur die mit zwei Henkeln, die manchmal nur durch eine senkrechte Durchbohrung angedeutet werden. Diese wurden vor allem auf dem Niveau II b der Sălcuta –Kultur vorgefunden und wurden auch in der eponymen Siedlung¹⁰¹ erwähnt. Sie erscheinen auch in späteren Phasen und werden in den Bewohnungsniveaus b in Băile Herculane, in der *Hoșilor*-Höhle¹⁰⁰ und in Ostrovul Corbului¹⁰² angetroffen. Man kann behaupten, dass die große Anzahl der Entdeckungen dieser Art in der Siedlung auf dem Sfogea –Hügel, besonders in den unteren Schichten, ein Merkmal dieser Siedlung darstellt.

Eine besondere Form stellt die Schale (Taf. 91/1) mit hohem Hals und niedrigem, gewölbtem Körper dar, mit zwei solchen kleinen Henkeln auf der breitesten Abrundung. Als Form könnte sie, nebst dem Gefäß (Taf. 42/1) mit zwei Ösen, die die Halsbasis mit dem Oberteil des Körpers vereinen, als ein Vorläufer des *Milchtöpfes* betrachtet werden.

Was die Herstellungsart der verschiedenen keramischen Formen betrifft, kann man die Vorliebe für die Verdickung des Profils gleich unterhalb der Halslinie bemerken, Kennzeichen, das für die aus den unteren Niveaus stammenden Exemplare spezifisch ist. Man soll zugleich auch die Bedeutung der Knöpfe hervorheben, die meistens durchbohrt sind, im Vergleich zu den kurzen, halbkreisförmigen Henkeln.

Was die Verzierungsart anbelangt, wurden Alveolen, Rippen, Rillen, Einschnitte und seltener hervorragende Ornamente und Eindrücke benutzt.

Die alveolaren Motive, und die auf der äußeren Seite des Randes und auf den äußeren Wänden eingeritzte Rillen sind in Cuptoare zahlreicher als in der Sălcuța-Siedlung und finden eine gute Korrespondenz im ersten und zweiten Niveau in Ostrovul Corbului¹⁰³, aber auch in den Siedlungen der Bubanj und Krivodol Kultur, besonders in der Siedlung von Zamineț¹⁰⁴.

Die Rippenornamentierung kommt häufiger im Niveau IIc der

Siedlung von Cuptoare vor und ist nicht sehr zahlreich in unterem Niveau, was die die früheren Beobachtungen der Siedlung von Sălcuța¹⁰⁵ bestätigt. Die parallelen Rippenornamente werden häufig im ganzen Sălcuța-Bubanj-Krivodol Areal angetroffen und leben in der Cernavodă III Kultur weiter. In der Siedlung vom Sfogea Hügel sind die kurvenförmigen Motive kennzeichnend. Sie sind charakteristisch insbesondere für den Bubanj Komplex, und zwar für die Siedlungen aus dem Timok Tal (Krivelj)¹⁰⁶.

Auch das konzentrisch-spitzböige Muster ist eine Charakteristik der Siedlung von Cuptoare (Taf.60/9) und besitzt Korrespondenzen im Süden, sowohl in Bulgarien (Zamineț¹⁰⁷, Moavăț Höhle¹⁰⁸), als auch in Jugoslawien (Zlot Höhle¹⁰⁹ und Kovilovo¹¹⁰).

Obwohl während der Sălcuța Ib und c Periode die Einschnitte ziemlich häufig aufgetreten sind, sind sie in den Banater Siedlungen seltener. Durch ihre Verzierungs- und Herstellungsart melden sie die spezifische Coțofeni Verzierung an¹¹¹.

Angefangen mit der Phase IIc werden die runden Eindrücke immer häufiger¹¹². Die in Cuptoare entdeckten, auf diese Weise verzierten Exemplare haben gute Analogien in der Siedlung von Ostrovul Corbului¹¹³, Niveau II und im Areal der Bubanj Kultur, in Krivelj¹¹⁴. Die in parallelen Reihen geordneten Muster finden sich in einer späteren Periode in der Bodrogkeresztúr Kultur, in der Siedlung von Pecica-Forgaci¹¹⁵ wieder.

Die kleinen stachelähnlichen hervorragenden Vorsprünge haben gute Analogien in der Krivodol¹¹⁶ Siedlung.

Sowohl in Băile Herculane, als auch in Cuptoare hat man *crusted* bemalte Keramik vorgefunden, während die graphitierte Variante nicht vorkommt. Unter den bemalten Fragmenten sind zwei von besonderem Interesse. Eines weist ein rhombisches konzentrisches, durch *crusted* Bemalung erarbeitetes, durch einen dünnen weißen Streifen dargestelltes Motiv auf (Taf. 68/5). Dieses Motiv kommt auch in der Bodrogkeresztúr Kultur vor, dank dem gemeinsamen Hintergrund, und ist in der Pecica-Forgaci¹¹⁷ Siedlung vorhanden. Demselben Vorgang einzuordnen ist das rotbemalte Ornament, das ein T-förmiges Motiv aufweist (Taf. 62/7) und dessen Korrespondenz in Ostrovul Corbului¹¹⁸ vorzufinden ist. Hier ist aber das Motiv nicht bemalt, der Umriß ist durch fein eingeschnittene Punkte gezeichnet. Dieses Motiv wurde einer etwas späteren Sălcuța Etappe eingegliedert. Der Motiv ist auch in der Pecica-Forgaci Siedlung vorhanden¹¹⁹.

Ein besonderes Stück ist der Henkel mit rhombischen weiß und rot bemalten Motiven (Taf. 66/2), der perfekte Analogien in der Schicht IIc des Sălcuța¹²⁰ Kultur findet.

Der Topf mit geraden, leicht gewölbten Wänden und durchbohrten

Ösen, die sich auf dem Rand befinden, von Cuptoare (Taf. 75/4) und Băile Herculane¹²¹ stammend, ähnelt dem im Grab von Lepenski Vir¹²² gefundenen Stück und wird in der Periode IIb-c der Sălcuța Kultur datiert. Diese Form hat eine lange Entwicklung gekannt und wird im Inventar der Gräber in Ostrovul Corbului¹²³ und innerhalb der Siedlung Bodrogkeresztur in Pecica-*Forgaci*¹²⁴ vorgefunden. Das Grab von Lepenski Vir nähert sich, durch zwei seiner Entdeckungen, denen, die in Ostrovul Corbului gefunden wurden und beweist, dass - obwohl ein Zeitunterschied existiert - die Tradition betreffs der Keramikformen, die das Grabinventar bilden, weiterlebt.

Nach der vorgestellten Analyse, kann man schlußfolgern, dass - auch wenn neue Elemente erscheinen, die die späteren Veränderungen verkünden, es in der geistiger Ebene eine Zugehörigkeit zu demselben gemeinsamen Block gibt, wo sich die grundsätzlichen Werte unverändert von Vinča und Boian aufbewahren, weil es sich nicht um verschiedene Völker handelt.

VII. DIE KULTURELLE EINGLIEDERUNG

Das Banat hat seine Kulturerscheinungen an Oltenien, an den Westen Munteniens, den Nord-Westen Bulgariens und den Nord-Osten Jugoslawiens gebunden; die nord-südliche Beziehung zu Serbien war eine der stärksten Verbindungen. Nebst den südlichen Strömungen wirken sich aber auch andere starke Elemente aus, die die Beziehung zu dem Osten Ungarns und zu Siebenbürgen beweisen.

Man befindet sich am Anfang des Äneolithikums, das ein gradueller und langzeitiger Prozess darstellt, der von der Mitte der vorherigen Periode im Rahmen der Agrarkulturen Vinča, Lengyel, Butmir und Tiszapolgár abläuft. Die Äneolithisierung der mittelbalkanischen neolithischen Kulturen geht auf zwei Faktoren zurück: die Bearbeitung des Kupfers und der Horizont der Goldentdeckungen vom Varna Typus einerseits, und die indo-europäischen Wanderungen aus den Steppen andererseits. Die jugoslawische Forschung beweist, dass sich die Änderungen durch das Zusammenleben - in einer gewissen Zeitspanne - der nomaden Anfangssiedlungen von Bujanj-Sălcuța-Krivodol Typus aus dem Osten Serbiens und der spät-Vinča Siedlungen (Vinča D) und der späteren Lengyel (Sopot) Kultur, verwirklichen¹.

Der von den steppischen Elementen ausgeübte Druck hat als Folge eine Serie von Strukturänderungen in den frühzeitlichen äneolithischen Kulturen, die sich auch durch die Erweiterung oder Einschränkung ihres

Areals materialisieren. Das bedeutet für dem Bubanj-Sălcuța-Krivodol Komplex die Einschließung mancher Regionen im Westen und Süden, was wahrscheinlich in mehreren Etagen vor sich ging. Es ist die Zeit, als die Sălcuța Kultur aus dem Süd-Westen Olteniens ins Banat eindrang. Steppische Elemente erscheinen bis in den Siedlungen des Früh- und Mitteläneolithikums aus Thessalonik und auf der ägäisch-griechischen Küste⁵. Jetzt dringen auch ins Timok Tal die Träger der Bubanj Ia Kultur ein, die bis nach Kosovo, Pelagonien und Albanien kommen. Beweisen für diese Wanderung begegnet man bis in der Theißebene und Bosnien⁶.

Im Banat angekommen, folgen die Sălcuța Gemeinschaften (Phase IIb), als wichtigster Verbreitungsweg gegen dem Nord-Westen, dem Timiș-Cerna Flur. Hier begegnen sie den Trägern der Tiszapolgár Kultur, die demselben Weg folgten, aber in verkehrter Richtung. Mit der Zusammenkunft der beiden Areale entsteht ein Überlagerungsprozess, der als Folge die Übernahme zahlreicher Elementen aus der Tiszapolgár Kultur durch die Träger der Sălcuța Kultur hat. Die Nachbarschaft der beiden Kulturen verläuft friedlich, die kulturelle Assimilation findet stufenweise statt, ohne Störungen im Leben der Gemeinschaften. Diese Tatsache ist wahrscheinlich dem gemeinsamen Vinča Hintergrund⁷, der teilweise die Basis der beiden Kulturen bildet, zu verdanken.

Wem man die Karte der Tiszapolgár Entdeckungen aus dem Banat¹⁶ betrachtet, kann man beobachten, dass sie zahlreich sind und den verschiedenen evolutiven Etappen angehören, besonders der klassischen und späten Phase. Die benutzte Terminologie, um die Entwicklung dieser Kultur auf dem Banater Gebiet zu bezeichnen, wurde von Gheorghe Lazarovici¹⁷ zusammengestellt: Phase I - Entstehungsphase; Phase II - frühzeitliche Tiszapolgár Etappe, gleichzeitig mit dem chronologischen Horizont Tiszapolgár AB; Phase III - eine späte Etappe, mit Motiven, die sich in der Bodrogresztúr Kultur entwickeln werden .

Aus dem Timiș-Cerna Flur stammen Entdeckungen, die sowohl der zweiten, als auch der späten Phase angehören. Die Siedlungen in Balta Sărată¹⁸⁻¹⁹ und Valea Timișului²⁰⁻²¹ wurden der zweiten, früheren Etappe eingeordnet. In Slatina Timiș²² entwickelt sich die Tiszapolgár Kultur in Richtung der Bodrogresztúr Kultur . Die Siedlung in Valea Timiș ist mit der in Balta Sarata teilweise zeitgenössisch aber auch etwas später; beide sind typisch für die ersten Phasen der Tiszapolgár Kultur (A und AB - nach I. Bogner-Kutzian).

Weil sie sich in einen langen Kontakt mit den Trägern der neolithischen Kulturen Petrești, Ariușd, Sălcuța befinden, übernehmen die Tiszapolgár Gemeinschaften eine Reihe von kulturellen Gütern und

übermitteln sie dem Westen²³. In Parța, im Tiszapolgár Niveau, Phase II, ist ein Fragment von einer Schale erschienen, das nicht der Tiszapolgár Kultur, aber auch nicht der Bucovăț Gruppe angehört. Es wurde der zweiten Phase der Kultur Sălcuța eingeordnet²⁴. Eine ähnliche Situation wurde auch in Vinković und in anderen Regionen der Wojwodina beobachtet²⁵.

Wegen der Abwesenheit einer umfangreichen Forschung, wurde das Bild der Entwicklung der Sălcuța Gemeinschaften aus dem Banat nur von den Beobachtungen in Slatina Timiș, Cuptoare (Gemeinde Cornea)-*Sfoge*, Băile Herculane-*Räuber Höhle* beobachtet.

In Slatina Timiș-*Gura Ilovei* wurde eine späte Sălcuța Wohnung gefunden, wahrscheinlich Sălcuța IIc oder III²⁶. Die 1993, am westlichen Rand der Terrasse²⁷ durchgeführte Untersuchung hat keine Spuren der Sălcuța Bewohnung hervorgehoben, wahrscheinlich weil die Forschung außerhalb der Siedlung unternommen wurde. Man hat aber hier zwei klare Niveaus abgesondert, von denen das eine der Tiszapolgár Kultur zugeschrieben wurde und das andere – das durch landwirtschaftliche Arbeiten zerstört wurde – eine Synthese zwischen Sălcuța und Tiszapolgár aufweist. Die Tiszapolgár Materialien gehören der Phase II der Kultur an und besitzen typologische Ähnlichkeiten mit denen aus Valea Timișului-*Rovină*. Im letzten Niveau existieren Elemente, die auf eine Entwicklung in Richtung der Bodrogkeresztúr Kultur hinweisen. Solche Elemente, der Phase II eingeordnet, aus Valea Timișului-*Rovină* (Tiszapolgár AB - nach I. Bognar-Kutzain), die die Eigenschaften des Tiszapolgár-Sălcuța Syntheseprozesses widerspiegeln, werden an die Bodrogkeresztúr Kultur weitergegeben²⁹, so wie es in den Entdeckungen von Pecica-*Forgaci*³⁰ gezeigt wird. Ebenfalls lassen sich auch die neuerschiedenen kulturellen Elemente erklären, wie die aus Deva-*Ciangăi* stammen, die für die Übergangsphase von Tiszapolgár zu Bodrogkeresztúr³¹ typisch sind.

Während in Slatina Timiș eine Synthese zwischen Tiszapolgár und Sălcuța hergestellt wurde, durch die Übernahme von der Tiszapolgárkultur der Elemente, die der zweiten Kultur angehören, widerspiegelt die Siedlung von Cuptoare-*Sfoge* ein umgekehrtes Phänomen³². Sie wurde den Phasen IIb und IIc der Sălcuța Kultur eingeordnet, und das letzte Niveau, das von den Gräbern durchschnitten ist, könnte der Phase III gehören. Ohne daß es sich um effektive ethnische Anwesenheiten handelt, machen sich die Tiszapolgár Einführungen schon in den ersten Niveaus bemerkbar und verursachen einige Änderungen in der Herstellungstechnik der Gefäße. Am Sfoge Hügel existieren Unterscheide zwischen der Keramik aus den unteren und aus den oberen Schichten.

Die Siedlung in Cuptoare beweist in der frühesten Bewohnung auch

Tiszapolgár Keramikeinführungen. Man kann beobachten, dass sie im ersten Bewohnungsniveau zahlreicher sind im Vergleich zu dem oberen, wo die Syntheseelemente vorwiegend sind. Unter den frühesten Materialien begegnet man undurchlöcherten, halbdurchlöcherten oder durchlöcherten Knöpfen, die sich manchmal am Rand oder gleich unter dem Mund befinden. Die letzteren erheben sich vom Gefäßrand und besitzen Analogien in Apagy Nagysziget³³, wo sich die Basatánya und Lucska Keramik in ähnlichen Verhältnissen wiederfindet und gemeinsame Elemente mit der Deszk³⁴ Gruppe besitzt. Ebenfalls findet man hier gute Parallelen für die Knöpfe, die eine Alveole an der Spitze oder an der Basis haben³⁵, die senkrecht auf den Knöpfen oder auf dem Gefäßkörper steht. Eigentlich besteht die typische Verzierung der Basatánya-Gruppe aus Vorsprüngen aller Art, durchbohrt oder auch nicht, durch Kreise oder eingedrückte Punkte ergänzt, die manchmal an der Henkelbasis erscheinen, wie eine Verzierung³⁶. Die Häufigkeit der ausragenden Verzierungen bilden ein gemeinsames Merkmal der Gruppen Basatánya und Deszk³⁷.

Die Becher-Deckel mit drei oder vier Vorsprüngen finden Korrespondenzen in Kisvárdá³⁸, Pața³⁹, Dăbâca⁴⁰ und Cubulcut⁴¹. In Kisvárdá hat man Interferenzen zwischen den Gruppen Basatánya und Lucska⁴² nachgewiesen. Das Auftragen von kürzeren oder längeren Reihen, von kleinen Segmenten oder Vorsprüngen ist spezifisch für die Lucska Gruppe⁴³, aber man kann sie auch auf Gegenständen, die der Gruppe Basatánya angehören, beobachten (mit in Reihen aufgetragenen Vorsprüngen)⁴⁴. Das Verzieren mit runden Eindrücken oder eingeschnittenen Punkten ist typisch für die Basatánya Gruppe⁴⁵ und wird seltener in den Gruppen Lucska und Deszk⁴⁶ benutzt. Die Deszk Gruppe ist die einzige, die, durch einen gewissen Napftypus (K3b) , Einflüsse der Sălcuța Kultur aufweist⁴⁷.

In den meisten der Tiszapolgár Siedlungen in Ungarn, finden Interferenzen zwischen den Gruppen statt. Die Basatánya Gruppe war stärker und darum ist sie häufiger in solchen Kombinationen anzutreffen⁴⁸. Obwohl es schwer ist, zwischen ihnen zu unterscheiden, existieren Elemente, die eine Absonderung erlauben, auch vom chronologischen Standpunkt aus. Es ist interessant zu betonen, dass die Lucska Gruppe als wichtigste Beschäftigung die Bearbeitung des Steines und die Metallurgie hatte; ihre Träger besitzen Kenntnisse über das Metallschmelzen und -gießen und sind auch die einzigen, die das Gold für Schmuckherstellung verwendet haben⁴⁹. Sie haben ebenfalls eine Rolle gespielt in der Einführung des Steines⁵⁰ und Kieselsteines als Rohmaterial, das den Obsidian ersetzt⁵¹. Ihre wichtigste Wirkungszone war der Osten Slowakiens⁵². Es ist die aktivste

Gruppe vom Standpunkt der metallurgischen Tätigkeiten her. Die Benutzung des Kupfers für die Herstellung des Schmuckes und der Geräte wurde auch bei den anderen Gruppen nachgewiesen, und zwar auf dem Gebiet des rumänischen Banats, bei der Deszk Gruppe⁵³, die im Osten verbreitet war. Hier, in der Românești Höhle, werden auch Tiszapolgár-Basatánya⁵⁴ Entdeckungen erwähnt.

Die besten Analogien für die Tiszapolgárelemente aus den unteren Schichten in Cuptoare-*Sfogea* findet man in den Materialien, die aus Valea Timișului-*Rovină* und Balta Sărătă-*Câmpul lui Andrei* stammen, Stationen die den Phasen A und AB der Tiszapolgár Kultur einzureihen sind. Der Verzierung mit kleinen halbkugelförmigen Knoten, die sich am Ende und an der Basis des Henkels befinden, so wie es der Fall bei den zwei Stücken von *Sfogea* ist (Taf.62/1; 97/2), wurde im Süd-Osten Polens, in der Plesow⁵⁵ Gruppe begegnet und wird von dem Verfasser einer frühen Etappe der Tiszapolgár-Csöszhalom-Oborin Gruppe (proto-Tiszapolgár Phase) zugewiesen⁵⁶. Ihre Anwesenheit in der proto-Tiszapolgár Phase, für diese Zone, schließt nicht die Möglichkeit aus, dass im östlichen Areal auch andere Phasen der Tiszapolgár Kultur erhalten geblieben sind.

In den Niveaus, die von den mittelalterlichen Gräbern zerstört worden sind, wo die Kelchfüße höher sind und wo man Keramik mit Netzverzierung antrifft, befindet man sich in einer späteren Phase, die Korrespondenzen im Material in Slatina Timiș haben und die in einer entwickelten Phase der Tiszapolgár Kultur (II-III) eingeordnet wurden⁵⁷.

Die Forschungen, die die Tiszapolgár Kultur betreffen, haben hervorgehoben, dass sie mit einer Bevölkerung eng verbunden ist, die ihren Ursprung im nord-ponthischen Gebiet hat und von den Nekropolen vom Decia Mureșului-Csongrad⁵⁸ Typus hervorgehoben wird. In der Siedlung von Cuptoare wurden Cernavodă I Elemente entdeckt. Man hat ein Keramikbruchstück gefunden, bei dem man als Abfettmittel zerkleinerte Muscheln benutzt hatte, was uns beweist, dass, auf dieser Ebene, die Zusammenschmelzung mit dieser Kultur stattgefunden hatte. Ähnliche Fragmente hat man im Niveau IIB in Sălcuța⁵⁹, in Ostrovu Corbului⁶⁰, in Zamineț⁶¹ und in der C₁-Ablagerung, post-Herculane I in Băile Herculane⁶² gefunden. Diese Entdeckungen und andere Merkmale beweisen, dass man als westliche Nachbarn der Sălcuța Kultur, zumindest nach der Etappe IIB, die Träger der Cernavodă I Kultur und die der Brătești⁶³ Gruppe betrachten kann.

Wenn man die menschen- und tierengestaltige Plastik der Sălcuța Kultur aus dem Banat analysiert, kann man bemerken, dass die wichtigsten Analogien in den gleichen Darstellungen der Gumelnița Kultur

wiederzufinden sind. Als Folge ihrer direkten Abstammung aus der Gumelnița, verbinden sich die menschen- und tierengestaltigen Darstellungen der Sălcuța Kultur manchmal bis zur Identifizierung denen dieser Kultur. Die Gumelnița Plastik entwickelt sich unmittelbar aus der der Boian Kultur angehörenden Plastik, die als Basis eine starke Vinča Tradition besitzt. So kann man das Wiederfinden einiger Vinča Elemente in den Sălcuța Figürchen erklären. Andererseits schaffen Die Verbindung der Cucuteni A Statuetten mit denen aus dem Vor-Cucuteni Fond und die Gumelnița Einflüsse einen neuen kulturellen Rahmen, in dem trotz der trennenden Elemente, auch viele gemeinsame Punkte existieren. Das ist der Grund, warum man in Sălcuța mehr als in allen anderen äneolithischen Kulturen - durch ihre Verhältnisse zu Gumelnița - Übersendungen zur Cucuteni Kultur und zum neolithischen Vinča Fond begegnet⁶⁴.

Es wurde schon nachgewiesen, dass die Gumelnița und Sălcuța Kultur sich nur teilweise parallel entwickeln⁶⁵, denn viele Siedlungen der Sălcuța Kultur fangen ihre Existenz in einer Periode an, in der die Gumelnița Kultur, in ihrer klassischen Phase, aufgehört hat zu existieren⁶⁶. Die Ähnlichkeiten zwischen den beiden Kulturen sind auf ihre gemeinsame Basis zurückzuführen⁶⁷: im Verbreitungsgebiet der Gumelnița Kultur findet sich die Boian Kultur wieder und in dem der Sălcuța Kultur begegnet man der Gumelnița und Vinča Kultur.

Die Träger der Cernavodă Kultur haben die Entwicklung des Gumelnița-Kodzadermen-Karanovo VI Komplexes unterbrochen. Zahlreiche Sălcuța-Krivodol-Bubanj Gemeinschaften können als Erbe der Bevölkerung aus der Gumelnița Kultur, die nach Westen gedrängt wurde, betrachtet werden⁶⁸.

Das Herculane I Niveau aus der Hotilor- Höhle in Băile Herculane besitzt kennzeichnende Elemente für die Etappen Sălcuța IIc und III⁶⁹. In dieser Schicht erscheint kein Fragment, das in der Furchenstich Technik ornamentiert ist oder das von Gefäßen mit aufgetragenen Henkeln stammen sollte. Infolge der Abwesenheit der mit Graphit bemalten Gegenstände und der Schüsseln mit verdicktem Rand, wurden dieseder dritten Phase der Sălcuța Kultur zugewiesen⁷¹.

In der Vorstellung des keramischen Materials wurden Einflüsse vom Theiß Charakter beobachtet, die sich in der grauen Keramik und in manchen Formen mit Ornamenten widerspiegeln, ohne dass es aber eine effektive Bewohnung gibt⁷². Diese Elemente erlaubten Analogien mit dem Material von Deva-Ciangăi⁷³.

Mann kann gute Korrespondenzen zwischen der Bewohnung aus der *Hotilor-* Höhle-Băile Herculane und der aus Ostrovu Corbului herstellen.

Ebenfalls wie in der ersten Siedlung, folgt auch in der zweiten nach dem Niveau Sălcuța III eine Steril Ablagerung⁷⁵ und dann das Gräberfeld, wo das in den Gräbern gefundene Material die Anwesenheit einiger Gemeinschaften nachweist, die einen ähnlichen Entwicklungsstand wie die aus Herculane II⁷⁶ erreicht haben. Das Grabfundmaterial gehört zur Phase Bodrogkeresztúr A, in der auch Elemente der Etappe B erscheinen, was genau die untere Grenze des Anfangs dieser Kultur abzeichnet, die nicht jünger als die klassische Sălcuța Periode sein kann und die viel jünger als die Gumelnița- Kultur ist⁷⁷. Die Lücke, die in der stratigraphischen Reihe nach dem Herculane I Niveau entsteht, wird von den Änderungen aus anderen Banater Siedlungen ersetzt, wenn neue kulturelle Synthesen entstehen, die der materiellen Kultur der Etappe Herculane II und III entsprechen werden⁷⁸.

Hier reiht sich der in Cuptoare, ebenfalls auf dem Hügel Sfogea identifizierte Horizont ein, auf derselben Terrasse, wo die älteren Ausgrabungen stattfanden, in einer höheren Zone, die sich in der nördlichen Ecke befindet, ca 200 m von der alten Siedlung entfernt. Die 1994 gemachte Untersuchung hat eine ziegelrote, schwarz-graue, manchmal mit oberflächlichem dunkelbraunem oder grauem Überzug, mit viel Sand, manchmal oberflächliche graue oder dunkelbraune Schichten aufweisende spröde und schlecht verbrannte Keramik ans Tageslicht gebracht. Sie unterscheidet sich sowohl von der Keramik des letzten Niveaus aus der äneolithischen Siedlung, die von den Gräbern zerstört wurde, als auch von der Keramik aus dem Niveau Herculane I, sowohl durch die Qualität der Paste als auch durch die Art der Verzierung. Das Material scheint sich an dem unteren Niveau der Sălcuța Siedlung von Ostrovu Corbului-*Botul Cliuciului*, und zwar an der Etappe IIIb, zu binden. Die Phase, die parallel mit der Brătești Gruppe läuft, ist eine vollkommen spätere Phase im Vergleich zur Gumelnița Kultur und beweist eine Wechselwirkung unter den Tiszapolgár und Sălcuța Gemeinschaften, die gleichzeitig mit der Erscheinung des Cernavodă I Phänomens erfolgt.

Das Gräberfeld von Ostrovu Corbului betont am besten den balkanisch-donauländischen Hintergrund, der die Kontakte zwischen den drei wichtigen Sălcuța, Cernavoda I und Bodrogkeresztúr Komponenten, die den Entwicklungsstand Herculane II fast erreicht haben, widerspiegelt. Zu solchen Synthesen gehören die Siedlungen von Bistreț, *Izvorul Bârsei*, Băile Herculane- *Hofilor* Höhle (Niveau C)⁷⁹.

Die kulturelle Entwicklung, die im Timiș-Cerna Flur stattfand, beweist eine Wechselwirkung unter den Tiszapolgár-Sălcuța-Cernavoda I Gemeinschaften. Es entsteht ein Uniformierungsprozess, die Mischformen verbreiten

sich leicht auf großen Flächen und werden leichter und schneller von den verschiedenen Bevölkerungen akzeptiert. Dank dieser Synthesen werden einige Formen und Ornamente weitergetragen und manchmal sogar erweitert. Man muss die Wichtigkeit der Rippen- und Rillenverzierung hervorheben, die in der Siedlung von Cuptoare-Sfocea reichlich illustriert sind, denn sie bilden die Grundlage für Cernavodă III. Durch den direkten Kontakt zwischen den Tiszapolgár und Sălcuța Kulturen entsteht im Rahmen desselben Prozesses die Umwandlung der Tiszapolgár Kultur in eine neue Kultur – Bodrogresztúr⁸⁰ - und es entstehen auf diese Weise die wichtigsten Formen, die sie kennzeichnen. Sie stellt eine neue Etappe des Vereinigungsprozesses dar, der die äneolithischen Kulturen umfaßt hat. Es wächst die Gewichtung der gemeinsamen Elemente in einer Region, die früher mehrere individualisierte Kulturen beherbergt hat. In der Herculane II Etappe steigert sich die Wechselwirkung. In dem Vardar-Morawa Flur, von Süden nach Norden, verbreiten sich Elemente, die noch mehr diese Änderungen beschleunigen, die mit der Herculane III Etappe den Höhepunkt erreichen werden. Das ist das Phänomen, das den intensiven Prozess der kulturellen Vereinheitlichung abschließt, der nicht nur das Banat, sondern auch Siebenbürgen, Ungarn, Oltenien und die südwestlichen Regionen der Donau umfasst. Infolge dieses Phänomens erscheinen die großen Komplexe der Übergangsperiode zur Bronzezeit: Cernavodă III-Boleraz, Baden, Coşofeni.

BIBLIOGRAFIE

- BERCIU, Dumitru - 1961 - *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei, București
- 1961 - *Les nouvelles fouilles de Sălța (Roumanie) et les problèmes des groupes Bubanj (Yougoslavie) et Krivodol (Bulgarie) în L'Europe a la fin de l'age de la pierre*, Praha
- BÂNDIU, Constantin;
SMEJKAL, Geza Mathias;
VIȘOIU-SMEJKAL, D. - 1995 - *Pădurea seculară. Cercetări ecologice în Banat*, Editura Mirton, Timișoara
- BŐKÖNYI, Sandor - 1988 - *The neolithic fauna of Divostin, în Divostin and the Neolithic of central Serbia*, 10, University of Pittsburg, Departament of Antropology
- BOLOMEY, Alexandra
MARINESCU-BÂLCU, Silvia - 1988 - *Industria osului și cornului în așezarea cucuteniană de la Drăgușeni – Ostrov*, în SCIVA, tom 39, nr.4, București
- BOGNÁR-KUTZIÁN, Ida - 1972 - *The Early Copper Age. Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, în *Archaeologia Hungarica. Series Nova*, XLVIII, Budapest
- BOTOȘĂNEANU, Lazăr;
NEGREA, Ștefan - 1977 - *Drumețind prin Munții Banatului*, Editura Sport-Turism, București
- COMȘA, Eugen - 1969 - *Das Banater Neolithikum im Lichte der neuen Forschungen*, în *A Móra Ferenc Múzeum Evkönyve*, Szeged

- 1974 - *Figurinele de aur din aria de răspândire a culturii Gumelnița*, în *SCIVA*, 25, nr. 2, București
- 1976 - *Date despre un tip de figurină neolitică de os*, în *SCIVA*, 27, nr. 4, București
- 1981 - *Considerations concernant l'utilisation du cuivre en Oltenie á l'époque néolithique în Dacia NS*, XXV, București
- 1984 - *L'évolution des types d'habitation du territoire de la Roumanie (Dépuis le néolithique jusqu'à la fin de l'age du bronze)*, în *Dritter Internationaler Thrakologischer Kongreß*
- 1995 - *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, Editura Academiei, București
- CÎRCIUMARU, M. - 1971 - *Die pollenanalyse der Äneolitischen, Bronze- und Eisenzeitlichen niveaus aus der Peștera Hoșilor von Băile Herculane, în Dacia*, XV, București.
- CRÎȘMARU, A. - 1977 - *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Botoșani.
- DJAMBAZOV, N. - 1960 - *La grotte de Devetaki*, Sofia
- DRAGOMIR, I.T. - 1983 - *Eneoliticul în sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Editura Academiei, București
- DRAȘOVEAN, Florin - 1991 - *Connections between Vinca C and Tisa, Herpaly, Petrești and Bucovăț Cultures in northern Banat*, în *Banatica* 11, Reșița
- 1991 - *Cultura Vinča, fazele C și D în Banat în Cultura Vinča în România (origine, evoluție, legături, sinteze)*, Timișoara
- 1996 - *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Editura Mirton, Timișoara
- DUMITRESCU, Vladimir - 1932 - *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation eneolithique balkano-danubienne de tip Gumelnița*, în *IPEK*, 8, Berlin – Leipzig
- 1968 - *Arta neolitică în România*, Editura Meridiane, București

- 1974 - *Arta preistorică în România*, Editura Meridiane, București
- 1979 - *Arta culturii Cucuteni*, Editura Meridiane, București
- 1992 - *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *Acta Musei Napocensis*, XXIV-XXV, Cluj Napoca
- EL SUSI, Georgeta - 1995 - *Economia animalieră a comunităților neoneolitice de la Parța (jud. Timiș)* în *Banatica*, 13/1, Reșița
- 1996 - *Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î.Ch.- I d.Ch.*, Editura Mirton, Timișoara
- GALBENU, Doina - 1975 - *Așezările neolitice de la Șimnic*, în *Cercetări arheologice*, Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. 1, București
- 1975a - *Câteva precizări în legătură cu neoliticul târziu din Muntenia și Oltenia*, în *Muzeul Național*, II, București
- 1983 - *Așezarea de tip Sălcuța de la Almăjel, jud. Mehedinți*, în *Cercetări Arheologice*, VI, Muzeul Național de Istorie, București.
- GARAȘANIN, V.
- SANEV, V.
- SIMOSKA, D.
- KITANOVSKI, B. - 1971 - *Les civilisations préhistoriques de la Macédonie*, Musee Nationale Štip
- GEORGIEVA, Petia - 1985 - *Die prähistorische Siedlung in der Gegend Čukata beim Dorf Galatin bei Vraca (Bulgarien)*, în *Studia Praehistorica*, nr. 9
- GIMBUTAS, Marija - 1987 - *Old european deities. With an emphasis on images from the Cucuteni Culture* în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași.
- GORAN, C. - 1982 - *Catalogul sistematic al peșterilor din România*, București
- GÖRSDORF, Iochen - 1996 - *Zur absoluten chronologie der bulgarischen Urgeschichte* în *Eurasia Antiqua*, Band 2
- BOJADŽIEV, Javor

- GUMĂ, Marian
GUMĂ, Nicoleta - 1977- *Săpături de salvare la Valea Timișului (județul Caraș-Severin) în Banatica IV, Reșița*
- GUMĂ, Marian;
PETROVSZKY, Richard- 1978 - *Noi descoperiri eneolitice în zona Caransebeșului, în Tibiscus. Istorie, V, Caransebeș*
- HAUPTMANN, Harold - 1967 - *Zum Neolithikum in Makedonien, în Istanbuler Mitteilungen, Band 17-1967, Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Istanbul, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.*
- HAȘOTTI, Puiu ;
POPOVICI, Dragomir - 1992 - *Cultura Cernavodă I în contextul descoperirilor de la Hârșova, în Pontica, XXV, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.*
- HORVÁTH, Ferenc - 1991- *Vinča Culture and its connections with the South-East Ungarian Neolithic: a comparison of traditional and 14C Chronology în Banatica II, Reșița*
- IVANOV, I.S. - 1978 - *Les fouilles archéologiques de la nécropole calcholitique á Varna (1972-1975), în Studia Praehistorica, 1-2, Sofia*
- JOVANOVIĆ, Bogdan - 1971 - *Metalurgija eneolitiskog perioda Jugoslavije, Beograd*
- 1993 - *în Anatolica, XIX Découverte du métal*
- KALLAY, Agota Sz. - 1988 - *Kupferzeitlicher Opferfundkomplex in der Gemarkung von Füzesabony, în Agria, XXIV, Eger*
- KALMAR-MAXIM, Zoe - 1980 - *Descoperiri eneolitice la Gilău, în Acta Musei Napocensis, XVII, Cluj-Napoca*
- KALMAR-MAXIM, Zoe - 1992 - *Clasificarea metrică a topoarelor de cupru din Sălaj și problematica lor în regiunea carpato-dunăreană în Acta Musei Porolissensis, XVI, Zalău*

LAZAROVICI,

Gheorghe

- 1979 - *Neoliticul Banatului*, Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca (în text prescurtat *NeolitBan*)
- 1981 - *Importuri Tiszapolgár în așezarea sălcuțeană de la Cuptoare-Sfogea - Contribuții la legăturile culturale și cronologice ale culturilor Sălcuța și Tiszapolgár*, în *Banatica*, VI, Reșița
- 1983 - *Principalele probleme ale culturii Tiszapolgár în România*, în *Acta Musei Napocensis*, XX, Cluj-Napoca
- 1991 - *Cultura Vinča în România*, Timișoara
- 1992 - *Neoliticul în județul Caraș-Severin*, în *Symposia Thracologica*, 9, București

LAZAROVICI, Gh.;

POP, D. ; BEȘLIU, C. ;

OLARIU, A.

- 1995 - *Conclusions to the geochemical Analysis of some Cooper Sources and Objects*, în *Acta Musei Napocensis*, 32, I, Cluj Napoca.

LAZAROVICI, Gheorghe;

MUNTEANU, Ion

- 1982 - *Așezarea eneolitică de la Slatina Timiș*, în *Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie*, IV, Caransebeș

LAZAROVICI, Gheorghe;

UZUM, Ilie

LETICA, Z.

- 1977 - *Cuptoare-Sfogea*, în *Banatica*, IV, Reșița
- 1972 - *Tombe de la culture de Sălcuța á Lepenski Vir*, în *Starinar*, XXI, Beograd

LUCA, Sabin-Adrian

- 1993 - *Observații privind faza clasică a culturii Bodrogkeresztúr în România. Așezarea de la Pecica-“Forgaci”, jud. Arad*, în *Analele Banatului*, II, serie nouă, Timișoara

MAKKAY, J.

- 1982 - *Eine Kultstätte der Bodrogkeresztúr-Kultur in Szavras und Fragen der saralen Hügel*, în *Mitteilungen des Archäologischen Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften*, Budapest

MARINESCU-BÂLCU,

Silvia; IONESCU, Barbu

- 1981 - *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul raional Oltenița*

- MATEESCU, C.N. - 1960 - *Contribuție la studiul monedelor lui Mircea cel Bătrân; un ducat găsit la Vădastra în SCN, 3, București.*
- MIKOV, Vasil - 1935 - *Les idoles préhistoriques en Bulgarie, în Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare, VIII/1934, Sofia*
- 1948 - *La station énéolithique de Krivodol, în Fouilles et recherches, Sofia*
- MIKOV, V.;
- DJAMBAZOV, N. - 1960 - *La grotte de Devetaki, Sofia*
- MORARIU, T. - 1947 - *Granița de vest a României din punct de vedere fizic și geografic, în Extras din lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, vol. III, Cluj.*
- NEUSTUPNY, Jiri - 1956 - *Studies on the Eneolithic Plastic Arts, în Acta Musei Nationalis Praguae, vol. X A - Historia, nr. 1-2, Praha*
- NICA, Marin - 1993 - *Câteva date despre necropola eneolitică de la Gârlești-Ghercești (com. Mischii, jud. Dolj) în Arhivele Olteniei, serie nouă, nr. 8*
- NICA, Marin;
- FLOROIU, Z.;
- VASILESCU, M. - 1994 - *Tell-ul eneolitic gumelnițean de la Drăgănești-Olt, în SCIIVA, I, 45, București*
- NIKOLOV, Bogdan - 1948 - *La station énéolithique de Krivodol, în Recherches, Sofia*
- 1968 - *Le site préhistorique près du village d'Ohoden (arr. De Vraca), în Arheologia, 1, Sofia*
- 1978 - *Développement du chalcolithique en Bulgarie de l'Ouest et du Nord-Ouest, în Studia Praehistorica, I-II, Sofia*
- NIKOLOV, Bogdan;
- STANEVA, S.R. - 1975 - *Zaminetz, Sofia*
- NIȚU, Anton - 1969 - *Cu privire la derivația unor motive geometrice în ornamentația ceramicii bandate, în Arheologia Moldovei, VII, Ed. Academiei, București.*

- NIȚU, Anton ;
MANTU, Magda - 1987- *Thèmes plastiques anthropomorphes et zoomorphes de la céramique cucutenienne de style A de Poienești (dép. de Vaslui), în La civilisation de Cucuteni en contexte européen, Iași*
- OLARU, Martin;
CĂDARIU, Ștefan - 1977 - *Peșteri cu urme de locuire de pe Valea Nerei (secotrul Chei), în Banatica, IV, Reșița*
- OPRINESCU, Adriana - 1981 - *Răspândirea culturii Tiszapolgár Românești în Banat, în Banatica, VI, Reșița*
- 1992 - *Aspecte ale eneoliticului în județul Caraș-Severin, în Symposia Thracologica, 9, București*
- 1993 - *Die Menschen- und Tiergestaltige Plastik der äneolithischen Siedlung von Cuptoare-Sfocea (Kreis Caraș-Severin), în Banatica, 12, Reșița*
- 1994 - *Nr. 126 Slatina Timiș, județul Caraș-Severin, în Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1993, raport la a 17-a sesiune națională de rapoarte, Satu Mare*
- 1995 - *Un topor de cupru aparținând culturii Sălcuța, în Banatica, 13, Reșița*
- 1996 - *Die Knochenplastik des Sălcuța-Bubanj-Krivodol-Komplexes, în The Thracian World at the Crossroads of Civilisations, București*
- PETKOV, N. -1926/31- *Mogila Okol-Glava pri c. Gniliane, în Godisnik na Nar. Muzej V.*
- 1950 - *Le tell d'Okol-glava près du village de Gniljane (arr. de Sofia), în Bulletin de l'Institut Archéologique, XVII, Sofia*
- PETROVSZKY, Richard - 1973 - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n., în Banatica, II, Reșița*

- 1975 - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n., în Banatica, III, Reșița*
- 1977 - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n., în Banatica, IV, Reșița*
- 1979 - *Peșteri din județul Caraș-Severin - Cercetări istorice (I), în Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie, III, Caransebeș*

PETROVSZKY, Richard;

POPESCU, Octavian;

ROGOZEA, Petru

- 1981 - *Peșteri din județul Caraș-Severin - Cercetări istorice (I), în Banatica, VI, Reșița*

POPESCU, D;

SAMOILĂ, C

POPOW, R

- 1962 - *Îndreptar geobotanic pentru Banat, Cluj.*
- 1912/13- *Fouilles de la Grotte " Moravitsa", în Bulletin de la Société Archeologique Bulgare, III, Sofia.*

PRENDI, F.

- 1966 - *La civilisation préhistorique de Maliq în Studia Albania, 1, Tirana*

ROGOZEA, Petru

- 1987 - *Cercetări arheologice în endocarstul din sud-vestul României, în Banatica, IX, Reșița*

ROMAN, Petre

- 1971 - *Strukturänderungen des Endäneolithikums im Donau-Karpaten Raum, în DaciaNS, XV, București*
- 1973 - *Modificări structurale ale culturilor eneoliticului final din regiunea carpato-danubiană, în Banatica, II, Reșița*
- 1976 - *Cultura Coșofeni, Editura Academiei, București*
- 1978 - *Modificări în tabelul sincronismelor privind eneoliticul târziu, în SCIVA, II, 29, București*
- 1981 - *Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului, în SCIVA, I, 32, București*
- 1981a - *Modificări în structura etno-culturală a Europei de Sud-Est în eneoliticul târziu, în*

SCIVA, II, 32, București

- 1989 - *Fenomenul indo-europenizării și constituirii neamului tracic la Dunărea Inferioară în lumina cercetărilor arheologice*, în *Symposia Thracologica*, VII, Tulcea
- 1995 - *Das spätäneolitische Sălcuța IV - Phänomen und seine Beziehungen* în *Thraco-Dacica*, XVI, 1-2, București

ROMAN, Petre;

- OPRIȚESCU, Anne Dodd - 1989 - *Interferențe etnoculturale, din perioada indo-europenizării, reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, în *Thraco-Dacica*, X, 1-2, București

SLAVESKA, P.G.

- 1955 - *The remains of a prehistoric culture on the Skopje fortress "Kale"*, în *Narodnej Muzej na Grad Skopje*, I, Skopje.

ŠIŠKA, Stanislav

- 1968 - *Tiszapolgárska kultura na Slovensku*, în *SIA*, XVI/1, Bratislava
- 1973 - *Zu Beziehungen des nördlichen Theissgebietes und Süd-Ost Polen im Jungneolithikum und älteren Äneolithikum*, în *Ročník*, XXIII (XII), Bratislava

STÂNGĂ, Ion

- 1988 - *Repezentări plastice aparținând neoliticului târziu din județul Mehedinți*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*. Muzeu, 6, București

ȘIMON, Mihai

- 1989 - *Așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului, județul Mehedinți*, în *SCIVA*, T.40, nr. 2, București

TASIĆ, Nikola

- 1982/83 *Das Problem der Sukzessiven Migration während des äneolithikums im Karpaten-Donautal- Balkan -Gebiet*, în *Archaeologia Yugoslavica*, XXII-XXIII, Belgrad.
- 1982 - *Naselja balkarnog doba u istočnoj Srbiji. Finds from Copper Age in Eastern Part of Serbia*, în *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgie*, II, Bor
- 1989 - *Äneolitische Kulturen zwischen dem adriatischen Mer und dem Morava-Vardar-Tal*, în *Symposium illiro-thrace*.

- Tribus paleobacaniques entre la Mer Adriatique et la Mer Noir de l'énéolithique jusqu'à l'époque Hellenistique*, Sarajevo – Belgrad.
- 1995 - *Eneolithic Cultures of Central and West Balkans*, Beograd
- TRÂNCĂ, Georgeta - 1981 - *Studiu preliminar asupra resturilor de faună din aşezarea eneolitică de la Cuptoare-Sfozea, în Banatica*, VI, Reşiţa
- TRBUHOVIĆ, Vojislav;
VUKOVIĆ, Ljubinka - 1967 - *Sur les rapports chronologiques des sites de l'âge du bronze ancien dans la région de Negotinska Krajina*, în *Starinar*, XVII, Beograd
- TUDOR, Ersilia - 1977 - *Un aspect cultural post-gumelniţean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brăteşti "Coasta bisericii")*, jud. Dâmboviţa, în *SCIVA* 28, nr. 1, Bucureşti
- 1978 - *Die Gruppe Brăteşti*, în *Dacia*, NS, 22, Bucureşti
- 1984 - *O descoperire de tip Brăteşti în zona Bucureştilor*, în *SCIVA*, 35, 2, Bucureşti
- VLASSA, Nicolae - 1976 - *Contribuţii la cunoaşterea culturii Gheja-Bodrogkeresztur, în Neoliticul Transilvaniei*, *Bibliotheca Musei Napocensis*, III, Cluj Napoca
- VULPE, Alexandru - 1975 - *Die Äxte und Beile in Rumänien*, în *Prähistorische Bronzefunde*, Abt. 1, Band 5, München
- XXX - 1978 - *Comori arheologice în regiunea Porţile de Fier*, Bucureşti
- XXX - 1981 - *Judeţele patriei. Caraş-Severin*, Editura Sport-Turism, Bucureşti
- XXX - 1979 - *Noi descoperiri arheologice în judeţul Caraş-Severin (I)*, în *Studii şi Comunicări de Etnografie-Istorie*, III, Caransebeş
- XXX - 1982 - *Noi descoperiri arheologice în judeţul Caraş-Severin*, în *Studii şi Comunicări de Etnografie-Istorie*, IV, Caransebeş
- XXX - 1971 - *Époque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie - Recherches et résultats*. *Comité Nationale d'Organisation du*

*VIII Congres International des Sciences
Préhistoriques et Protohistoriques, Belgrad*

XXX

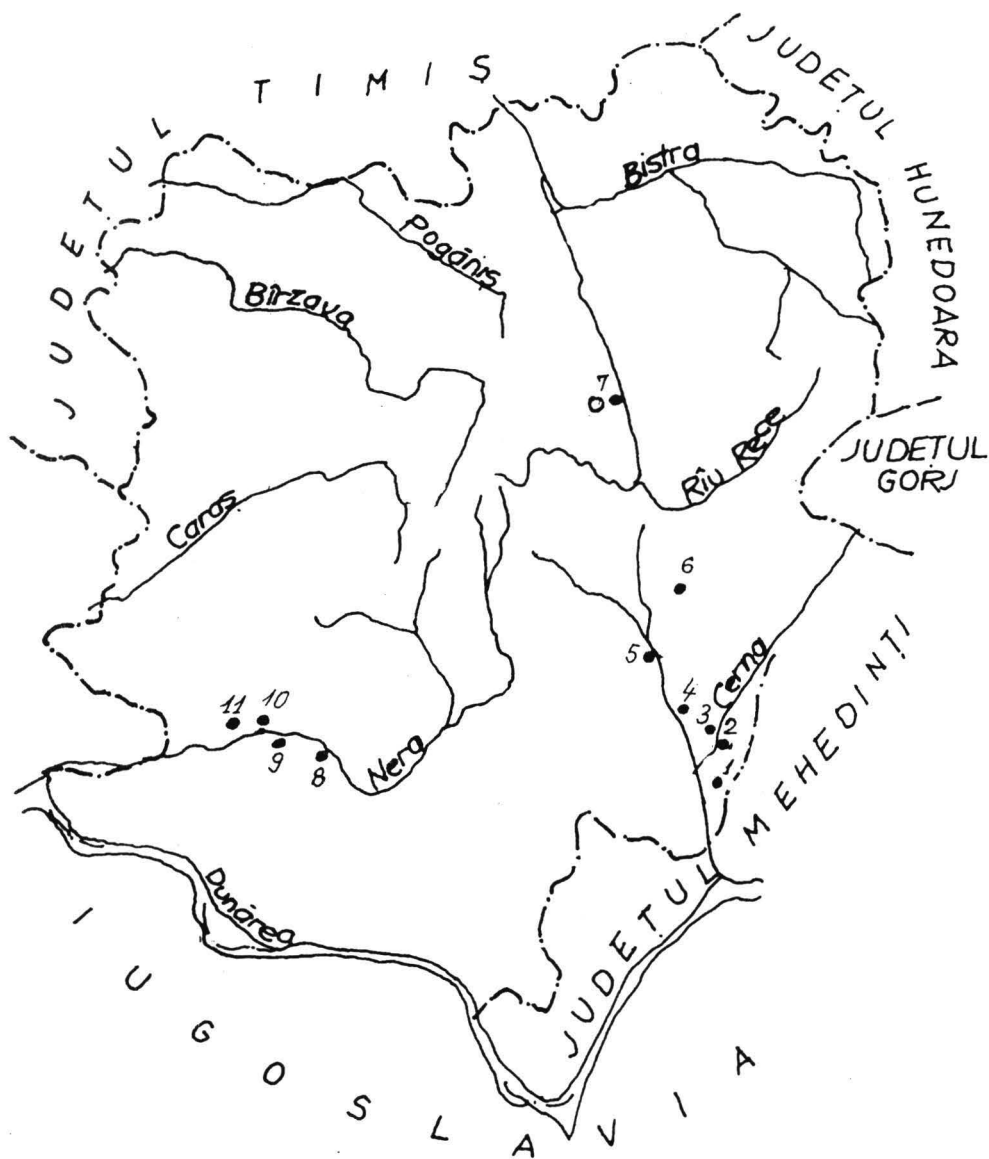
- 1979 - *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja, II,*
Sarajevo

XXX

- 1982 - *Keramik & Gold, Sofia.*

ILUSTRĂȚII

DESCOPERIRI SĂLCUȚA ÎN BANAT

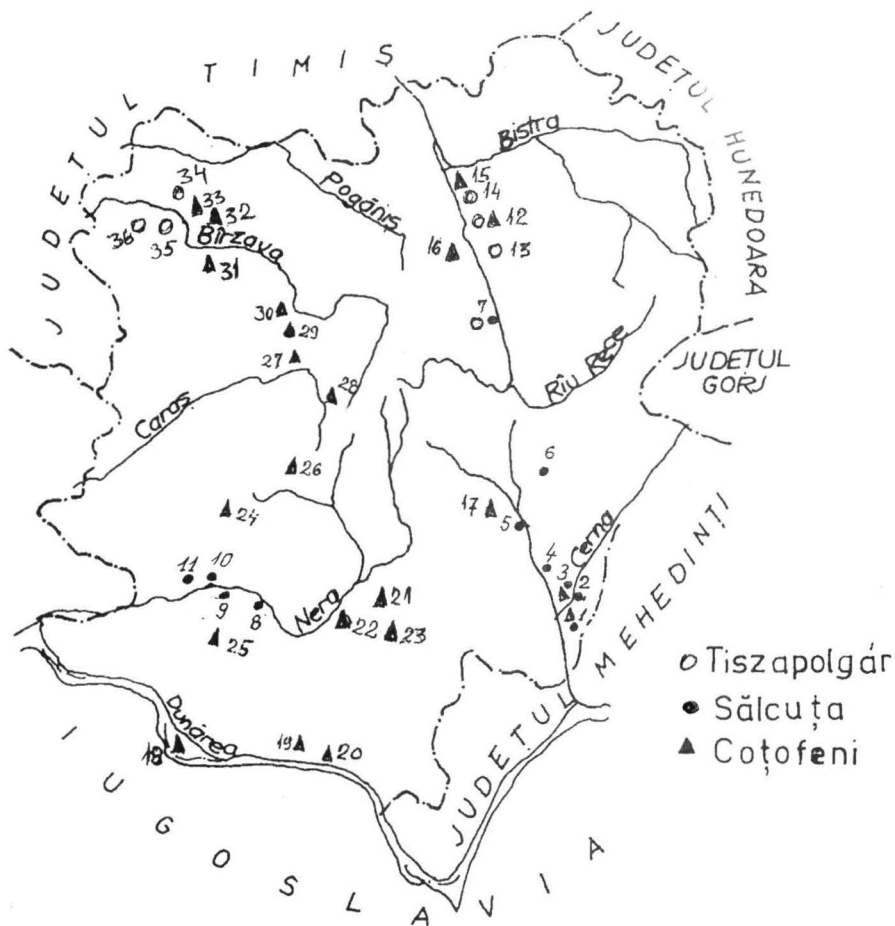

1. Peștera Gaura Ungurului
2. Băile Herculane - Peștera de sub Piatra Băniții
3. Băile Herculane - Peștera Hoților
4. Mehadia
5. Cuptoare - Sfogeia
6. Domașnea

7. Slatina Timiș - Gura Ilovei
8. Peștera Mare - La Găuri
9. Peștera Dubova
10. Peștera Rolului
11. Peștera din Colțul Cătănii

Figura 1

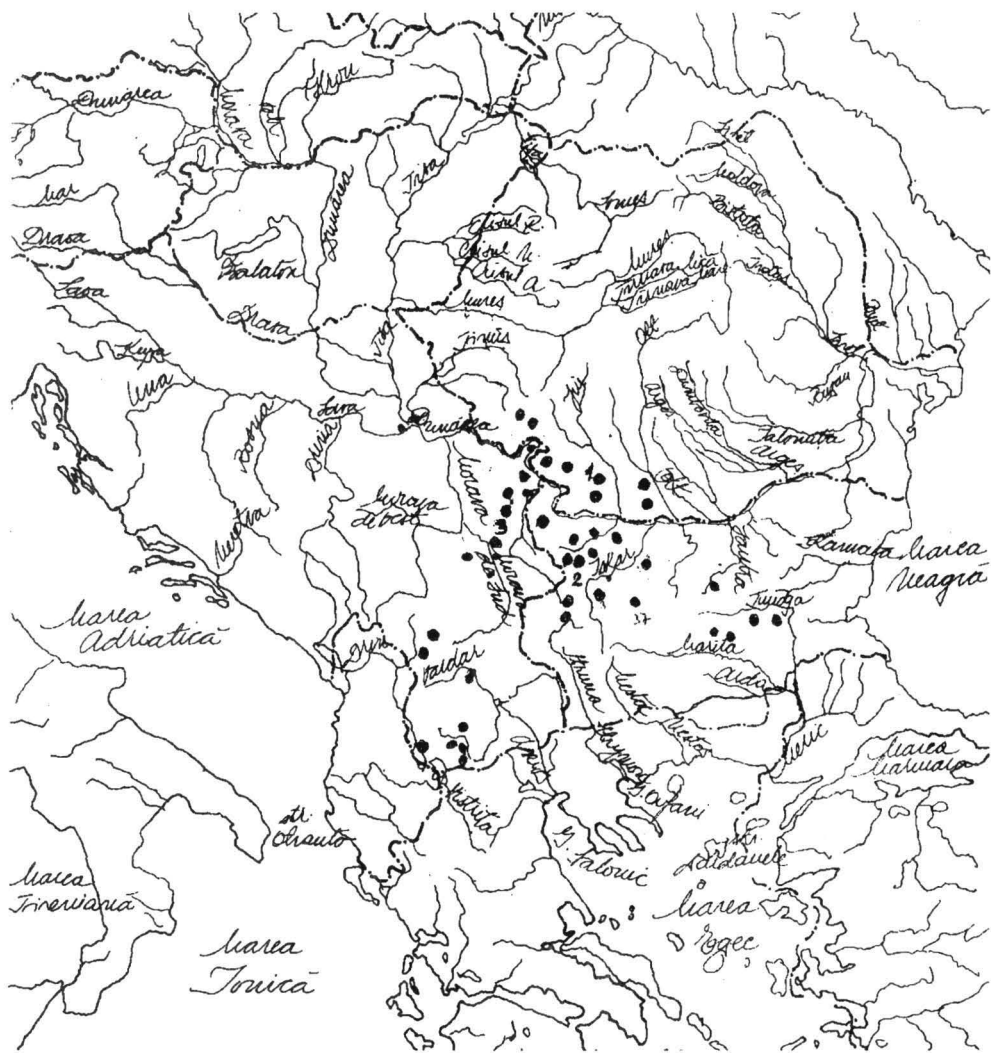
ENEOLITICUL TÂRZIU ÎN BANAT

1. Peștera Gaura Ungurului	19. Gornea - Bișteg
2. Băile Herculane - Peștera de sub Piatra Băniții	20. Gornea - Locurile Lungi
3. Băile Herculane - Peștera Hoșilor	21. Bănia - Cracu Otara
4. Mehadia	22. Dalboșeț - Blidaru
5. Cuptoare - Sfogea	23. Eftimie Murgu
6. Domașnea	24. Ilidia - Funii
7. Slatina Timiș - Gura Ilovei	25. Cărbunari - Tâlva Bălanului
8. Peștera Mare - La Găuri	26. Anina
9. Peștera Dubova	27. Carașova - Dâmbul Morii
10. Peștera Rolului	28. Carașova - Peștera Cerbului
11. Peștera din Colțul Cătănii	29. Reșița - Bărzăvița
12. Caransebeș - Câmpul lui Andrei	30. Reșița - Triaj
13. Valea Timișului - Rovină	31. Bocea Montană - Colțan
14. Jupa	32. Bocea Montană - Gruniul Cetății
15. Iaz - Dâmb	33. Bocea Română - Cetățuica
16. Prisian - Cucuiul lui Ostâva	34. Șoșdea
17. Mehadia - Cioaca Mică	35. Berzovia
18. Moldova Veche - Humca	36. Măureni

Figura 2

COMPLEXUL BUBANJ - SĂLCUȚA - KRIVODOL

1. Sălcuța
2. Krivodol
3. Bubanj

Figura 3

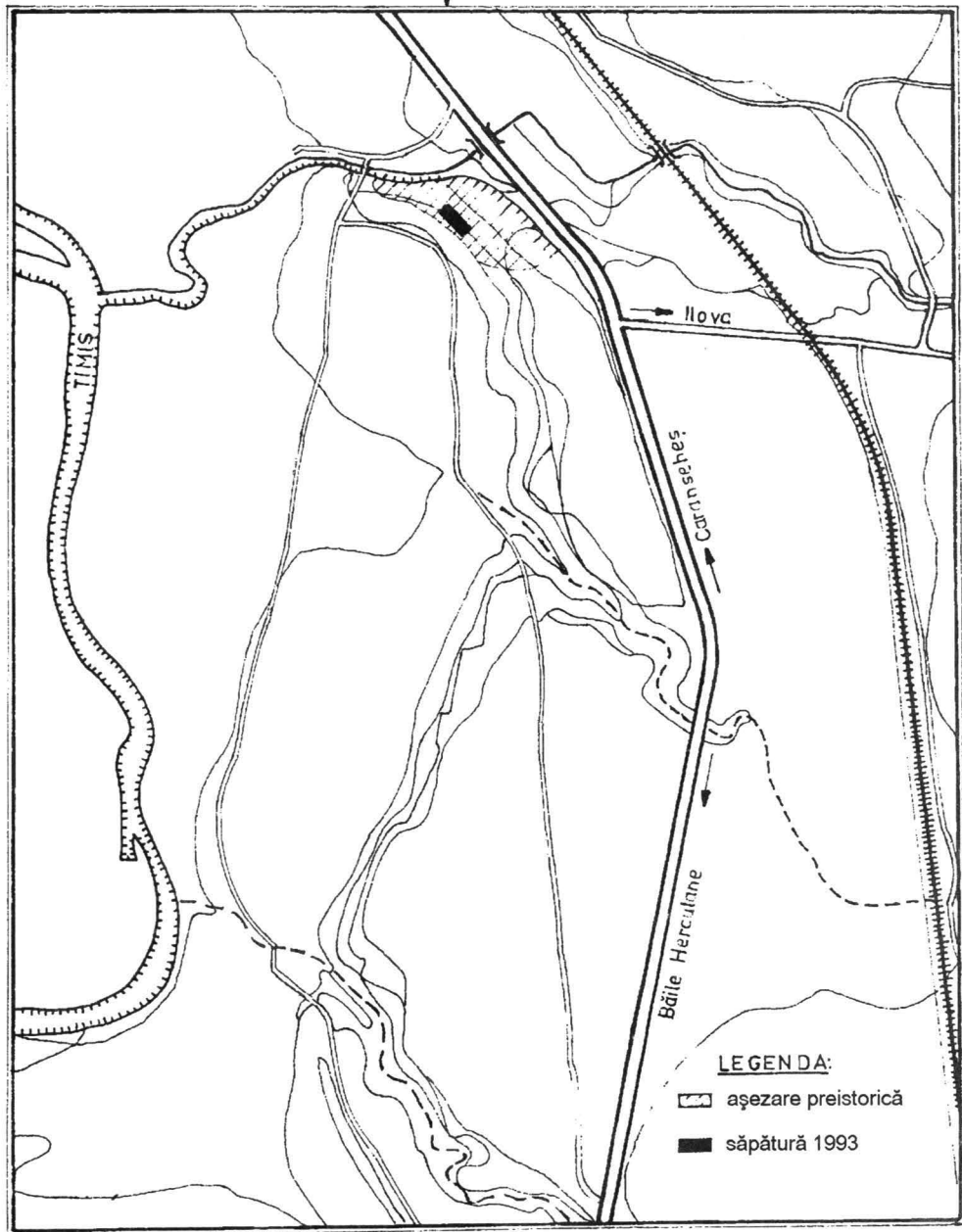

Figura 4

CUPTOARE-SFOGEA

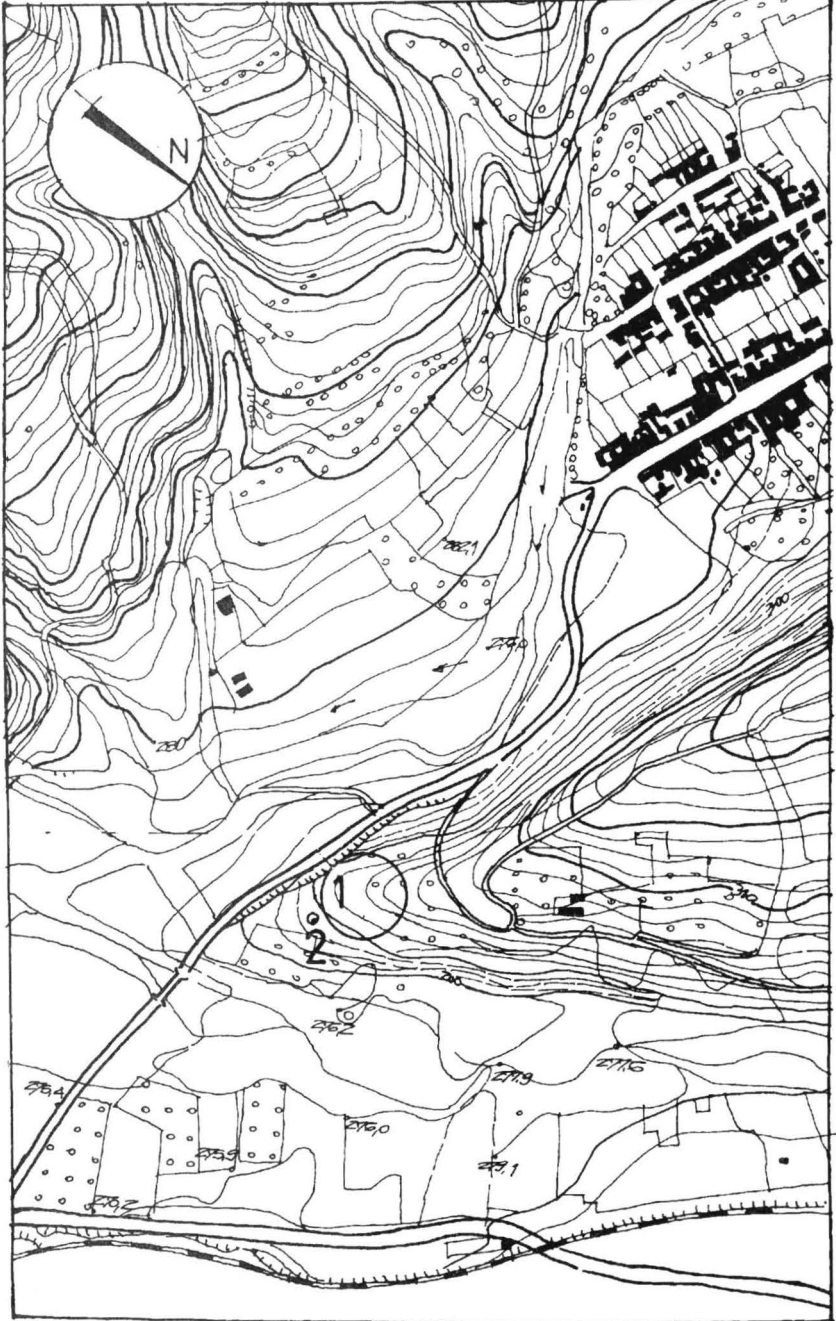
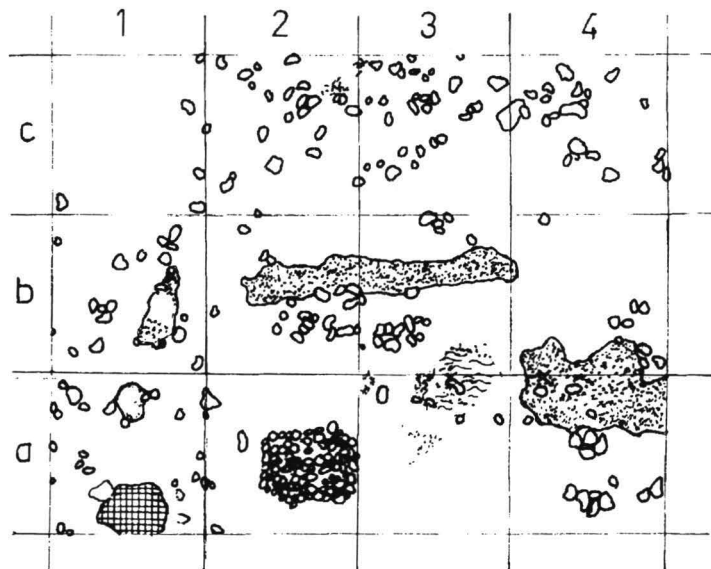
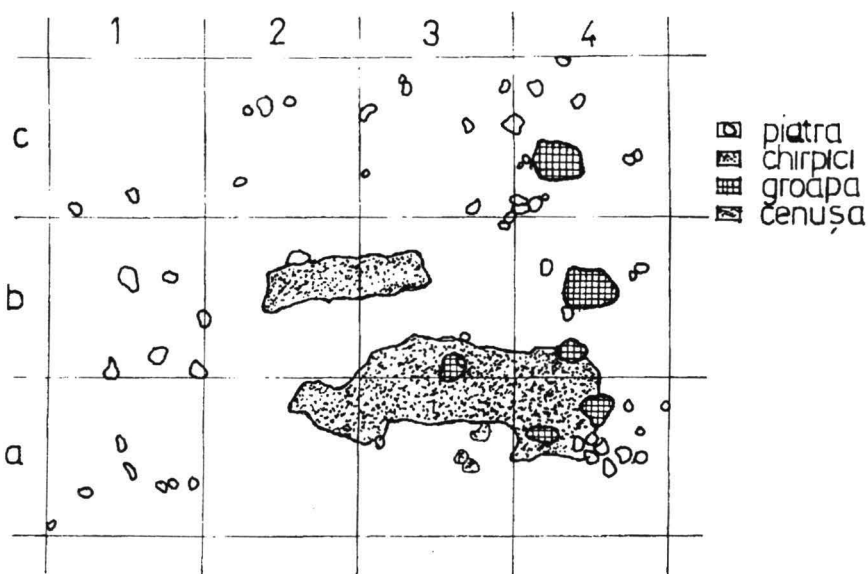

Figura 5

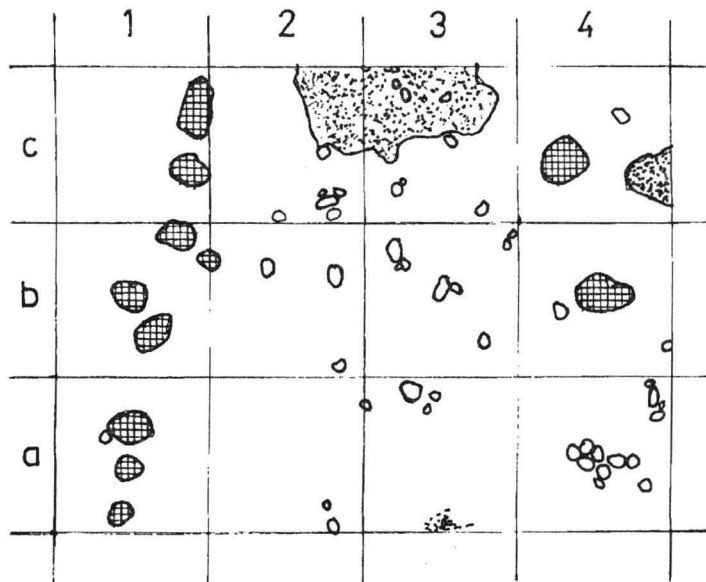

Profil orizontal S I-1

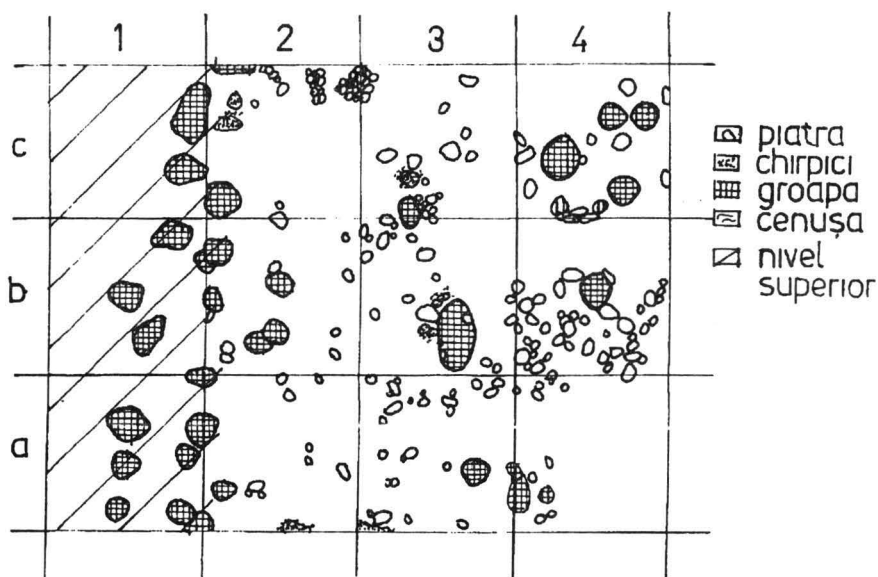

Profil orizontal S I-2

Figura 6

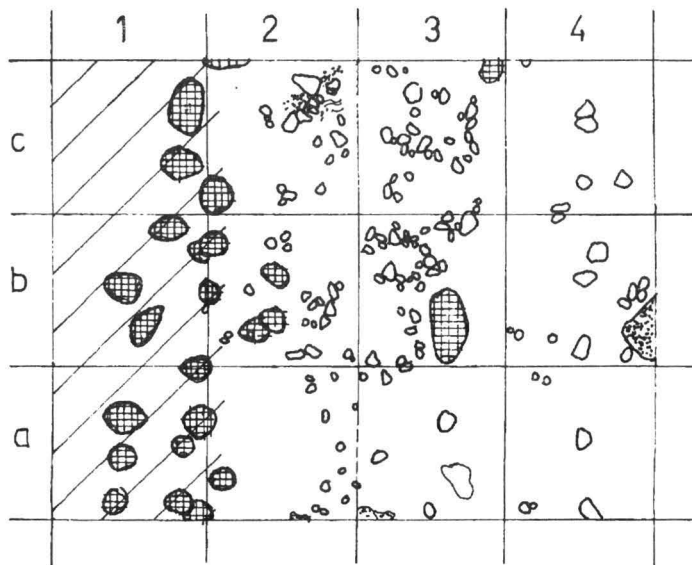

Profil orizontal S I-3

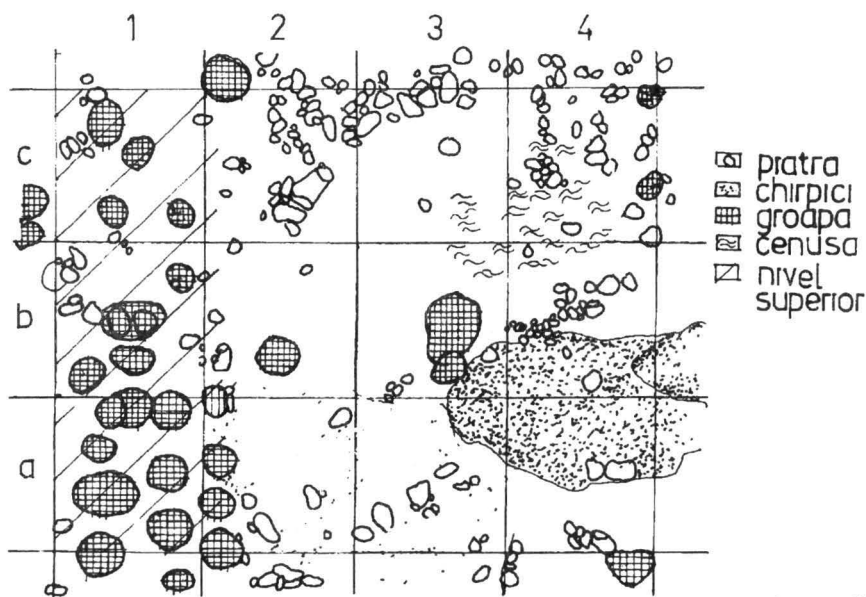

Profil orizontal S I-4

Figura 7

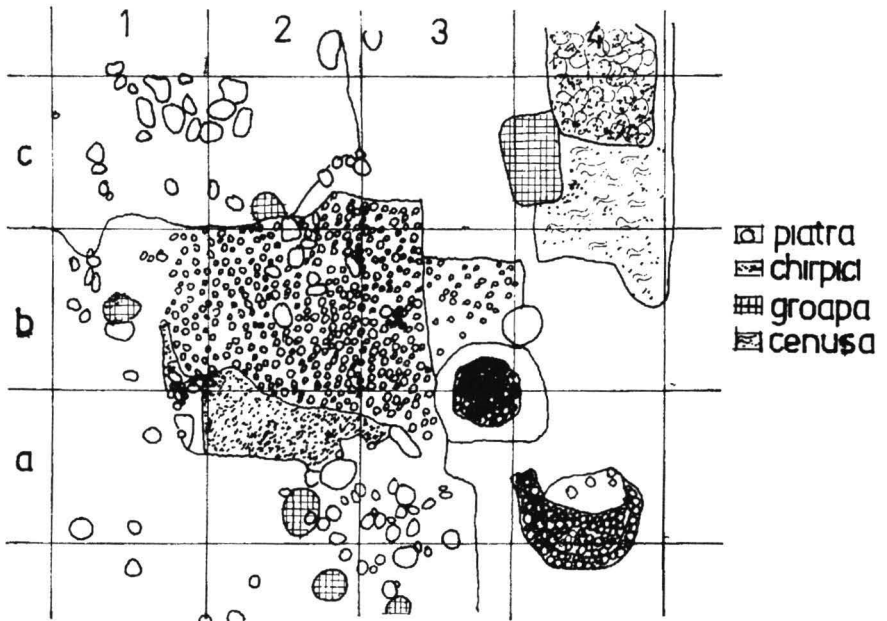

Profil orizontal S I-5

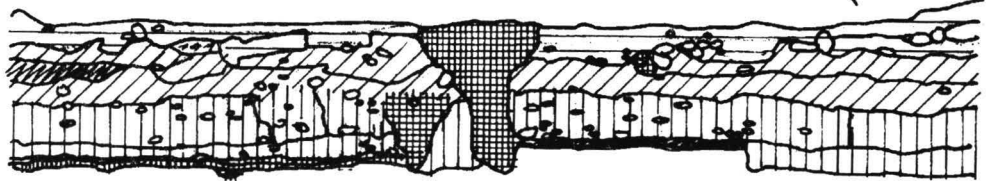
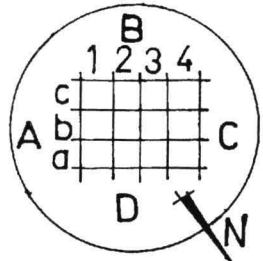
Profil orizontal S I-6

Figura 8

0 1 2m

Profil orizontal S II

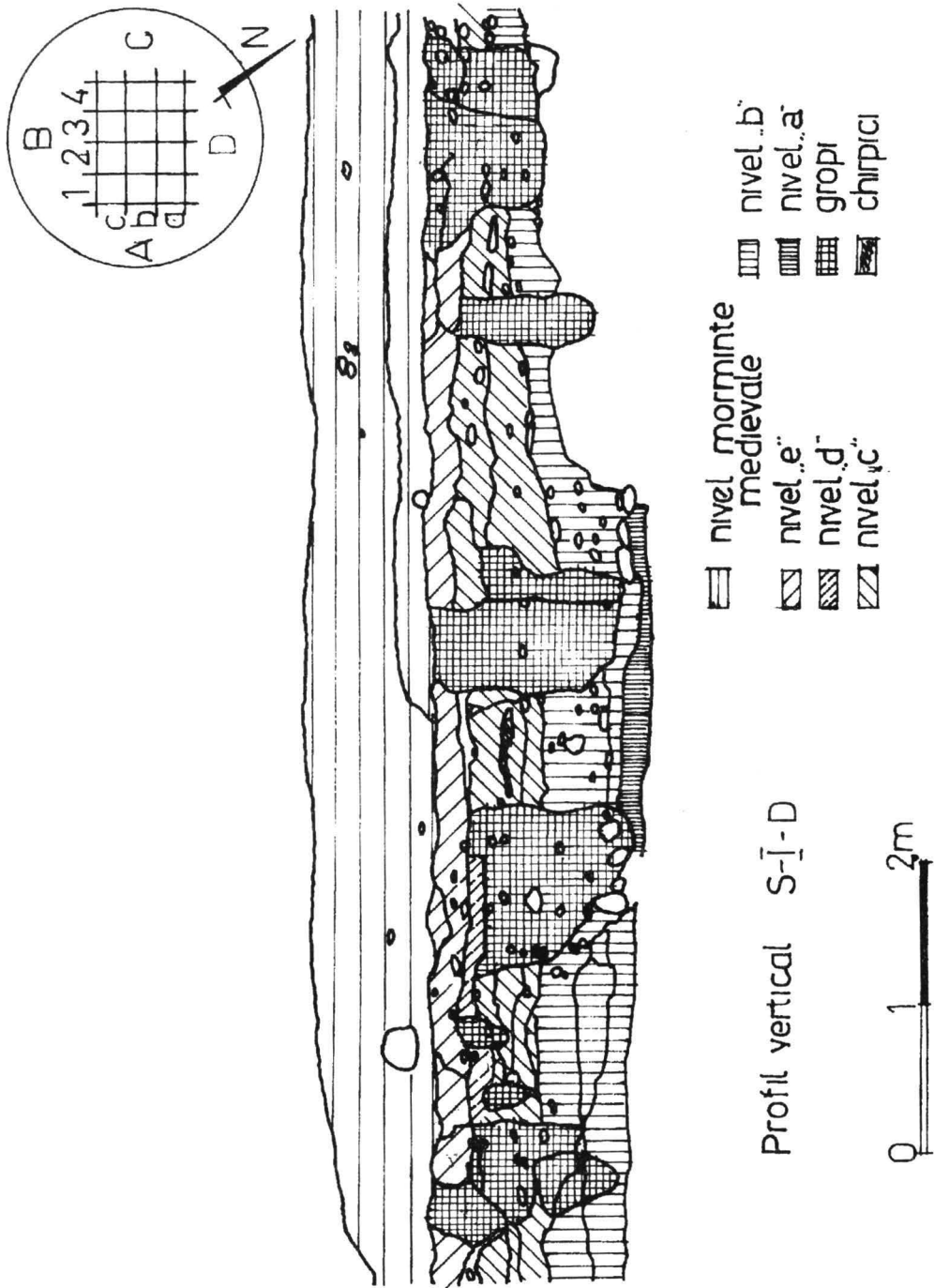

Profil vertical S I-A

- nivel morminte medievale
- nivel „c”
- nivel „b”
- nivel „a”
- gropi
- chirpici

0 1 2m

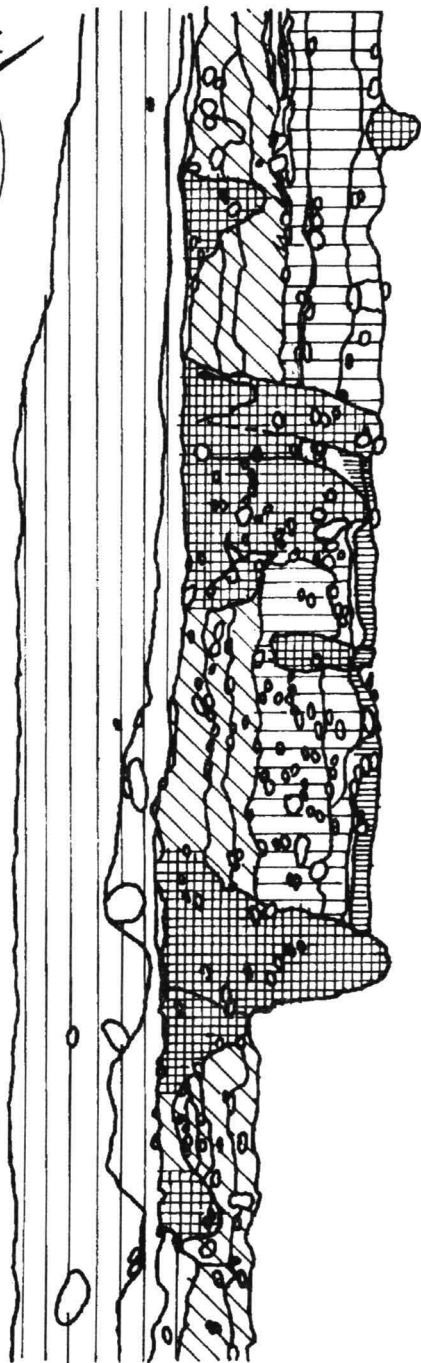
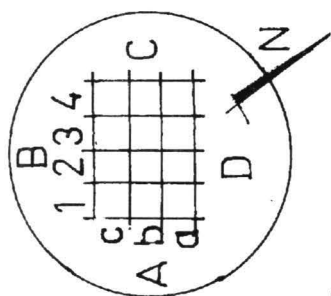
Figura 9

Profil vertical S-I-D

Figura 10

Profil vertical S-I-B

 nivel morminte
 nivel morminte
 medievale

 nivel „c”
 nivel „b”

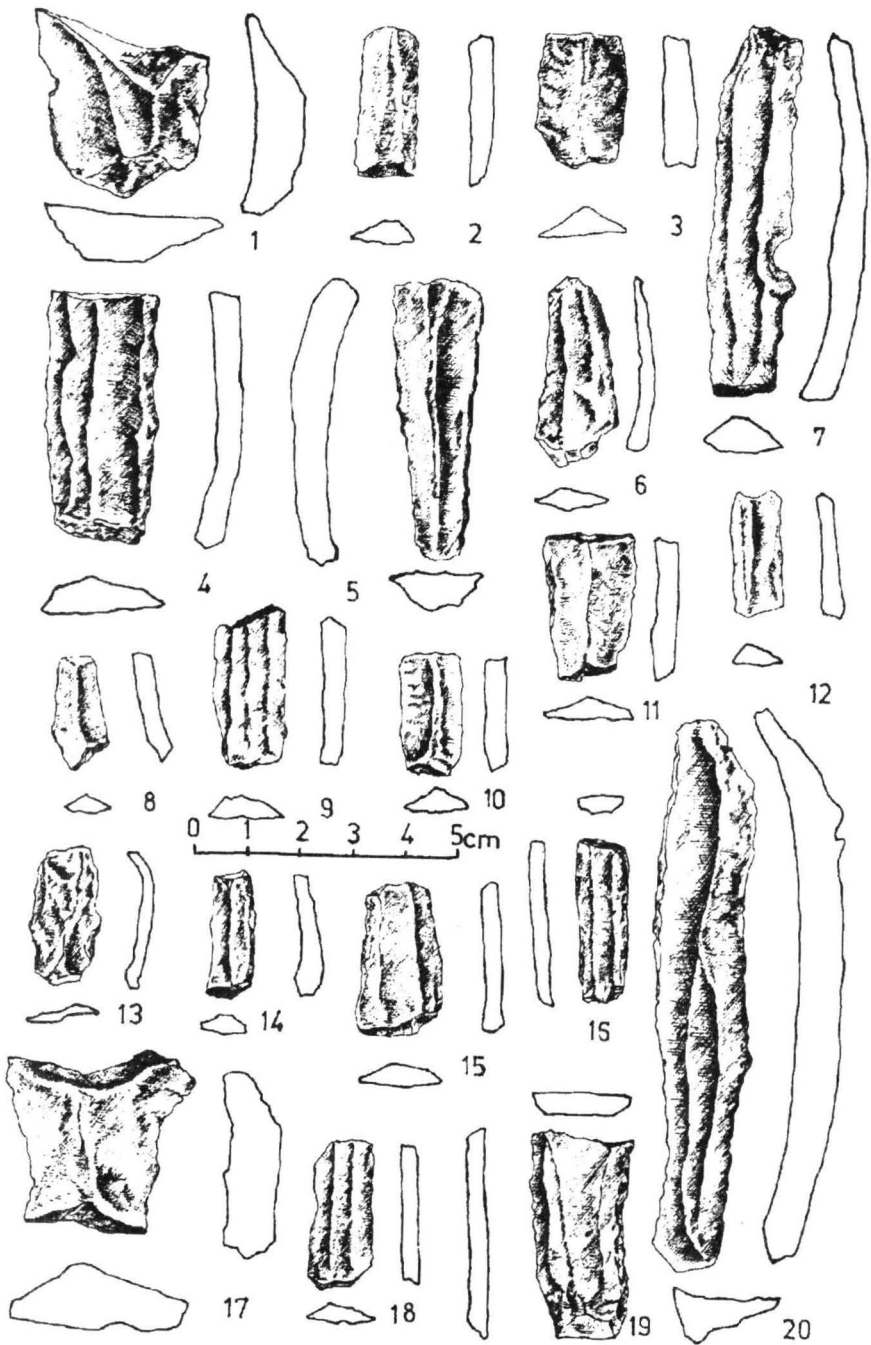
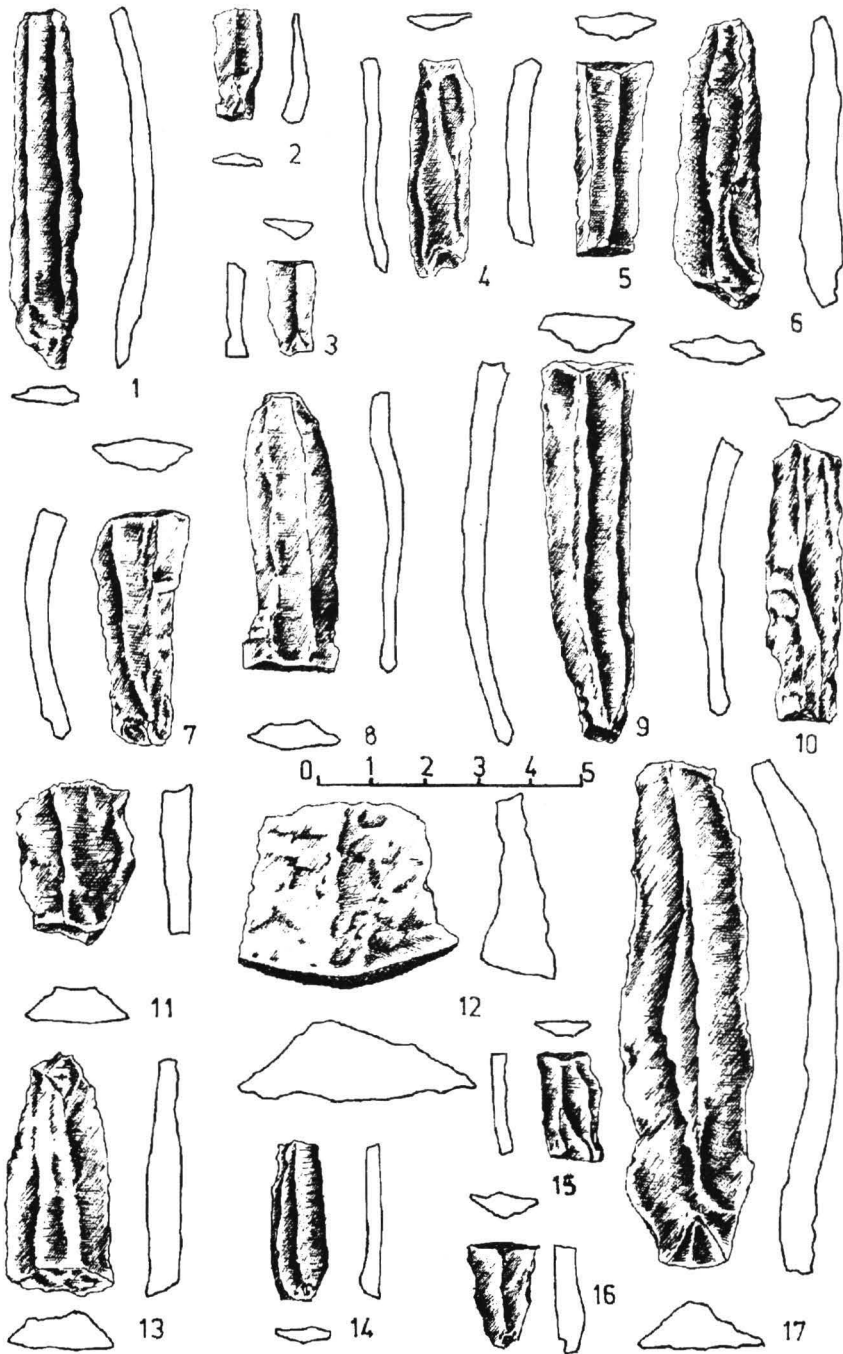
 nivel „a”
 gropi
 chirpici

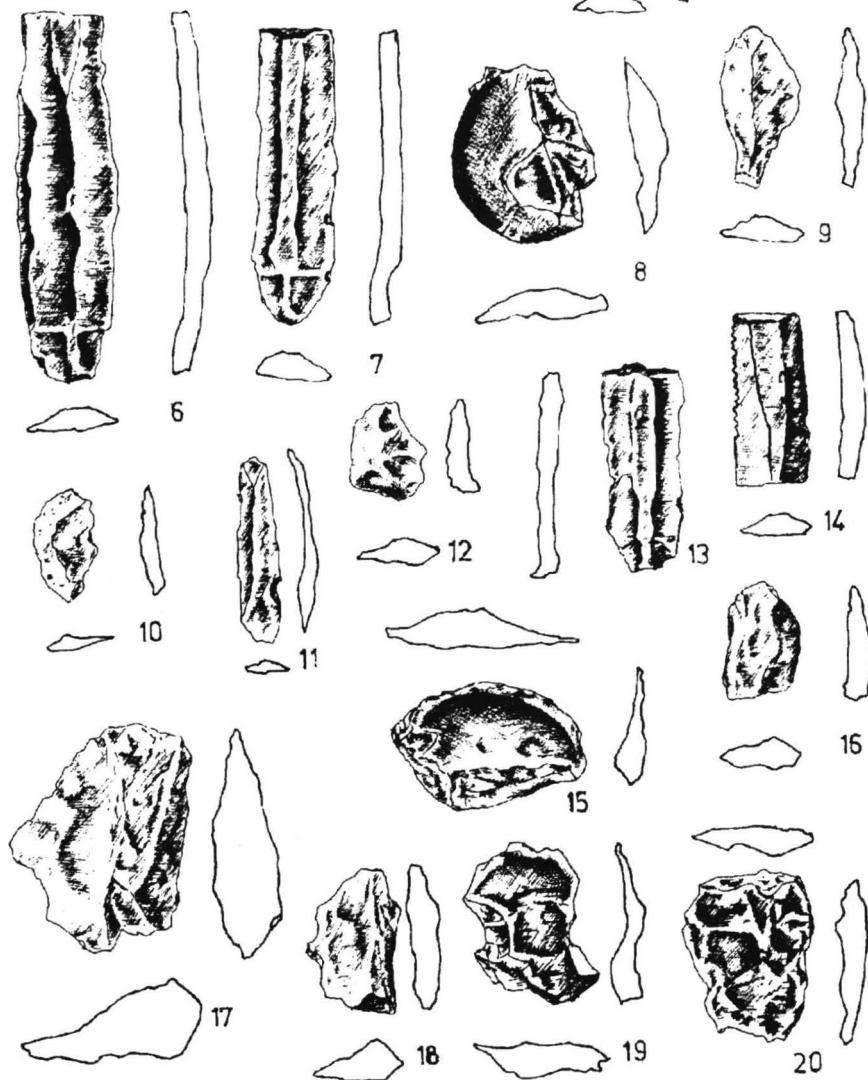
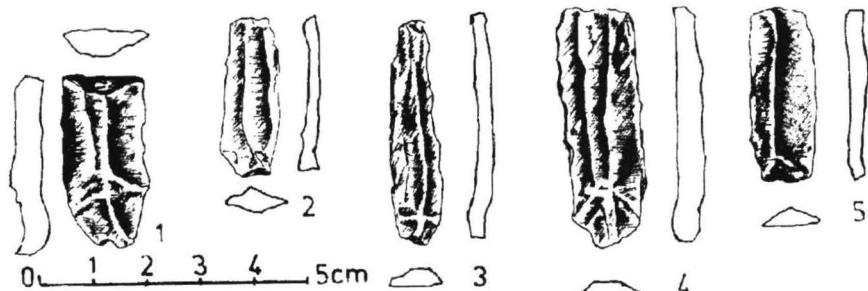
Figura 11

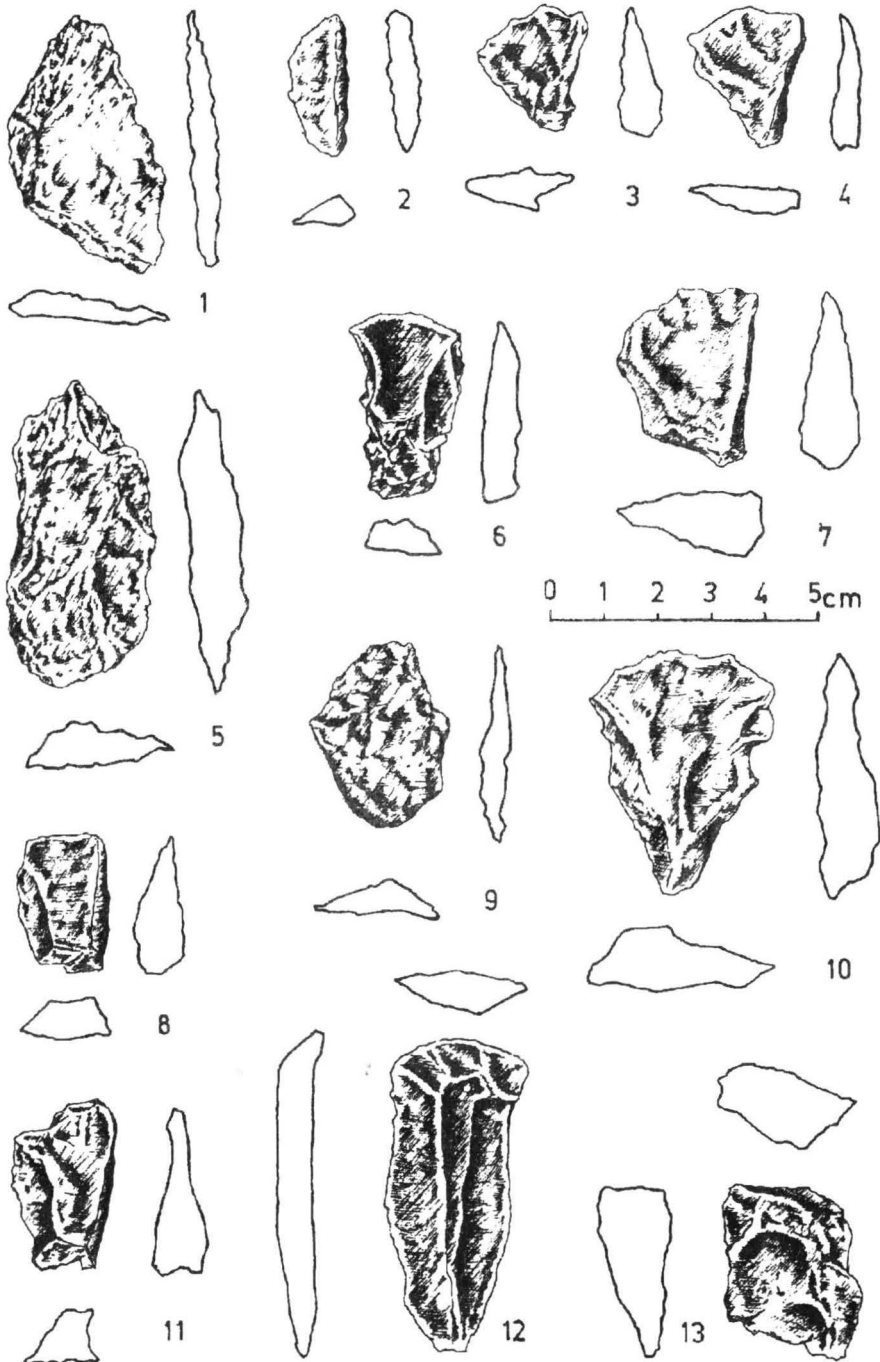
Planșa 1

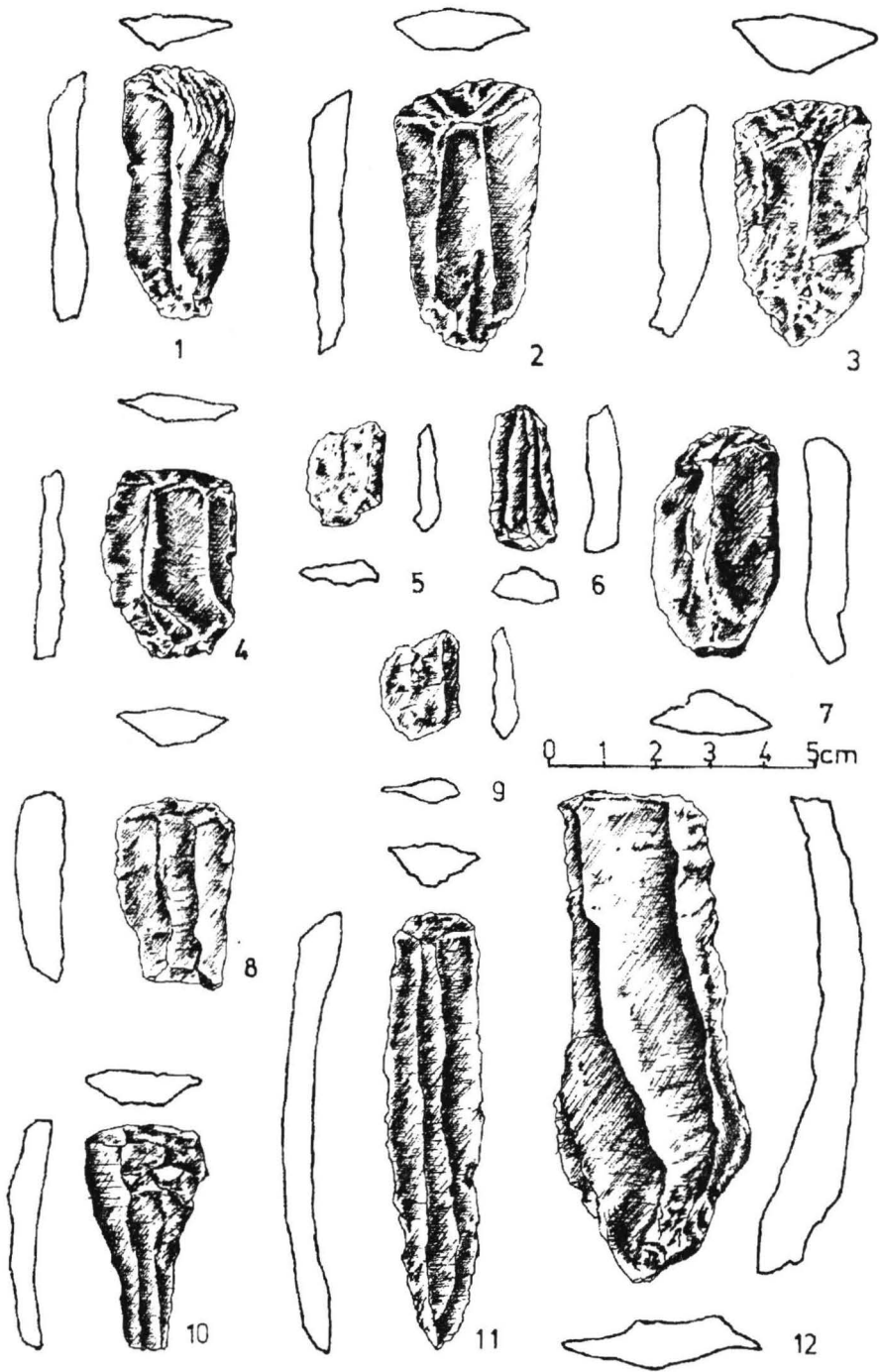
Planșa 2

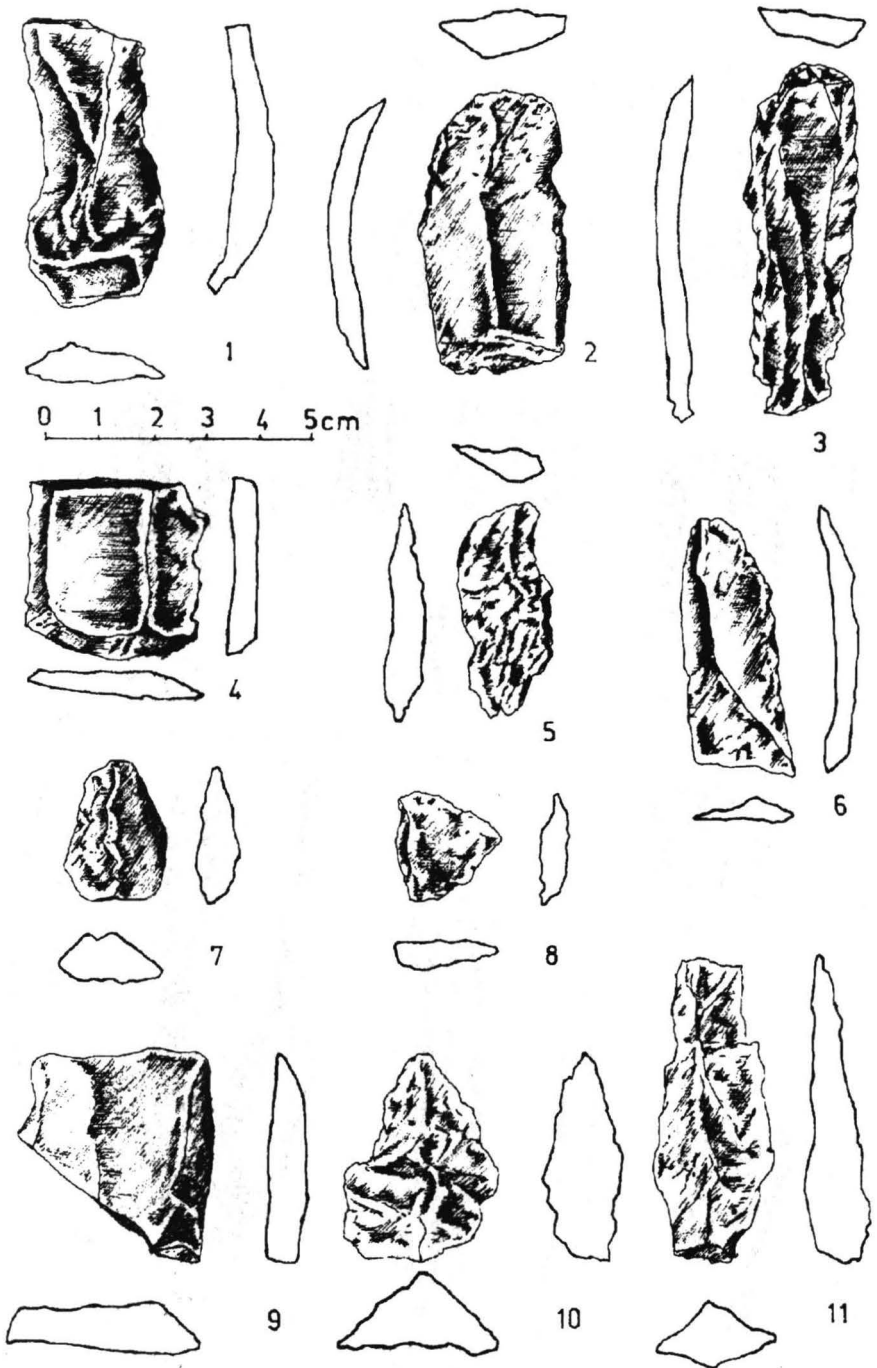
Planșa 3

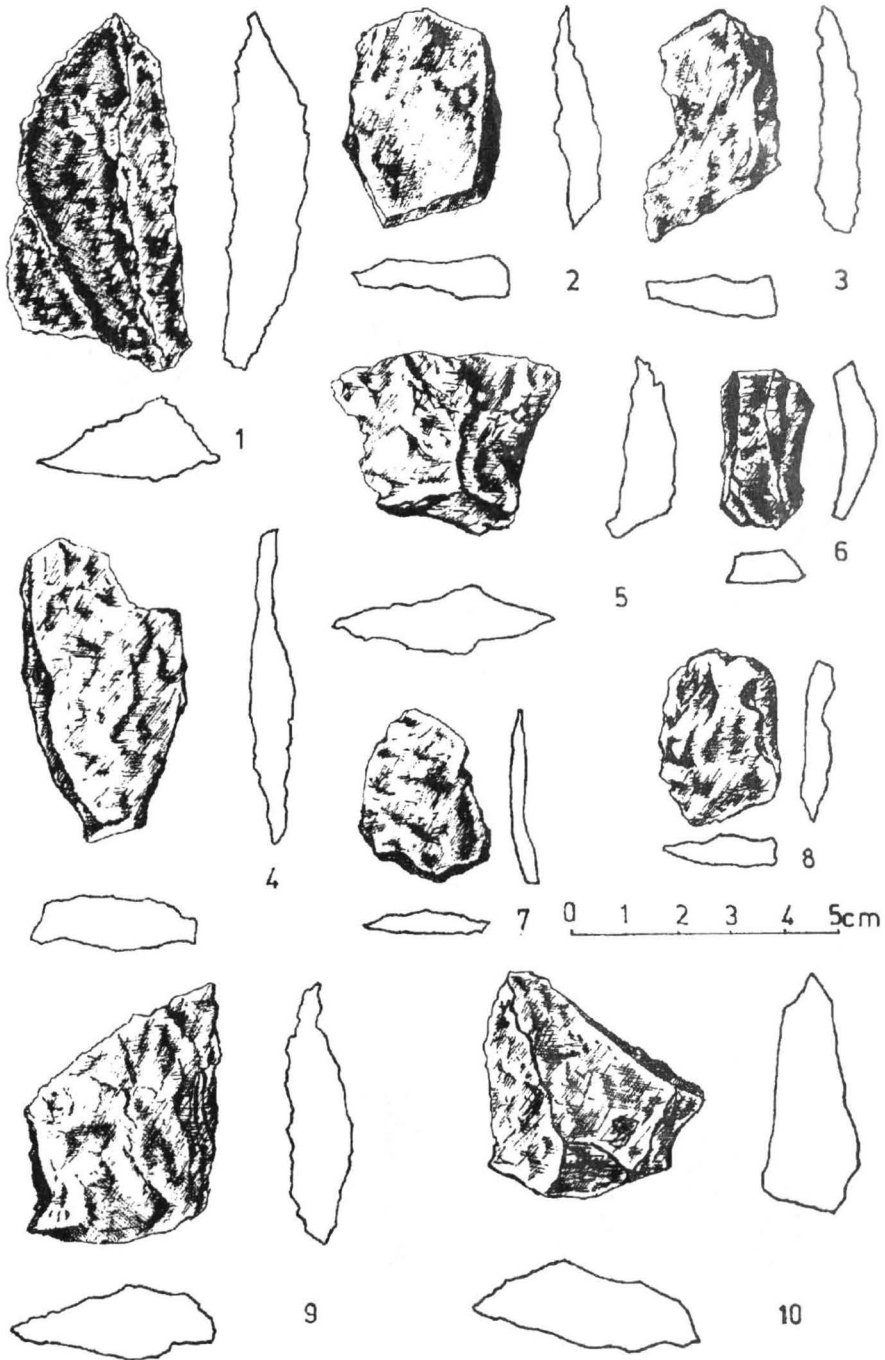
Planșa 4

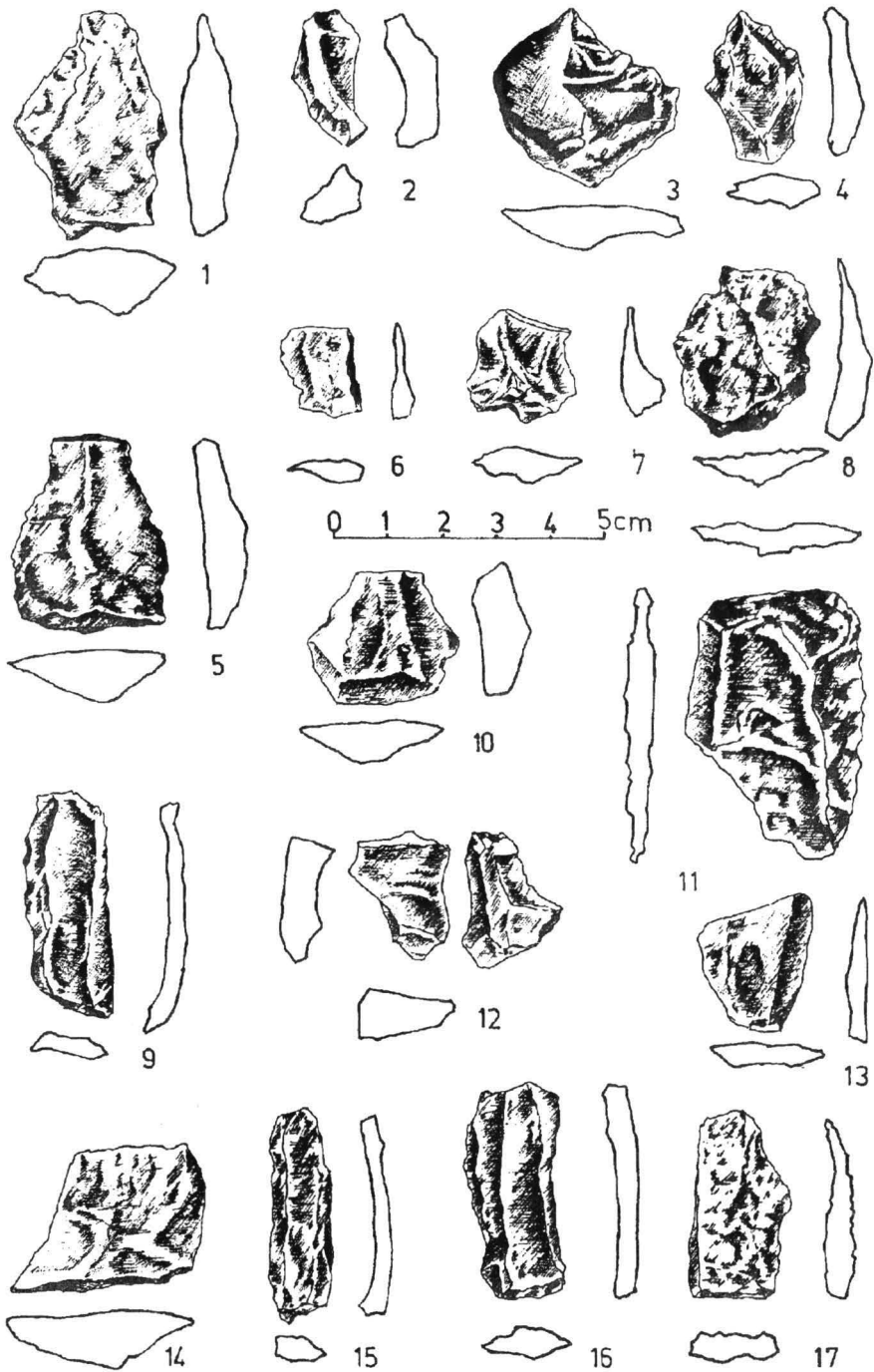
Planșa 5

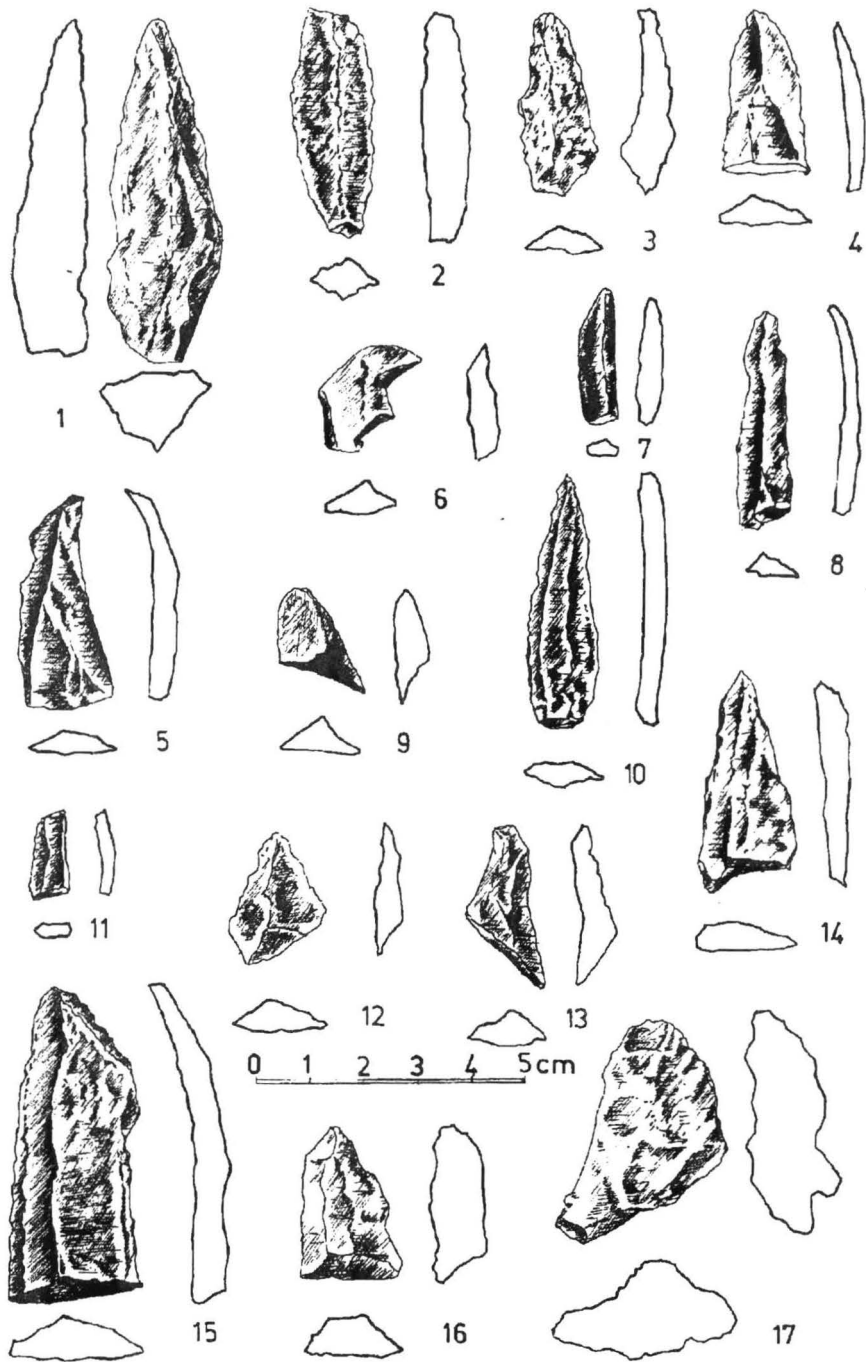
Plansa 6

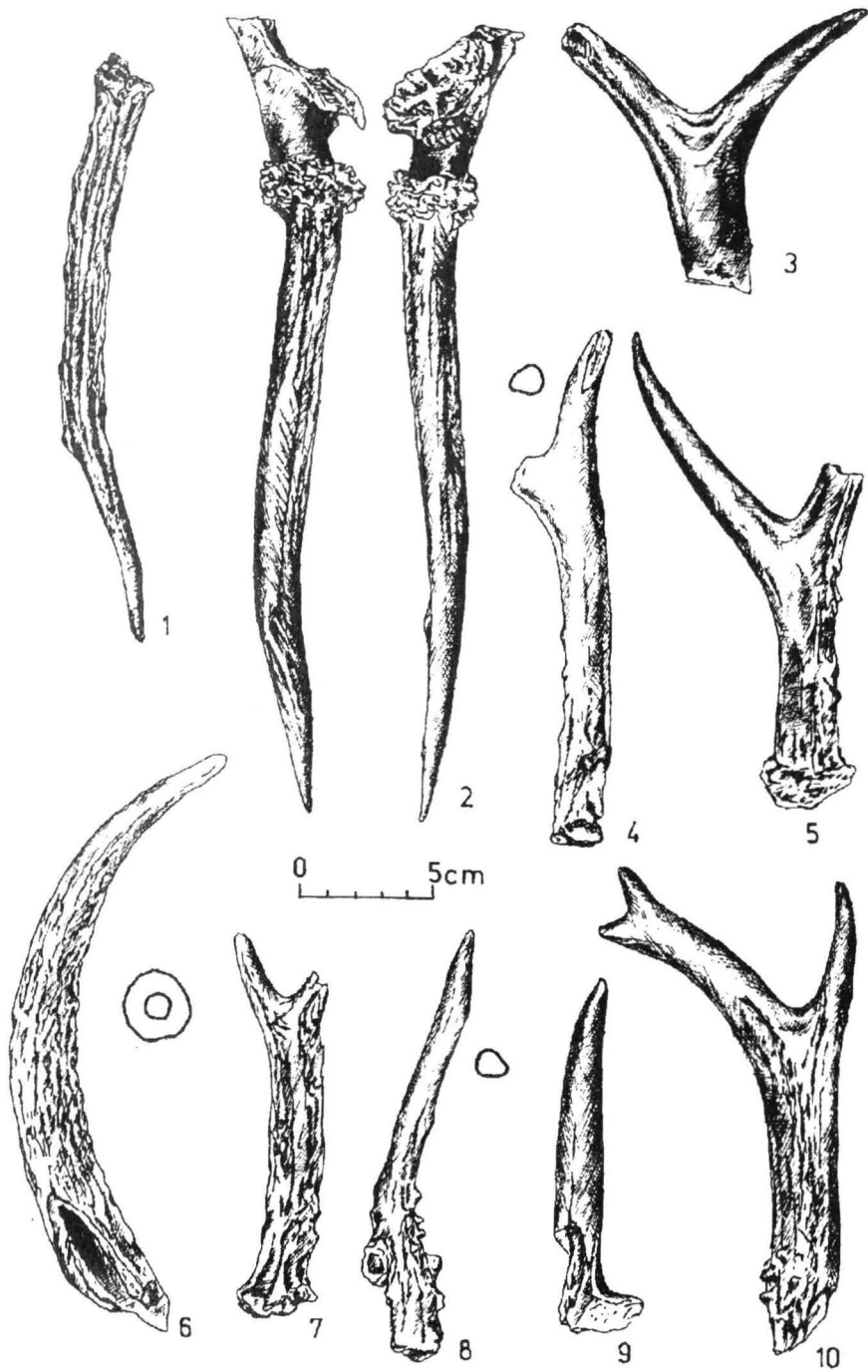
Plasa 7

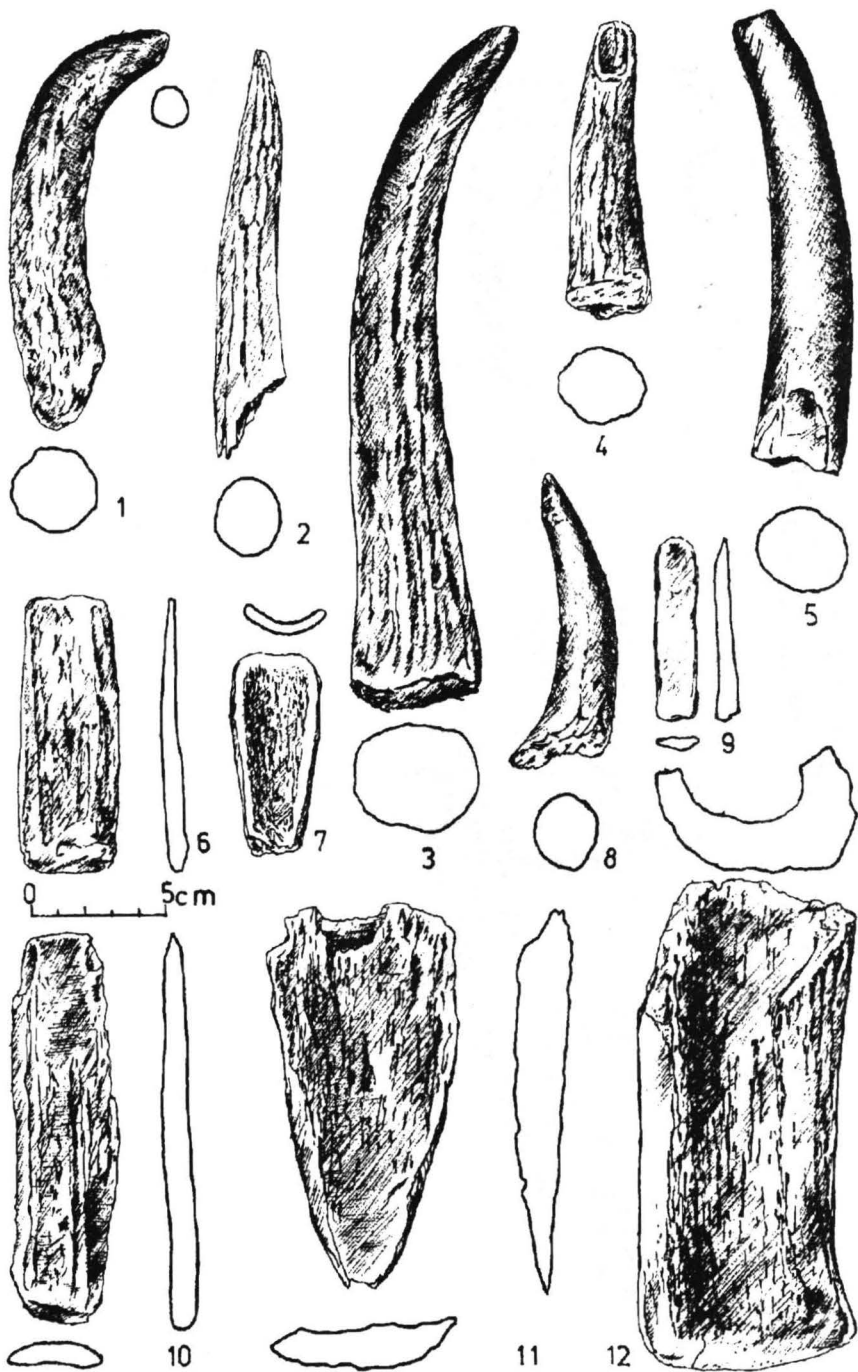
Planșa 8

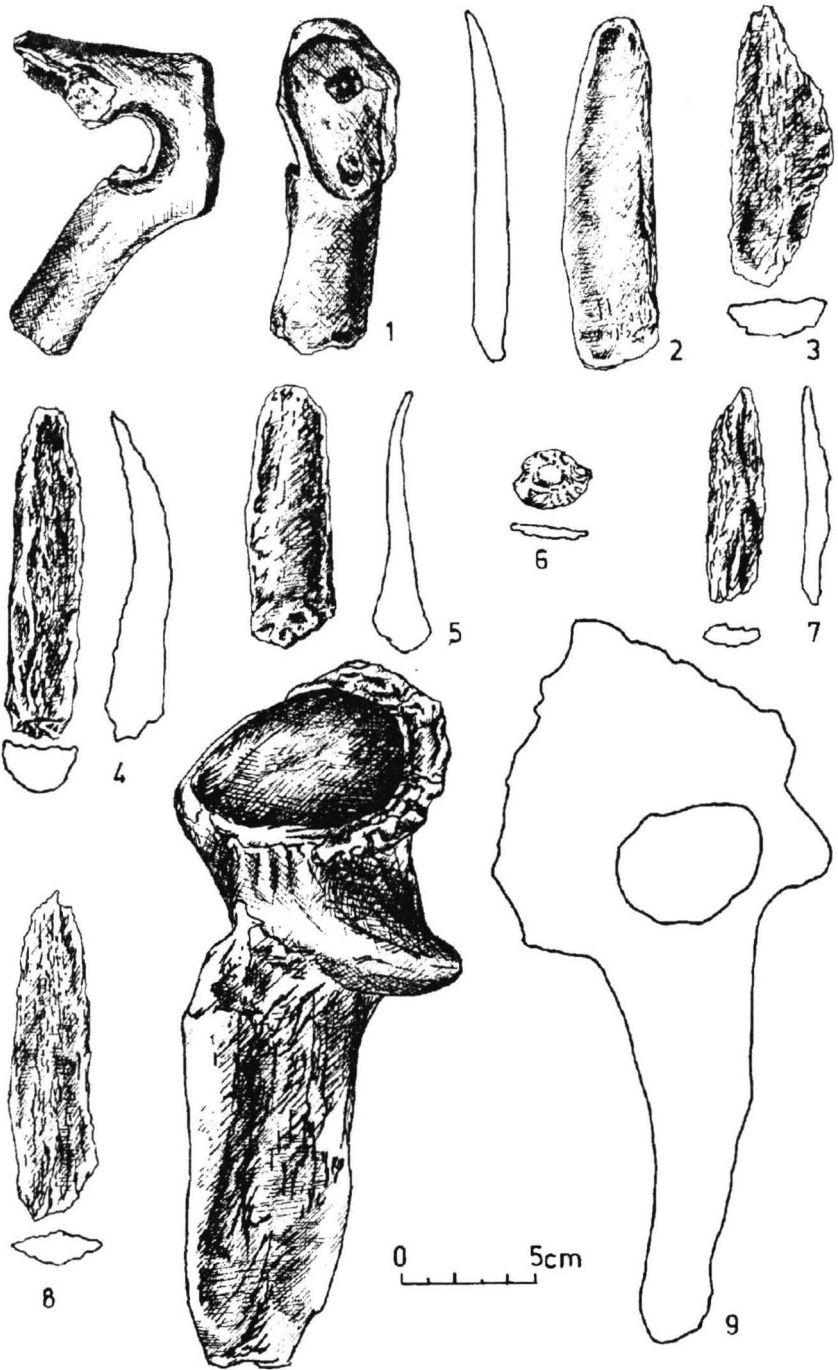
Planșa 9

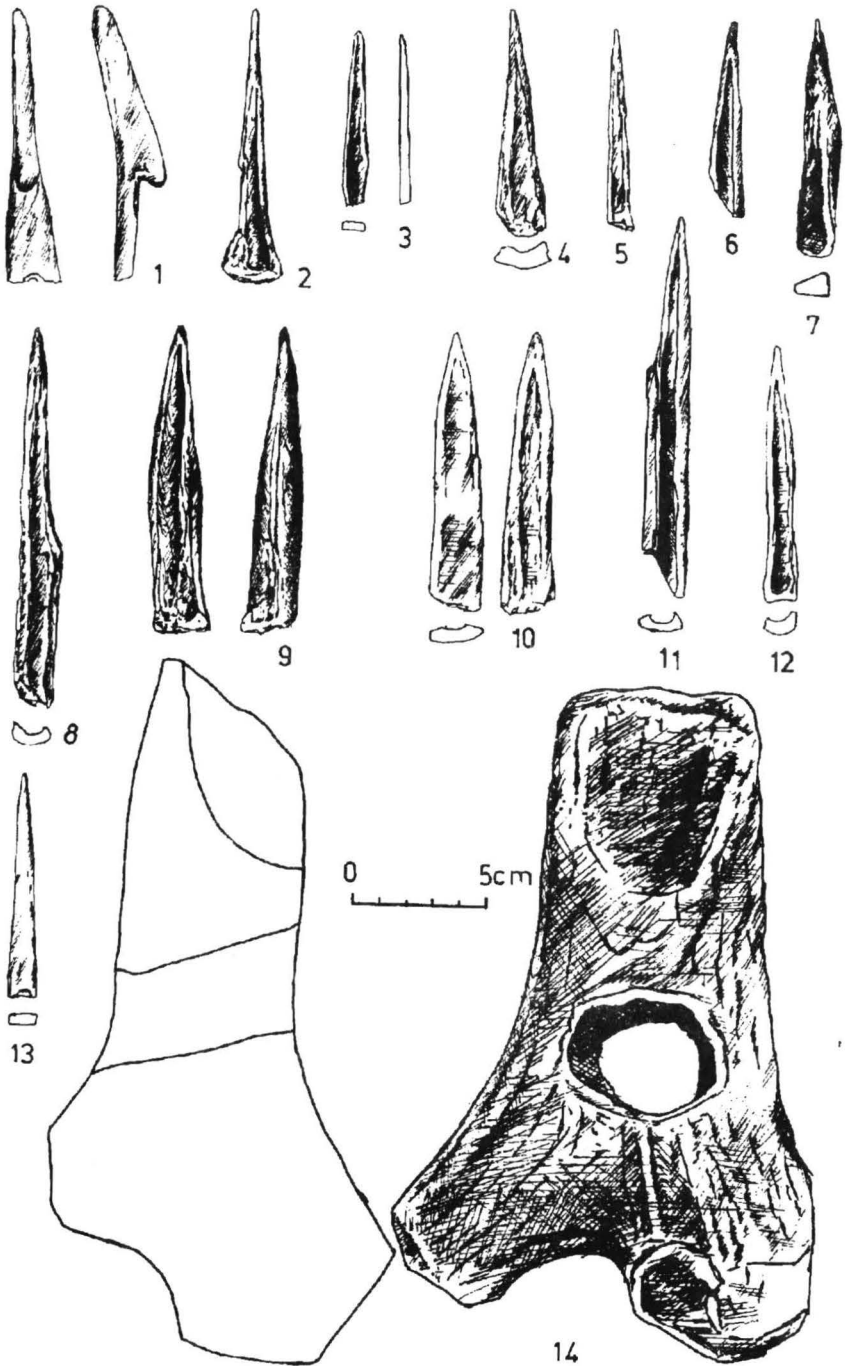
Planșa 10

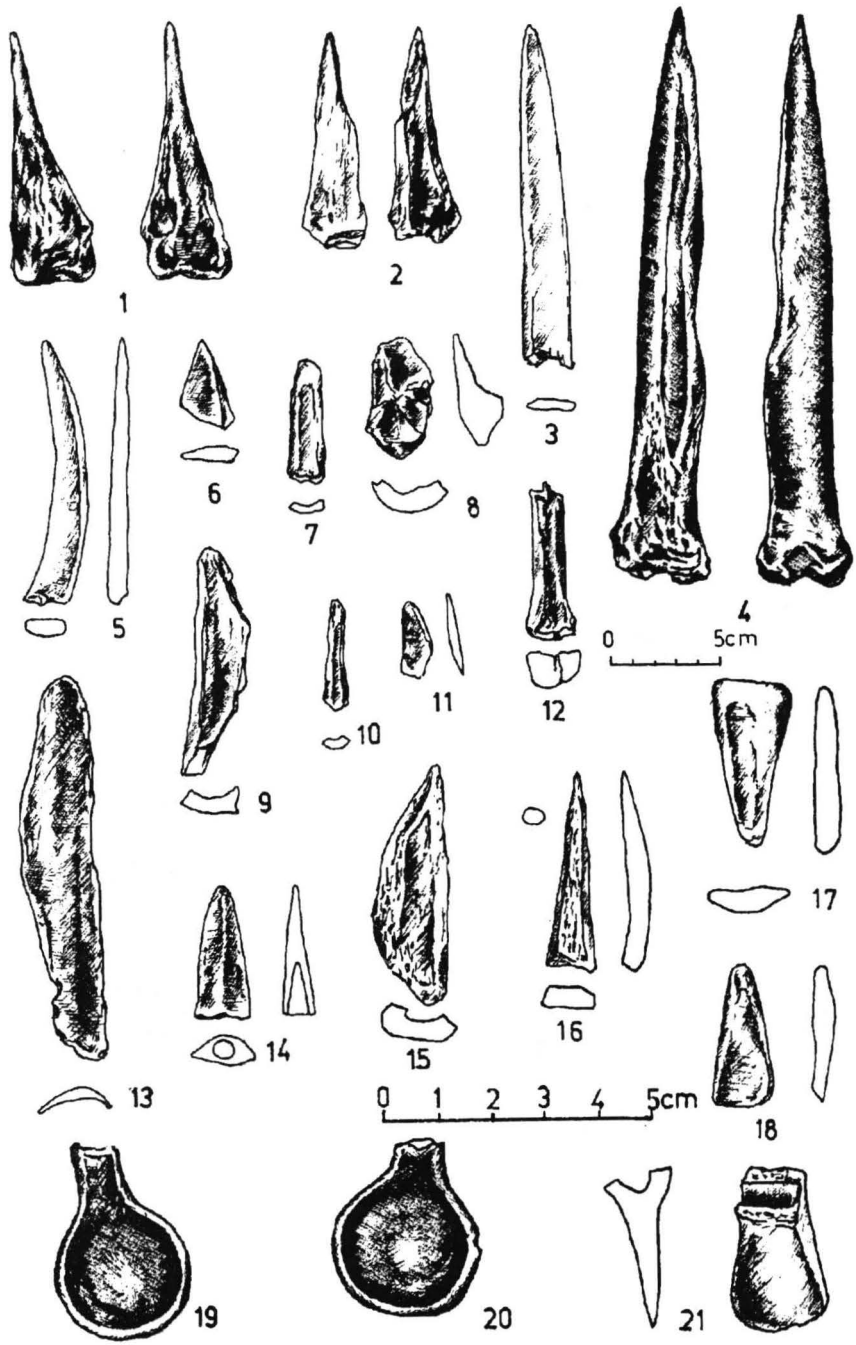
Planșa 11

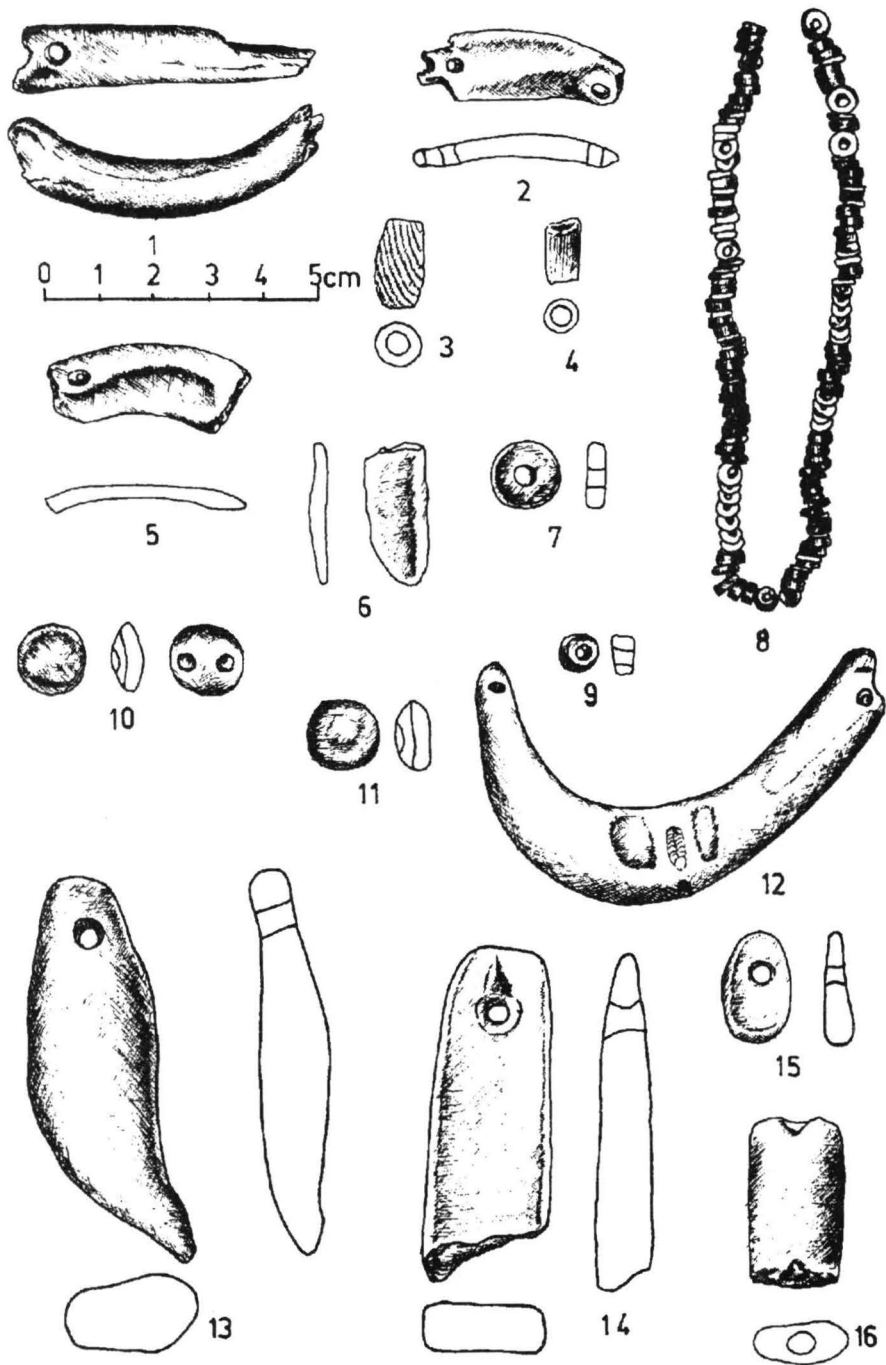
Planşa 12

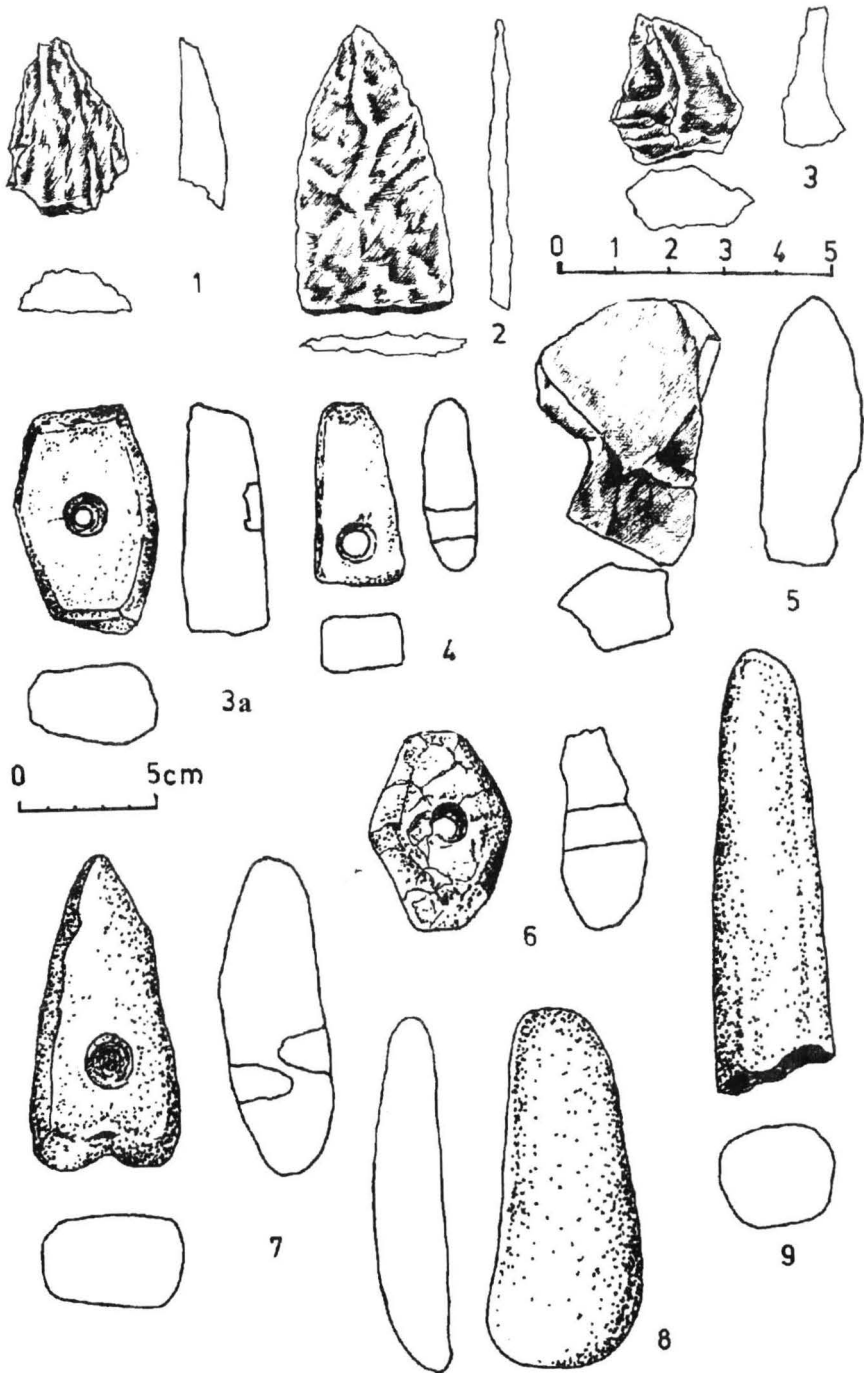
Planșa 13

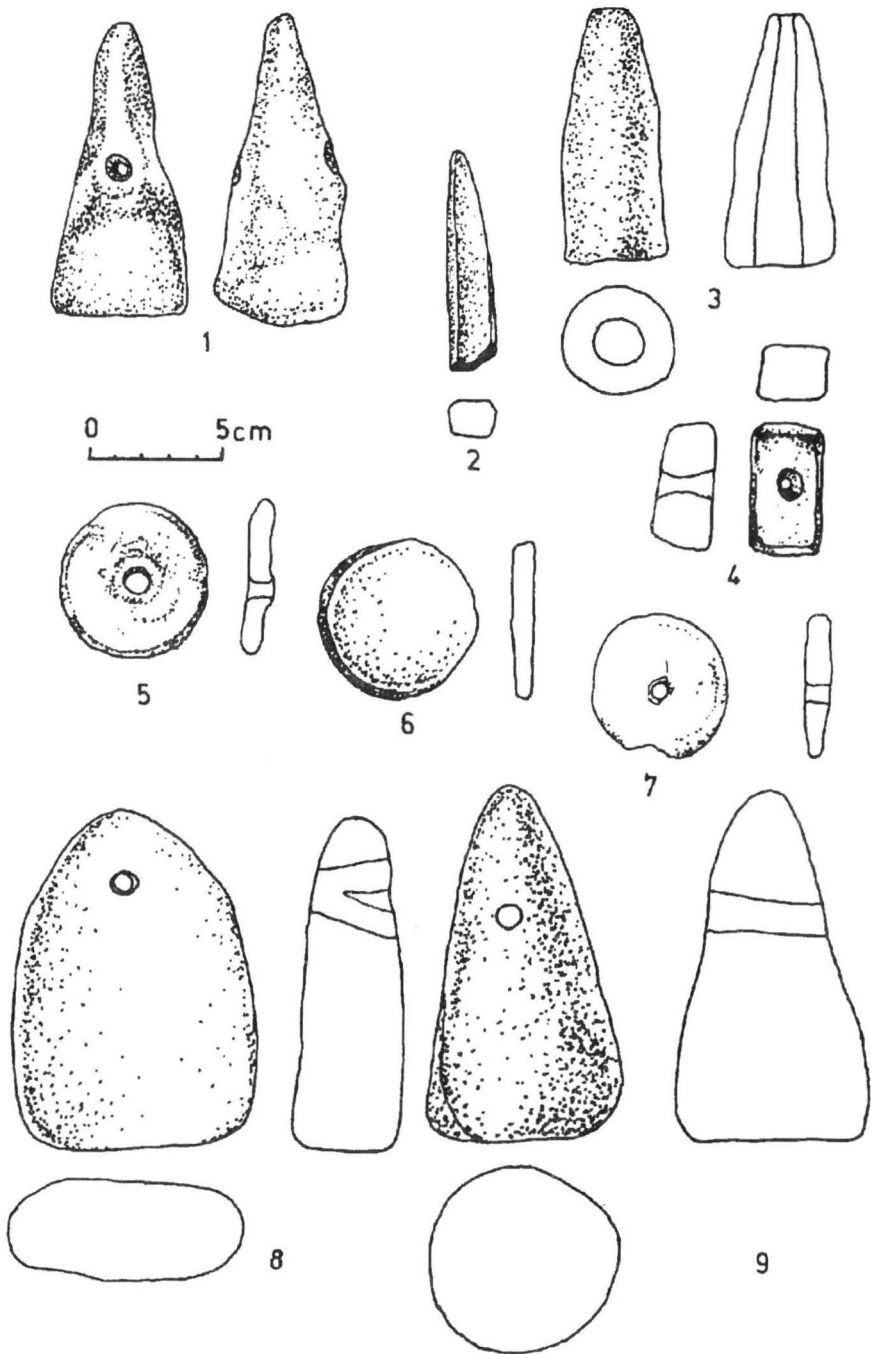
Planşa 14

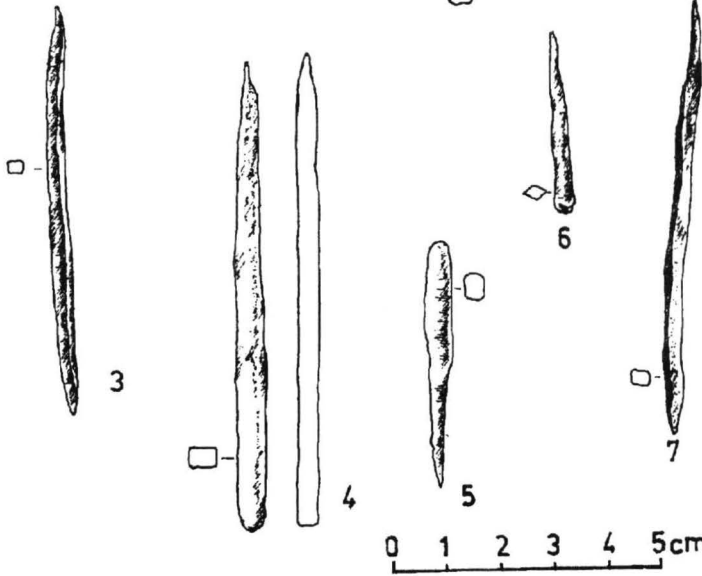
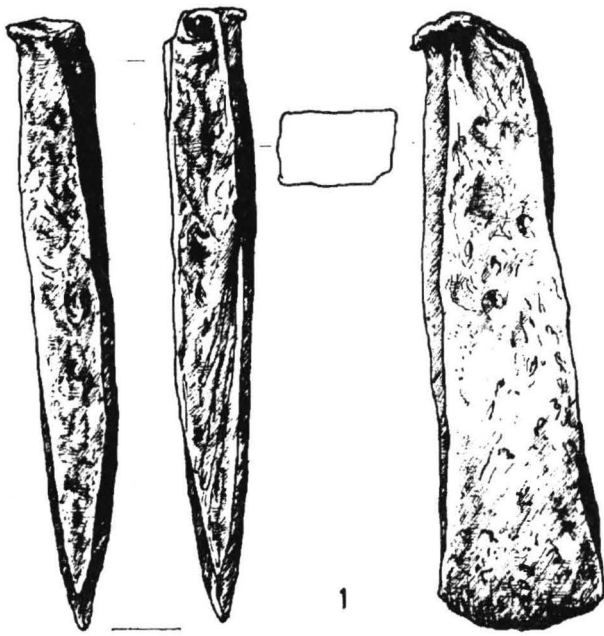
Planșa 15

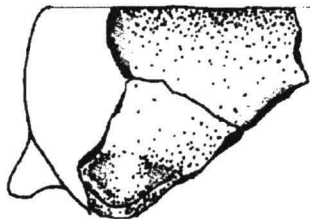
Planșa 16

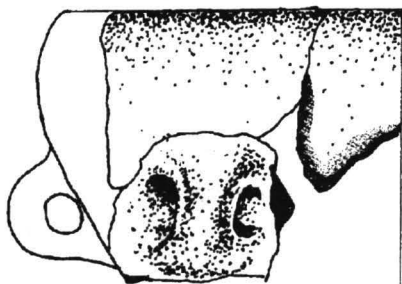
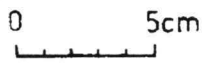
Planșa 17

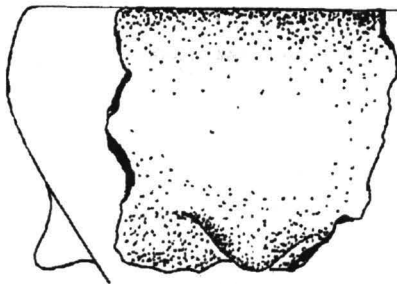
Plansa 18

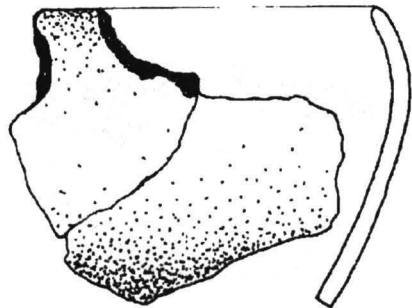
1

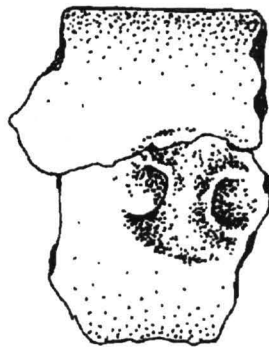
2

3

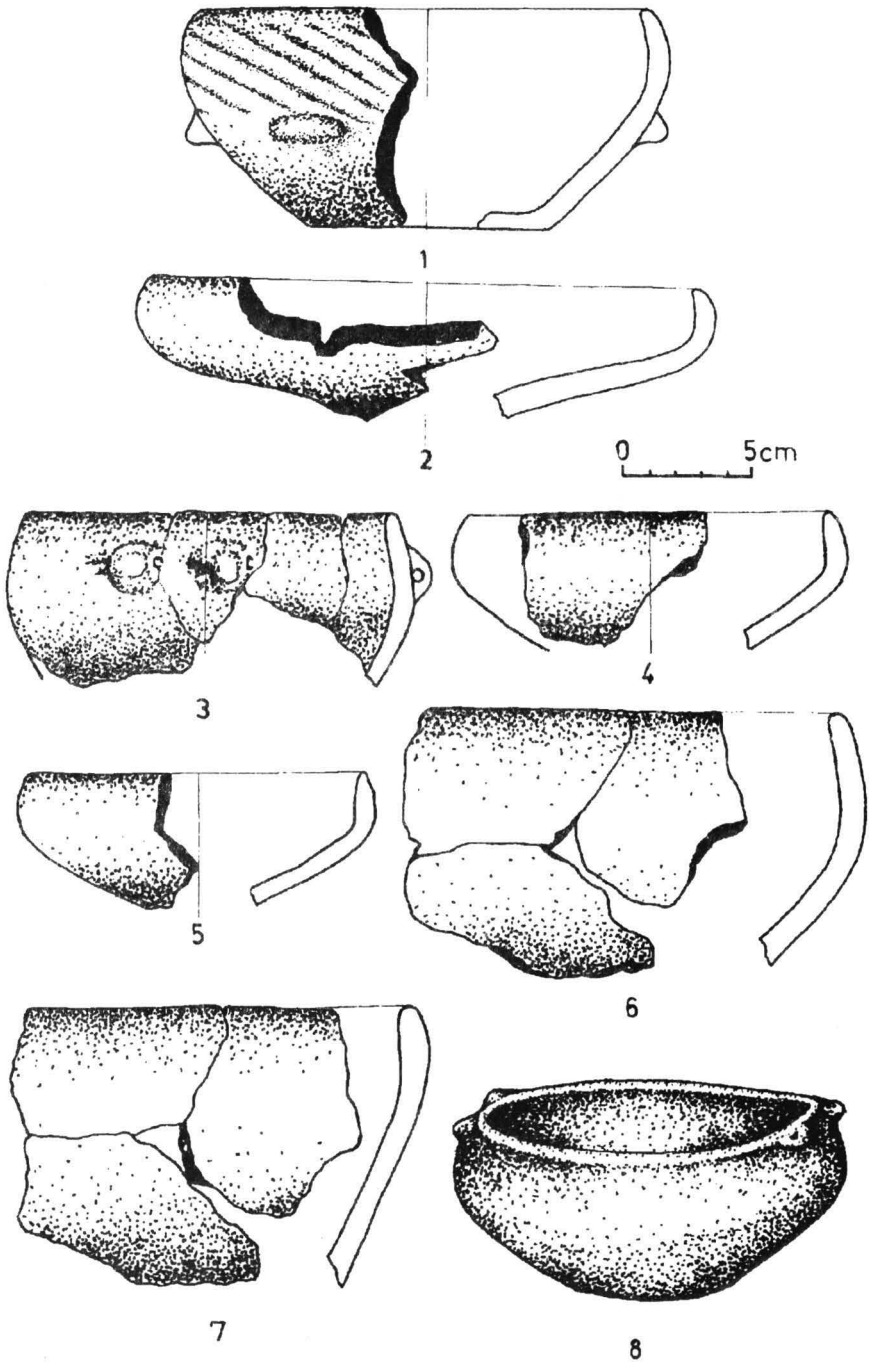
4

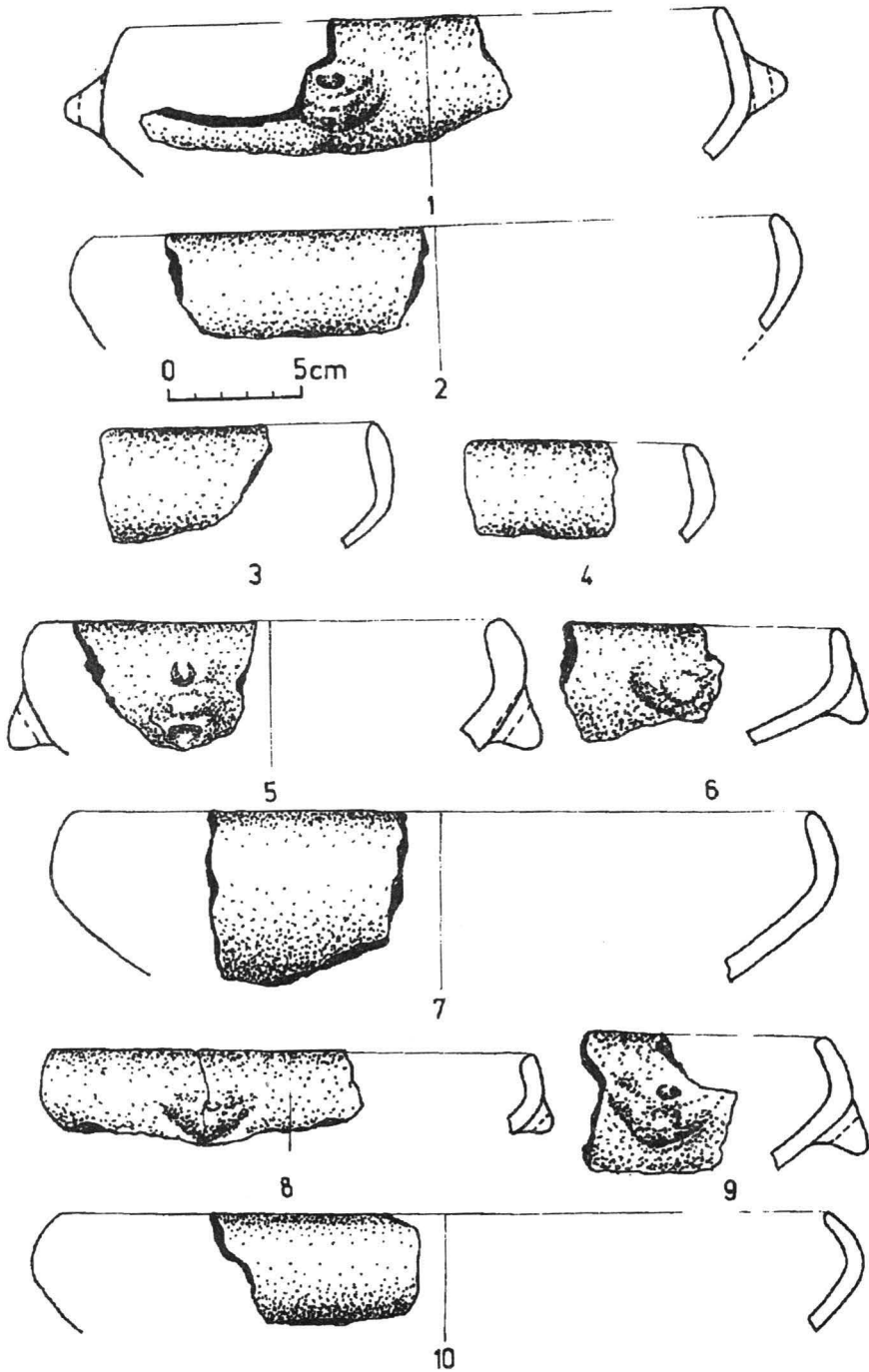
5

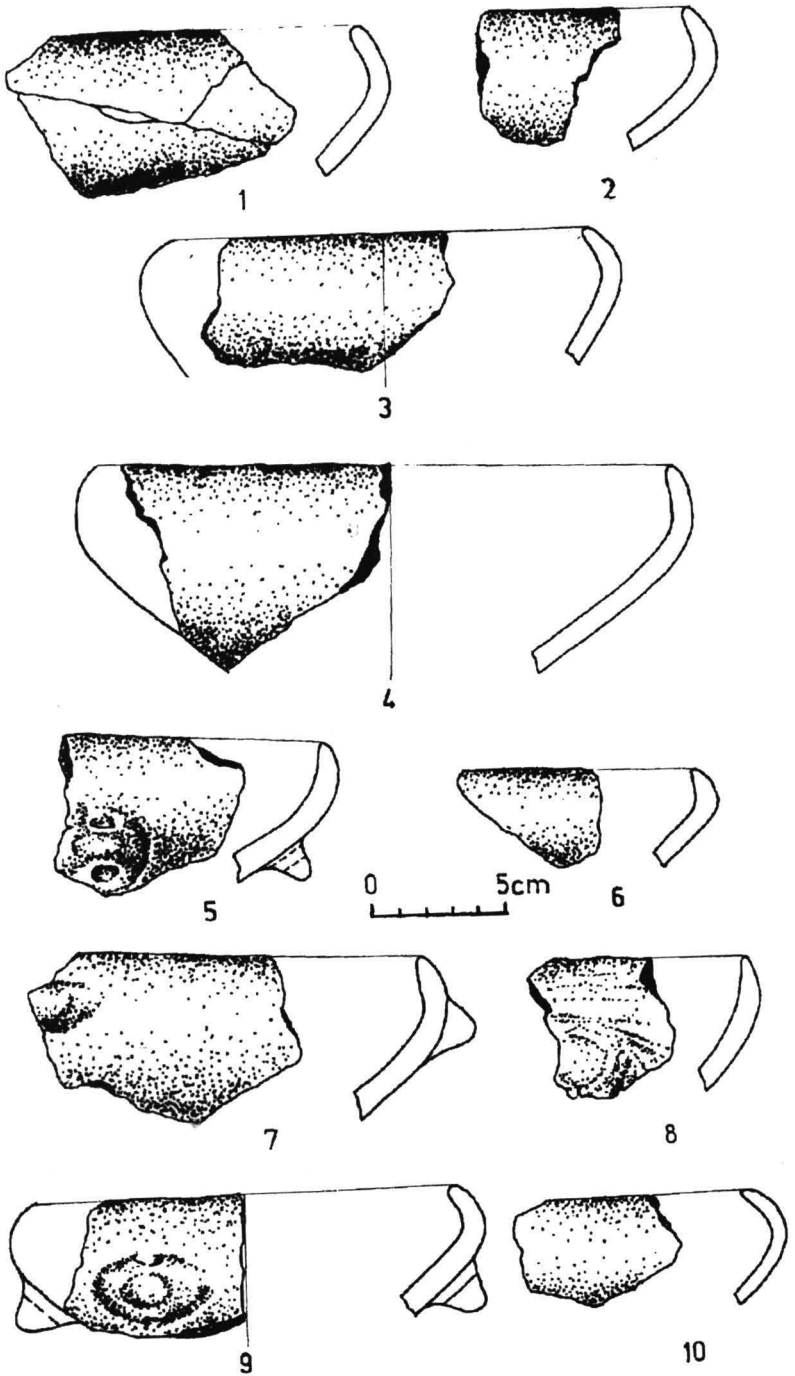
Planşa 19

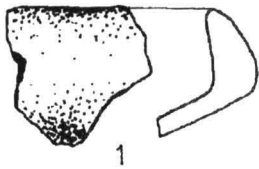
Planșa 20

Planşa21

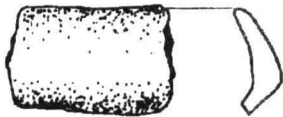
Planşa 22

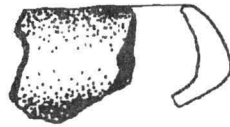
1

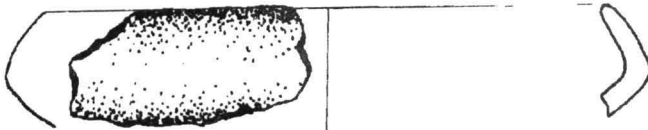
2

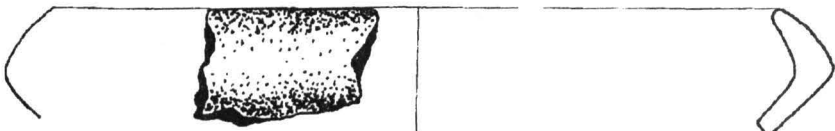
3

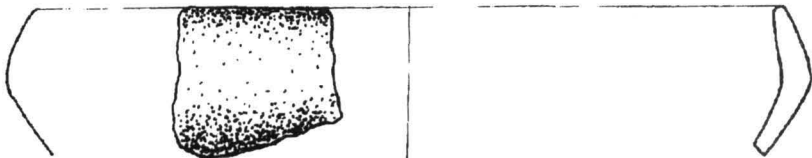
4

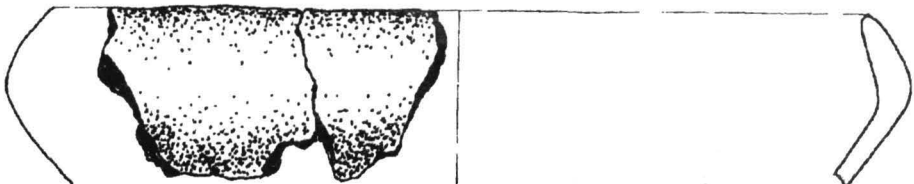
5

6

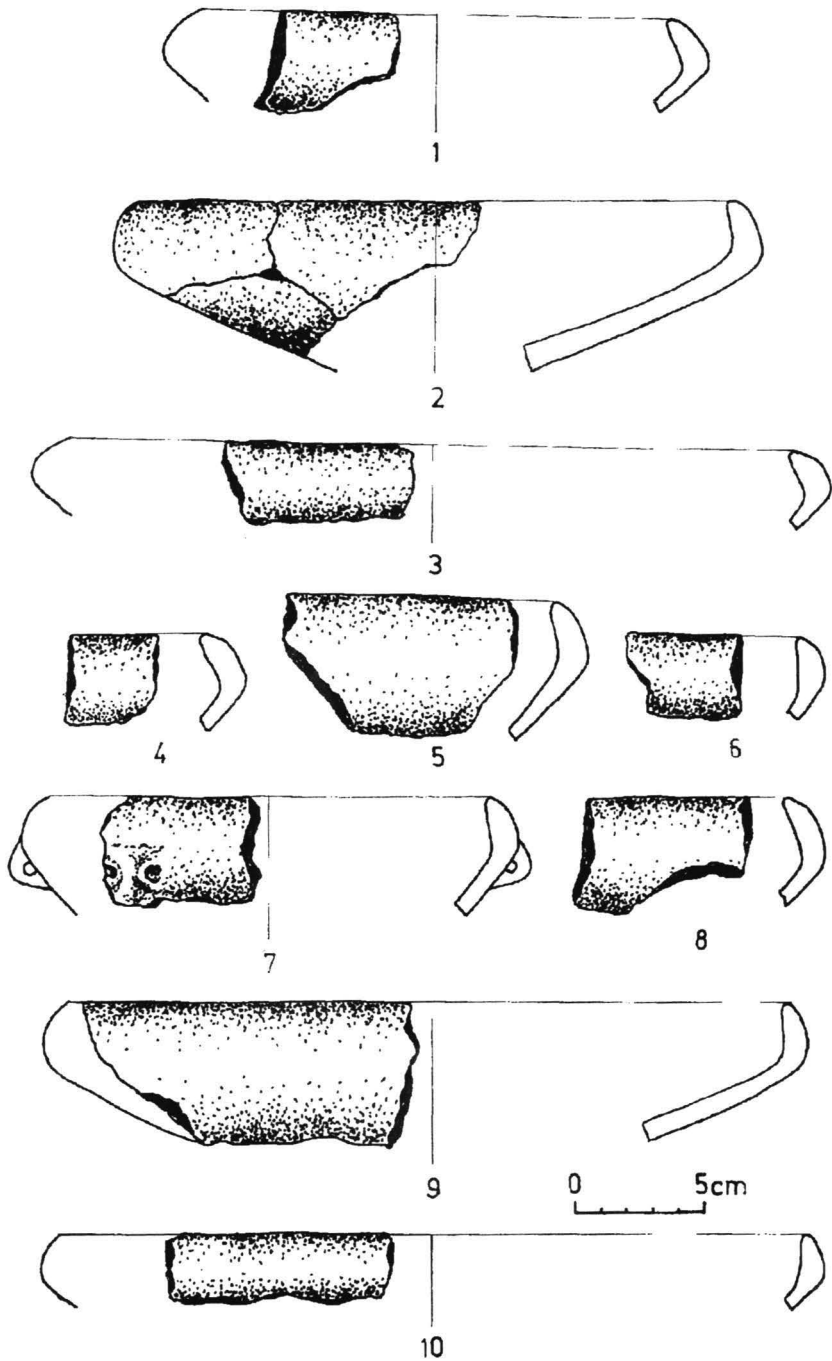

7

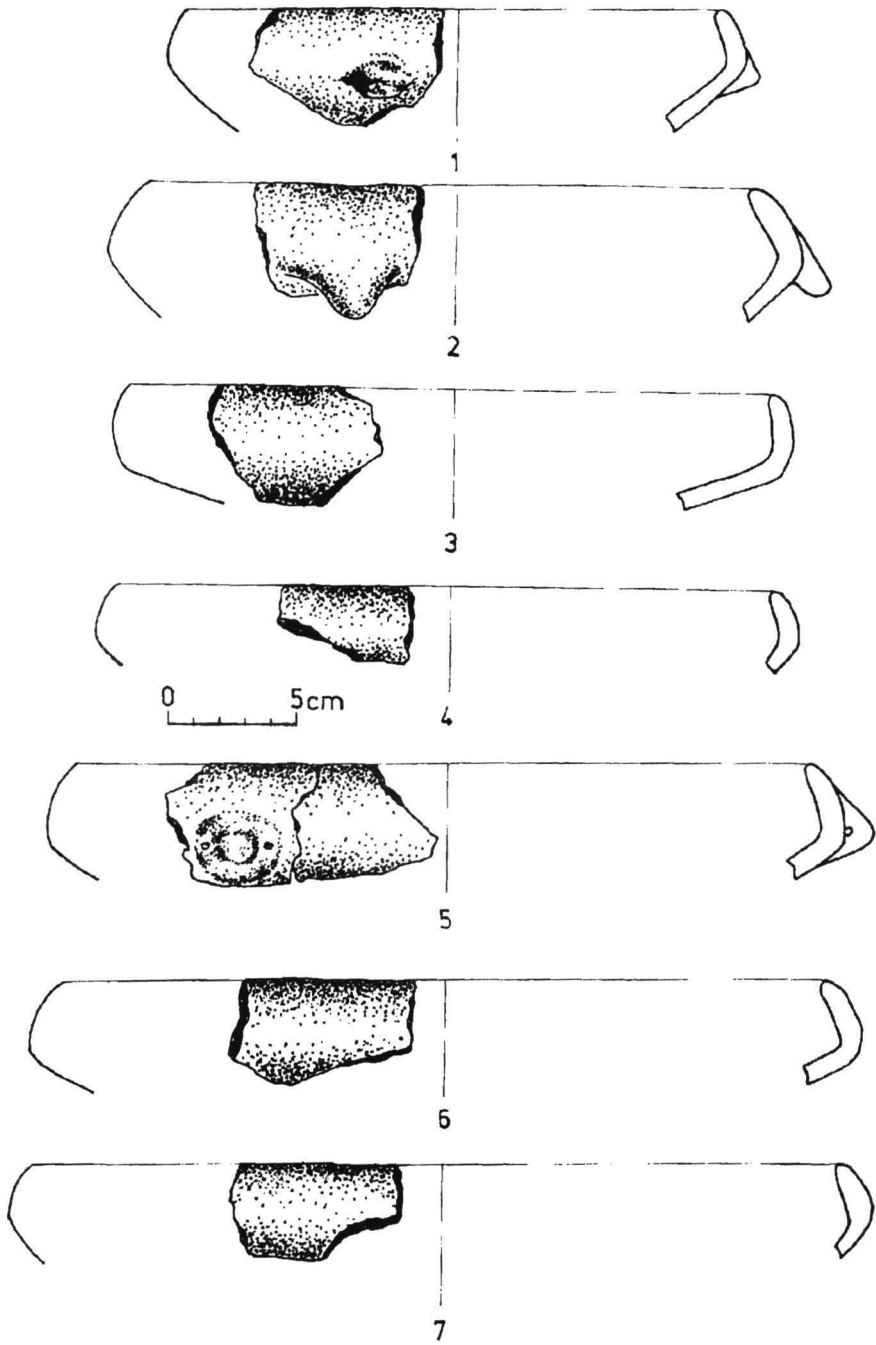

8

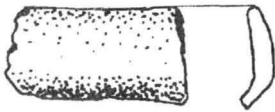
Planșa 23

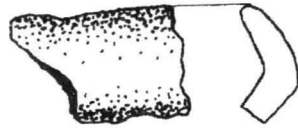
Plansa 24

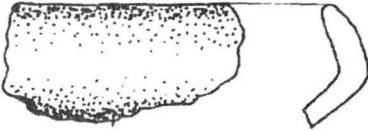
Plansa 25

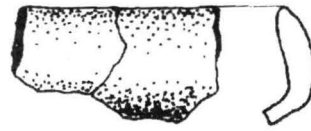
1

2

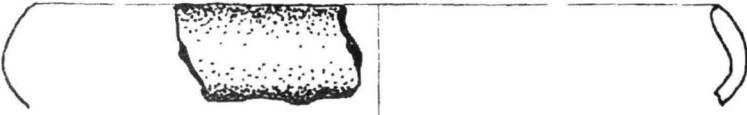
3

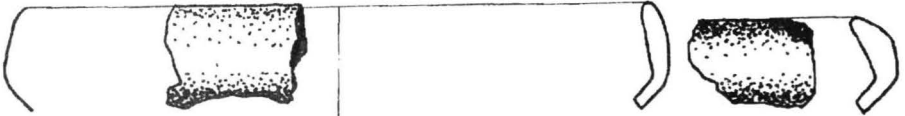
4

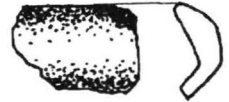
5

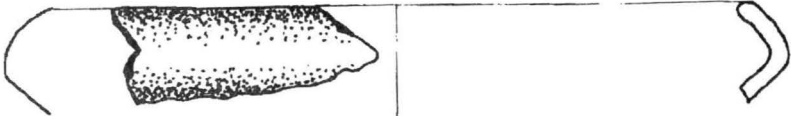
6

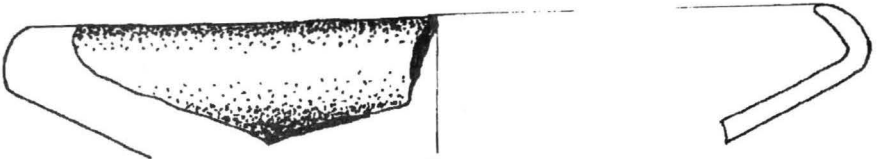
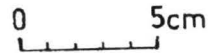
7

8

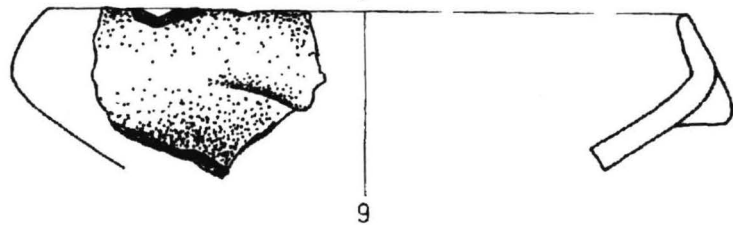
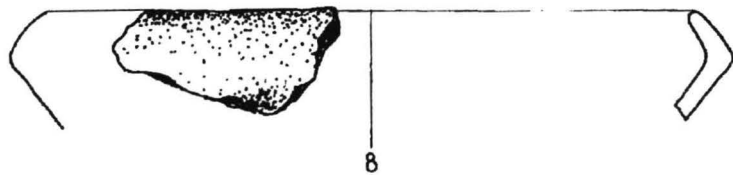
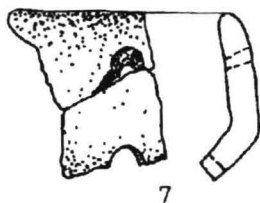
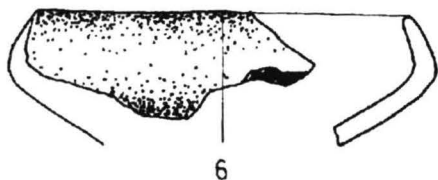
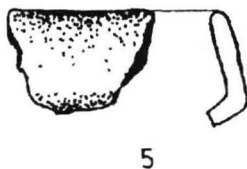
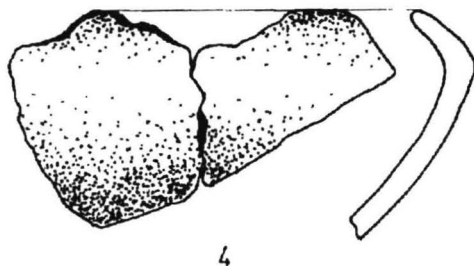
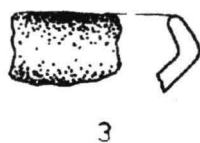
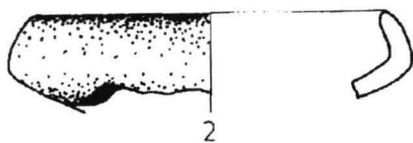
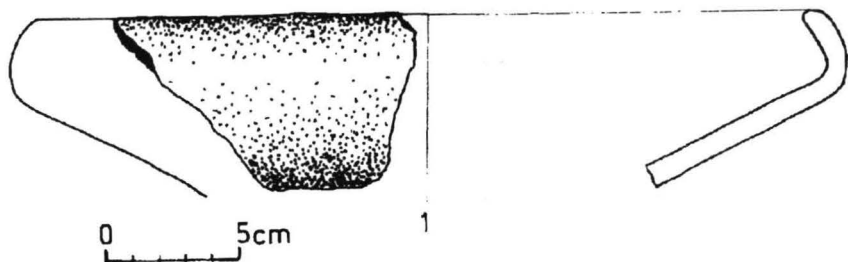

9

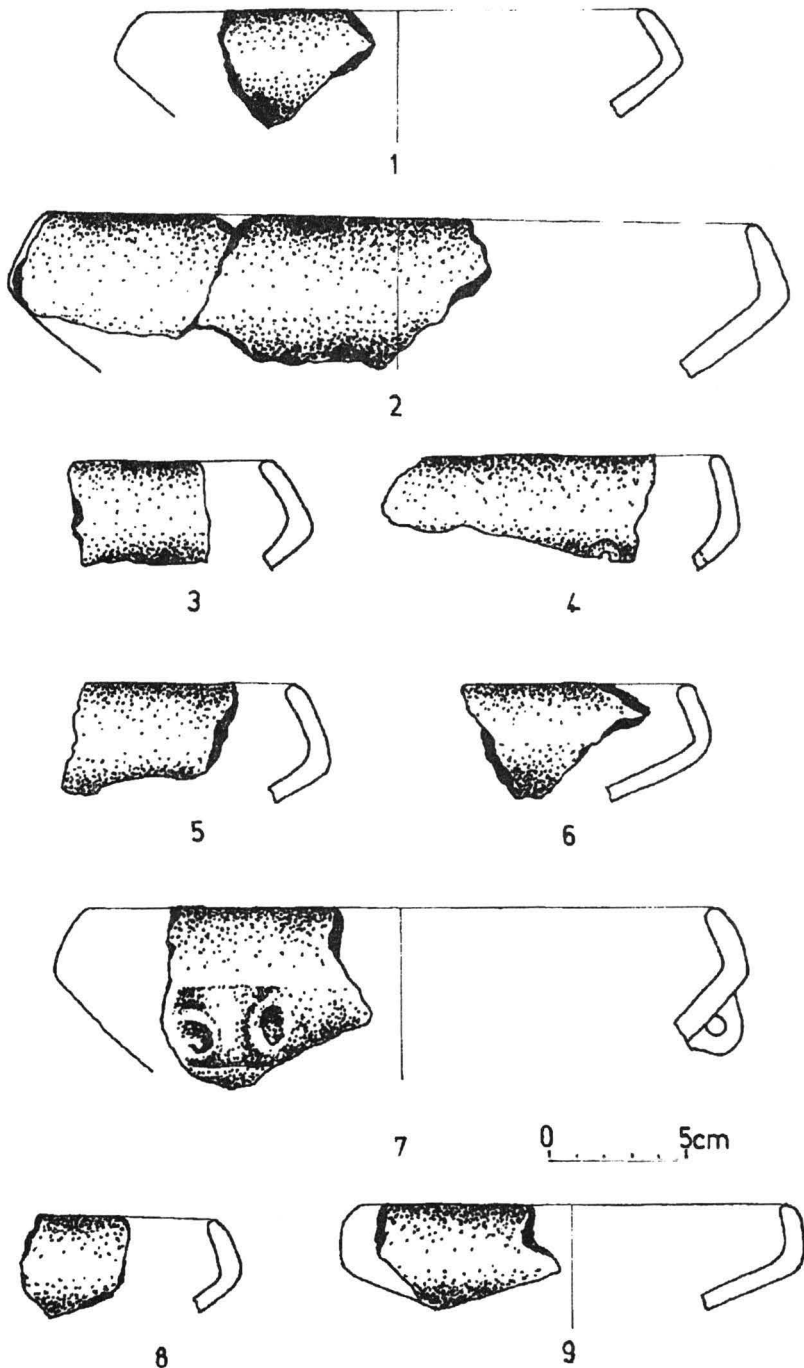

10

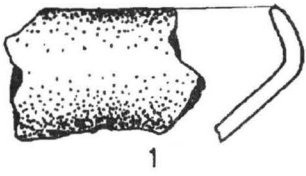
Planșa 26

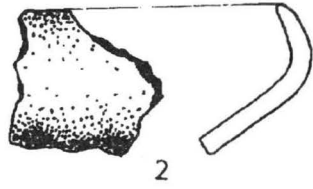
Planșa 27

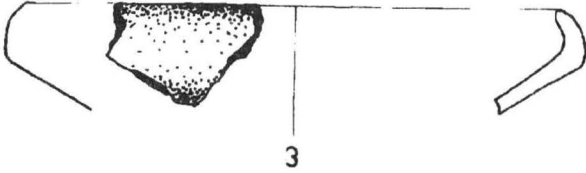
Planșa 28

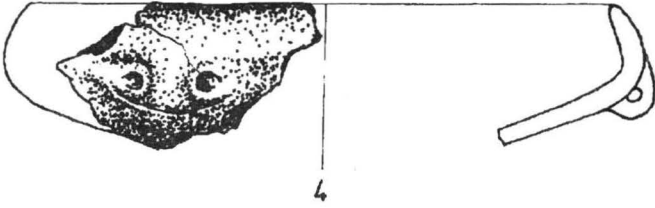
1

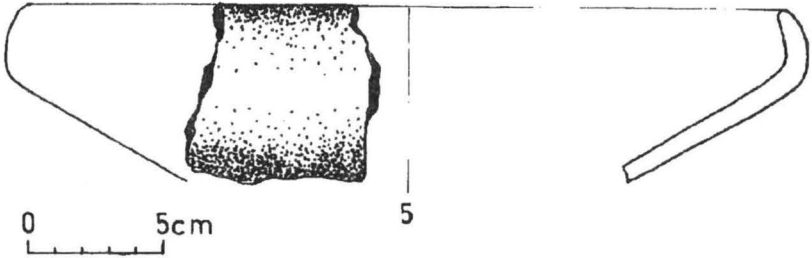
2

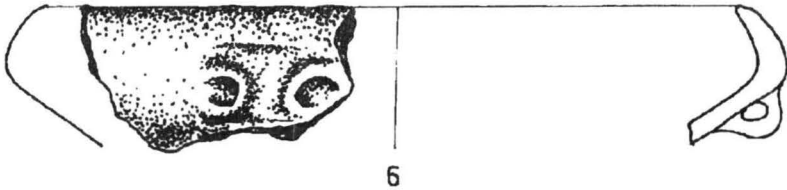
3

4

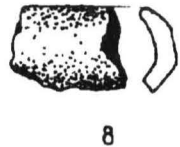
5

6

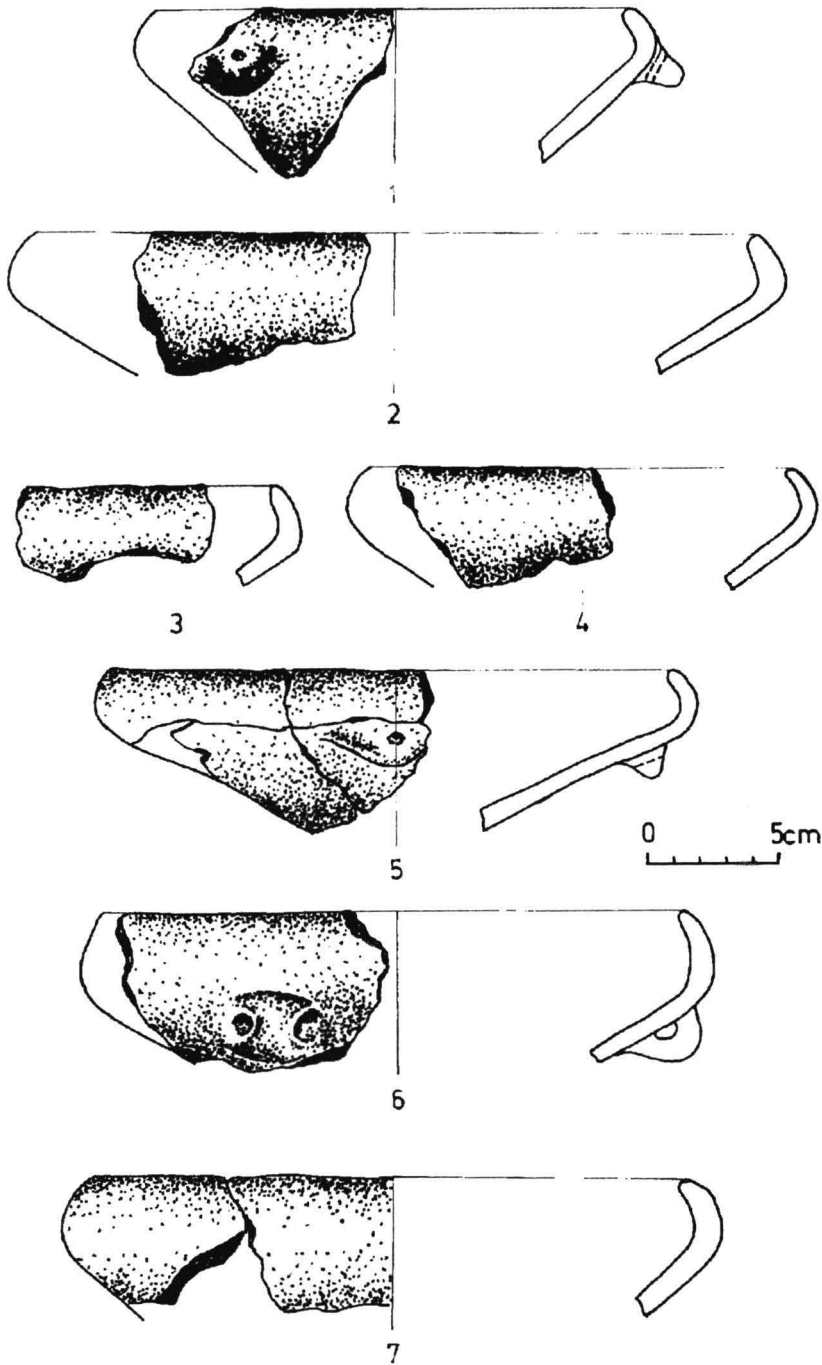

7

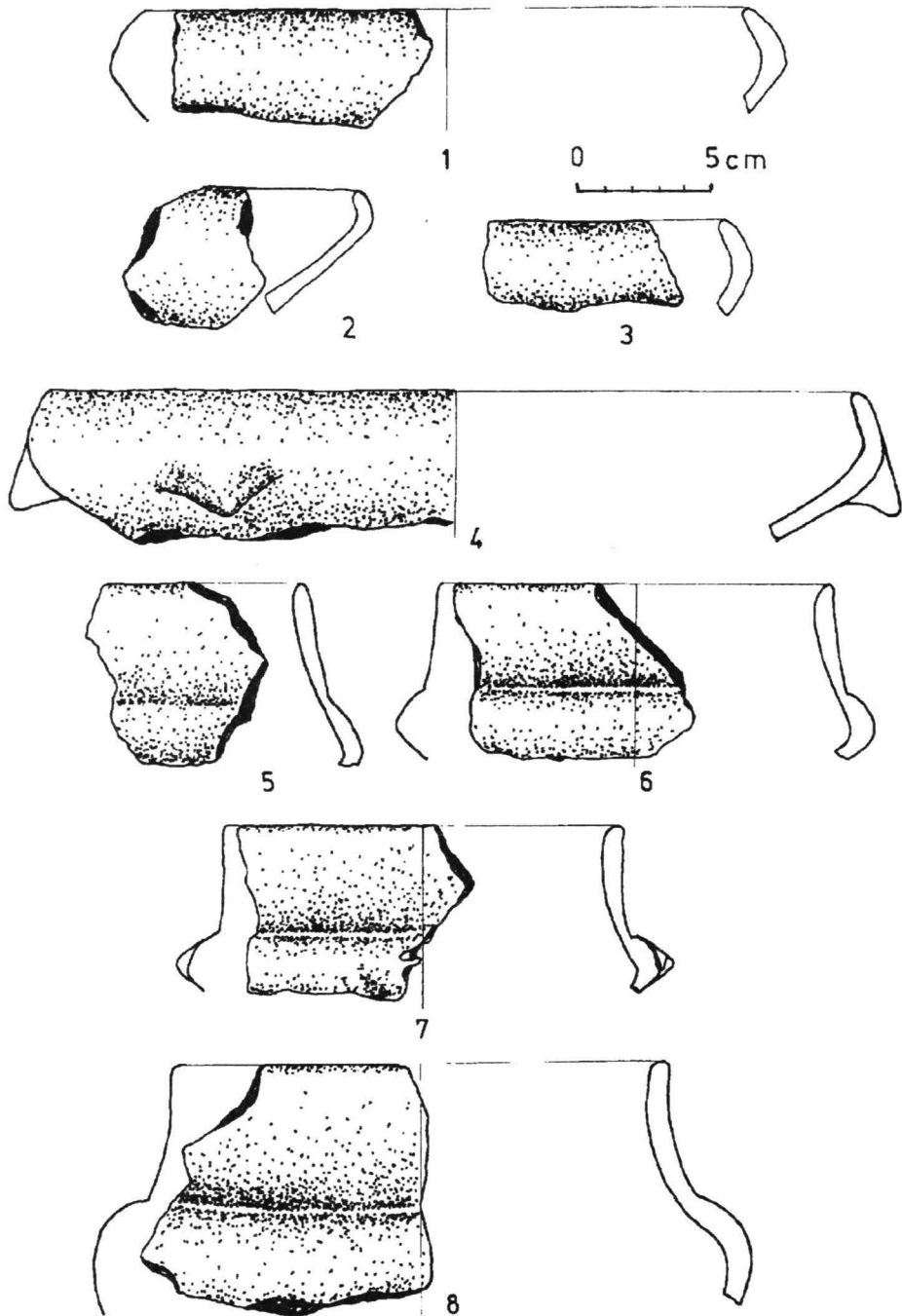

8

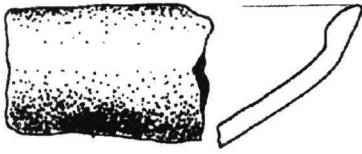
Planșa 29

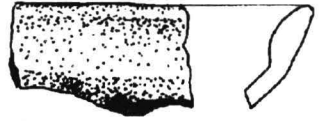
Planșa 30

Planşa 31

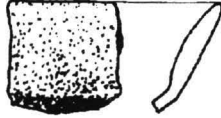
1

2

3

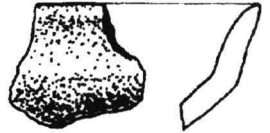
4

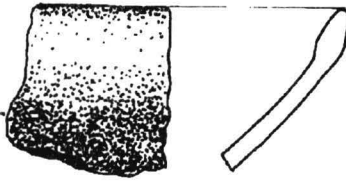
5

6

7

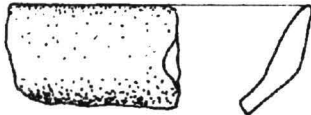

8

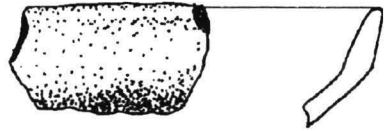

9

0 5cm

10

11

12

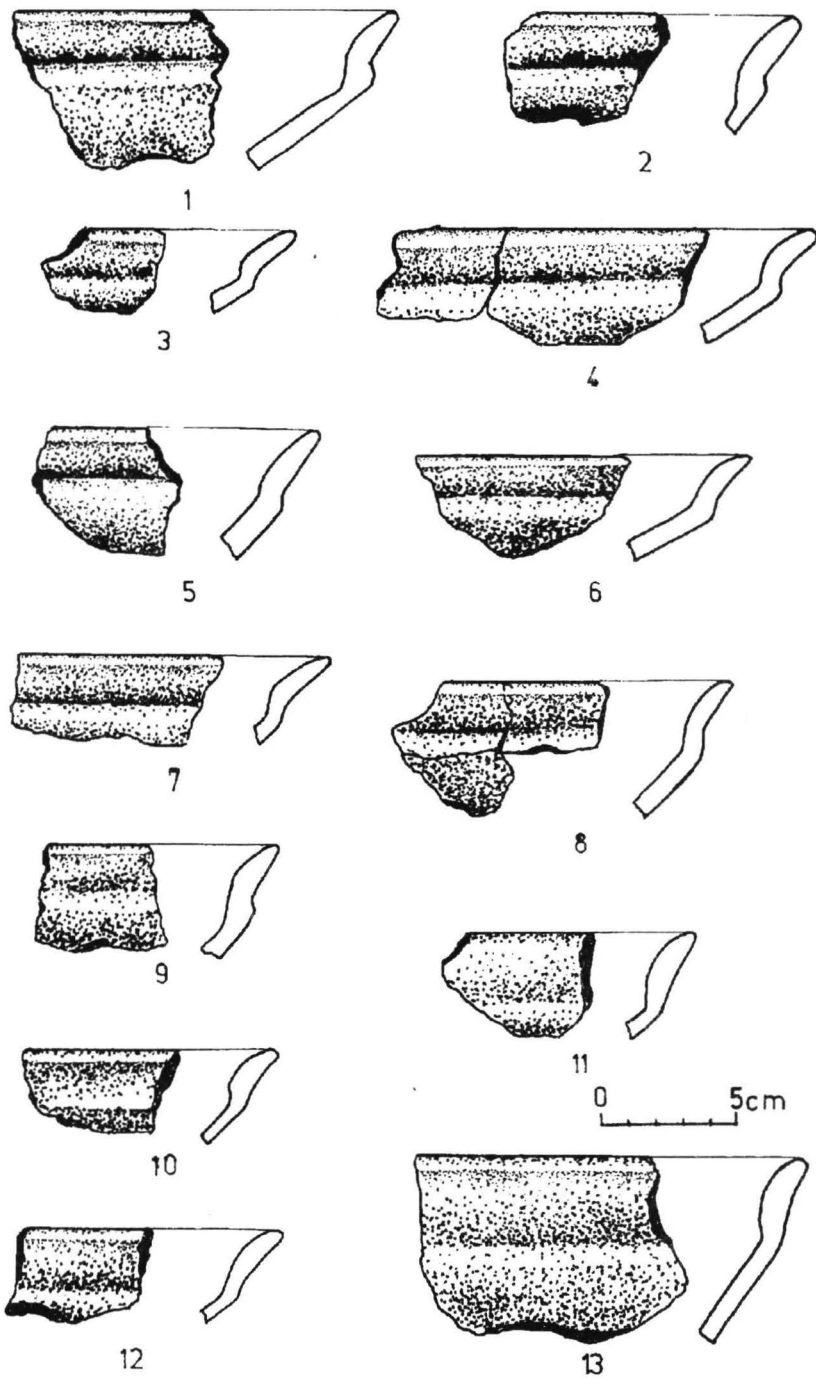

13

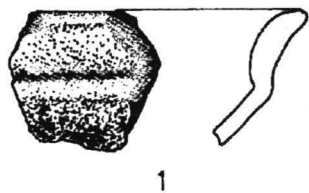

14

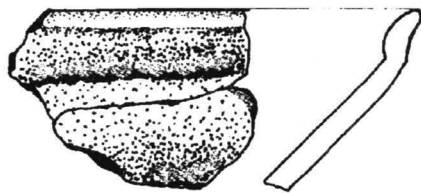
Planșa 32

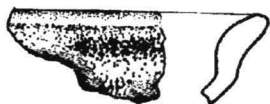
Planșa 33

1

2

3

4

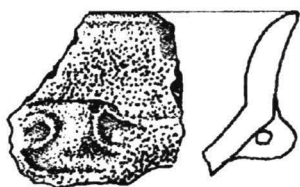
5

6

7

8

9

0 5cm

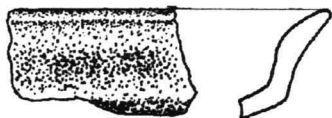
10

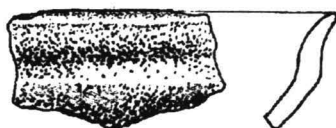
11

12

13

14

Plansa 34

1

2

3

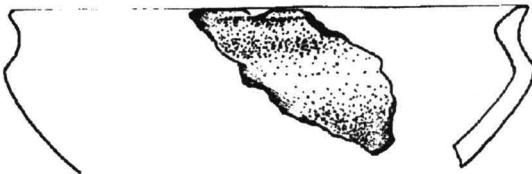
4

5

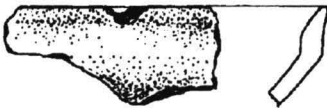

6

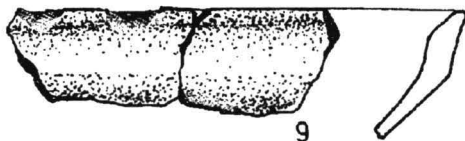

7

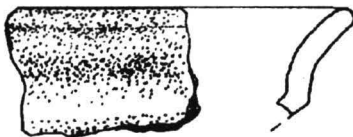
0 5cm

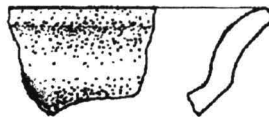
8

9

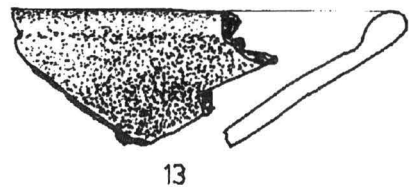
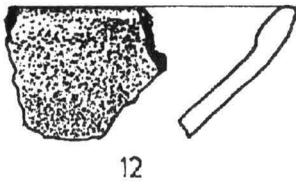
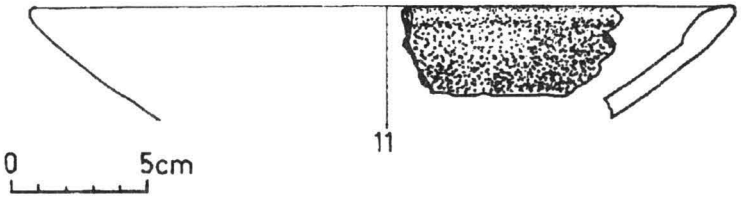
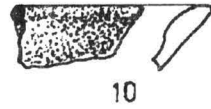
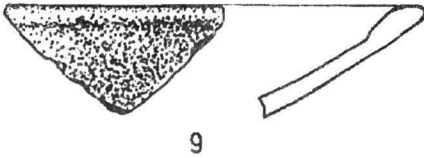
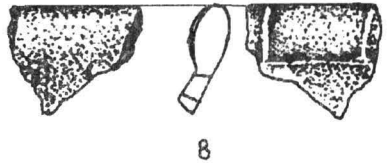
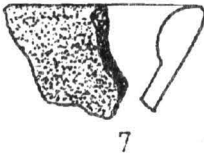
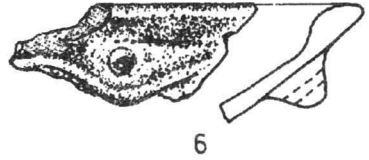
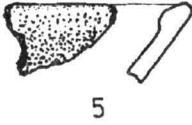
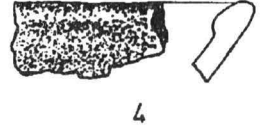
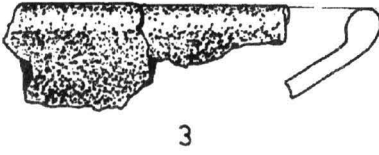
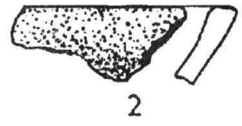
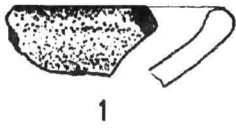

10

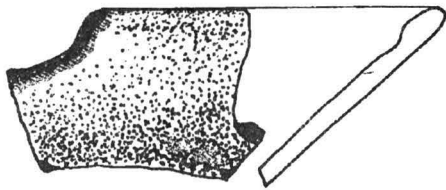

11

Planșa 35

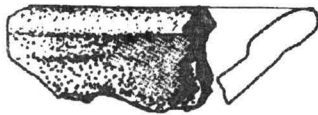
Planșa 36

1

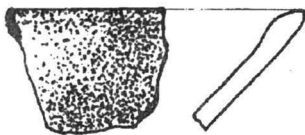
2

3

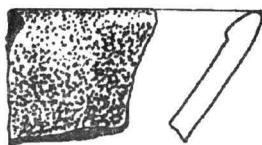
4

5

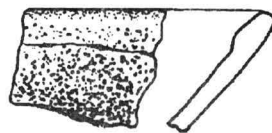
6

7

8

9

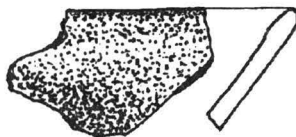
10

11

12

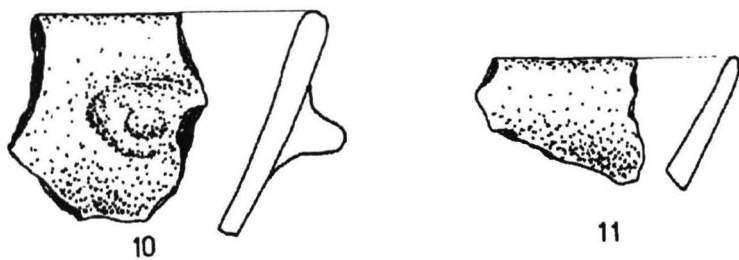
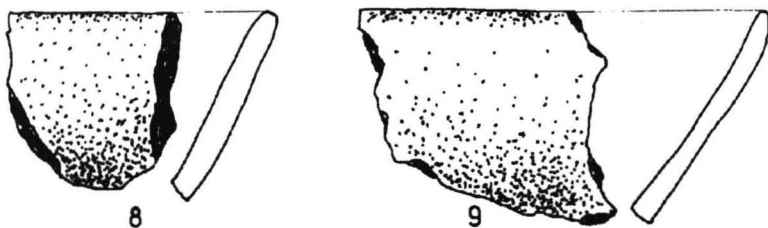
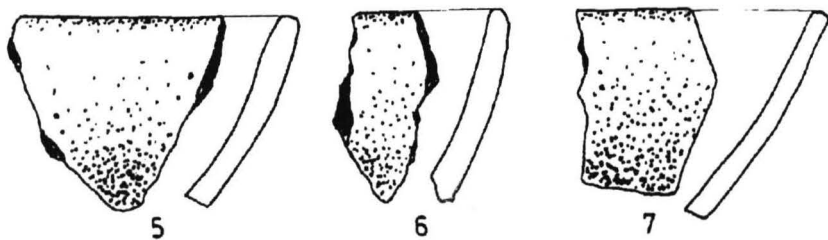
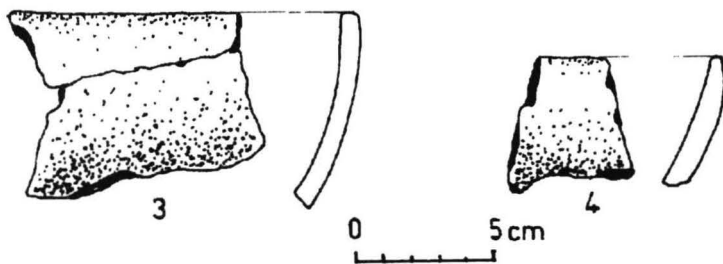
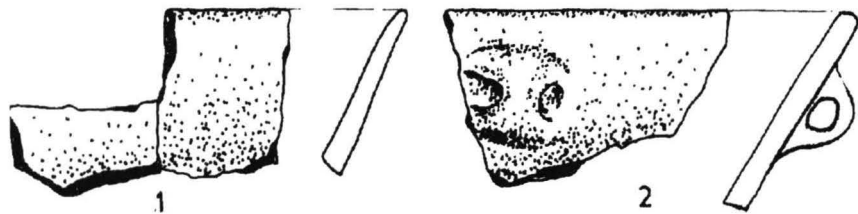

13

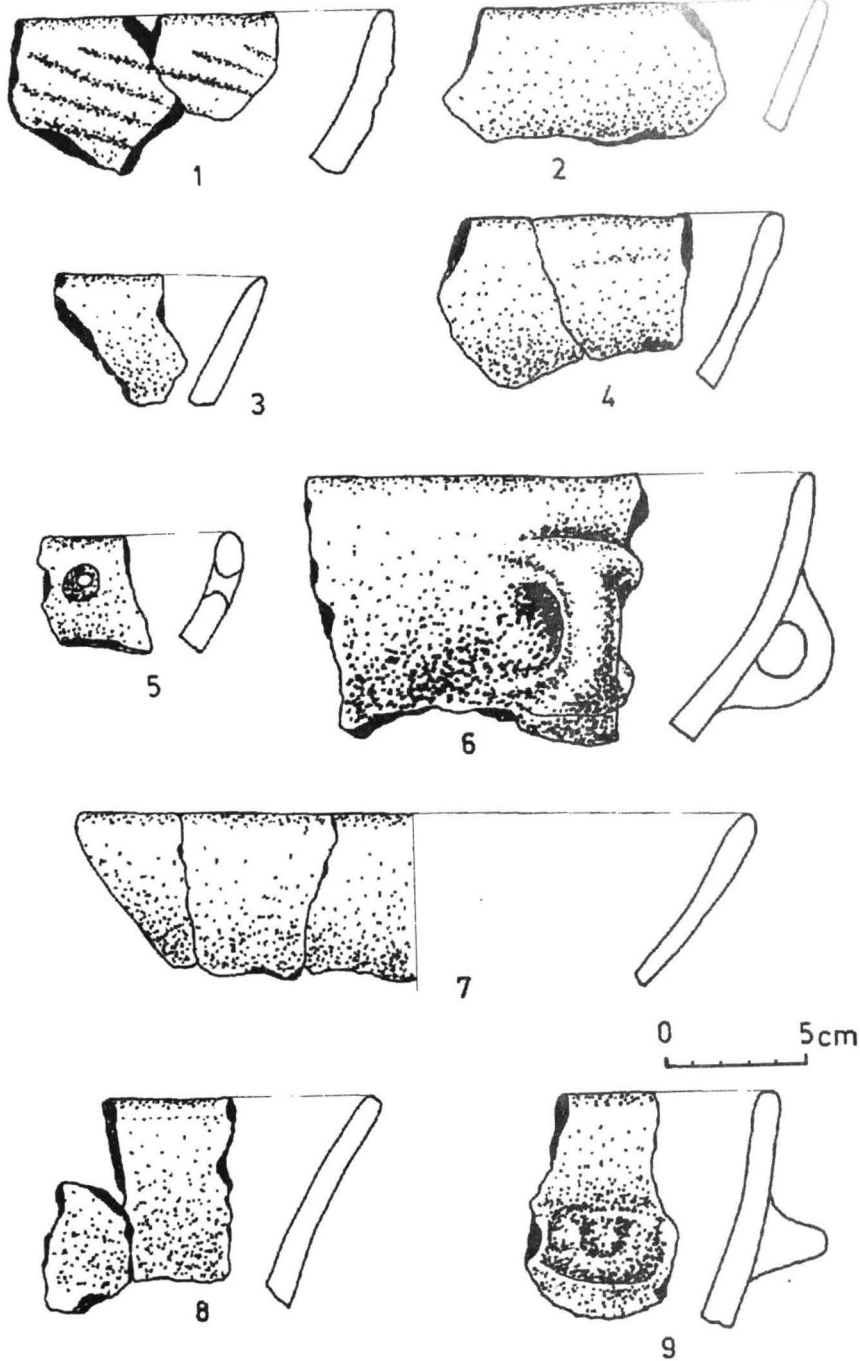

14

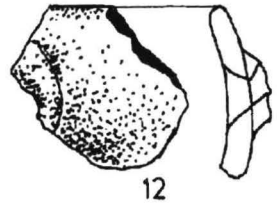
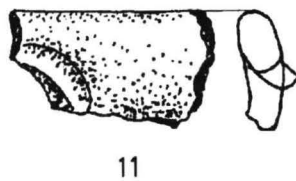
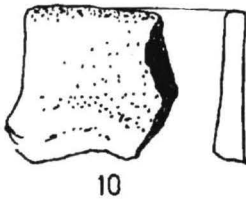
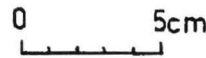
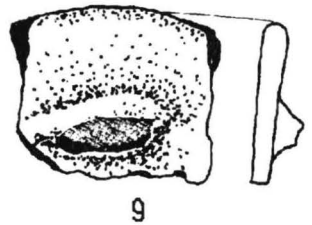
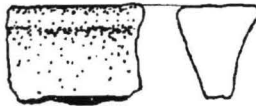
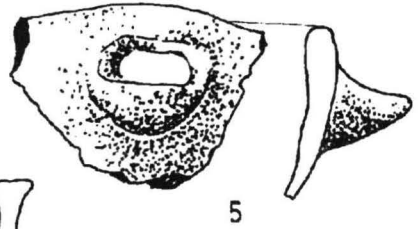
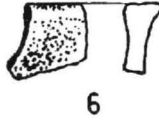
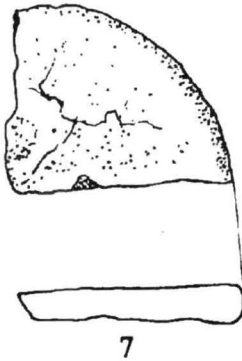
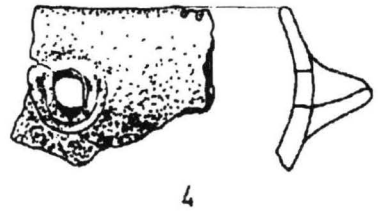
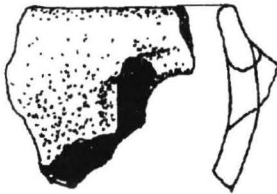
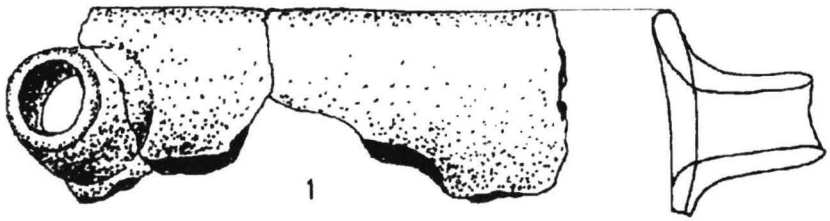
Planşa 37

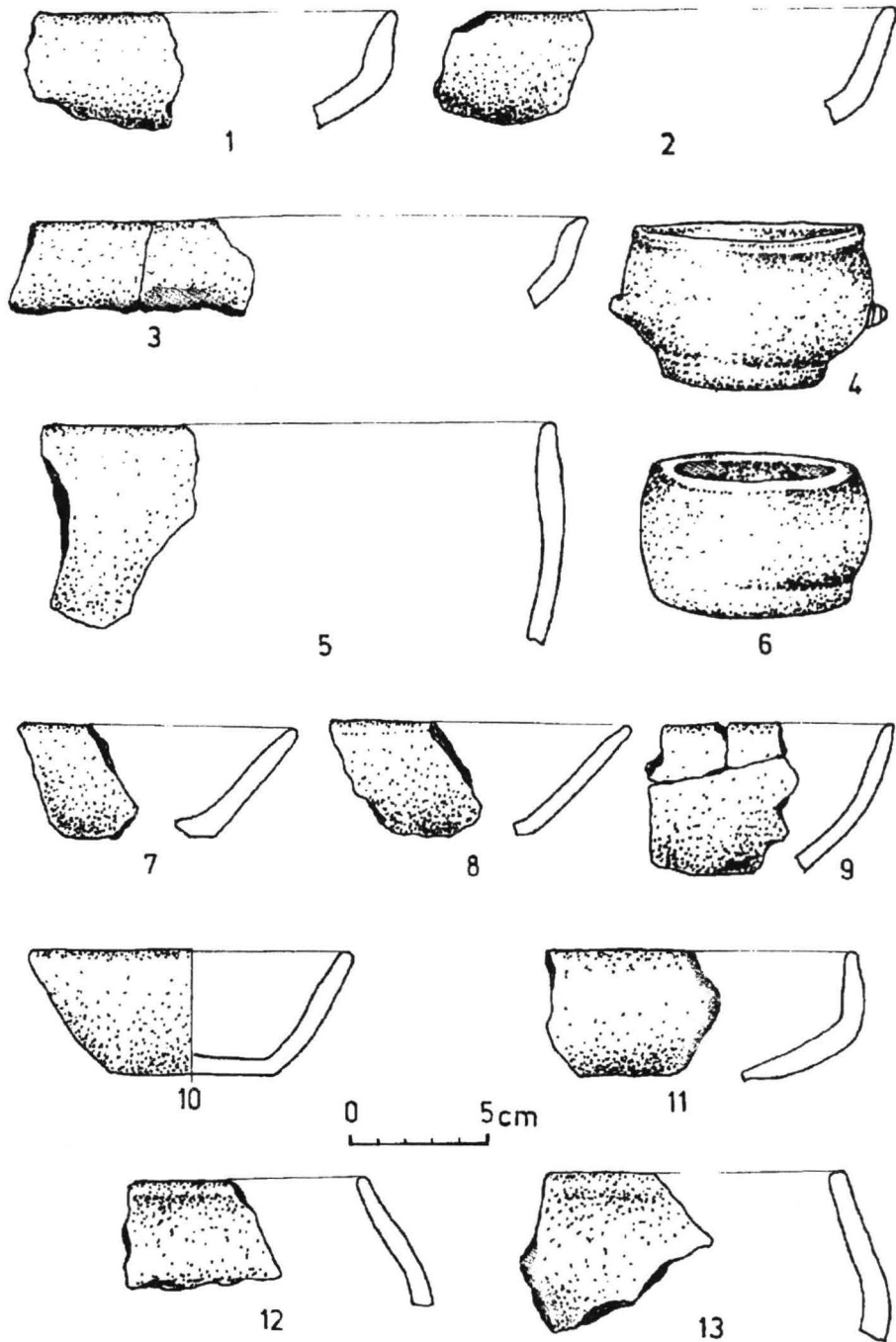
Planșa 38

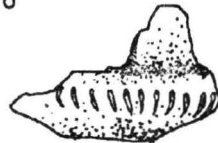
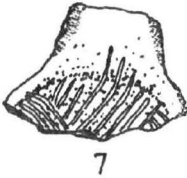
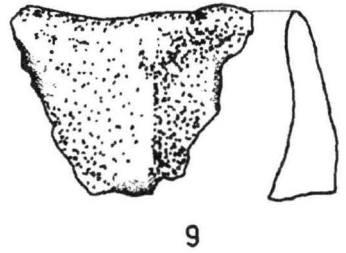
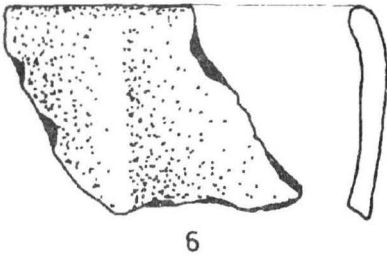
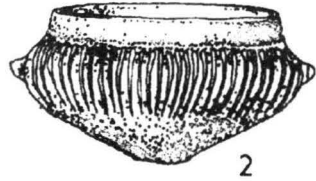
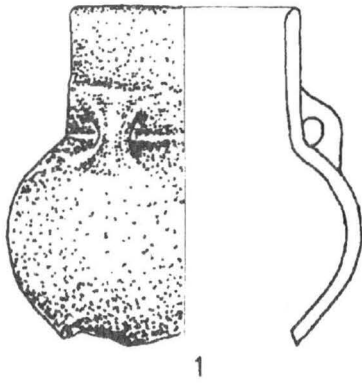
Planșa 39

Planșa 40

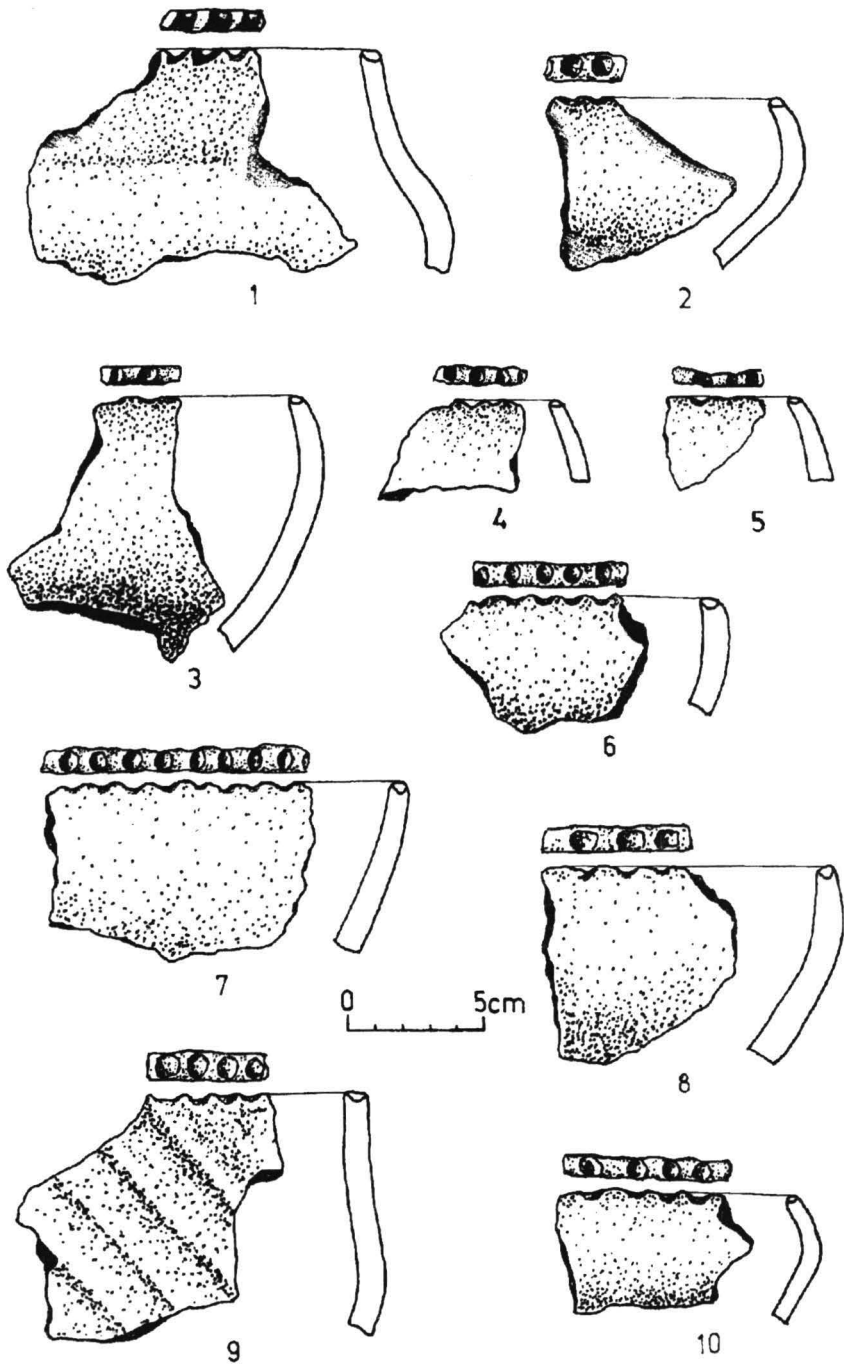
Plasa 41

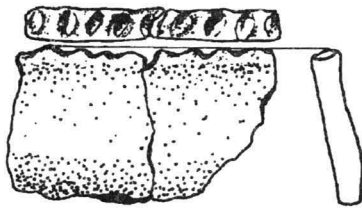
0 5cm

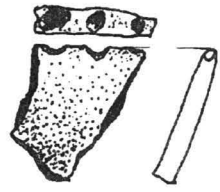
Planșa 42

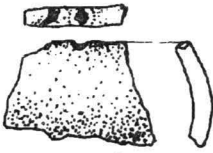
Planşa 43

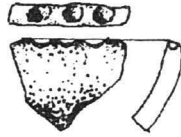
1

2

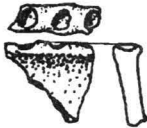
3

4

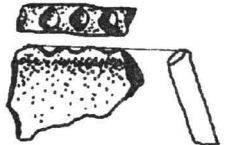
5

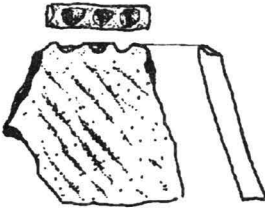
6

7

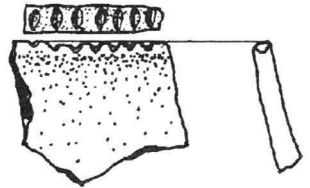
8

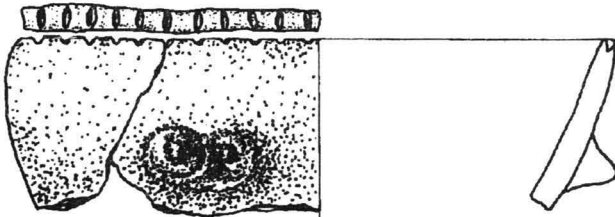
9

10

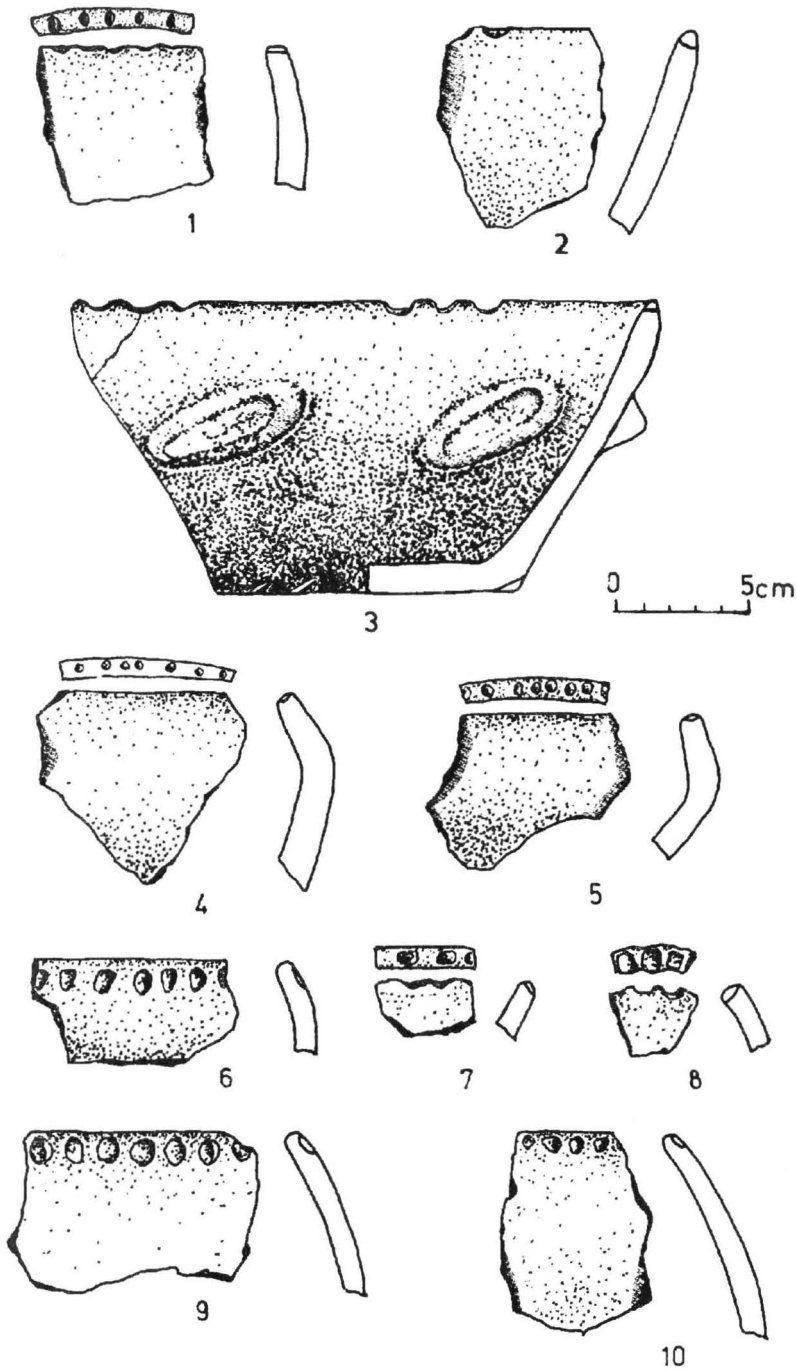

11

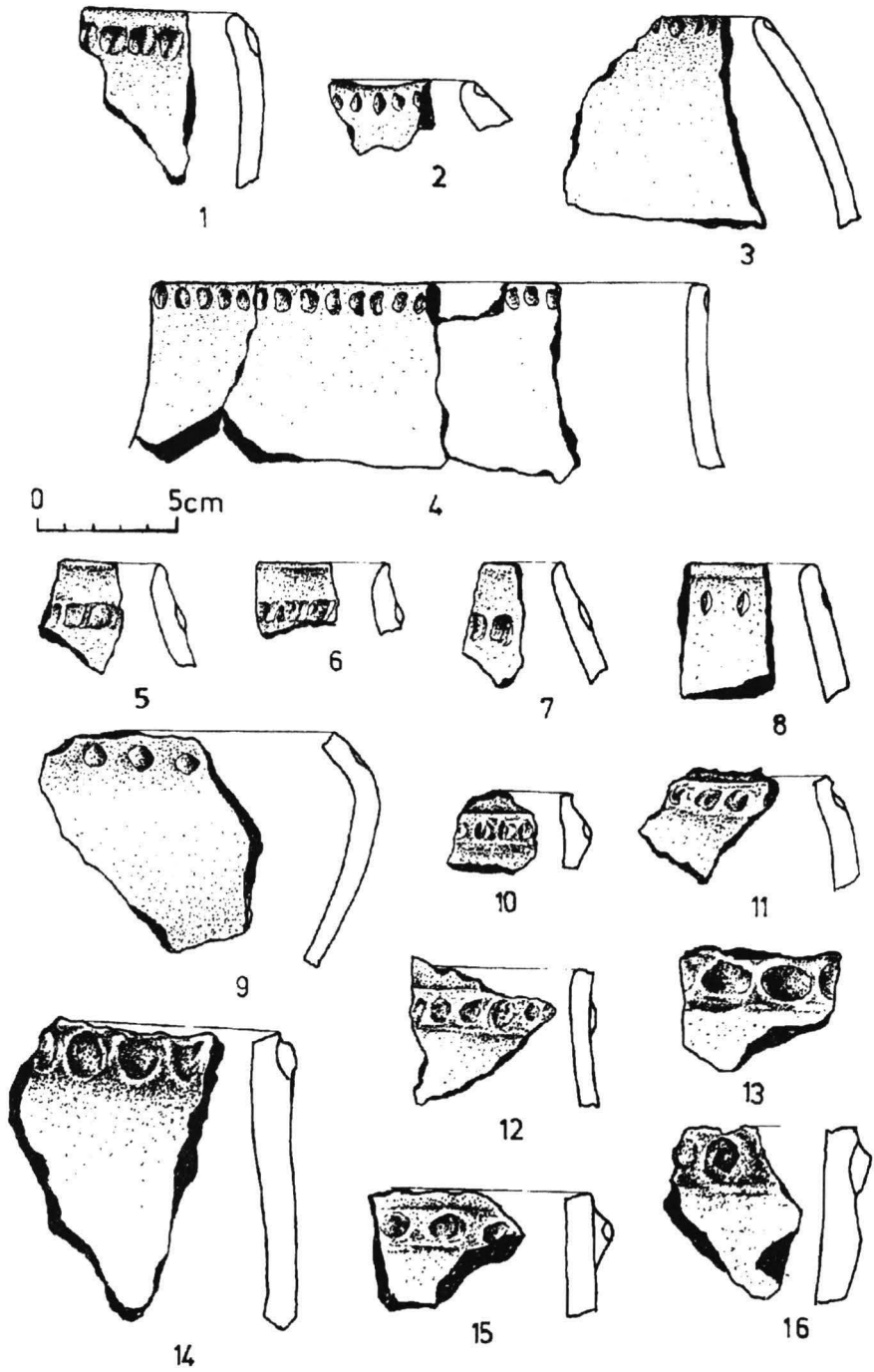

12

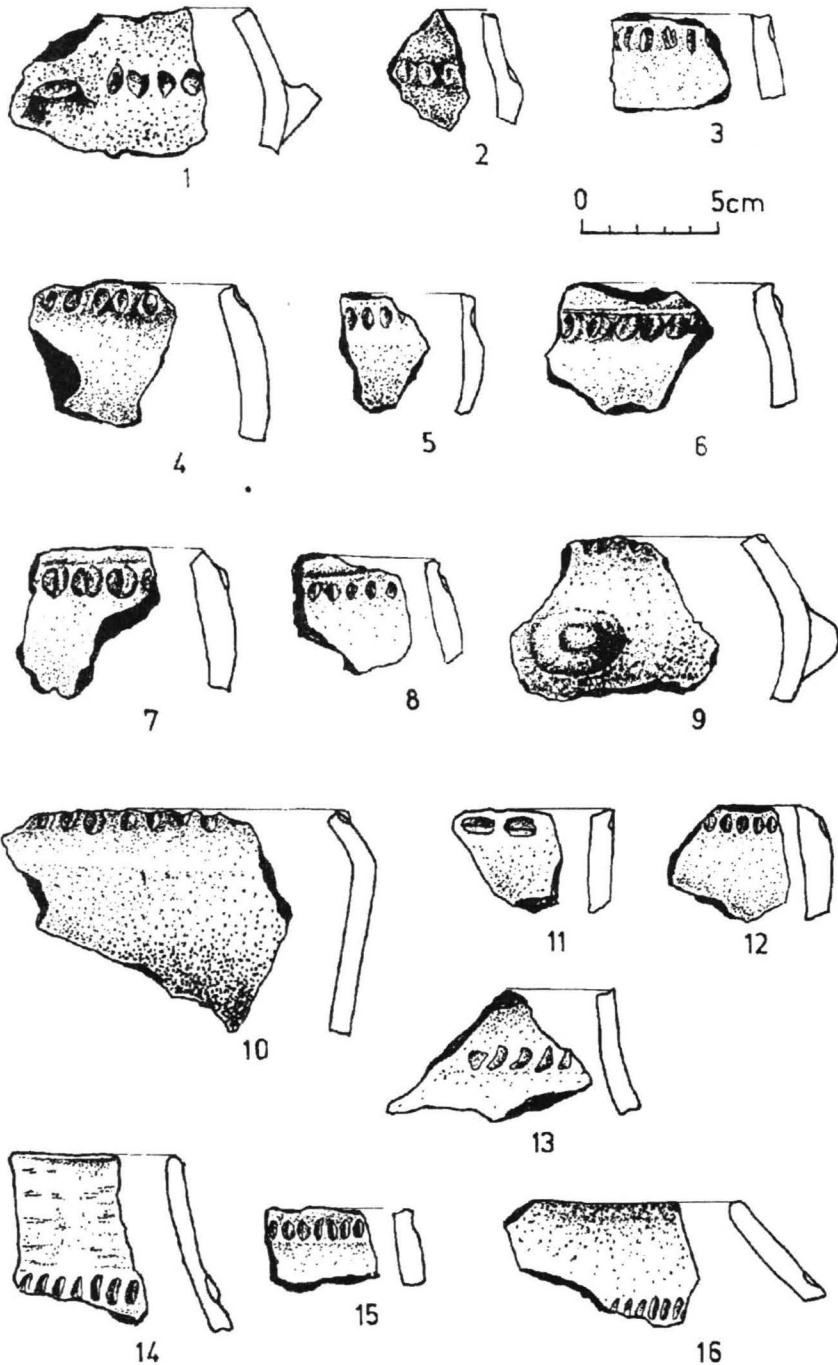
Plansa 44

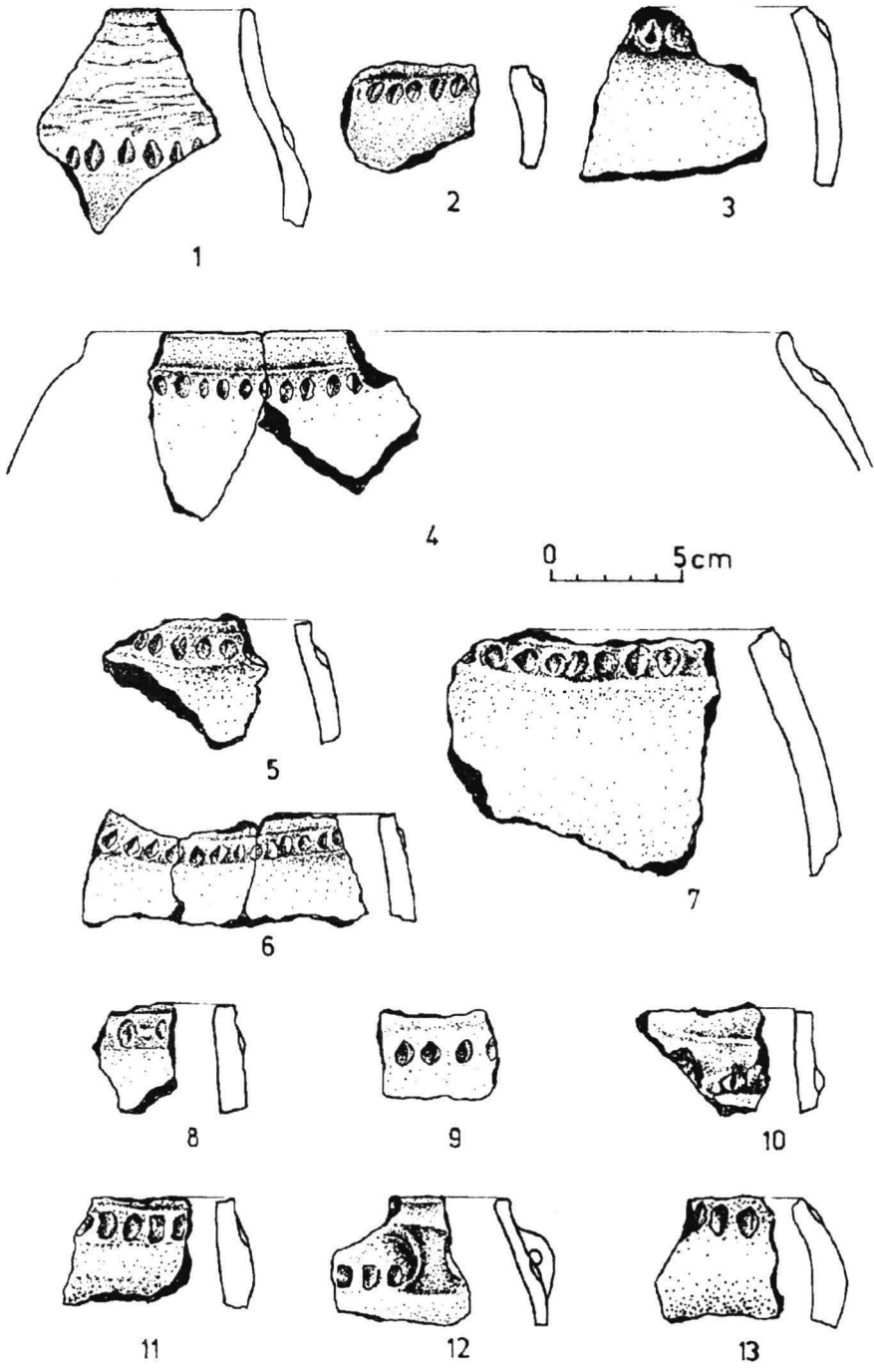
Planșa 45

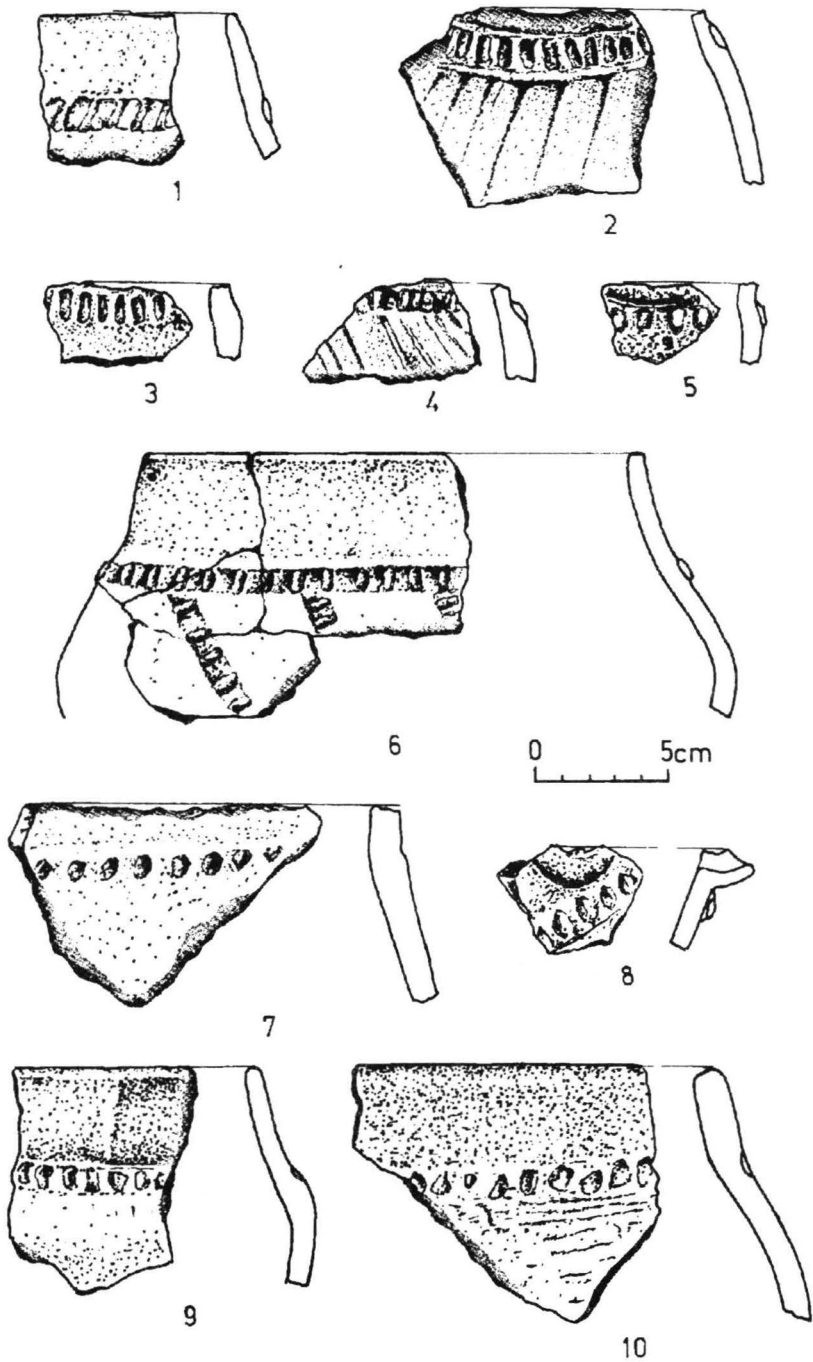
Planșa 46

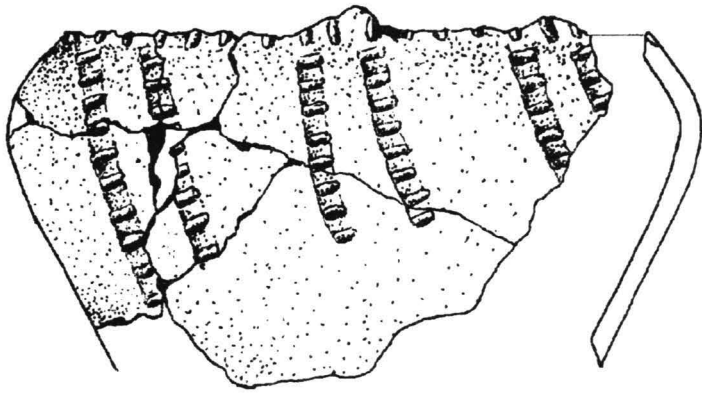
Planșa 47

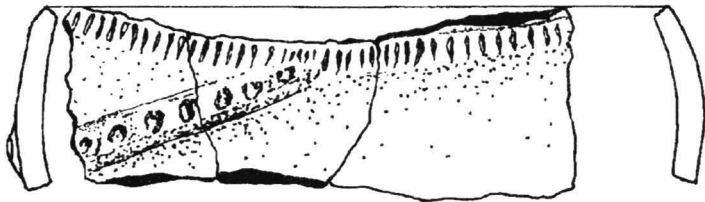
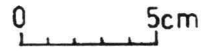
Planșa 48

Planșa 49

1

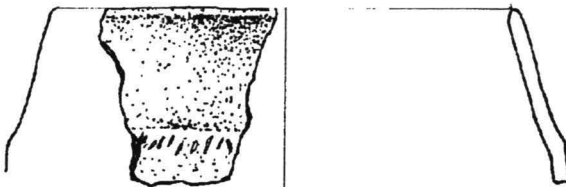
2

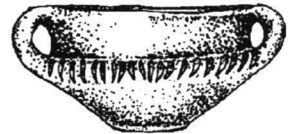
3

4

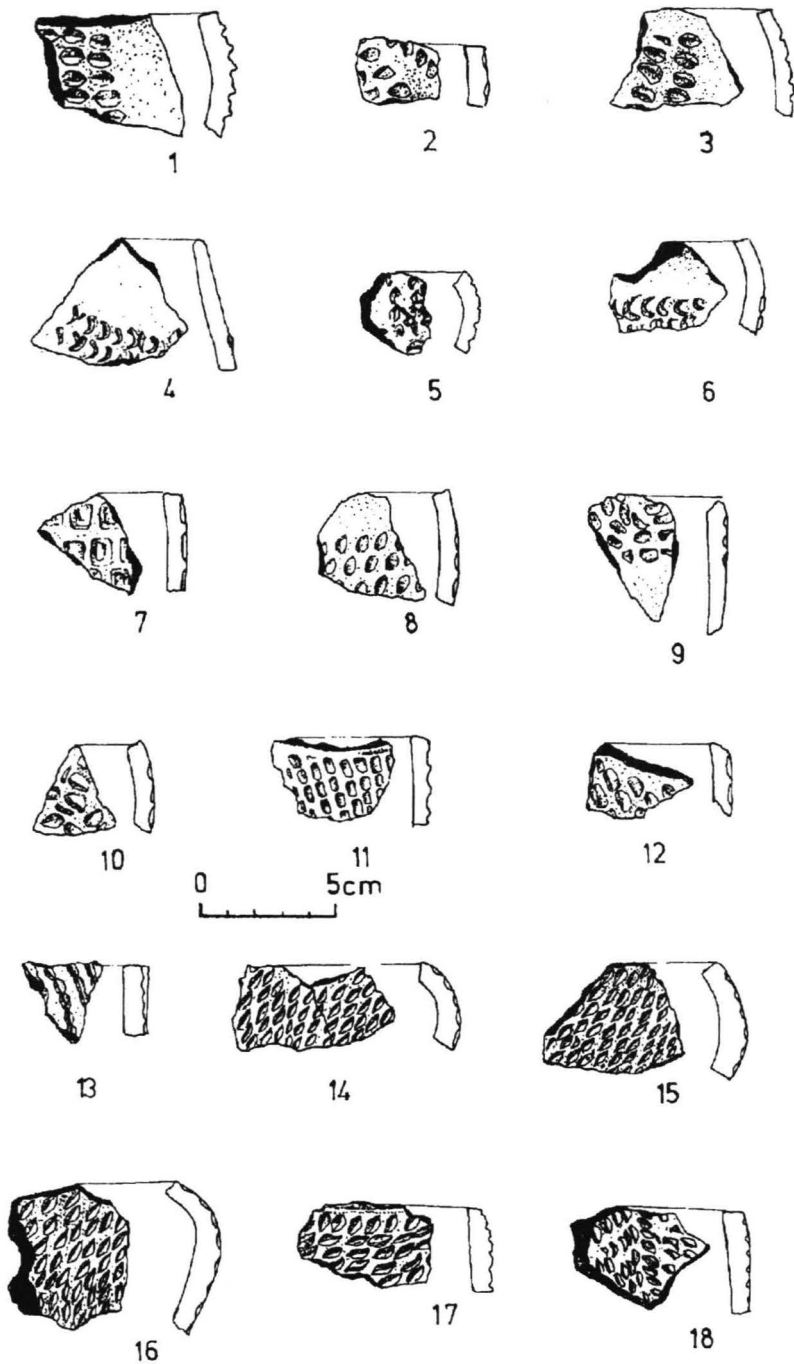

5

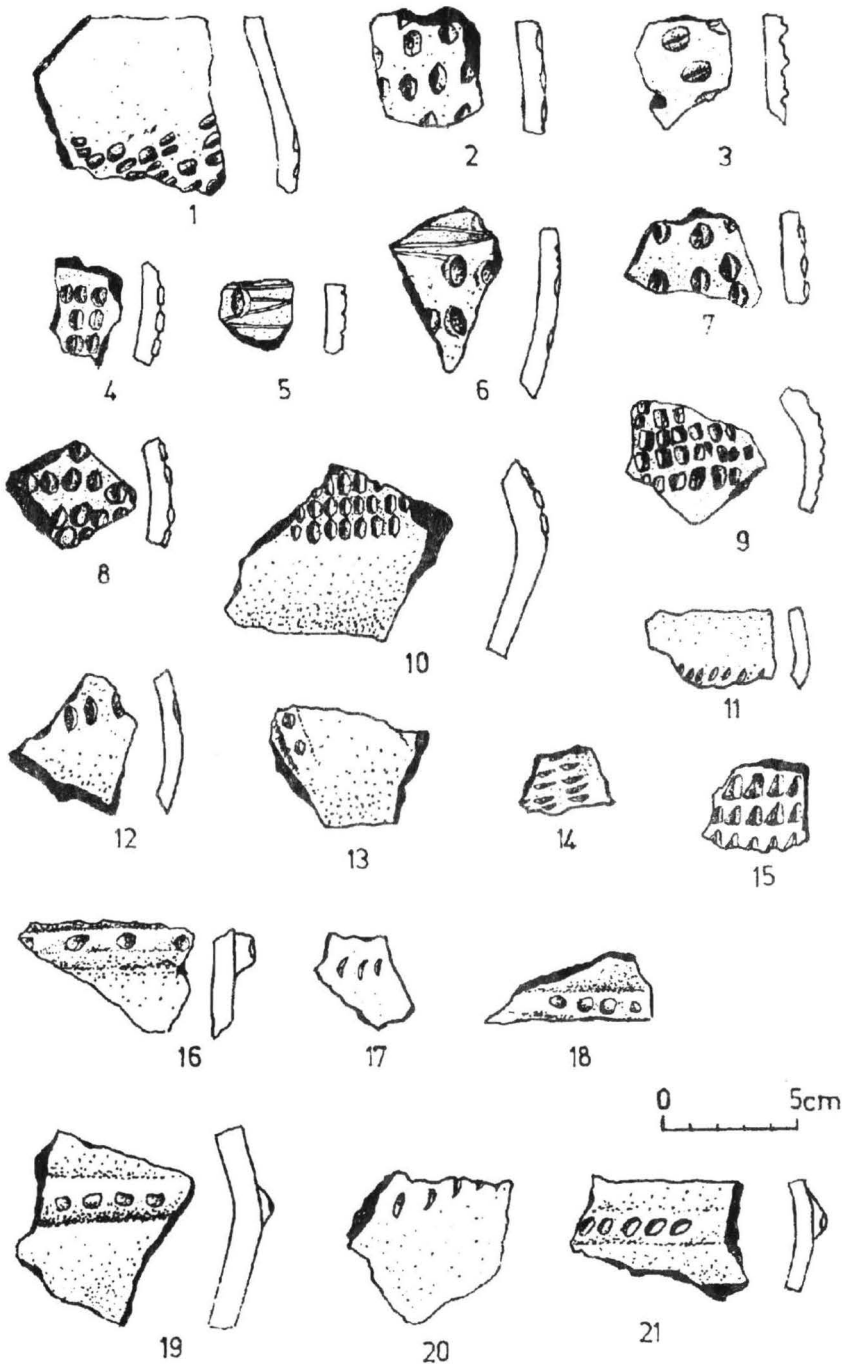

6

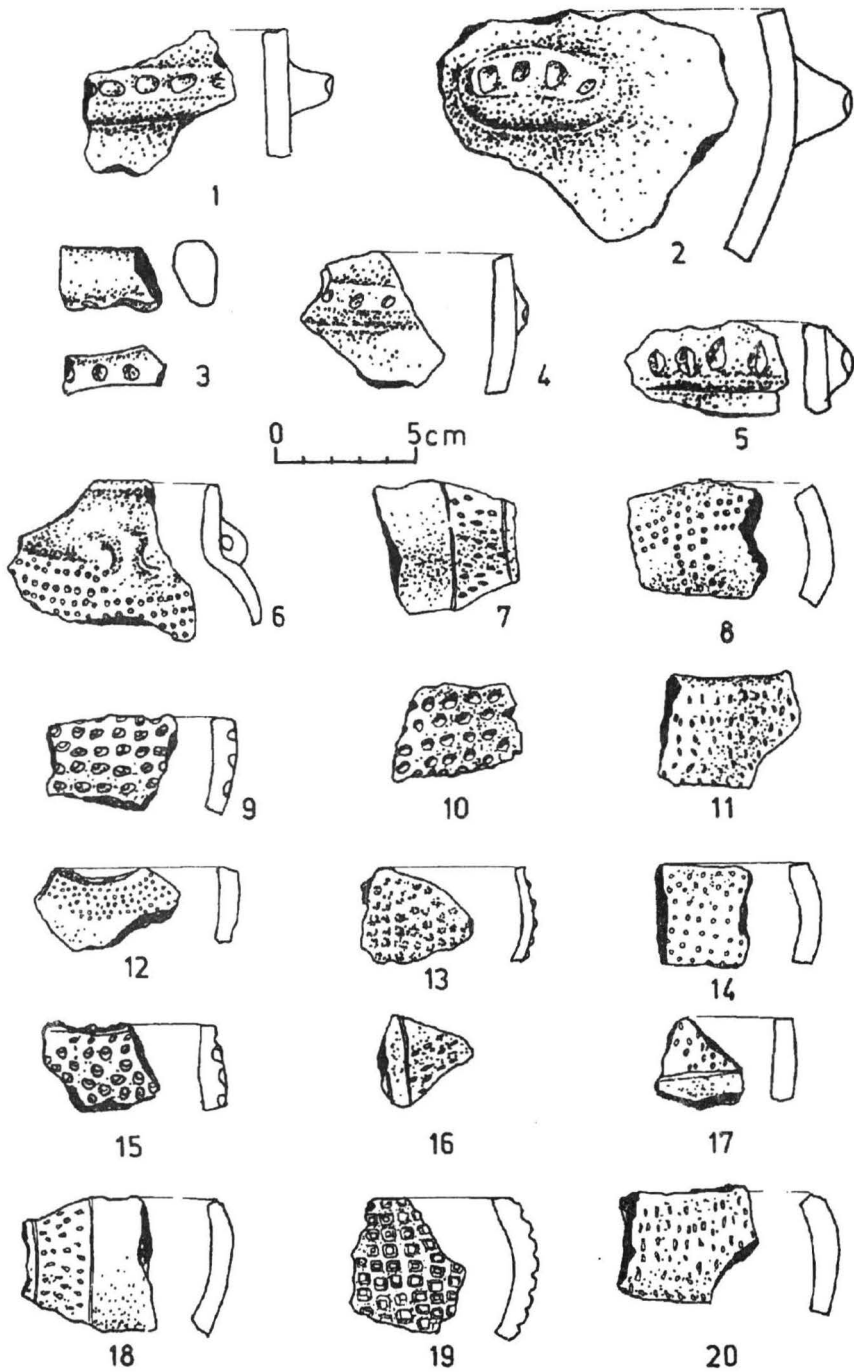
Planșa 50

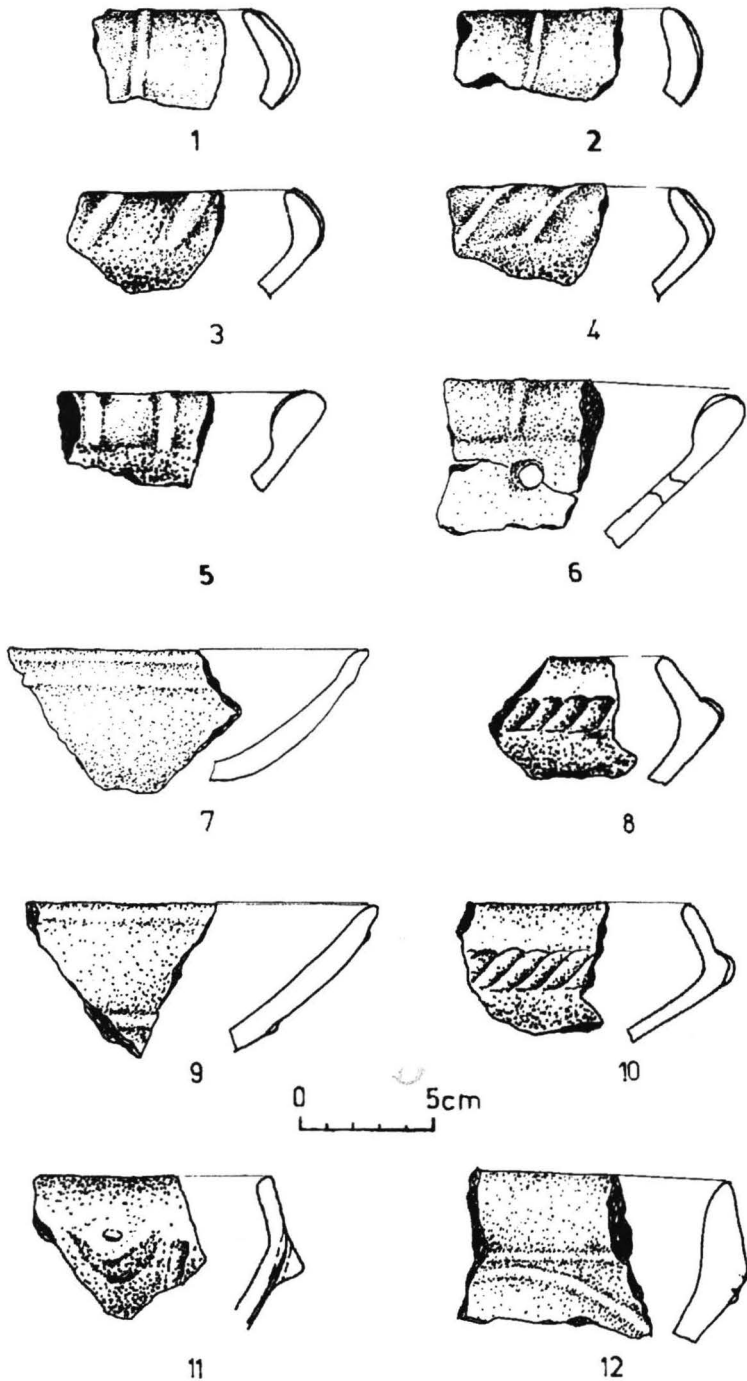
Plansa 51

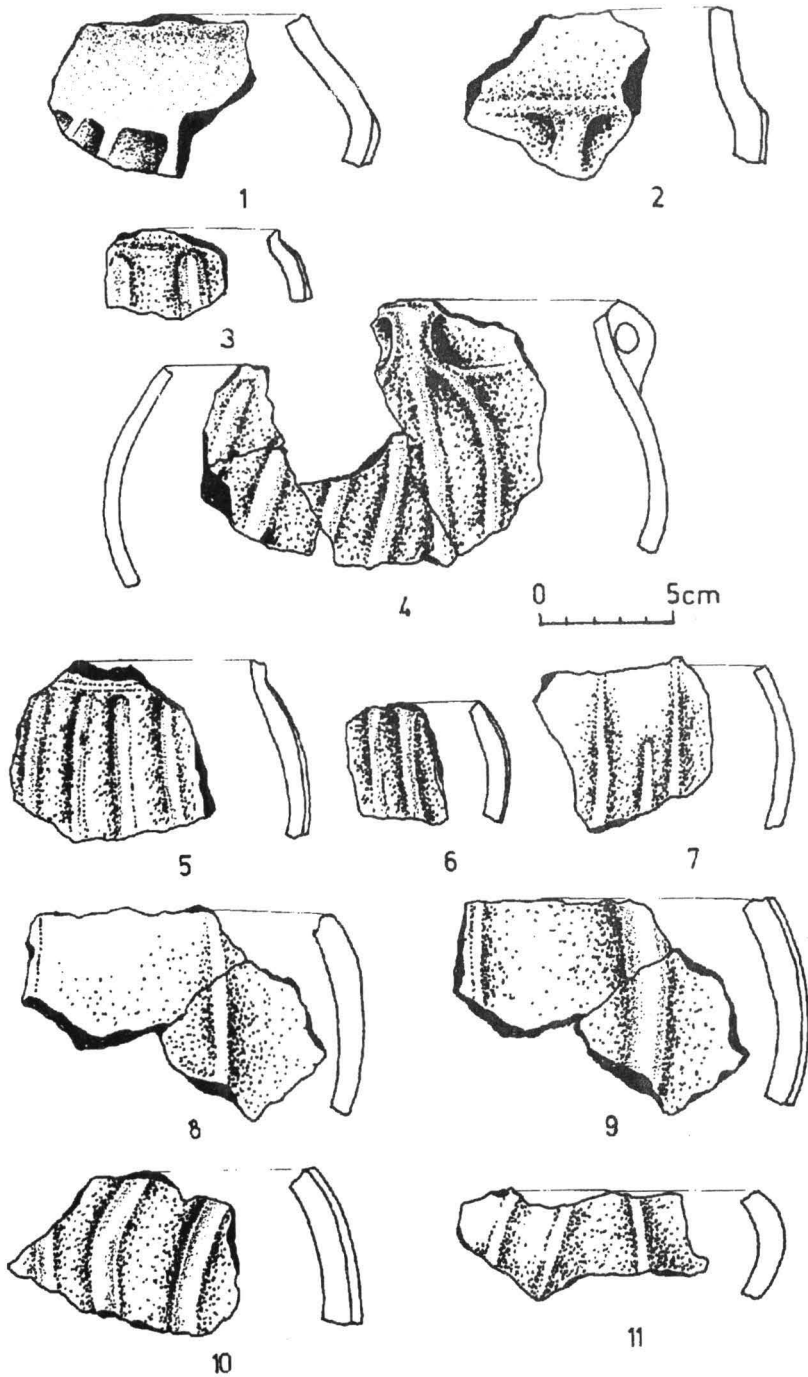
Planșa 52

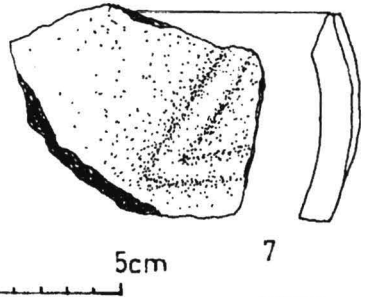
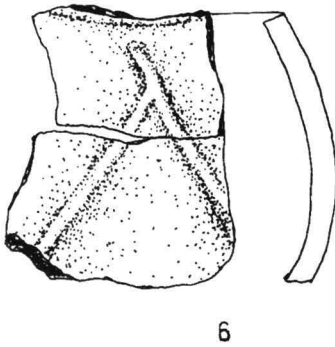
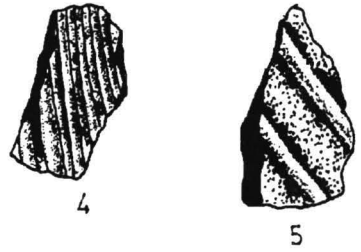
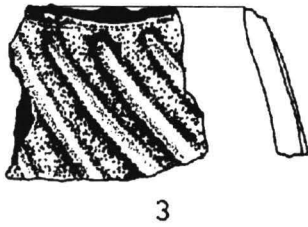
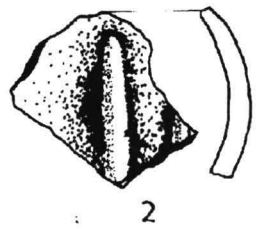
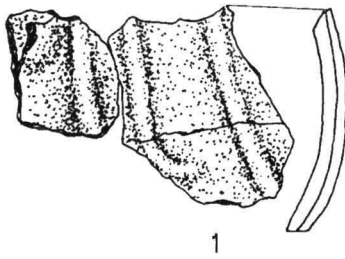
Planșa 53

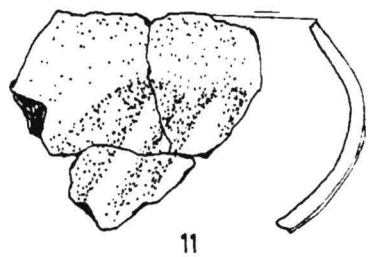
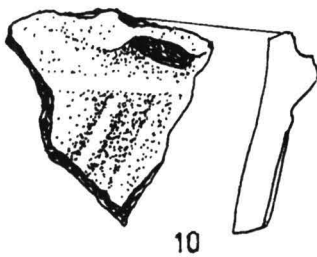
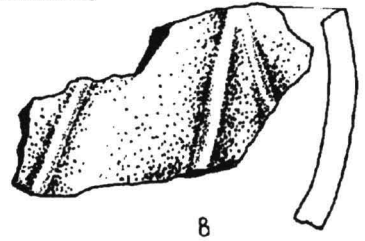
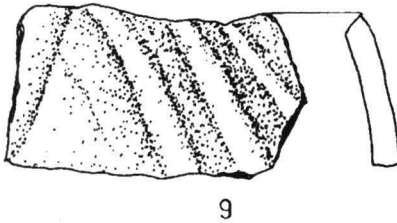
Planșa 54

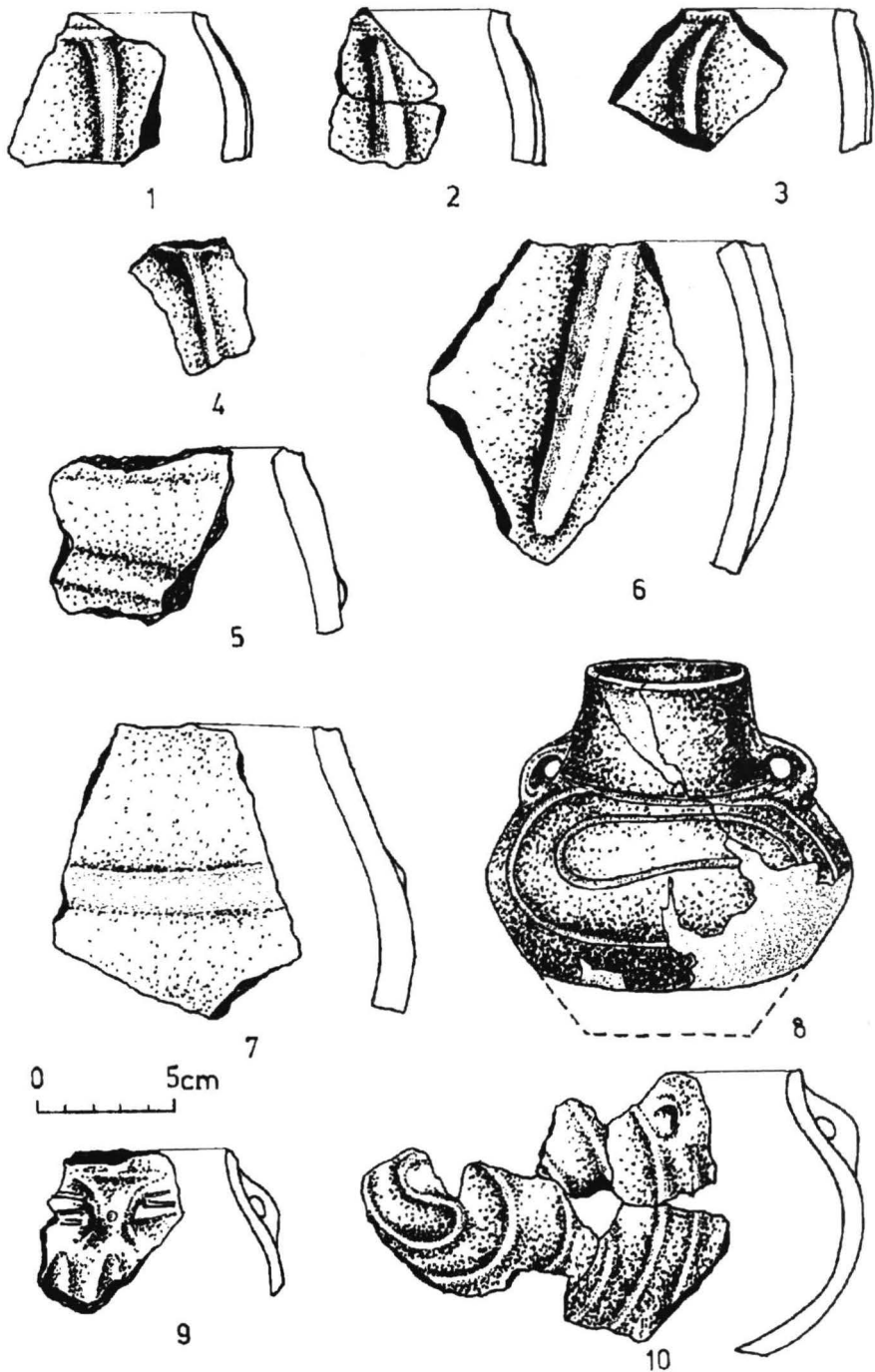
Planșa 55

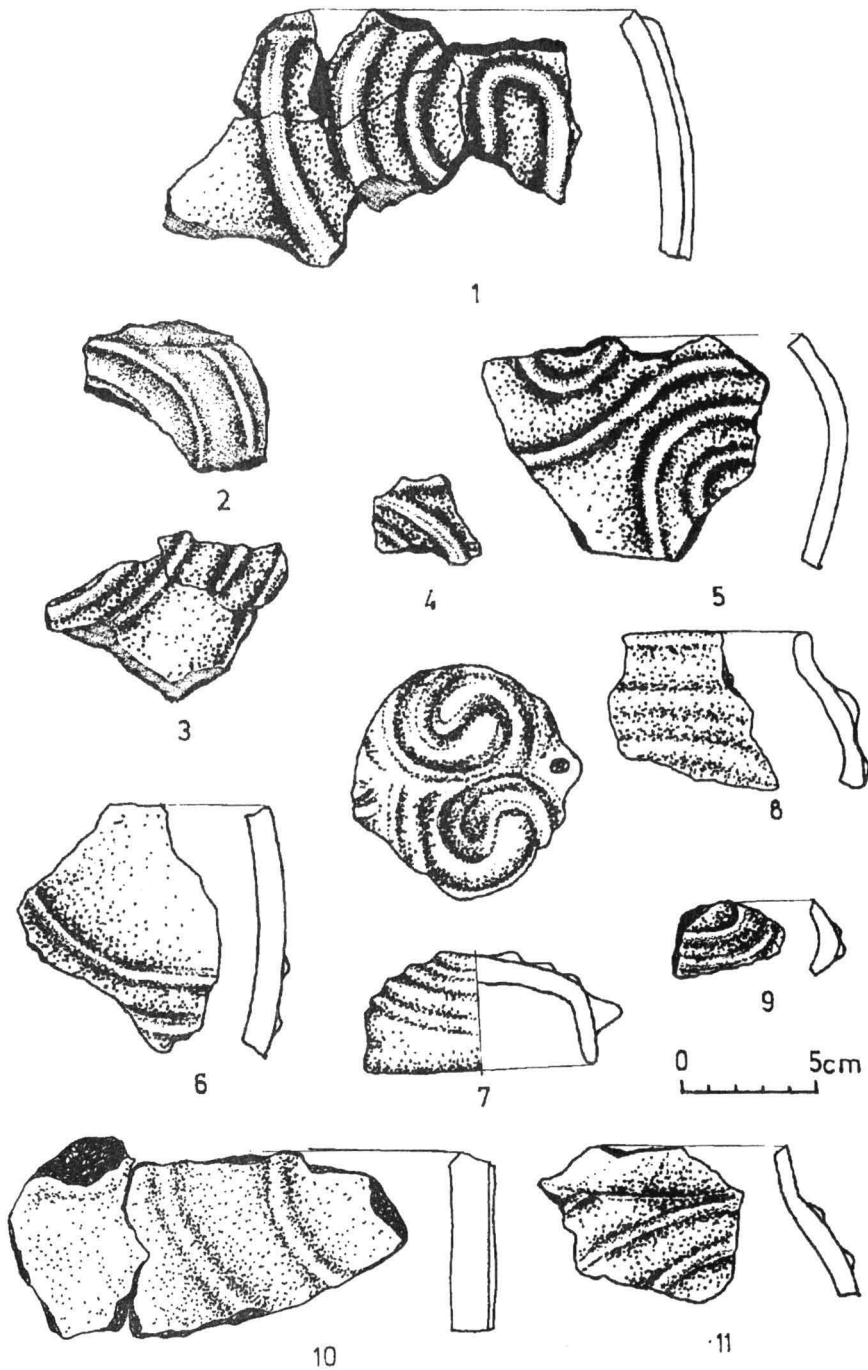
0 5cm

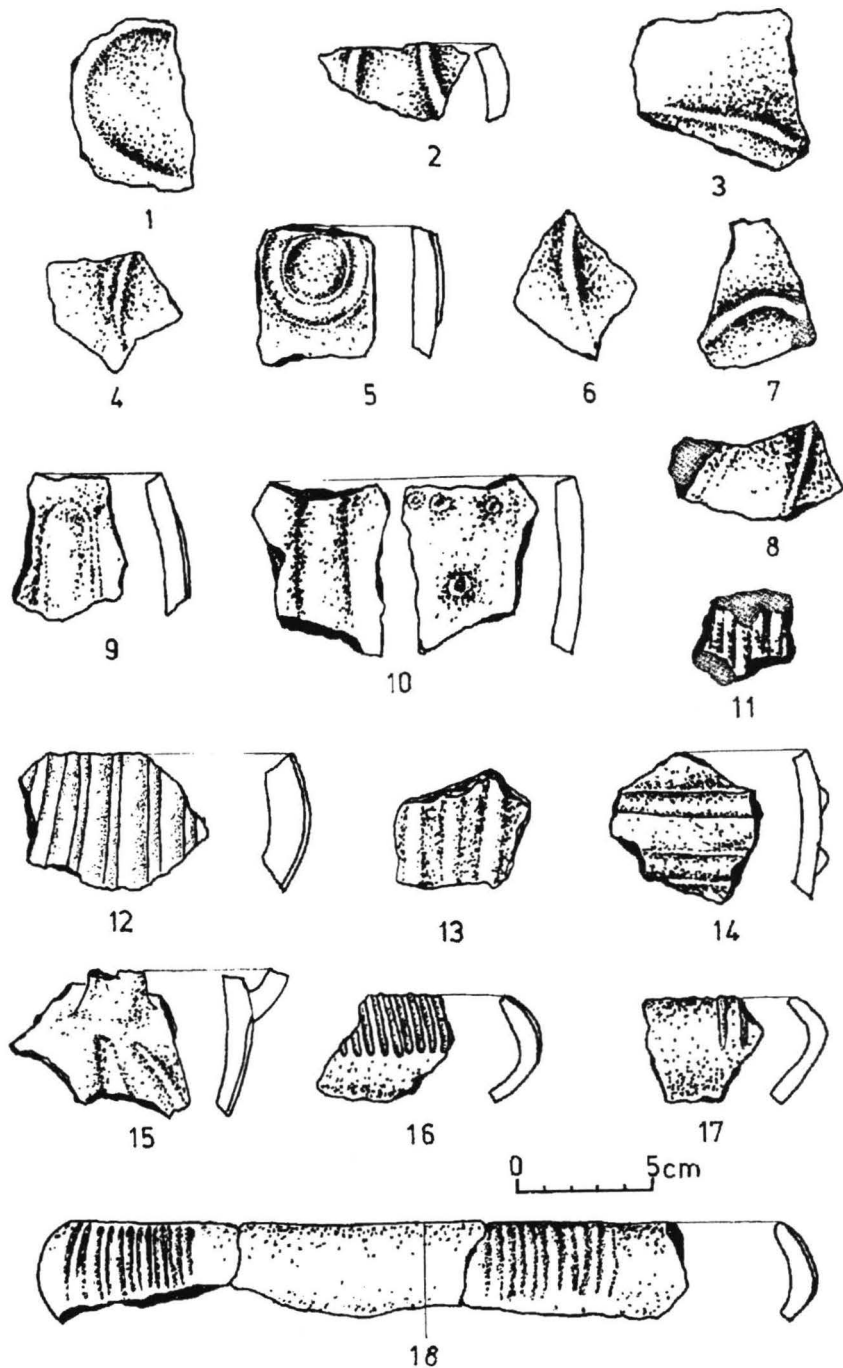
Plansa 56

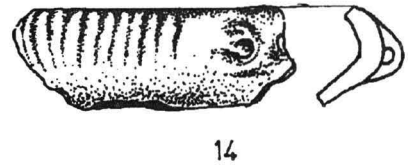
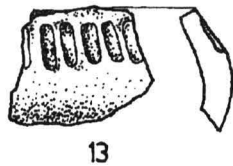
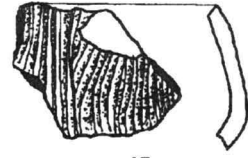
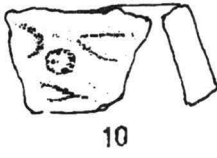
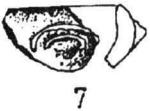
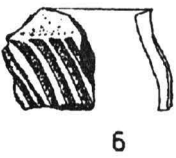
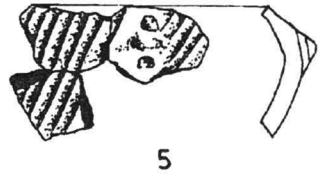
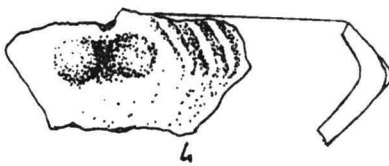
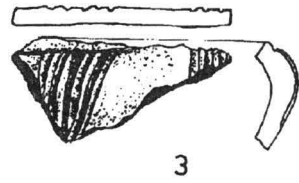
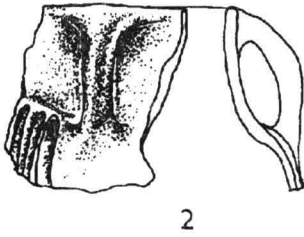
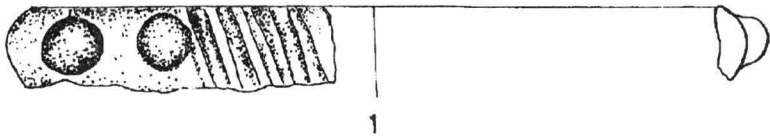
Planșa 57

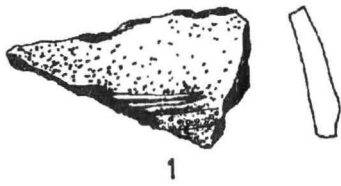
Planșa 58

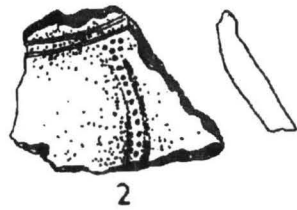
Planșa 59

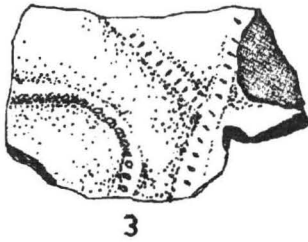
Planșa 60

1

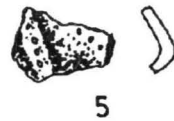
2

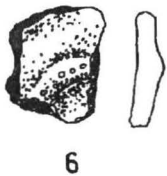
3

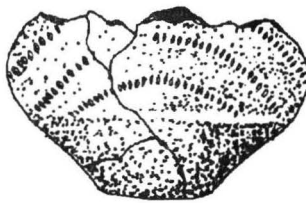
4

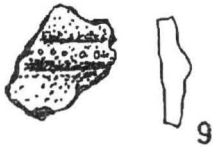
5

6

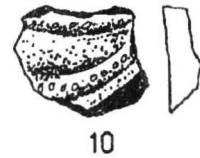
8

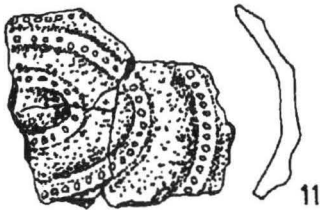
9

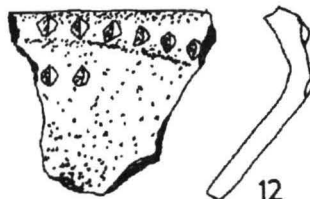
7

10

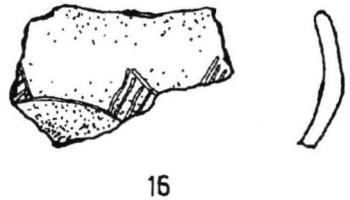
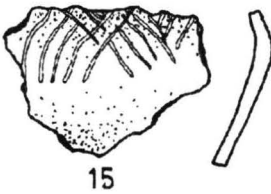
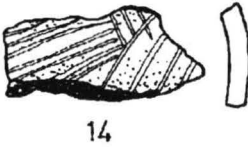
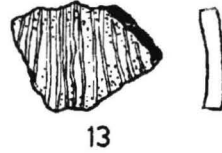
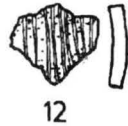
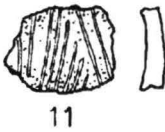
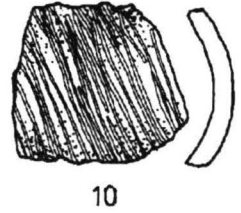
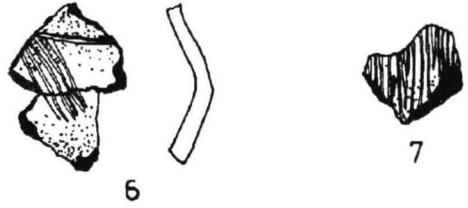
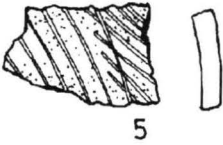
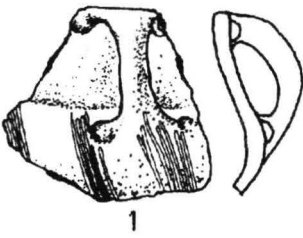

11

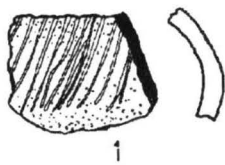

12

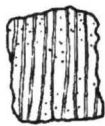
Planșa 61

Planșa 62

1

2

3

4

5

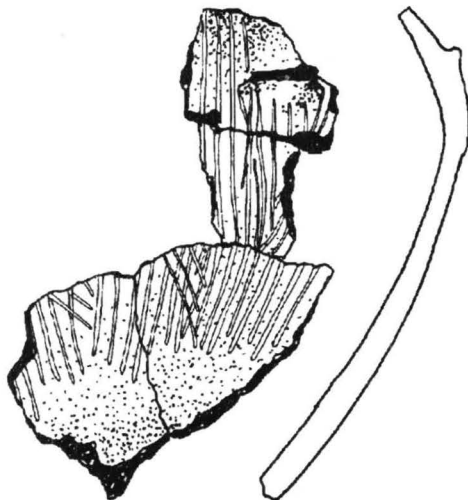
6

7

8

9

10

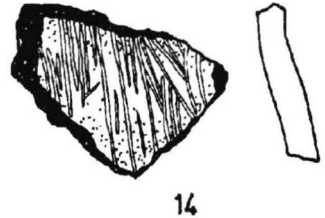
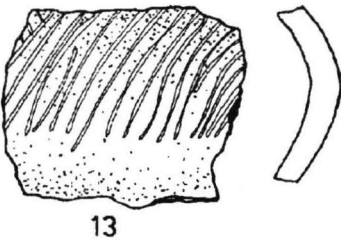
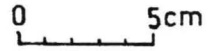
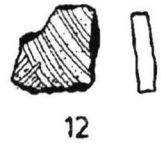
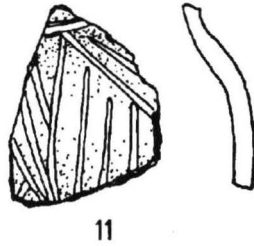
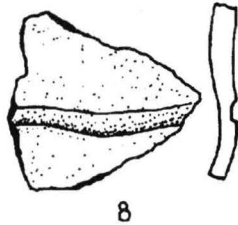
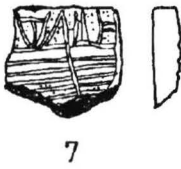
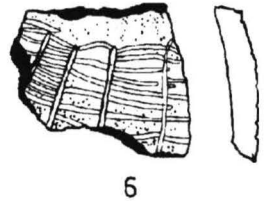
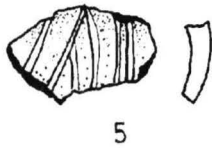
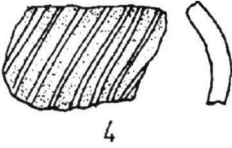
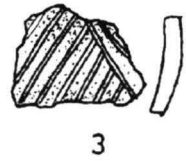
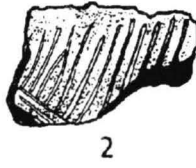
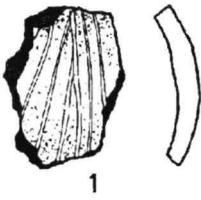

11

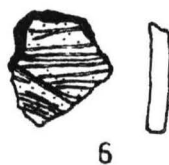
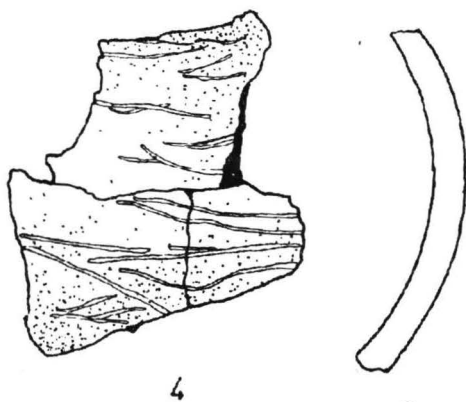
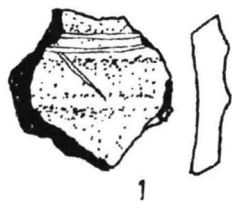

12

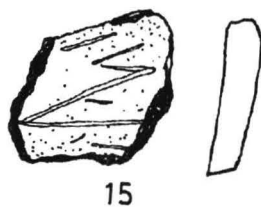
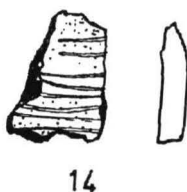
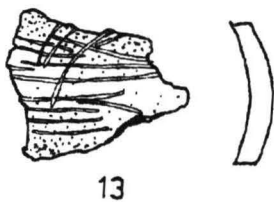
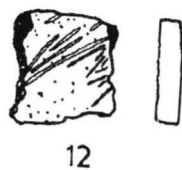
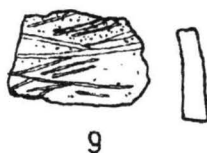
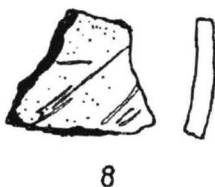
Planșa 63

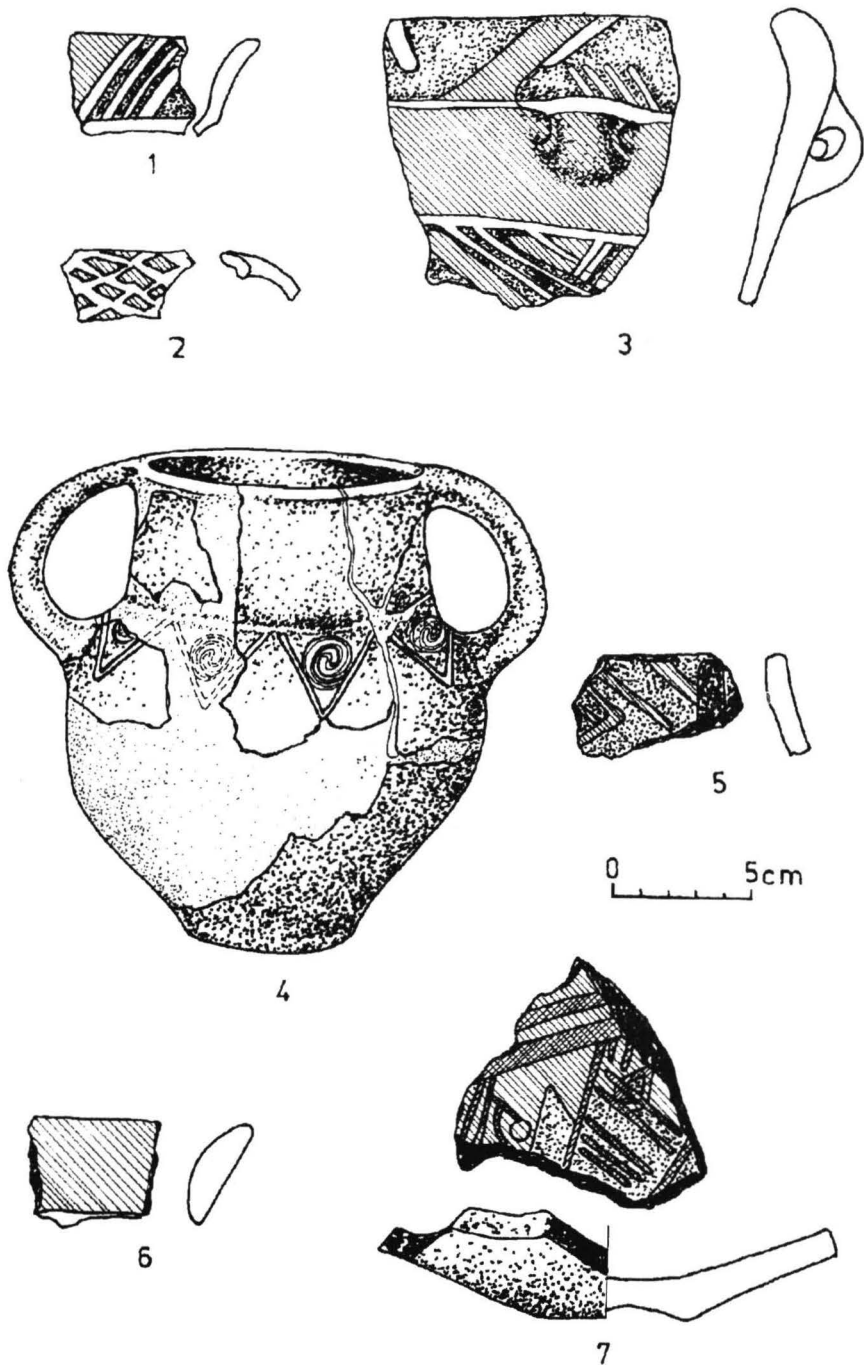
Planșa 64

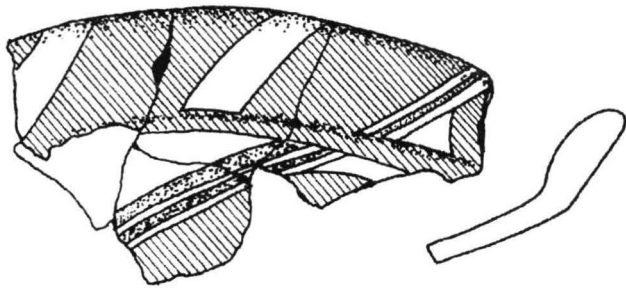
0 5cm

Planșa 65

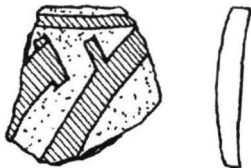

Plansa 66

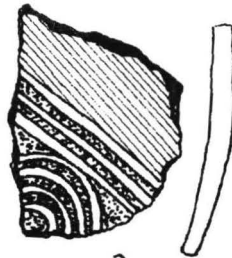

1

0 5cm

2

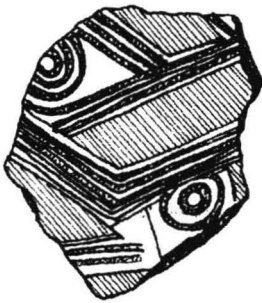
3

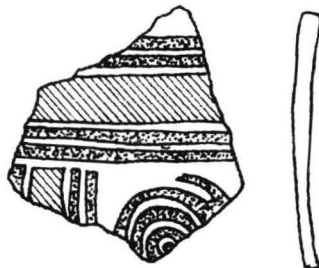
4

5

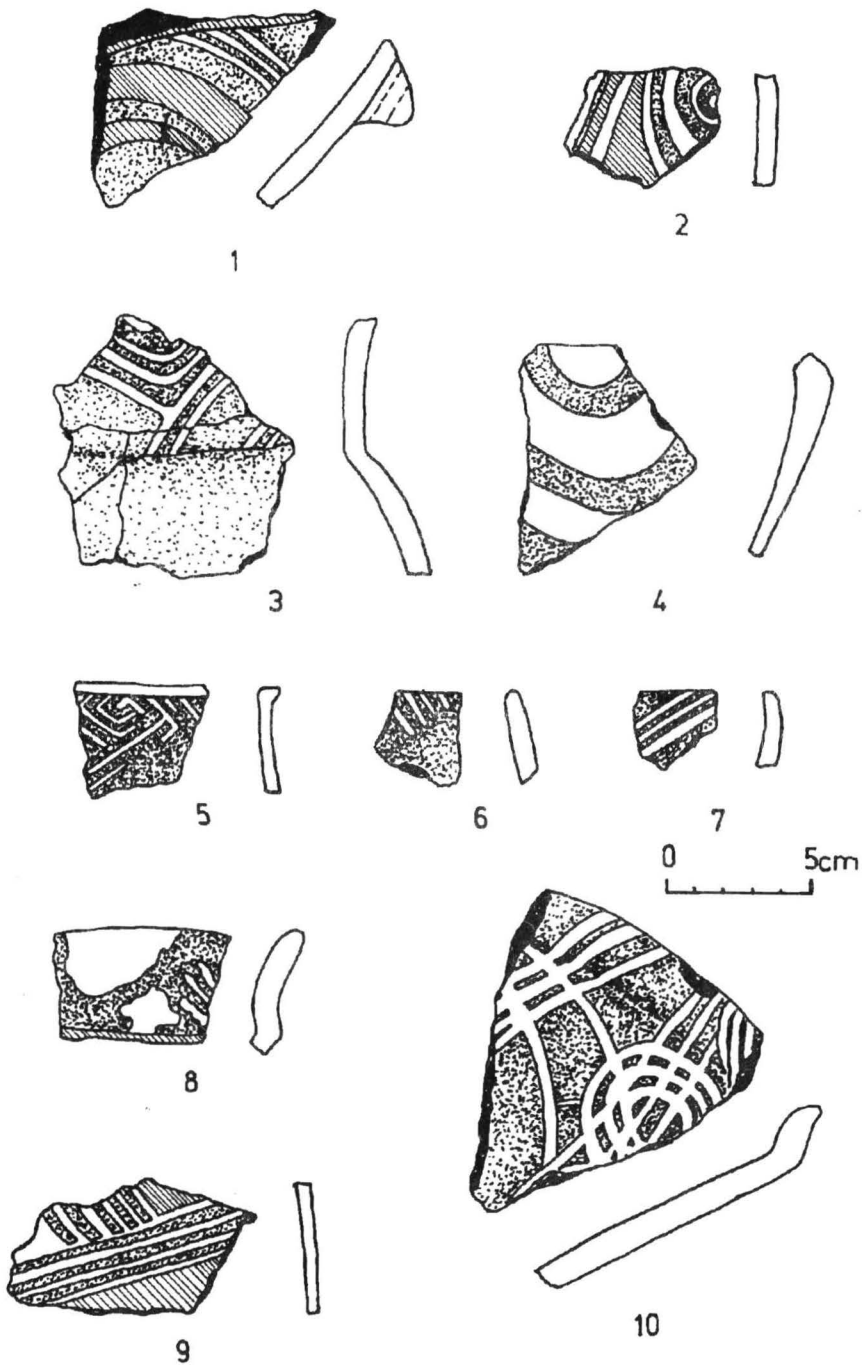

6

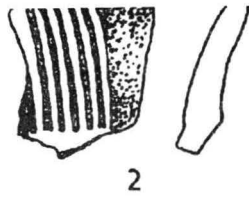
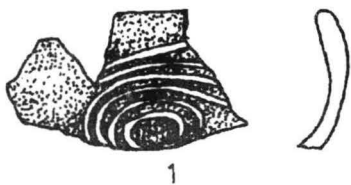

7

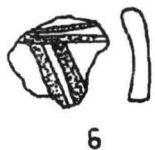
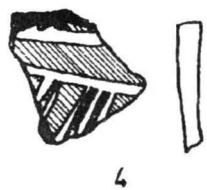
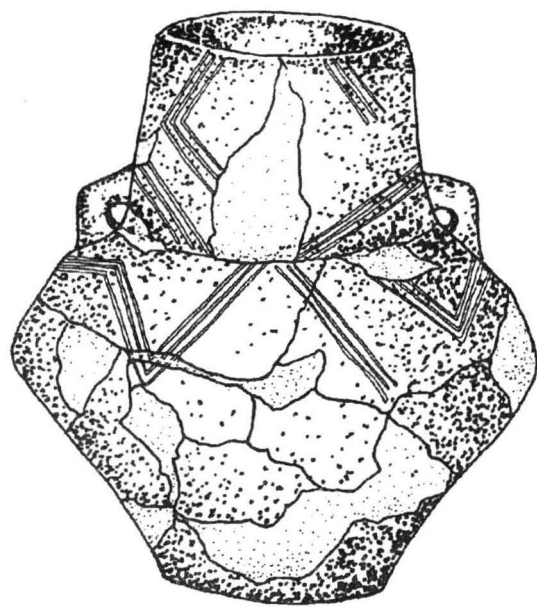
Planşa 67

Planșa 68

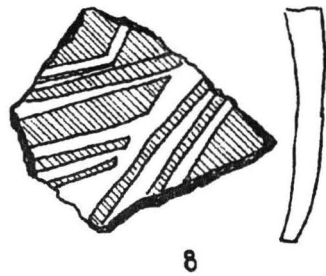
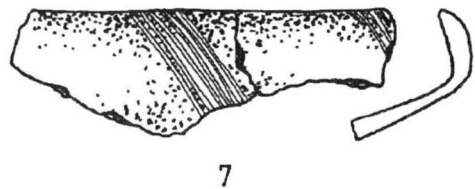

0 5cm

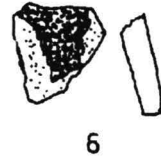
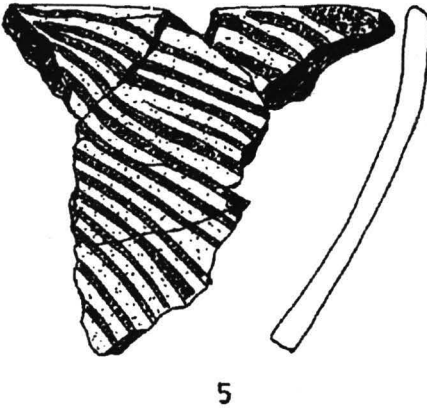
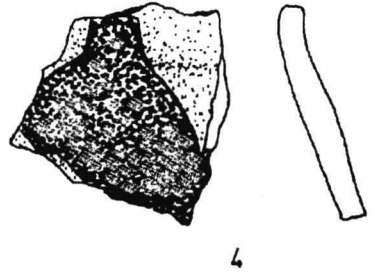
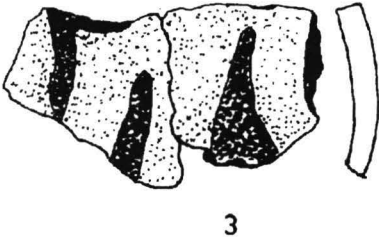
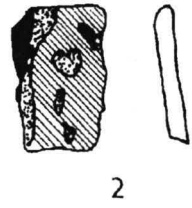
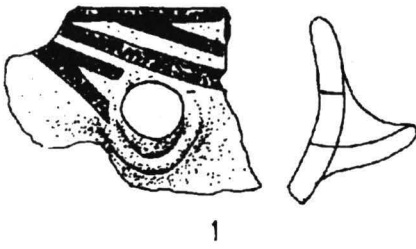

Cod culori:

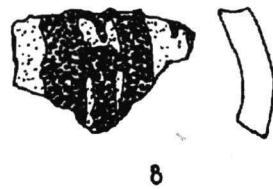
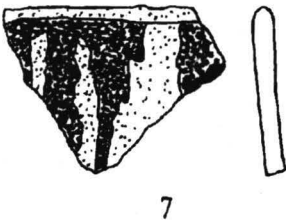
- alb
- negru
- culoare fond ceramic
- roșu
- bordo

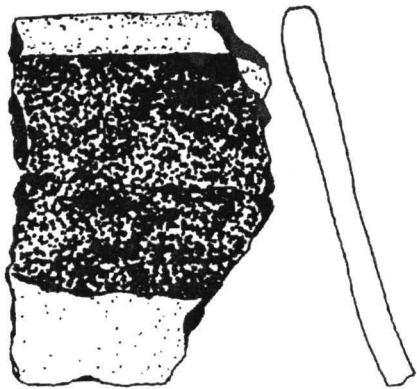
Planșa 69

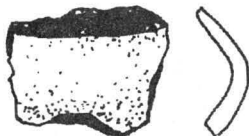
0 5cm

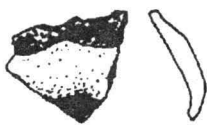
Planșa 70

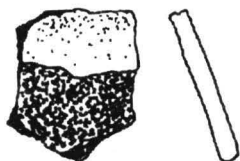
1

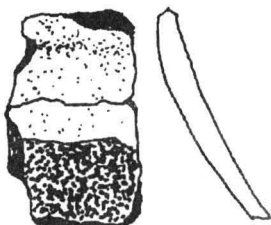
2

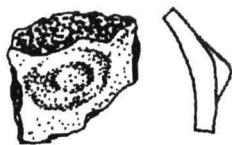
3

4

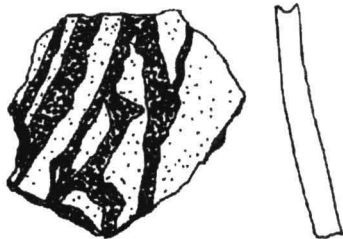
5

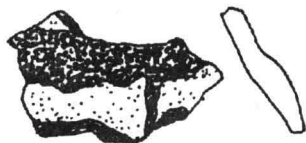
6

7

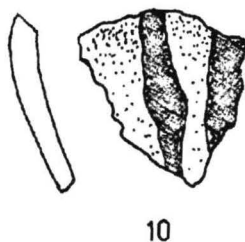
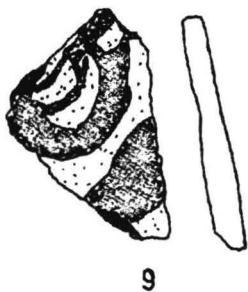
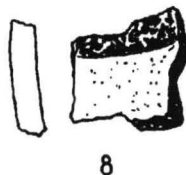
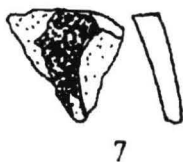
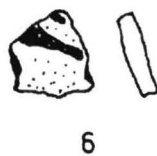
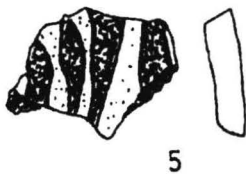
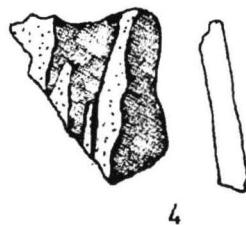
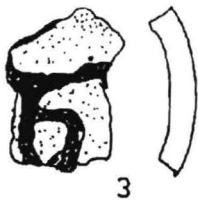
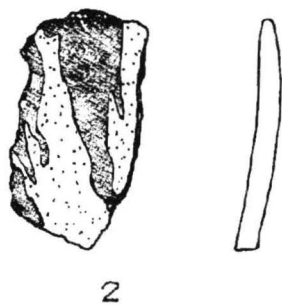
8

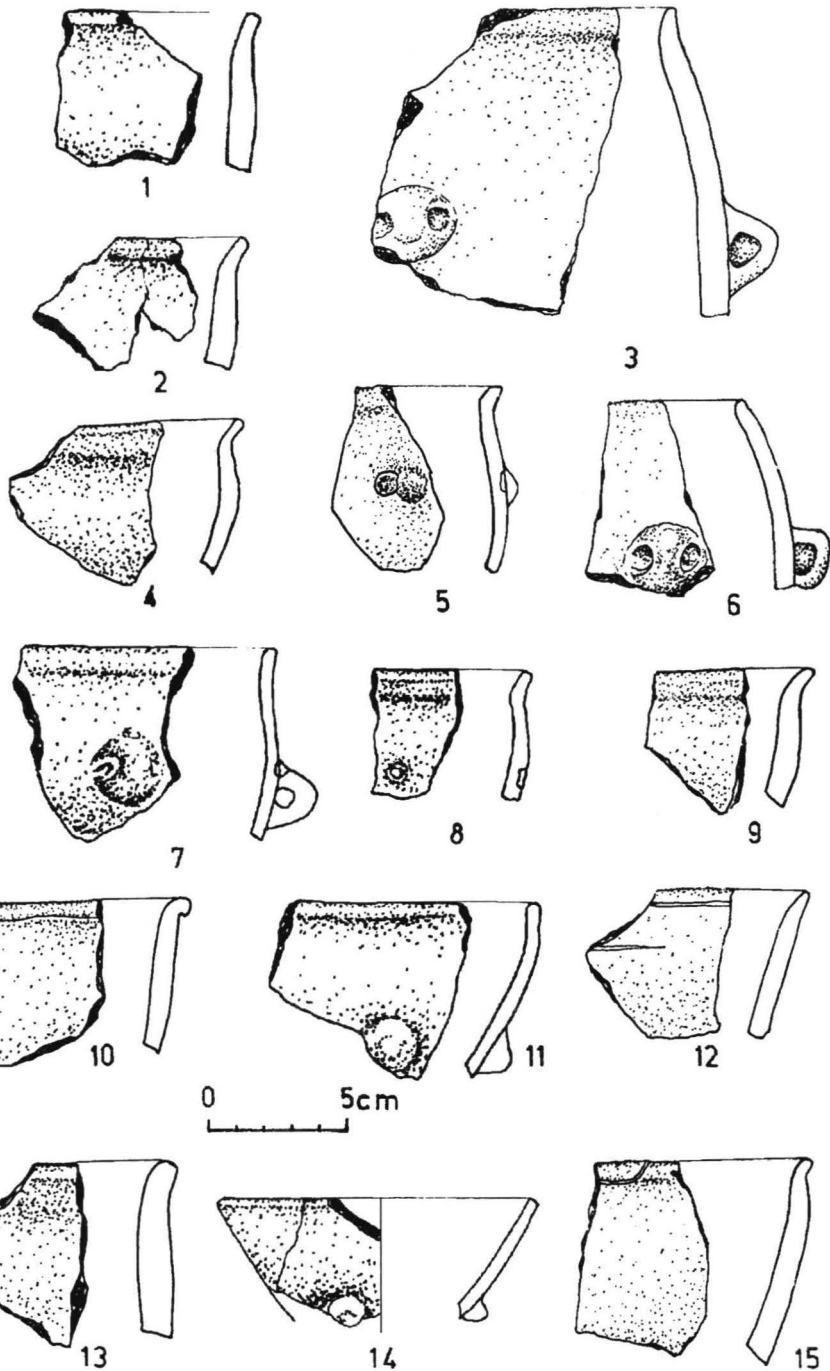
9

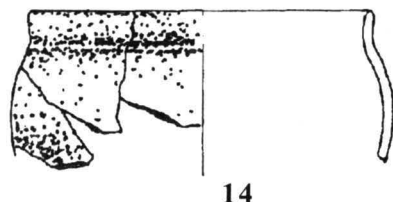
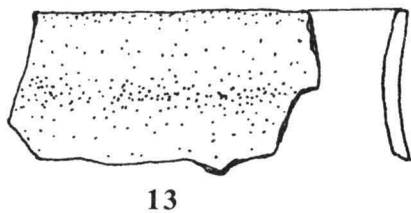
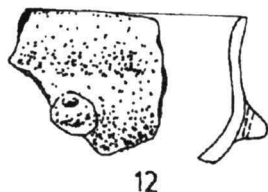
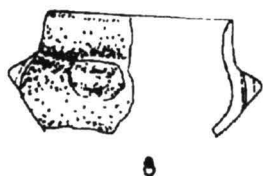
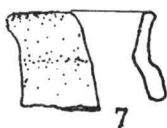
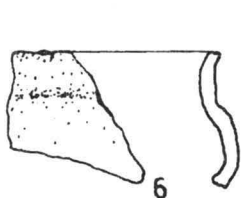
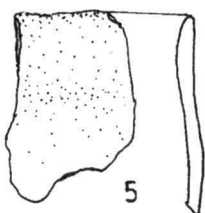
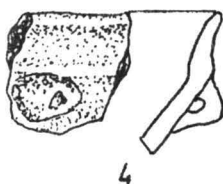
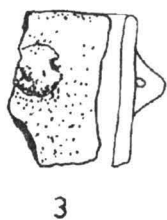
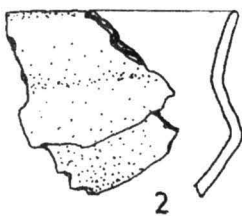
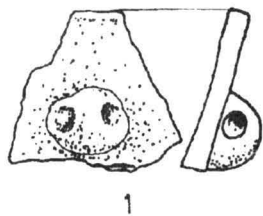
Planșa 71

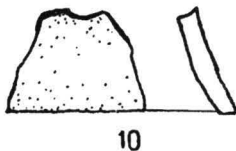
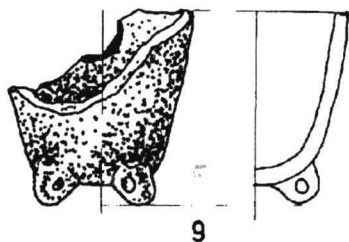
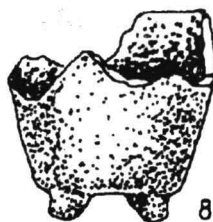
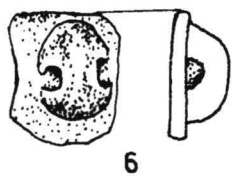
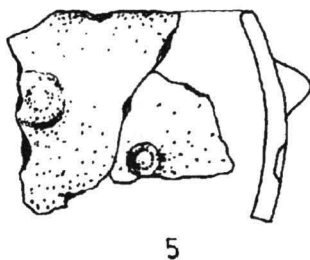
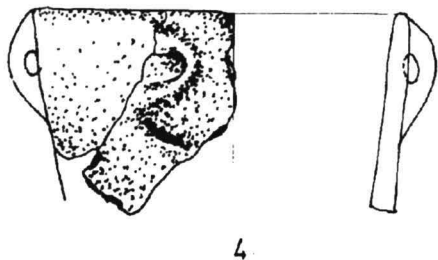
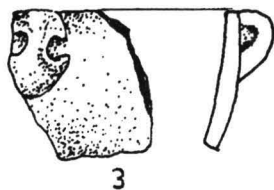
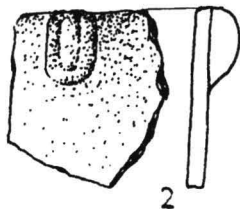
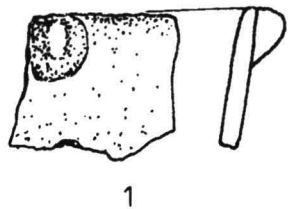
Planșa 72

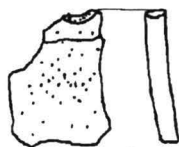
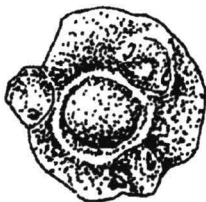
Planșa 73

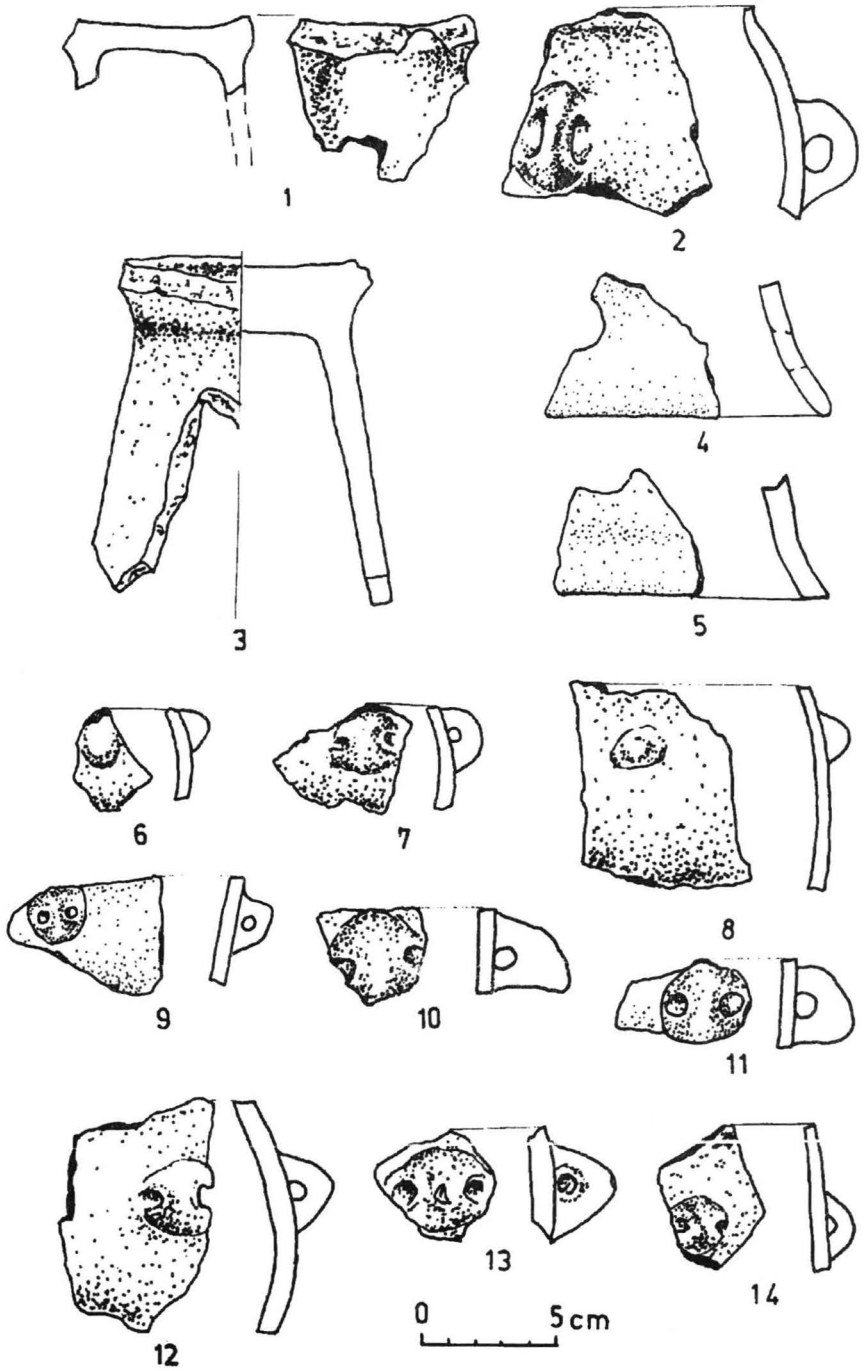
Planșa 74

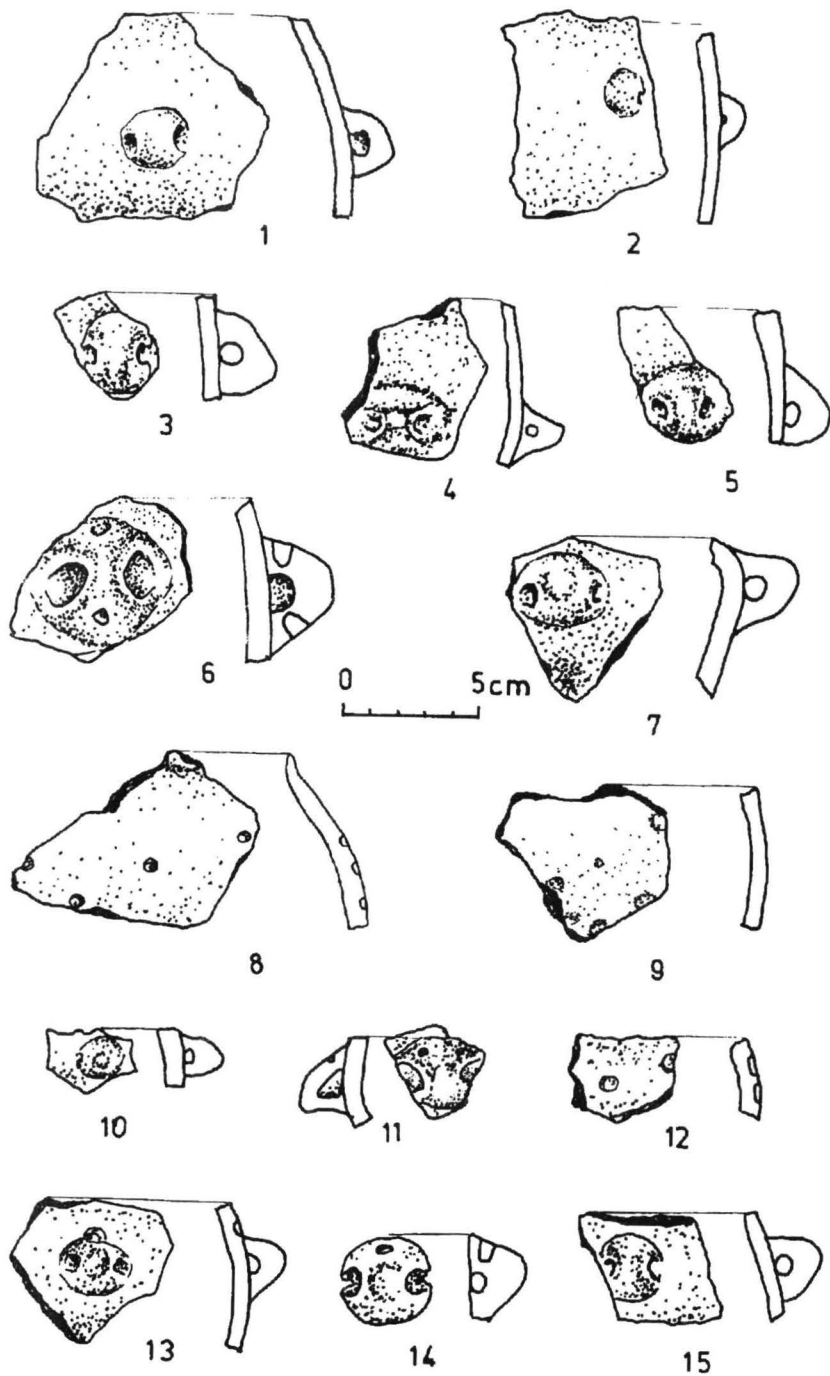
0 5 cm

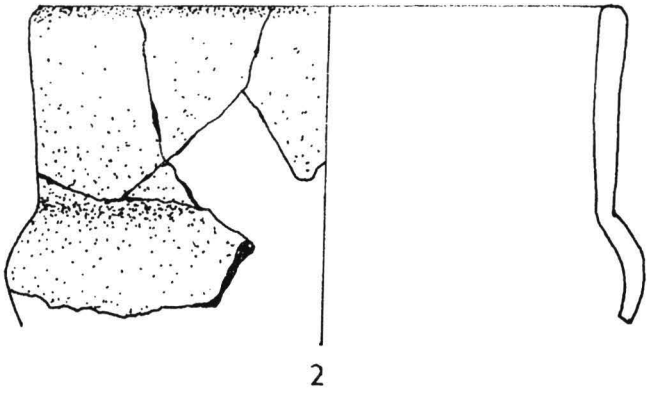
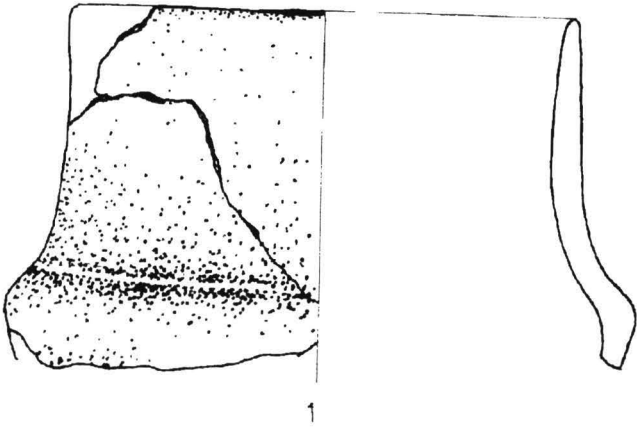
Planșa 75

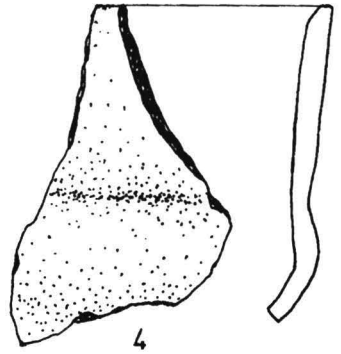
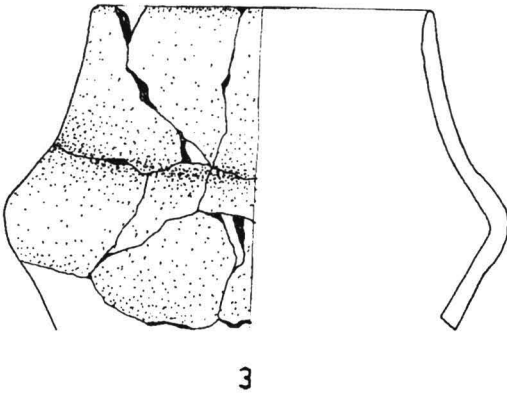
Plasa 76

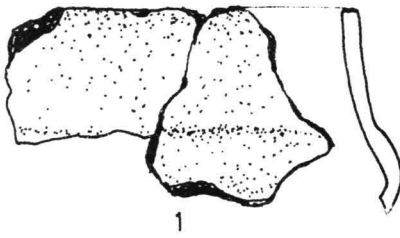
Planşa 77

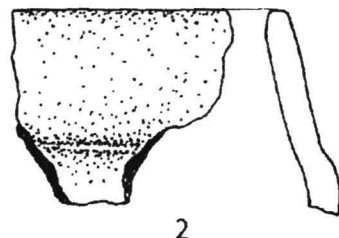
0 5cm

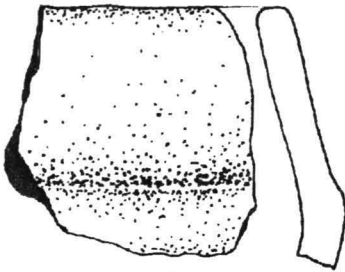
Planșa 78

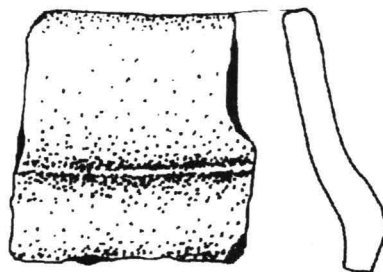
1

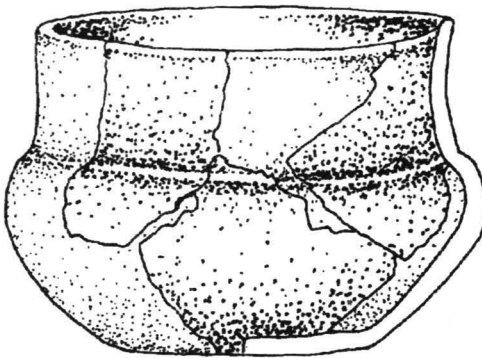
2

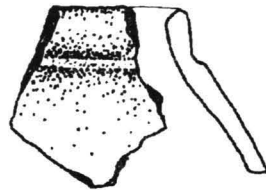
3

4

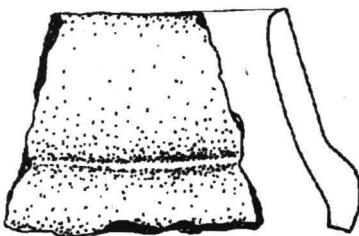

5

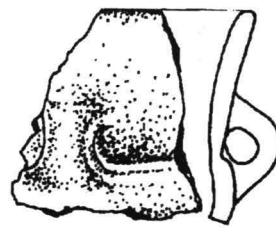

6

0 5cm

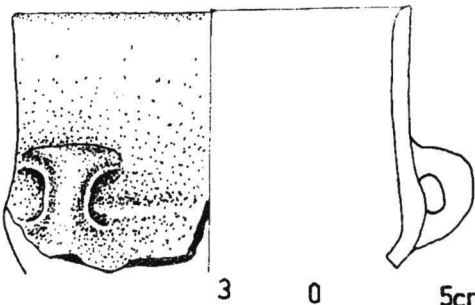
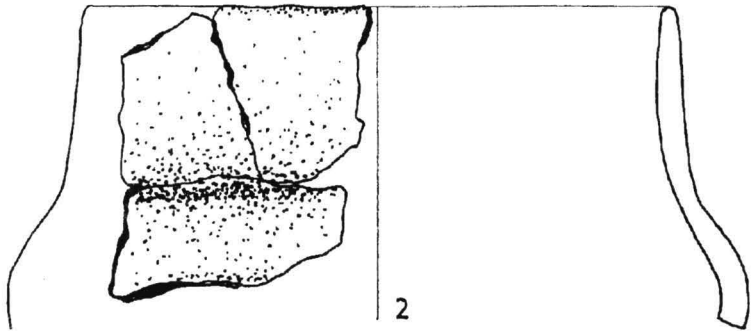
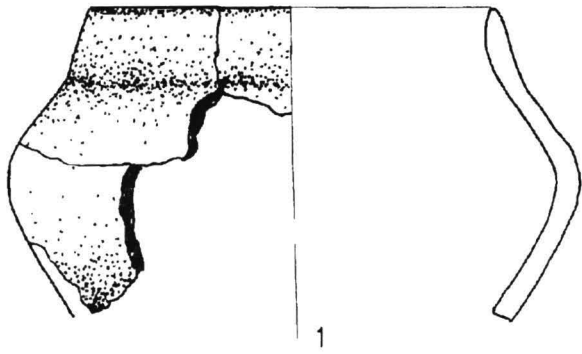

7

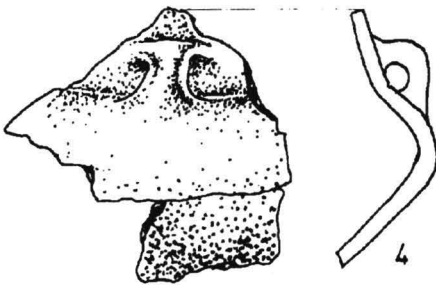

8

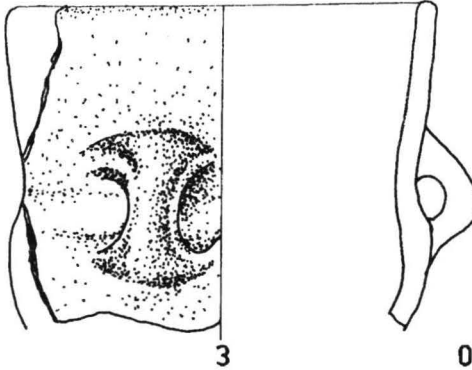
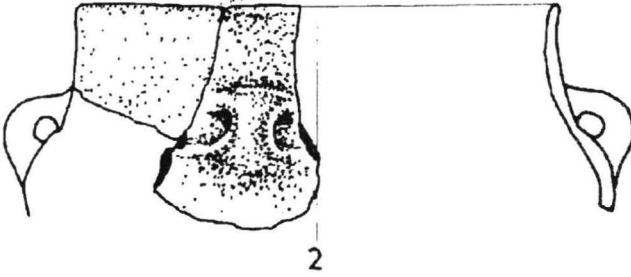
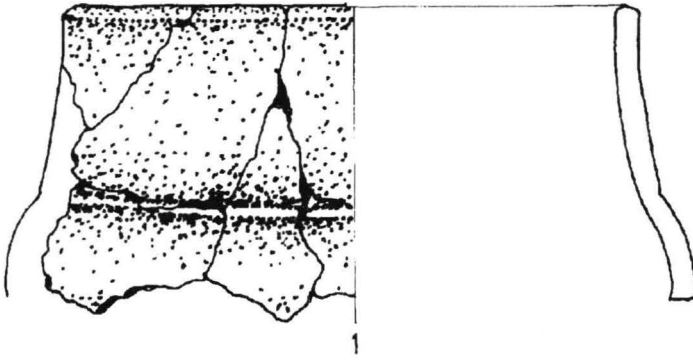
Planșa 79

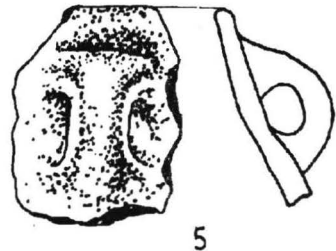
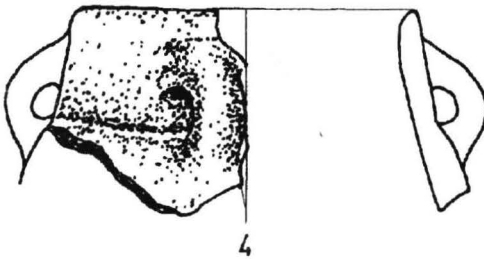
0 5cm

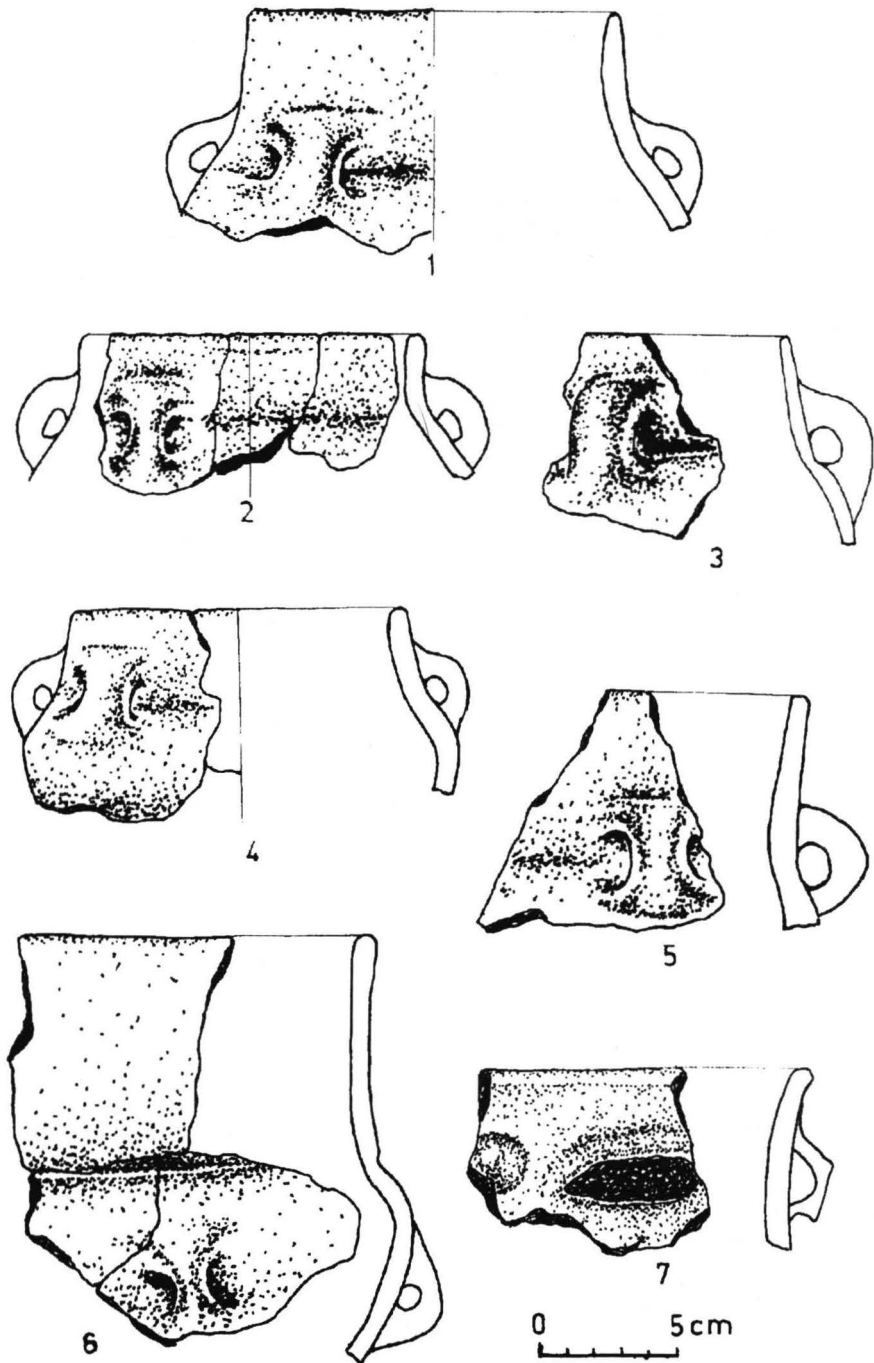
Planşa 80

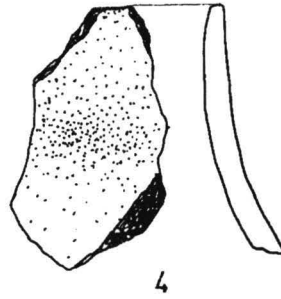
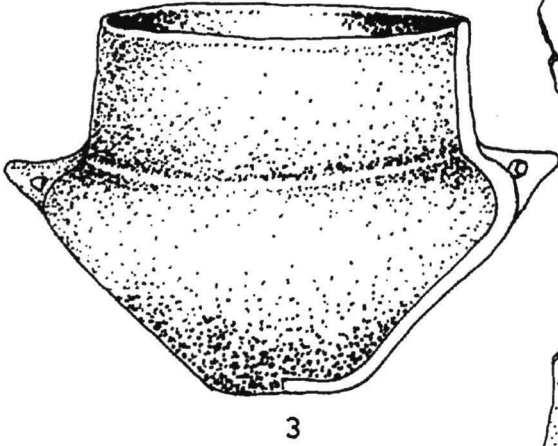
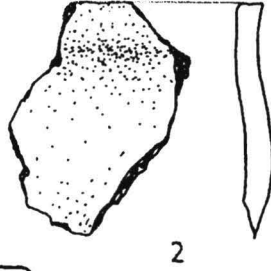
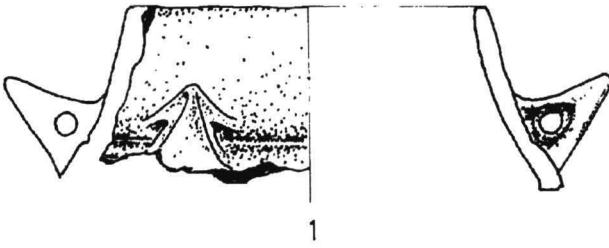
0 5cm

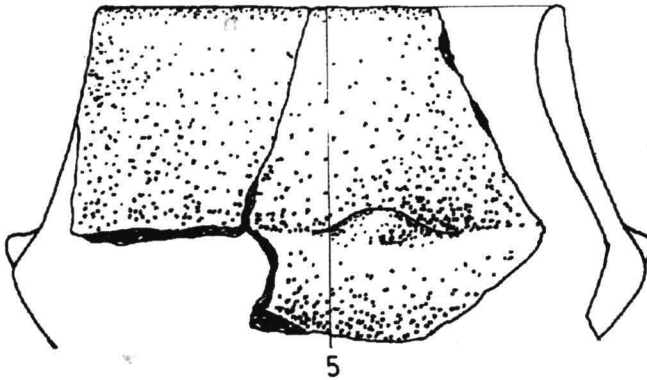
Planșa 81

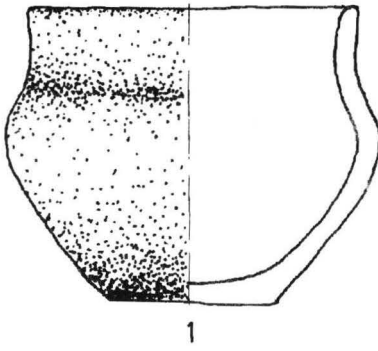
Planșa 82

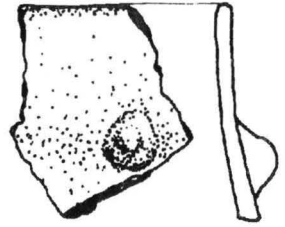
0 5cm

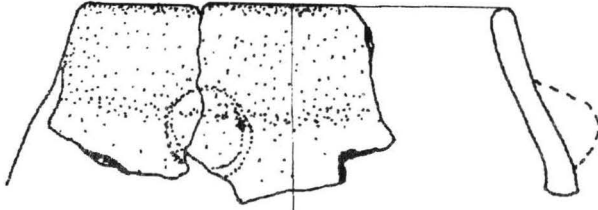
Planşa 83

1

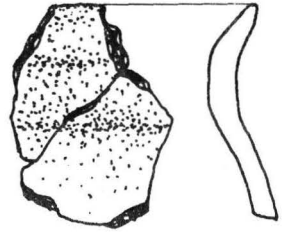
2

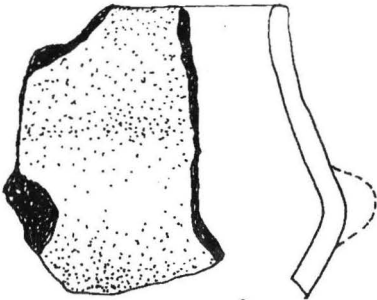
3

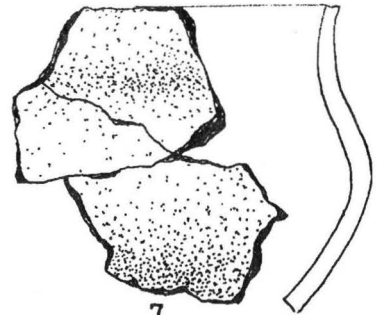
4

5

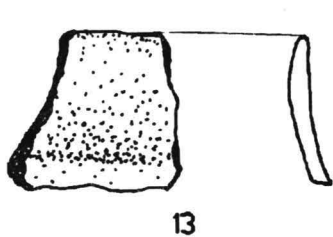
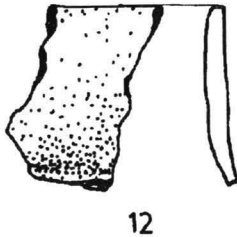
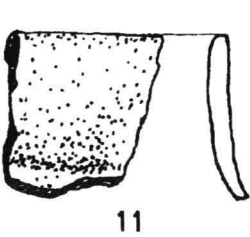
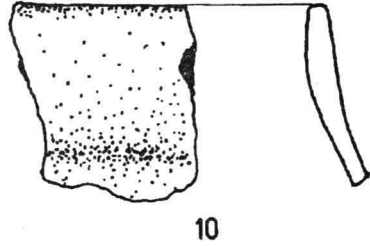
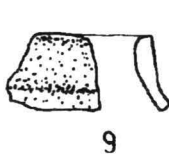
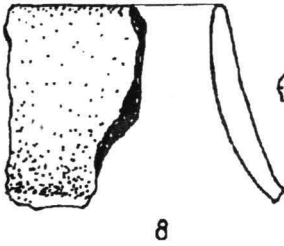
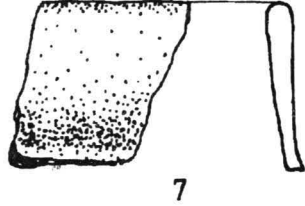
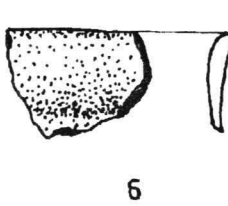
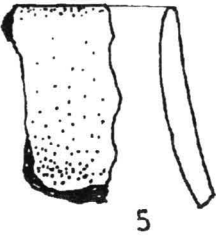
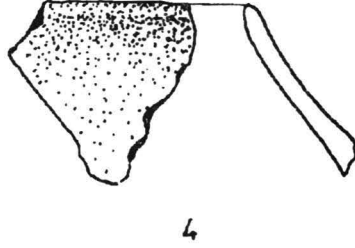
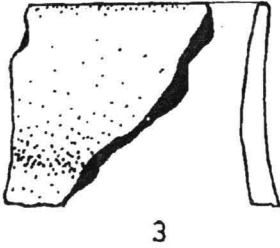
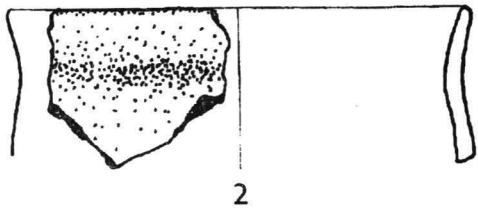
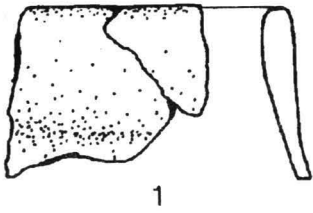

6

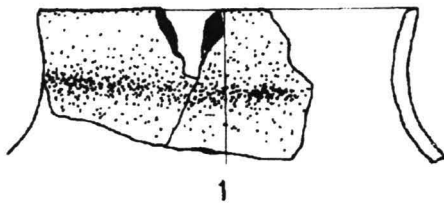

7

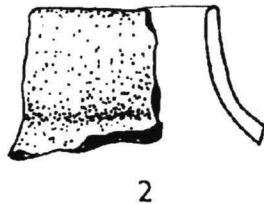
Plansa 84

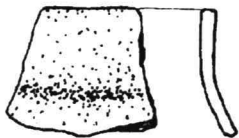
Planșa 85

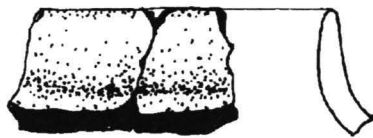
1

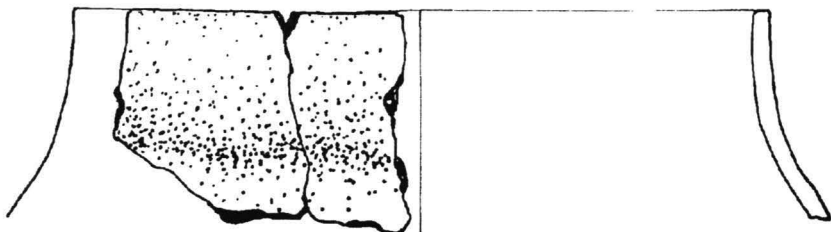
2

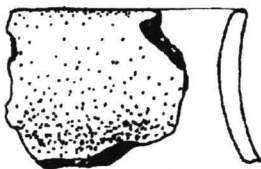
3

4

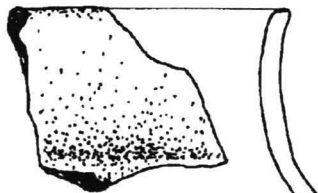
5

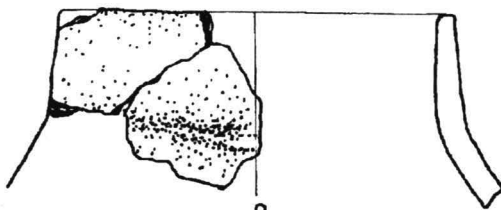
6

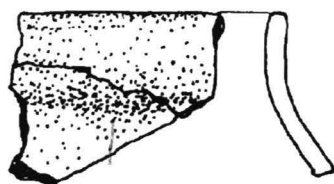
7

8

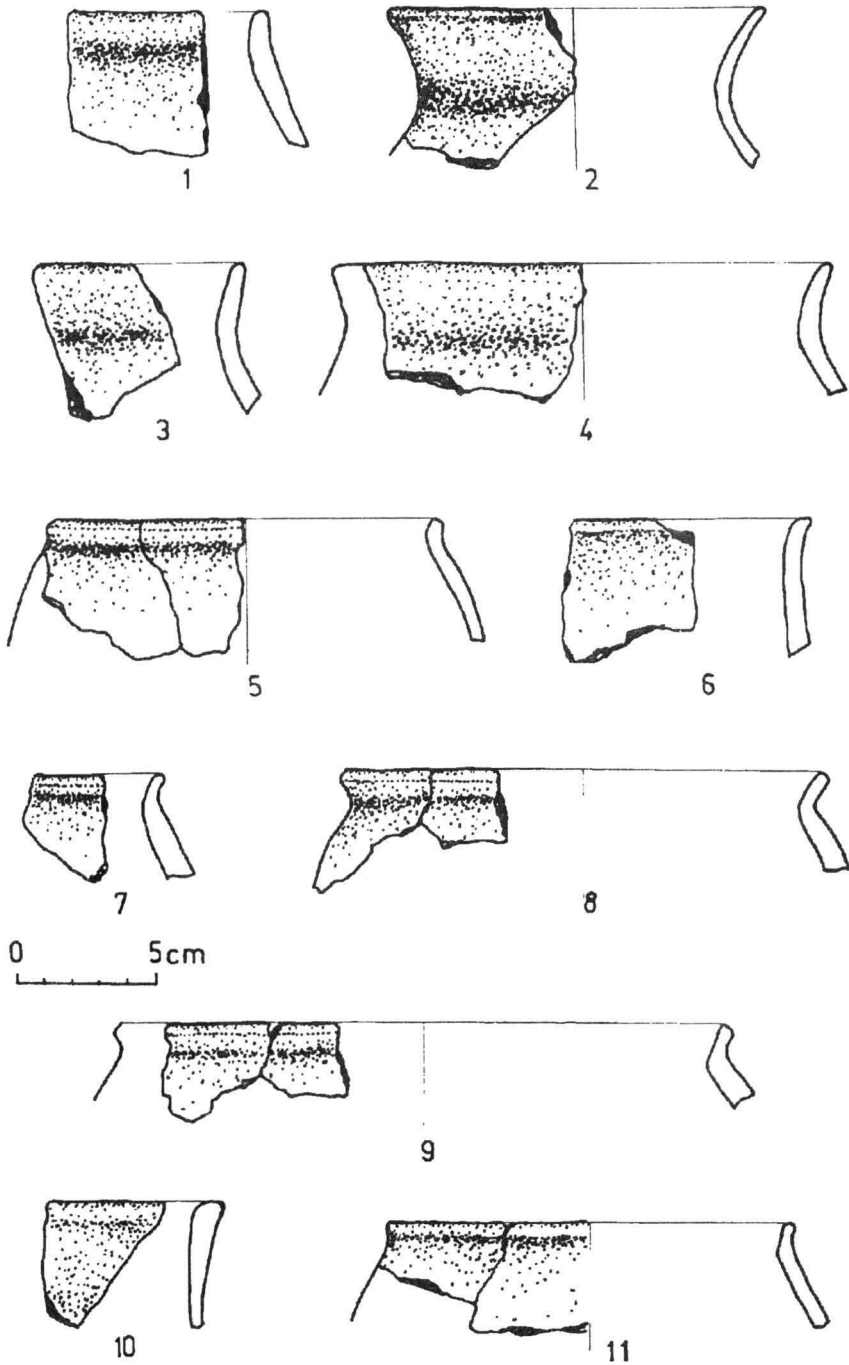

9

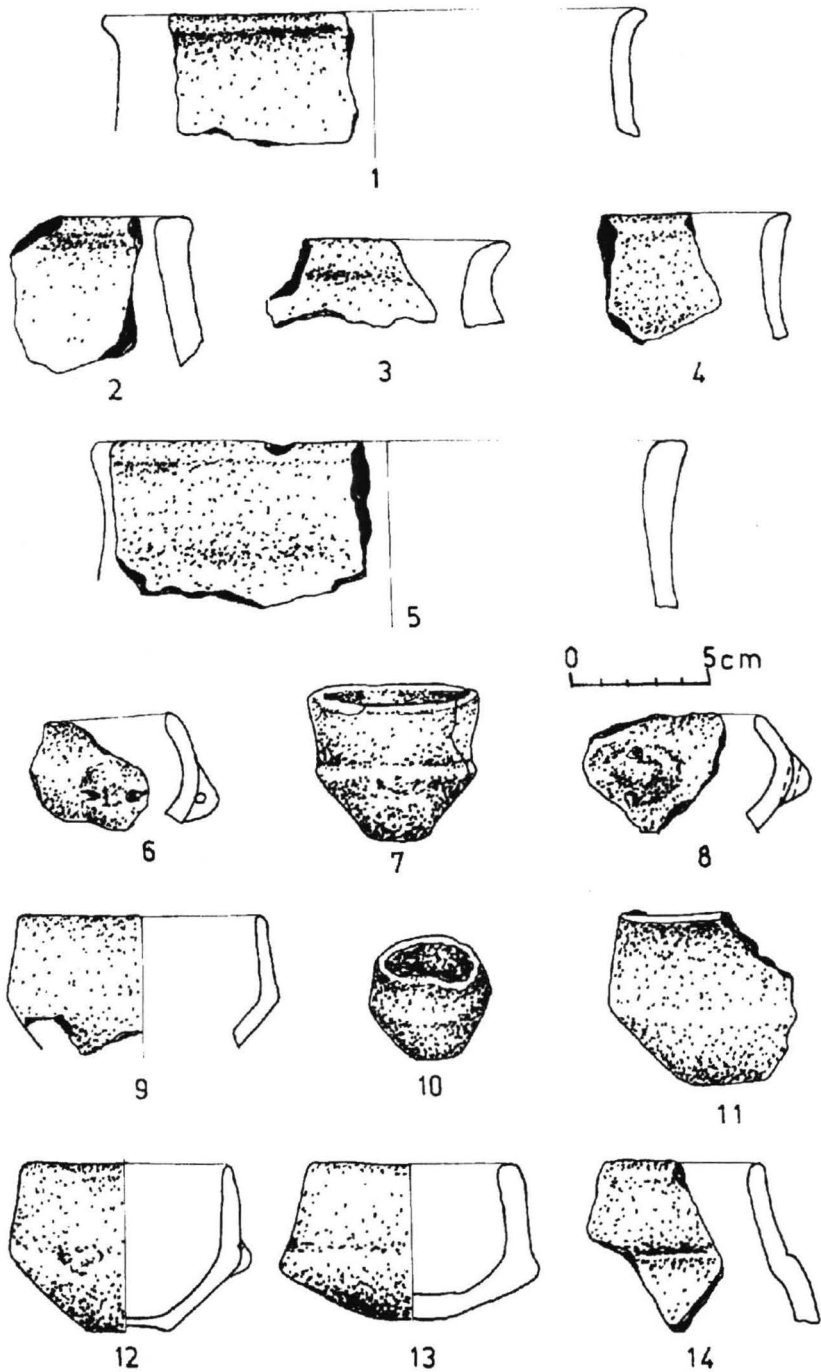

10

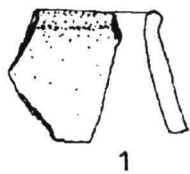
Planșa 86

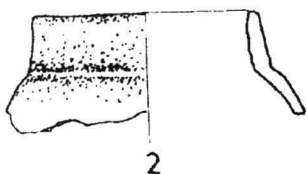
Planșa 87

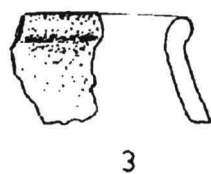
Planșa 88

1

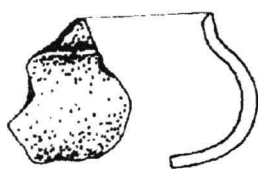
2

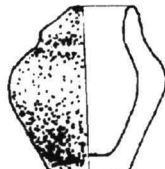
3

4

5

6

7

8

9

10

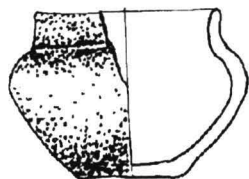

11

12

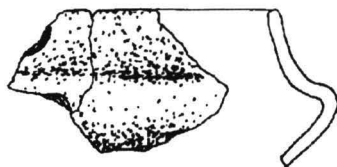
0 5cm

13

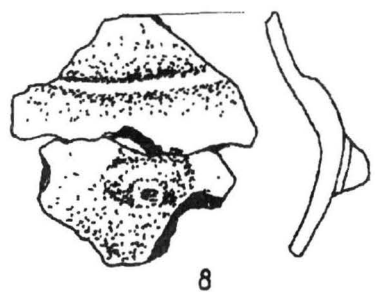
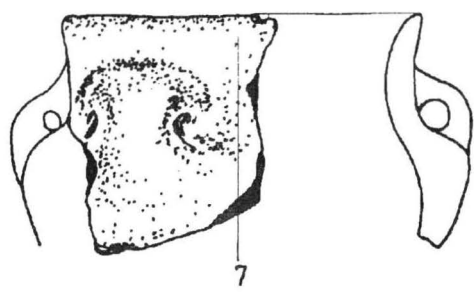
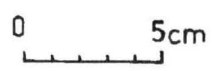
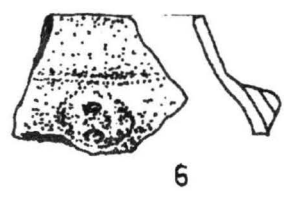
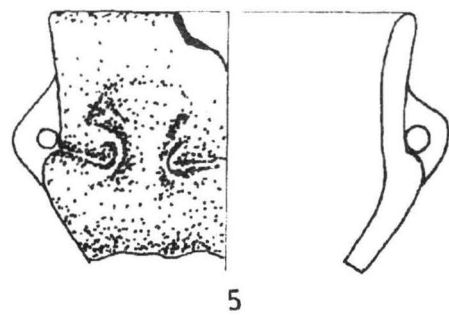
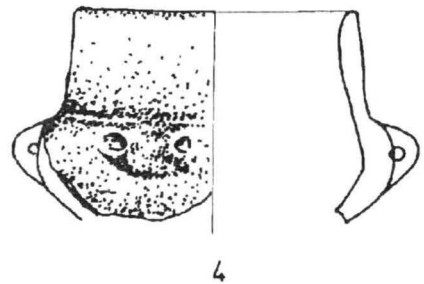
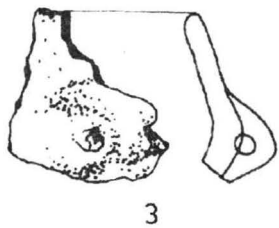
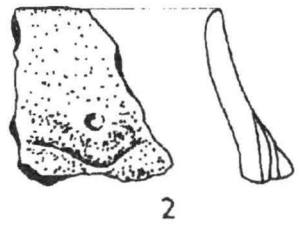
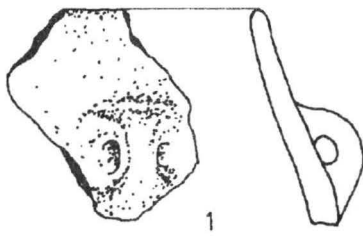

14

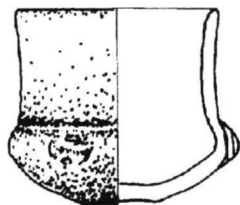

15

Planşa 89

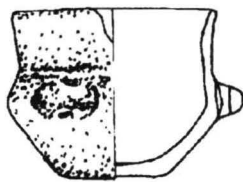
Planşa 90

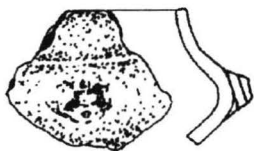
1

2

3

4

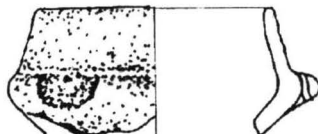
0 5 cm

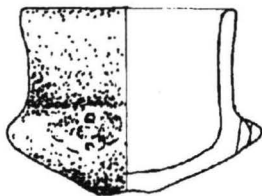
5

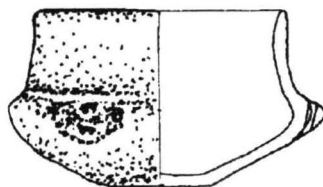
6

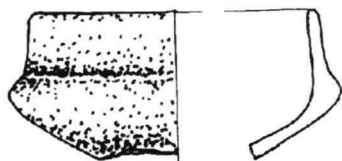
7

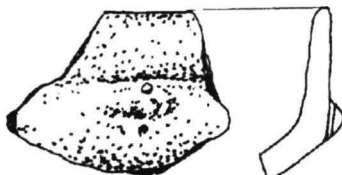
8

9

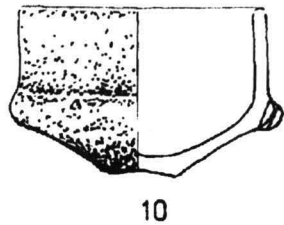
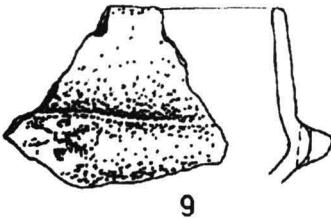
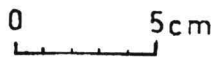
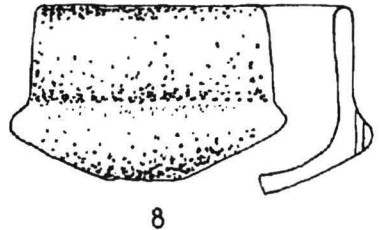
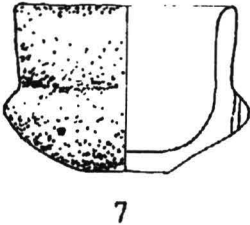
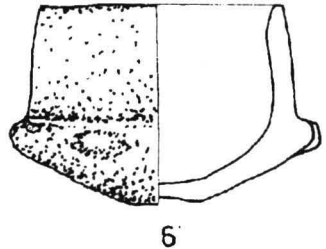
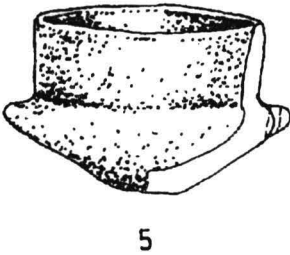
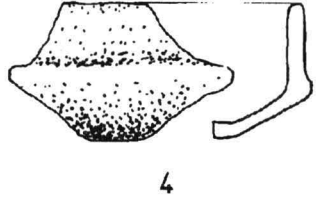
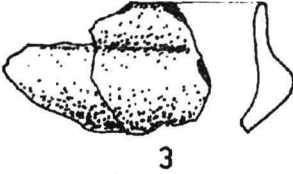
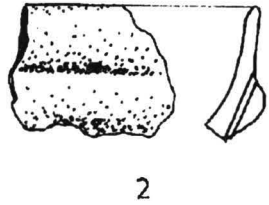
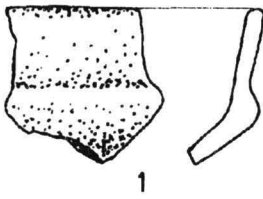

10

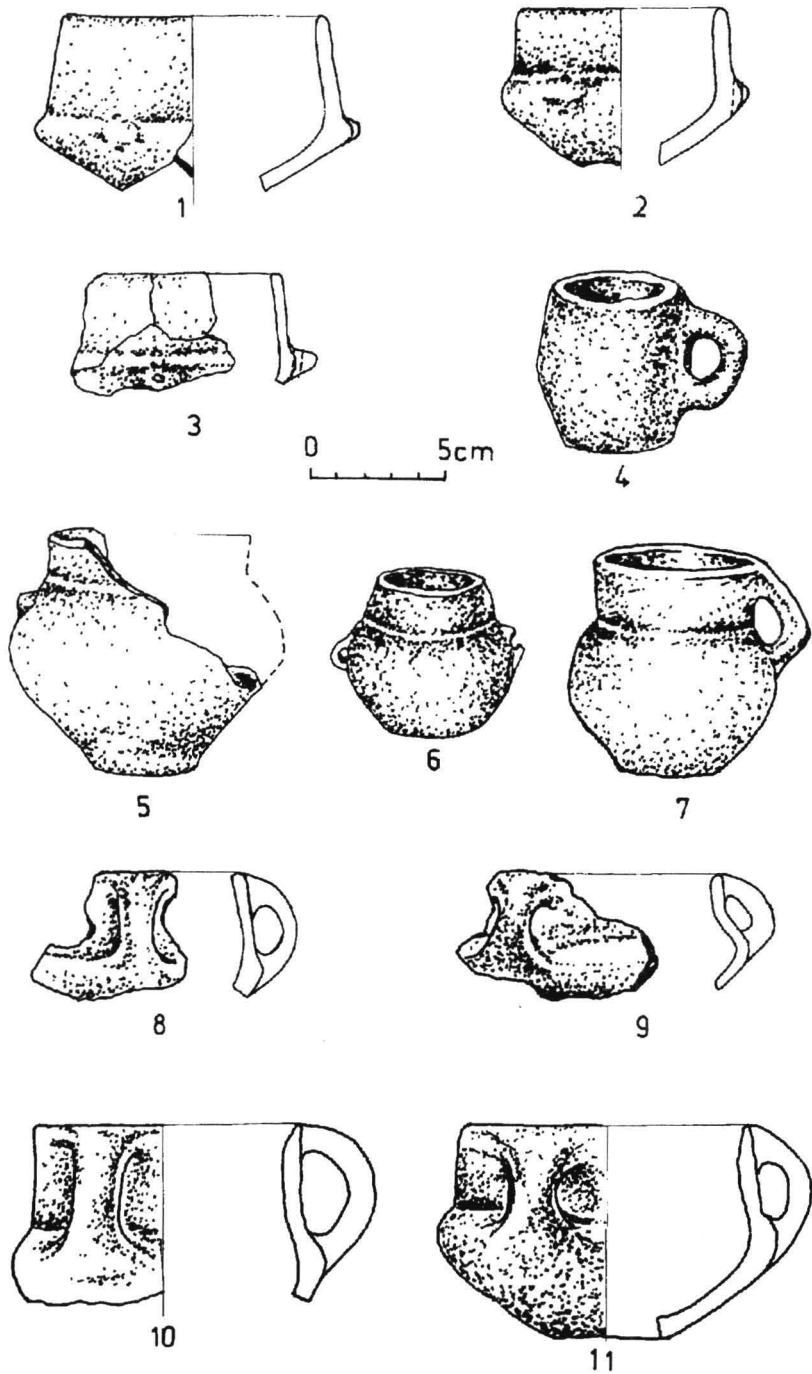

11

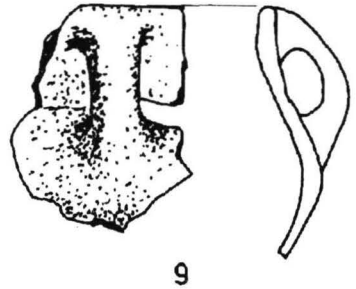
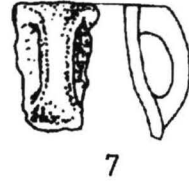
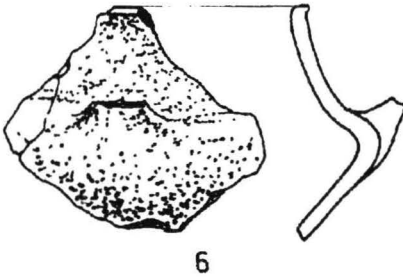
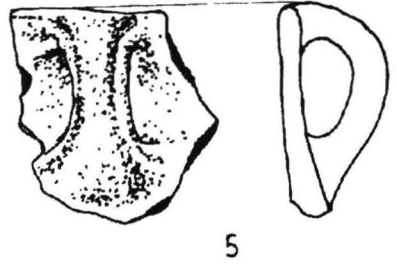
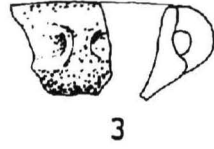
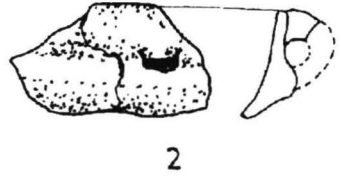
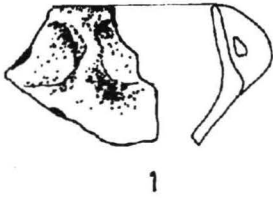
Planşa 91

Planșa 92

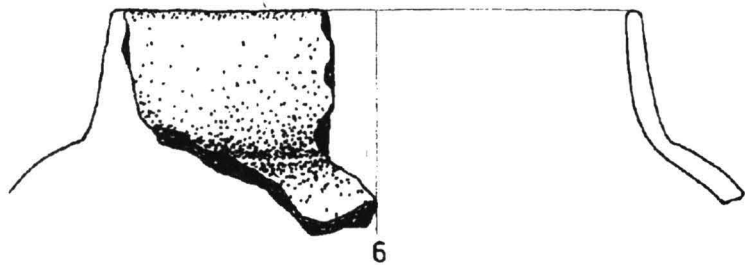
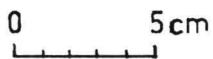
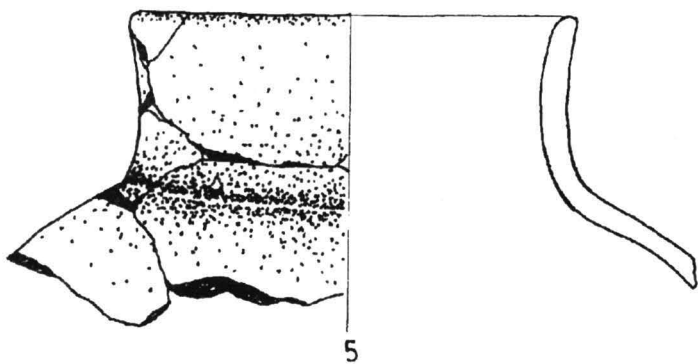
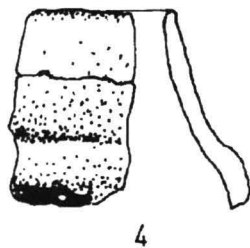
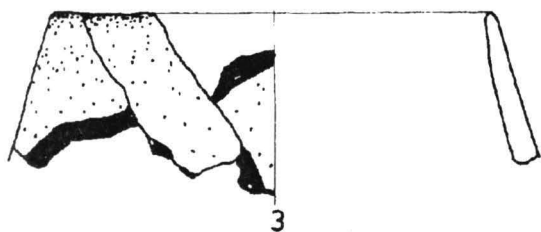
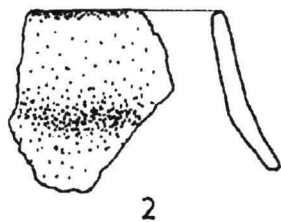
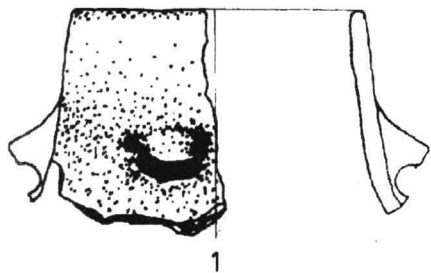

Planșa 93

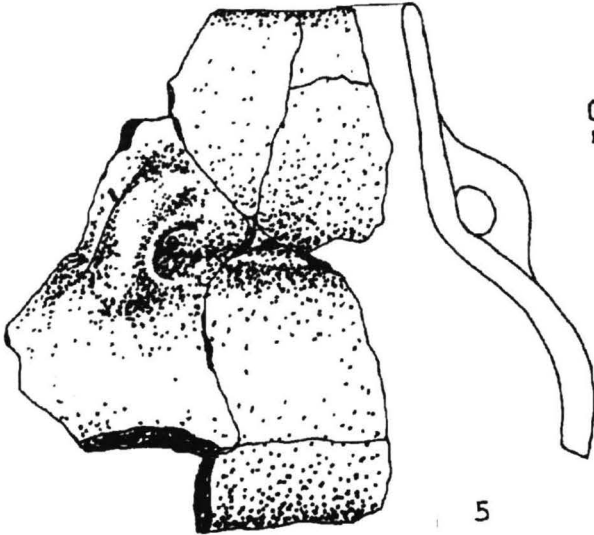
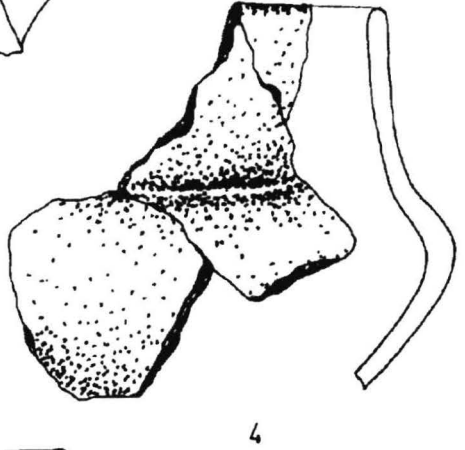
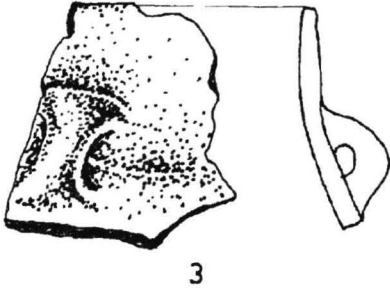
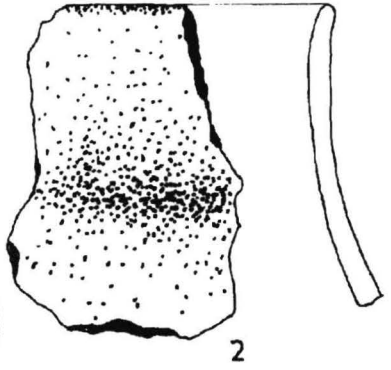
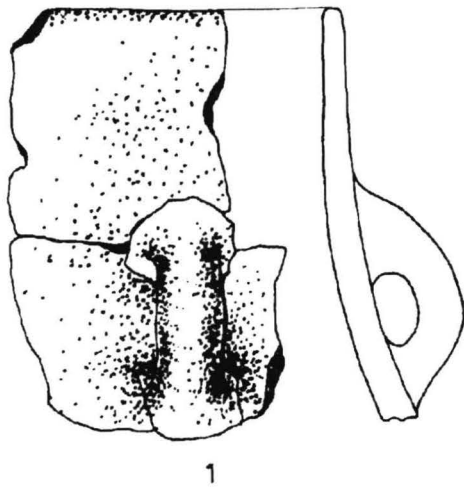

0 5cm

Planșa 94

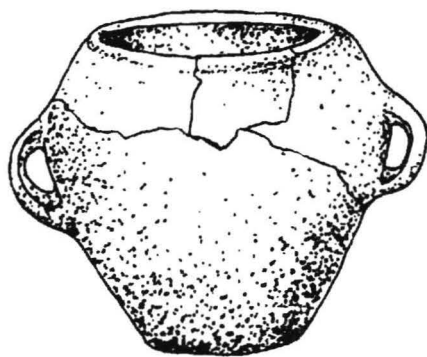

Planșa 95

0 5 cm

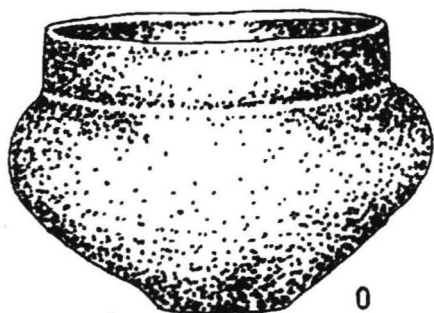
Planșa 96

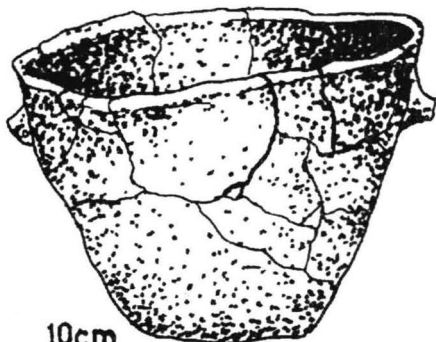
1

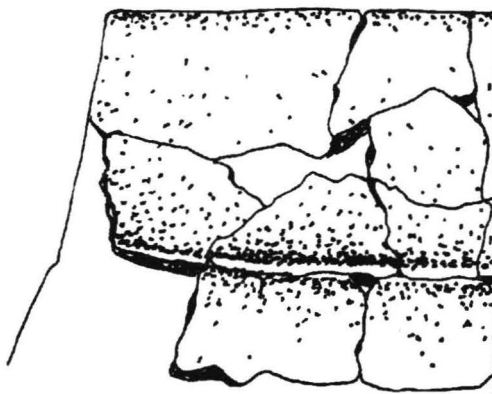
2

3

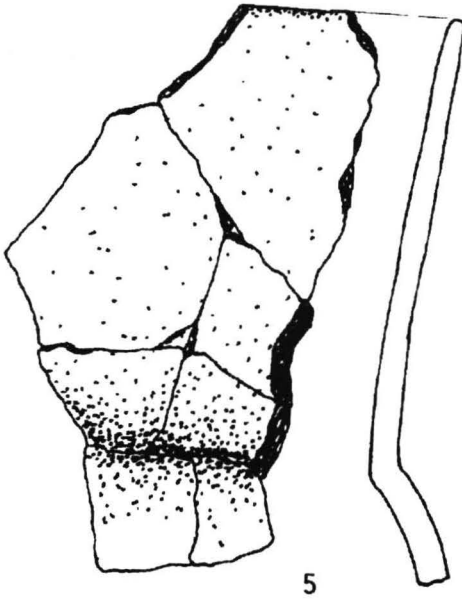
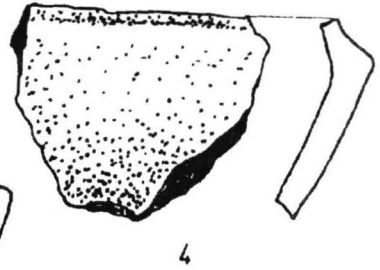
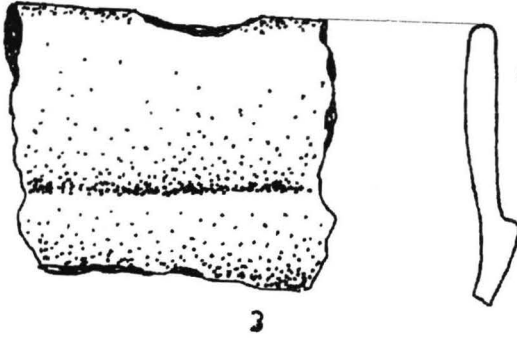
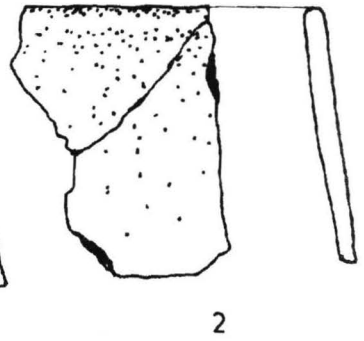
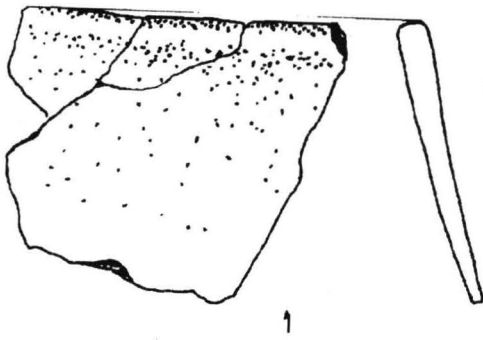
4

5

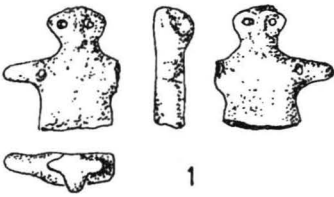

Planșa 97

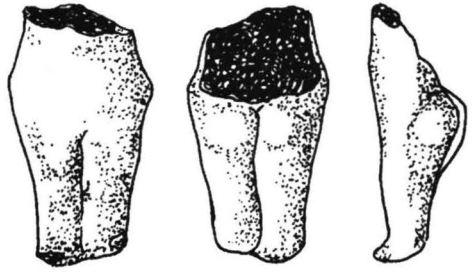

0 5cm

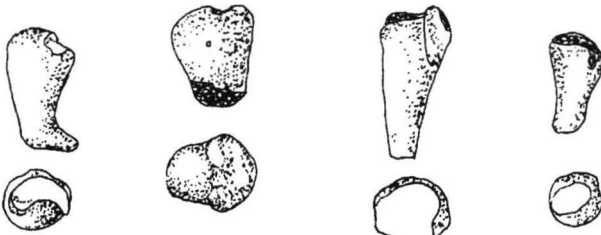
Plansa 98

1

2

3

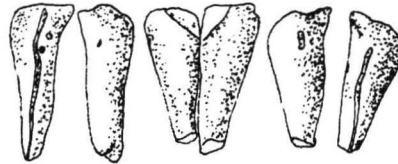
4

5

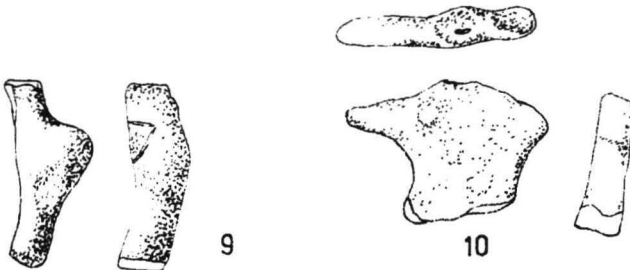
6

7

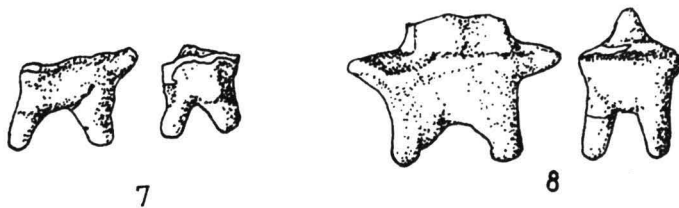
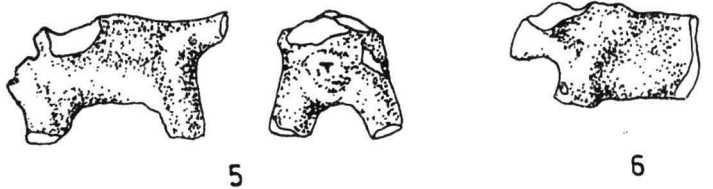
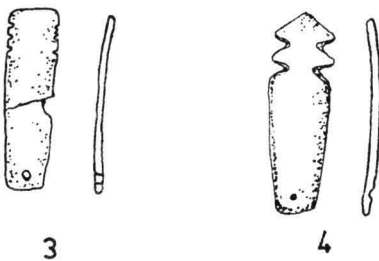
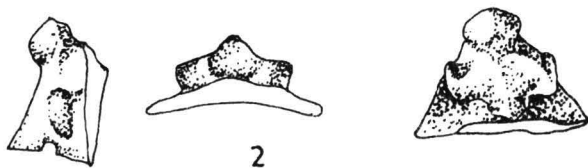
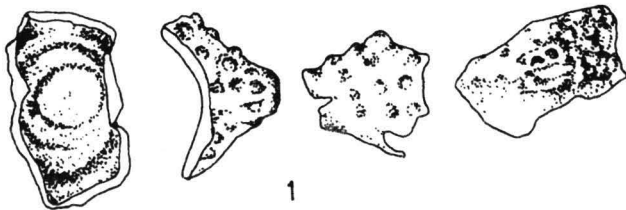
8

9

10

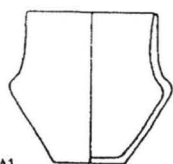
Planșa 99

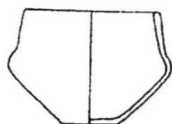
Planșa 100

Ceramică - Tipologie

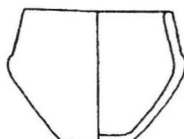
OALA

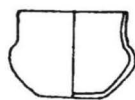
A1

A2

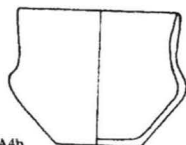

A3

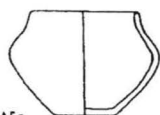

A4a

III				
II c		5	5	5
II b	5	5	5	5

A4b

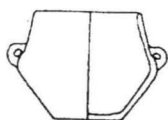

A5a

A5b

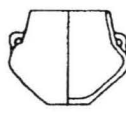
III		3		
II c				
II b	5	5	5	

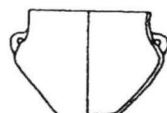
B1a

B1b

B1c

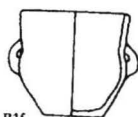

B1d

III				
II c		5		5
II b	5		5	

B1e

B1f

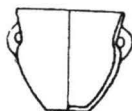

B2a

B2a1

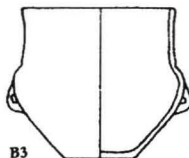
III				
II c		5	5	5
II b	5	5	5	

B2b

B2c

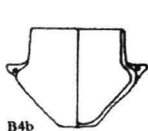
B3

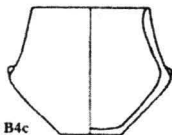
B4a

III	3		3	
II c		5	5	
II b	5			5

OALA

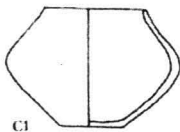

B4b

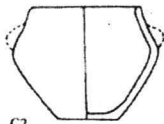

B4c

III		
II c	5	5
II b		

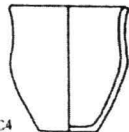
C1

C2

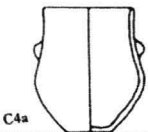

C3

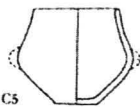

C4

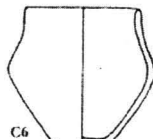
III				
II c	5	5	5	5
II b			5	5

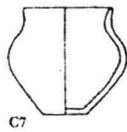
C4a

C5

C6

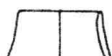

C7

III			3	3
II c	5	5	5	5
II b			5	5

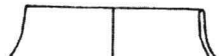
D1

D2

D3

D4

III			3	
II c	5	5	5	5
II b	5			5

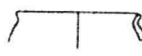
D5

D6

D7

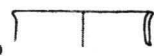

D8

III			3	
II c	5	5	5	5
II b		5	5	5

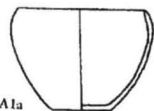
D9

D10

III		
II c	5	5
II b	5	5

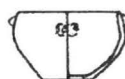
STRĂCHINI ȘI CASTROANE

A1a

A1b

A1c

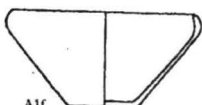

A1d

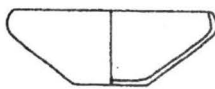
III			3	
II c	5	5	5	5
II b		5	5	

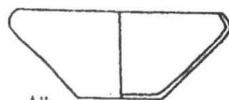
A1e

A1f

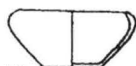

A1g

A1h

III				3
II c	5	5	5	5
II b	5	5	5	5

A1i

A1j

A1k

A1l

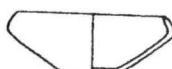
III				3
II c	5	5	5	5
II b	5		5	

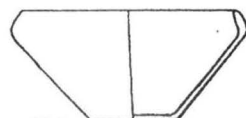
A2a1

A2a2

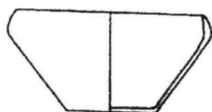

A2a3

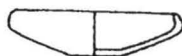

A2a4

III				
II c	5		5	5
II b		5		

A2a5

A2b

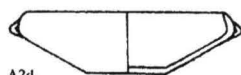

A2b1

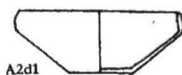

A2c

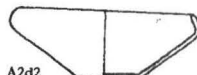
III				
II c	5	5	5	5
II b		5		5

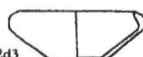
A2d

A2d1

A2d2

A2d3

III				
II c	5	5	5	5
II b	5			

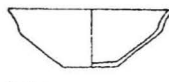
STRĂCHINI ȘI CASTROANE

B2c

B2d

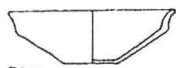

Ee2e1

E2e

III				3
II c		5	5	5
II b	5			5

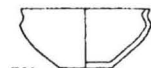
B2e2

B2e3

B2e3a

B2f

III				5
II c		5		
II b	5	5	5	5

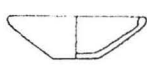

B2g

III				
II c	5			
II b	5			

C1

C2

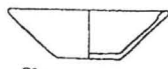

C2a

C3

III				
II c	5	5	5	5
II b	5		5	5

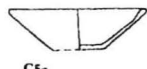
C3a

C4

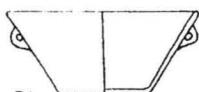

C5

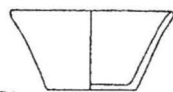

C5a

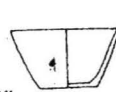
III				
II c	5	5		5
II b	5	5	5	

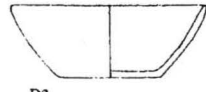
D1

D1a

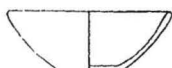

D1b

D2

III				
II c				
II b	5	5	5	5

D2a

D2b

D2c

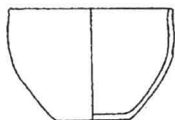
D2e

III		3	3	
II c	5	5	5	5
II b			5	

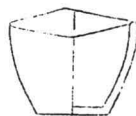
STRĂCHINI ȘI CASTROANE

D3

D3a

D4

III	3	3	
II c	5		5
II b		5	

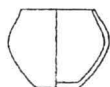
E1

E2

III			
II c	5		
II b		5	

VASE GLOBULARE

III	
II c	5
II b	5

BOLUL

1a

1b

2a

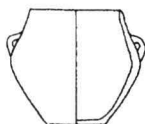
2b

2c

III					
II c	5	5	5	5	5
II b					

CANA

1a

1b

2a

2b

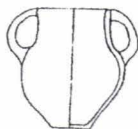
3

III				
II c	5	5	5	5
II b			5	5

AMFORETA

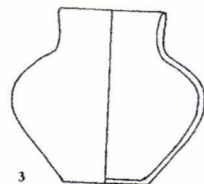
1

1a

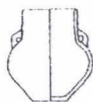
2

3

III			
II c	5		5
II b	5	5	5

OALA DE LAPTE

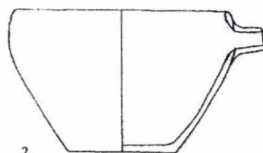

III	
II c	5
II b	

VASE CU CIOC DE SCURGERE A LICHIDELOR

1

2

III		
II c	5	5
II b	5	

PAHARUL

1

2a

2a

2b

3

4a

4b

III						
II c	5	5		5		
II b		5	5		5	5

4c

4d

4e

5a

5b

5c

5c

III						
II c	5	5	5	5	5	5
II b						

CEAȘCA

1

2

2a

2b

2c

III

II c 5 5 5 5

II b 5 5 5 5

2d

2e

2f

3a

3b1

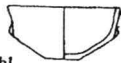
III

II c 5 5 5 5

II b 5 5 5 5

3b1

3b1

3b2

3b2

4

III

II c 3 5 5 5 5

II b 5 5 5 5

5a

5b

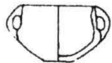
5c

III

II c 5 5 5

II b 5 5

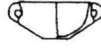
CEAȘCA CU DOUĂ TOARTE

1

1a

1b

2

3

III

II c 5 5 5 5

II b 5 5 5

3

3a

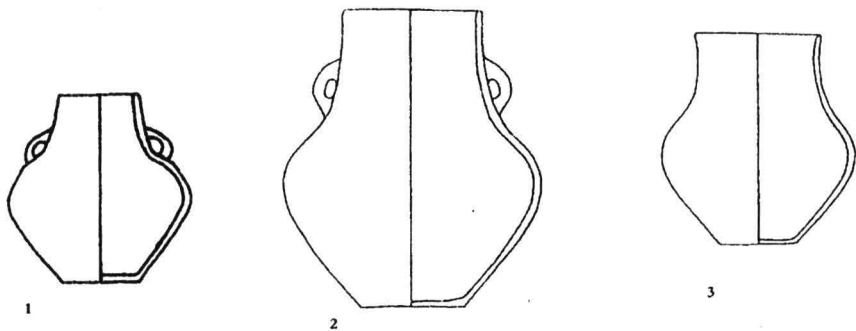
4

III

II c 5

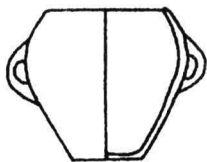
II b 5 5

AMFORA

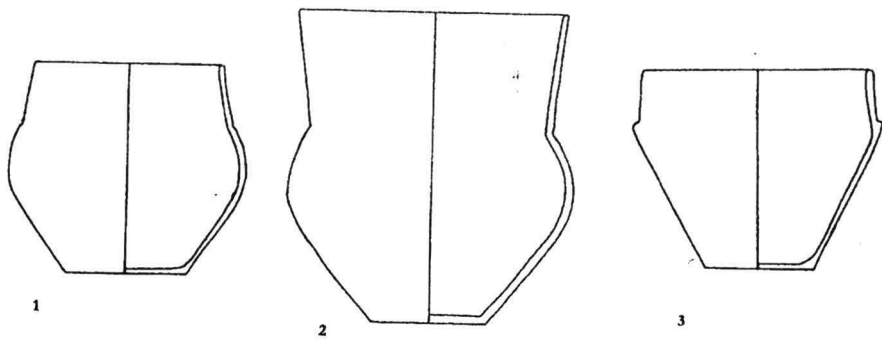
III			
II c	5	5	5
II b			

CHIUPUL

III	
II c	5
II b	

VASE DE PROVIZII

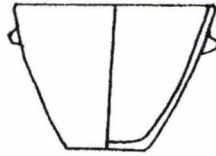

III	3		
II c		5	
II b	5		5

VASE DE PROVIZII

4

5

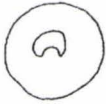
III

II c 5

5

II b

CAPACE

1

2

III

II c 5

5

II b 5

Ceramică – Ornamente

ALVEOLE, CRESTĂTURI

A1	A2	A3	A4	A5
III				
II c	5	5	5	5
II b	5	5	5	

A6	A7	A8	A9	B1a
III				3
II c	5	5		5
II b		5	5	

B1b	B1c	B2a	B2b	C1a
III	3			
II c	5	5	5	5
II b				

C1b	C2a	C2b	C2c	C2d
III				
II c	5	5	5	
II b	5		5	5

C3a	C3b	C4a	C4b	C4c
III				
II c	5	5	5	5
II b			5	

C5a	C5b	C5c	C5d	C5e
III	3			
II c	5	5	5	5
II b	5	5		

C6	C7	C8	D1
III			
II c	5	5	5
II b		5	

ALVEOLE, CRESTĂȚURI

III					
II c	5	5	5	5	5
II b					

III						
II c	5	5	5	5	5	5
II b						5

III						
II c	5	5	5	5	5	5
II b						

III					
II c	5	5	5	5	5
II b				5	5

III					
II c		5	5	5	5
II b	5		5	5	5

NERVURI

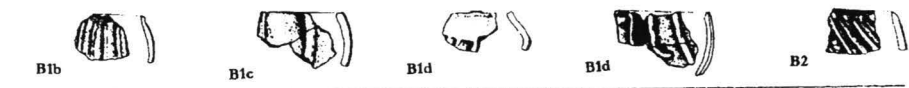

III				
II c	5			5
II b		5	5	5

III					
II c	5		5	5	5
II b		5	5		5

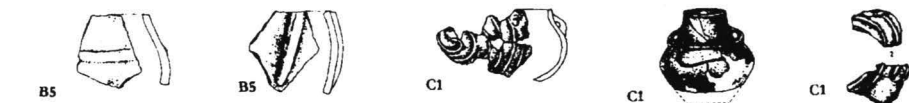
NERVURI

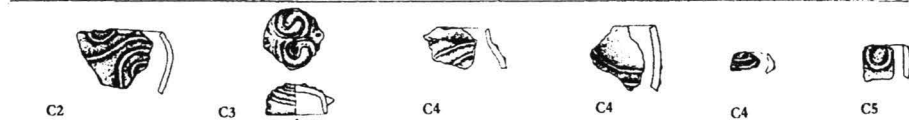
III					
II c		5		5	
II b	5	5	5		5

III					
II c	5	5	5		5
II b				5	5

III					
II c	5	5	5	5	
II b					5

III					
II c	5	5	5	5	5
II b				5	

III					
II c	5	5	5	5	5
II b		5			

III					
II c	5	5		5	5
II b			5		5

CANELURI, PLISEURI

III				
II c	5			5
II b			5	5

CANELURI, PLISEURI

						
A1d		A1d	A1e	A1f	A2b	A2c
III						
II c	5	5	5	5	5	
II b	5					5

			
A3		B1	B2
III			
II c		5	5
II b	5		

ORNAMENTE ÎN RELIEF

				
1		2	3	4
III				
II c			5	5
II b				

ORNAMENTE IMPRIMATE

							
1		1	1	1	2	3	4
III							
II c	5		5		5	5	5
II b		5		5			5
							
5		5					
III							
II c	5	5					
II b							

INCIZII

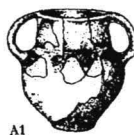

						
A1		A1	A2	A3a	A3b	A3b
III						
II c	5	5	5	5	5	5
II b	5					
						
A3c		A3d	B1a	B1b	B1c	B2a
III						
II c			5		5	5
II b	5	5	5	5		

INCIZII

						
	B2b	B2b	B2c	C1	C2	C3
III						
II c		5	5	5	5	5
II b	5					5
						
	C4	C5	C6a	C6a	C6b	C7
III						
II c		5	5	5		
II b	5				5	5
						
	D1	D2	E1	E2		
III						
II c	5		5	5		
II b		5	5	5		

CERAMICĂ PICTATĂ

Coloarea:
 alb negru culoare neclară
 roșu verde

					
	A1	A1	A1	A1	A1
III					
II c	5	5	5	5	5
II b			5		
					
	A1	A1	A1	A1	A1
III					
II c	5	5	5	5	5
II b					5
					
	A2	A2	A2	A2	A2
III					
II c	5		5	5	5
II b		5			

CERAMICĂ PICTATĂ

				
A2	A2	B1	B1	B1
III				
II c	5	5	5	5
II b	5			
				
B1	B1	B1	B2	B2
III				
II c	5	5	5	5
II b	5			
				
B2	B2	B3	B3	
III				
II c	5	5	5	
II b	5	5	5	

**Tipar executat la
Imprimeria MIRTON Timișoara
Str. Samuil Micu nr. 7
Tel./fax: 0256-208924, 225684
E-mail: mirton@mail.dnttm.ro
www.mirton.ro**

ISBN: 973-98446-8-5

<https://biblioteca-digitala.ro>